

**Türkiye’de ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde
Finansal İşlemler Üzerindeki Mali
Yükümlölükler ve Türkiye için Bazı Öneriler**

Yüksek Lisans Tezi

Ökkeş KISA

Eskişehir 2021

**Türkiye’de ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde
Finansal İşlemler Üzerindeki Mali
Yükümlölükler ve Türkiye için Bazı Öneriler**

Ökkeş KISA

**Yüksek Lisans Tezi
Maliye Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Canatay HACIKÖYLÜ

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran,2021**

ABSTRACT

Financial Liabilities on Financial Transactions in Turkey and Some Selected Countries
and Some Suggestions for Turkey

Ökkeş KISA

Department of Public Finance

Anadolu University, Graduate School of Social Science, June, 2021

Supervisor: Associate Professor Canatay HACIKÖYLÜ

Due to the idea that financial liberalization would be the enabler of economic growth for both developed and developing countries, developed and developing countries joined the financial liberalization flow and reduced or abolished financial obligations on capital. However, the financial liberalization movement did not produce positive results for all countries and increased the fragility of the economies of the relevant countries. In the event that countries with increasing economic fragility experience a crisis, it has become easier for other countries to be affected by the crises due to globalization. For this reason, it has been started to think that imposing financial obligations on financial transactions in order to minimize the negative effects of financial liberalization and globalization on economies will provide solutions to existing problems. Many economists have written about the financial obligations to be imposed on financial transactions, and many countries have applied different forms of taxes or different obligations to avoid crises.

In this study, financial institutions, financial transactions, the purpose of liabilities on financial transactions, the suggestions made by economists and financial liabilities on financial transactions in Turkey and some selected countries are examined. In the conclusion part, some suggestions were made for Turkey.

Keywords: Financial Transactions, Financial Liberalization, Financial Liabilities on Financial Transactions

ÖZET

Türkiye’de ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Finansal İşlemler Üzerindeki Mali
Yükümlülükler ve Türkiye için Bazı Öneriler

Ökkeş KISA

Maliye Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2021

Danışman: Doç. Dr. Canatay HACIKÖYLÜ

Finansal serbestleşmenin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin sağlayıcısı olacağı düşüncesi nedeniyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, finansal serbestleşme akımına katılmış ve sermaye üzerindeki mali yükümlülükleri azaltmışlar ya da kaldırmışlardır. Ancak finansal serbestleşme hareketi, bütün ülkeler için olumlu sonuçlar ortaya koymamış ve ilgili ülkelerin ekonomilerinin kırılganlıklarını artırmıştır. Ekonomik kırılganlıkları artan ülkelerin kriz yaşaması durumunda, küreselleşme nedeniyle de diğer ülkelerin de krizlerden etkilenmesi kolaylaşmıştır. Bu nedenle finansal serbestleşmenin ve küreselleşmenin, ekonomilere verdiği olumsuz etkiyi minimize etmek amacıyla finansal işlemler üzerine mali yükümlülüklerin yüklenmesinin, var olan sorunlara çözüm üreteceği düşünülmeye başlanılmıştır. Birçok ekonomist, finansal işlemler üzerine yüklenecek mali yükümlülükler hakkında yazılar yazmış ve birçok ülke de krizlerle karşılaşmamak için değişik şekillerde vergiler ya da farklı yükümlülükler uygulamıştır.

Bu çalışmada, finansal kurumlar, finansal işlemler, finansal işlemler üzerindeki yükümlülüklerin amacı, ekonomistlerin yapmış oldukları öneriler ve Türkiye’de ve seçilmiş bazı ülkelerde finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler incelenmiştir. Sonuç kısmında ise Türkiye için bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal İşlemler, Finansal Serbestleşme, Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülükler

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Yüksek Lisans Tezi	i
ABSTRACT	i
ÖZET	ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iii
TABLolar DİZİNİ	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ii
GİRİŞ	2
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. FİNANSAL KURUMLAR VE FİNANSAL İŞLEMLER	4
1.1. Finansal Kurumlar	4
1.1.1. Para yaratan kurumlar.....	5
1.1.1.1. <i>Merkez bankaları</i>	6
1.1.1.2. <i>Ticaret ve mevduat bankaları</i>	7
1.1.1.3. <i>Katılım bankaları</i>	10
1.1.2. Para yaratmayan finansal kurumlar	11
1.1.2.1. <i>Kalkınma ve yatırım bankaları</i>	11
1.1.2.2. <i>Sigorta kurumları</i>	12
1.1.2.3. <i>Menkul kıymet borsaları</i>	13
1.1.2.4 <i>Finansal kiralama şirketleri</i>	14
1.1.2.5. <i>Faktoring şirketleri</i>	15
1.1.2.6. <i>Forfaiting şirketleri</i>	16
1.1.2.7. <i>Risk sermayesi şirketleri</i>	17
1.1.2.8. <i>Yatırım fonları</i>	18
1.1.2.9. <i>Aracı kurumlar</i>	19
1.2. Finansal İşlemler.....	20
1.2.1. Bankacılık işlemleri.....	21
1.2.1.1. <i>Kaynak oluşturma işlemleri</i>	21
1.2.1.1.1. <i>Sermaye ve yedek akçeler</i>	22
1.2.1.1.2. <i>Mevduat</i>	23
1.2.1.1.2. <i>Merkez bankası kredileri</i>	23
1.2.1.1.3. <i>Repo ve ters repo</i>	24
1.2.1.1.4. <i>Varlığa dayalı menkul kıymet (VDMK)</i>	25
1.2.1.2. <i>Kaynak kullandırma işlemleri</i>	25

1.2.1.2.1. <i>Likit kıymet bulundurma</i>	26
1.2.1.2.2. <i>İştirake bulunma</i>	26
1.2.1.2.3. <i>Kredi verme işlemi</i>	26
1.2.1.2.3.1 <i>Kredi çeşitleri</i>	29
1.2.1.3 <i>Hizmet işlemleri</i>	30
1.2.1.3.1 <i>Ödeme araçları sağlama hizmeti</i>	31
1.2.1.3.2 <i>Menkul kıymet işlemleri</i>	33
1.2.1.4 <i>İthalat-ihracat ve döviz işlemleri</i>	34
1.2.2 <i>Leasing işlemleri</i>	35
1.2.3 <i>Faktoring ve forfaiting işlemleri</i>	35
1.2.4 <i>Finansal türev ürün işlemleri</i>	35
1.2.4.1 <i>Swap işlemleri</i>	36
1.2.4.2 <i>Forward işlemleri</i>	37
1.2.4.3. <i>Futures İşlemleri</i>	37
1.2.4.4. <i>Opsiyon işlemleri</i>	38
1.2.5 <i>Sermaye piyasası işlemleri</i>	39
1.2.5.1 <i>Menkul kıymet ihraçlarına aracılık etme</i>	39
1.2.5.2. <i>Hisse senedi alım- satım işlemleri</i>	40
1.2.5.3 <i>Portföy yönetim işlemleri</i>	40
İKİNCİ BÖLÜM	41
2. Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülükler ve Bazı Ülke Uygulamaları	41
2.1. Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülüklerin Amacı	42
2.1.1. Finansal oynaklığı (volatilite) azaltmak	42
2.1.2. Devlete gelir sağlamak	47
2.2. Finansal İşlemler Vergisi Önerileri	48
2.2.1 Tobin vergisi	48
2.2.2. Spahn vergisi	50
2.2.3. Eichengreen ve wyplosz vergisi	53
2.2.4. Genel finansal işlemler vergisi	54
2.3. Seçilmiş Ülke Uygulamaları	56
2.3.1. İsveç	56
2.3.2. İngiltere	60
2.3.3. Şili	66
2.3.4. Malezya	69
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	76

3. Türkiye’de Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülükler	76
3.1. Türkiye’de Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülüklerle İlişkin Görüşler	76
3.2. Banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV)	83
3.2.1. Verginin konusu ve vergiyi doğuran olay	84
3.2.1.1. Vergiyi doğuran işlemin unsurları	86
3.2.1.1.1. İşlemin tarafları.....	86
3.2.1.1.2. Bir işlemin var olması	87
3.2.1.1.2.1. BSMV’nin konusuna giren işlemler.....	88
3.2.1.1.3. Nakden veya hesaben tahsilatın yapılması.....	97
3.2.1.1.4. Lehe Tahsilat Yapılması	98
3.2.2. BSMV’de mükellef	100
3.2.2.1. Bankalar	101
3.2.2.2. Sigorta şirketleri	102
3.2.2.3. Bankerler	105
3.2.2.4. Finansman şirketleri	105
3.2.2.5. Faktoring şirketleri	106
3.2.2.6. Aracı kurumlar	107
3.2.2.7. Yatırım fonları	107
3.2.3. BSMV’de matrah ve oran	108
3.2.4. BSMV’den istisna edilen işlemler	110
3.2.5 BSMV’nin beyanı ve ödenmesi	112
3.3. Kaynak kullanımını destekleme fonu (KKDF)	113
3.3.1. KKDF kesintisine tabi işlemler	118
3.3.1.1. Krediler	119
3.3.1.2. Gayri nakdi krediler	119
3.3.1.3. Kredi kartı borç taksitlendirmeleri ve kredi kartı nakit avansı	120
3.3.1.4. Döviz endeksli ve diğer endeksli krediler	120
3.3.1.5. Katılım bankalarının kullandırılan fonlar	121
3.3.1.6. Yurtdışından sağlanan krediler	121
3.3.1.7. Fiduciary işlemler	122
3.3.1.8. Prefinansman kredileri	123
3.3.1.9. İhracat faktoringi	124
3.3.1.10. Post finansman kredileri	124
3.3.1.11. Kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalat.....	125

3.3.2 Kaynak kullanımını destekleme fonu kesintisi yapmak zorunda olanlar	126
3.3.3. Fona kesinti yapılmayacak krediler	127
3.3.4. KKDF kesintisinin oranı ve KKDF kesintisinin hesaplanması	127
3.4. Damga vergisi (DV)	129
3.4.1. Damga vergisinin konusu	130
3.4.2. Damga vergisinin mükellefi	134
3.4.3. Damga vergisinde vergiyi doğuran olay	135
3.4.4. Damga vergisinde istisnalar	137
3.4.5. Damga vergisinin matrahı ve tarhı	138
3.4.6. Damga vergisinin ödenmesi	139
3.5. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	141
3.5.1. Ticari kazanç	142
3.5.2. Menkul sermaye iradı	144
3.5.3. Diğer kazanç ve iratlar	145
3.5.4. Kurum kazancı	148
3.5.5. Türev işlemlerinin gelir üzerinden alınan vergiler karşısındaki durumu	148
3.6. Finansal İşlemler Üzerindeki Dolaylı Mali Yükümlülükler	154
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	158
KAYNAKÇA	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1.: 2010 Yılında Genel Finansal İşlemler Vergisi Gelirleri ve GSYİH İçindeki Payı	55
Tablo 2.2.: Şili'ye Sermaye Brüt Sermaye Girişleri (Milyon Dolar)	68
Tablo 2.3.: İlgili Ülkelerin Büyüme Oranları (%).....	73
Tablo 2.4.: İlgili Ülkelerin İşsizlik Oranları (%).....	74
Tablo 3.1.: KKDF Kesinti Oranları.....	128

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1.: Spekülatörlerin Fiyatlara Etkisi	44
Şekil 2.2.: Spekülatörlerin Fiyatlara Etkisi	45
Şekil 2.3.: Dünya Ekonomilerin Toplam İşlem Bazında Döviz Piyasası	46

KISALTMALAR DİZİNİ

TTK	Türk Ticaret Kanunu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
TSPB	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği
KDV	Katma Değer Vergisi
KDVK	Katma Değer Vergisi Kanunu
KMV	Kambiyo Muameleleri Vergisi
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
GV	Gelir Vergisi
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
KV	Kurumlar Vergisi
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
TSMP	Tasarruf Mevduatı Sigorta Primi
MMK	Mevduat Munzam Karşılıkları
KYA	Kanuni Yedek Akçeler
MB	Merkez Bankası
GİB	Gelir İradesi Başkanlığı

GİRİŞ

Dünyada son 40-50 yılda ortaya çıkan birçok değişim, ülkelerin karşılaştıkları problemlerin de değişmesini sağlamıştır. Son 40-50 yılda hakim olan iktisadi düşüncenin değişmesi, teknolojinin gelişmesi, küreselleşmenin artması ve finansal serbestleşme sürecinin başlaması ve gelişmesi, ülkelerin karşılaştıkları problemlerin çeşitlenmesine, ekonomik kırılganlıkların artmasına ve kronik olarak krizlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu problemlerin altında yatan en büyük neden ise; finansal serbestleşme hareketidir. Diğer bir ifade ile asıl problem; uluslararası sermaye hareketliliğidir. Ancak uluslararası sermaye hareketliliği içerisinde de problemi yaratan unsur olarak kısa vadeli yabancı sermaye akımları (spekülatif hareketler) öne çıkmaktadır. Kısa vadeli yabancı sermaye akımları, geldikleri ülkenin para birimin değerlenmesini sağlamaktadır. Ülke paralarının değer kazanması ise, ilgili ülkenin ihracat verilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere gelmiş olan kısa vadeli yabancı sermaye akımlarının ülkeden ani çıkışı ise, ülke parasının ani değer kaybına ve ithalatın pahalı hale gelmesine ve yabancı para ile ilgili yükümlülükler karşısında ülkenin zor zamanlar geçirmesine sebebiyet vermektedir. Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülke, büyüyelemek için ithalata ihtiyaç duymaktadır. Bu ülkelerin yerel para birimlerinin ani değer kayıpları, ithalatın daha pahalı hale gelmesine ve ülkede maliyet yönlü bir enflasyonun yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Küreselleşmenin etkisiyle bir ülkenin yaşamış olduğu mali bunalım diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin etki gücü az olmasına rağmen gelişmiş ülkelerde finansal serbestleşme sürecinden olumsuz etkilenebilmektedir. Bu nedenle birçok ekonomist, asıl sorunun kısa vadeli yabancı sermaye akımları olduğunu dile getirmiş ve bu işlemler üzerine mali yükümlülüklerin konulmasının gerekliliğini savunmuştur.

Türkiye’de diğer gelişmekte olan ülkeler gibi sermaye ihtiyacını, tasarruf eksikliği nedeniyle tamamlayamamaktadır. Türkiye, 1980’li yıllarda finansal serbestleşme hareketine, sermaye ihtiyacını karşılamak için katılmıştır. Ancak Türkiye de diğer gelişmekte olan ülkeler gibi finansal serbestleşme hareketlerinin olumsuz yönleri ile karşılaşmıştır. Türkiye gibi finansal serbestleşmenin olumsuz yönleri ile karşılaşan ülkeler, bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için sermaye kontrollerine ya da finansal işlemler üzerine mali yükümlülüklerle başvurmuşlardır.

Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlüklerin iki amacı vardır. Bu amaçlar; finansal volatilitiyi önlemek ve devlete gelir sağlamaktır. Ancak bu amaçlardan öne çıkanı, finansal volatilitiyi önlemektir. Daha önce de ifade edildiği üzere finansal serbestleşme süreci ile uluslararası sermaye akımları artmış ve uluslararası sermaye akımları içerisinde yer alan kısa vadeli yabancı sermaye akımları ise ülkelerin ekonomik kırılganlıklarını artırmıştır.

Bu çalışmanın amacı; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler hakkında öneriler ve ülke uygulamaları değerlendirilerek, Türkiye hakkında bazı önerilerde bulunmak ve ilgili mali yükümlülüklerin finansal oynaklığı önleyip önleyemediğinin araştırılmasıdır. Bu çalışmanın ilk bölümünde, finansal kurumlara ve finansal işlemlere yer verilmiştir. İkinci bölümde, finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin amaçları, çeşitli önerilere ve seçilmiş ülke uygulamalarına değinilmiştir. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye'deki uygulamalara değinilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmanın sonuç kısmına kadar elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve ülke uygulamaları ve uygulama önerileri dikkate alınarak, Türkiye için önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL KURUMLAR VE FİNANSAL İŞLEMLER

Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin incelenmesine geçilmeden önce ilgili kurumların ve işlemlerin neler olduğuna değinilmesi gerekmektedir. Bu nedenle de bu başlık altında ilgili kurumlar ve ilgili işlemler açıklanacaktır.

1.1. Finansal Kurumlar

Finansal kurumlar, genel olarak aktifleri finansal araçlardan oluşan ve esas faaliyet konusunu bu araçlar üzerinde yoğunlaşan, dolayısıyla gelirlerinin büyük kısmını bu araçlar üzerinden elde eden kurumlardır.¹ Diğer bir ifade ile finansal kurumlar, finansal piyasalarda fon akışlarına ya da finansal araçların el değiştirmesine aracılık eden kurumlardır.² Ancak finansal kurumların finansal piyasalarda aracılık faaliyetlerinden başka görevleri(hizmetleri) de bulunmaktadır. Bu görevler:³

- a.) Vade Ayarlama Görevi: Her işletme gibi finansal kurumlar da likiditelerini ayarlamak zorundadır. Bu nedenle finansal kurumlar; esas faaliyet konusu işlemleri yerine getirirken, likidite sıkışıklığı yaşamamak için tasarruf fazlası olan kişilerden tasarruf açığı bulunan kişilere aktarım yaparken, vade ayarlaması yapmak zorundadırlar.
- b.) Miktar Ayarlama Görevi: Genellikle kişilerin tasarruf ihtiyaçları ile tasarruf fazlalarının miktarları birbiriyle uyuşmamakta ve tasarruf ihtiyacı çokken; tasarruf fazlası miktar, ihtiyaca göre az olmaktadır. Bu nedenle finansal kurumlar, tasarruf fazlası kişilerden elde ettikleri miktarları toplayarak, büyük miktarlardaki tasarruf ihtiyaçlarını karşılamak için miktar ayarlaması yapmaktadırlar.
- c.) Riski Azaltma ve Dağıtma Görevi: Tasarruf fazlası olan kişilerin tasarruf açığı kişilere direkt olarak aktarma yapması durumunda, oluşması muhtemel risk yüksek olacaktır. Bu nedenle finansal kurumlar aracılığıyla yapılan aktarmalarda risk, finansal kurum ve tasarruf sahibi arasında bölüştürülerek, minimize edilecektir.

¹ CANBAŞ, S. ve DOĞUKANLI, H. (1997), 'Finansal Pazarlar, Finansal Kurumlar, Sermaye Pazarı Analizleri', İstanbul: Beta Yayınevi, s.109.

² ALTAN, M. (2001), 'Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık', İstanbul: Beta Yayınevi, s.6.

³ ULUDAĞ, İ. ve ARICAN, E. (1999), 'Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar, Kurumlar, Araçlar)', İstanbul: Beta Yayınevi, s.117-118.

- d.) Finansal Danışmanlık ve Bilgi Sunma Görevi: Finansal kurumlar, tasarruf fazlası olan kişilerin bu tasarruflarını kullanmasında, getirisi yüksek olan işlemlere ya da ürünlere yönlendirerek, yatırımcılara yardımcı olmaktadır.

Finansal kurumlar yukarıda sayılan görevleri yerine getirirken; bilgi maliyeti, likidite maliyetini ve finansal riskleri azaltmaktadır. Bu sayede finansal kurumlar, finansal derinliğin artmasına ve ekonomik büyümeye olumlu katkı da bulunmaktadır.⁴ Ayrıca finansal kurumların varlığı, finansal piyasalarının işlemlerini de sağlayarak, ülkelerin dış ticaretini ve ülkeye gelen yabancı sermayenin ya da yatırımcının artmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda finansal kurumlar, ülkelerin ekonomik olarak büyümesinde önemli bir yere sahip olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen görevleri ve işlevleri yerine getiren finansal kurumlar, para yaratan finansal kurumlar ve para yaratmayan finansal kurumlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.1.1. Para yaratan kurumlar

Finansal kurumların temelini oluşturan para yaratan finansal kurumlar, tasarruf fazlası olan gerçek ve tüzel kişilerden topladıkları mevduatları, tasarruf ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişilere kredi olarak vererek ya da ilgili mevduatları gelir getiren alanlarda kullanarak, kişilerin fon ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu kurumların finansal piyasaların temelini oluşturmalarının bazı nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler:⁵

- a.) Fonların özellikleri ve fonlarında miktarda ayarlama yapabilmeleri,
- b.) Fonların vadesinde ayarlama yapabilmeleri,
- c.) Finansal kurumların riskleri minimize etmeleri (yatırımcılar açısından),
- d.) Kredi verme işleminde daha tecrübeli ve profesyonel olmaları,
- e.) Kredilerin çeşitliliği artırarak ve yaptıkları yatırımlarda portföy çeşitlendirmesi yaparak, var olan riskleri minimize etmeleridir (finansal kurumlar açısından).

Para yaratan finansal kurumlar, kendi arasında merkez bankaları, ticaret ve mevduat bankaları ve katılım bankaları olarak üçe ayrılmaktadır.

⁴ DOĞUKANLI, H. (2015), 'Finansal Kurumlar', M.M. KOÇYİĞİT (Editör), Finansal Sistem ve Finansal Kurumlar İçinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, No:1730, s.10.

⁵ ALTAN, a.g.k., 2001. s.31.

1.1.1.1. Merkez bankaları

Merkez bankaları, para ve kredi politikalarını ticari hayatın gereklilikleri ve bulunduğu ülkenin çıkarı doğrultusunda yürüten ve bulunduğu ülkenin para basma işlemini, bankaların likidite durumunu, bankalar arası takas işlemlerini ve ülkenin döviz hesaplarını düzenleyen finansal bir kurumdur.⁶ Ancak merkez bankalarının kuruluş yıllarında yukarıda sayılmış ve aşağıda sayılacak olan görevlerle ve yetkilerle donatılmamış ve merkez bankaları, günümüzde sahip oldukları görev ve yetkileri ticari bankalar ile paylaşmış ve kendileri de ticari banka olarak kurulmuşlardır.⁷ Merkez bankalarının ilk zamanların yukarıda sayılmış görevlerinin yanı sıra bazı görevleri daha bulunmaktaydı. Bu görevler; ekonomik büyümenin sağlanması, istihdam oranlarının artırılması ve kamu kurumlarının nakit ihtiyacının sağlanmasıdır. Ancak kamu kurumlarının nakit ihtiyaçlarının sağlanması görevi, finansal piyasalarda gerçekleşen yenilikler, paranın fonksiyonlarındaki ortaya çıkan değişiklikler, egemen olan ekonomik düşüncelerin değişmesi ve merkez bankalarının para basma yetkisine sahip olması, merkez bankalarının görevlerinde bazı değişikliklere gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle de merkez bankalarının yeni görevi; paranın iç ve dış değerini korumak (fiyat istikrarını sağlamak) olmuştur.⁸ Günümüzde ise merkez bankalarının görevleri ve sorumlulukları; fiyat ve finansal istikrarı sağlamak, bulunduğu ülkenin döviz rejimini belirlemek, para basma işlemlerini yürütmek ve ödeme sistemleri geliştirmek olarak ifade edilebilir.⁹

Merkez bankaları, fiyat ve finansal istikrarı sağlama görevlerini yerine getirirken bankacılık işlemlerinden yararlanmaktadırlar. Bu işlemlere, ilerleyen kısımlarda değinilecektir. Ancak merkez bankalarının görev ve sorumluluklarını yerine getirirken bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu nitelikler; merkez bankalarının bağımsızlığı, merkez bankalarının görev ve yetkilerinin kanunlar ile açıkça ifade edilmesi ve merkez bankalarının hesap verilebilir olmasıdır. Ancak merkez bankaları, yukarıda sayılan niteliklere sahip olsa bile görevlerini yerine getirmede başarılı olamayabileceklerdir. Örneğin, merkez bankasının en önemli görevi; fiyat istikrarını sağlamaktır. Merkez bankaları, para politikaları araçları ile ekonominin gidişatına etki edebilmektedir. Diğer yönden ise hükümetler, maliye politikası araçları ile ekonominin

⁶ ULUDAĞ ve ARICA, a.g.k., 1999, s.12.

⁷ GÜNEY, A. (2012), 'Banka İşlemleri', İstanbul: Beta Yayınevi, s.7

⁸ TAKAN, M. (2001), 'Bankacılık Teori, Uygulama ve Teori', Ankara: Nobel Yayınevi, s.24.

⁹ www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi:12.05.2019).

gidişatına etki edebilmektedir. Bu nedenle maliye politikası ve para politikasının birbirini izlememesi durumunda, hem maliye politikasının hem de para politikasının etkinliği azalacaktır. Ancak merkez bankalarının fiyat istikrarını sağlama görevlerini yerine getirmesinde başarısız olmasının tek nedeni, maliye politikası ile para politikasının birbirini izlememesi değildir. Diğer bir önemli sebep ise, finansal piyasalarda oynaklık ve sıcak para akışlarının yönünün tahmin edilmesinin zorluğudur. 2018 yılında Türkiye’de yaşanan durum (ani döviz hareketleri), ilgili duruma örnek oluşturmaktadır. Bu bağlamda merkez bankalarının asli görevlerini yerine getirirken birden fazla zorlukla karşılaşabilmektedir.

1.1.1.2. Ticaret ve mevduat bankaları

Finansal piyasaların temel kurumlarından birisi olan ticaret ve mevduat bankaları, mevduat hesapları sayesinde topladıkları fonları, fon ihtiyacı bulunan gerçek ve tüzel kişilerin ihtiyaçlarına göre miktar ve vade ayarlaması yapan finansal kurumlardır.¹⁰ Diğer bir ifade ile ticaret ve mevduat bankaları, mevduatlardan elde ettikleri fonları, fona ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişilere kredi vermek, riskleri dağıtmak ve minimize etmek için geniş portföy (diğer bankalara mevduat vermek, menkul kıymet alımı yapmak, tahvil ve bono alımı yapmak vb.) oluşturmak şeklinde kullanırlar.¹¹

Ticaret ve mevduat bankaları, finansal derinliğinin artmasını sağlayarak, finansal piyasaların ve ülkelerin gelişmesi için önemli etkenlerden birisini oluşturmaktadır. Ticaret ve mevduat bankaları, bu işlevini yerine getirirken, fon fazlası olanlardan fon ihtiyacı olanlara doğru yaptıkları aktarmalar ile köprü görevi görmektedirler. Ayrıca daha önce de değinildiği üzere bazı durumlarda merkez bankalarının asli görevlerinde sapmalar oluşmaktadır. Fiyat istikrarında sapma oluşmasının nedeni, para politikasının etkinliğinin bazı durumlarda (maliye politikası ile senkronize olmaması ya da döviz giriş ve çıkışlarında yaşanan ani değişikliklerin olması durumunda) zayıflamasıdır. Ticaret ve mevduat bankaları, verdikleri hizmetler sayesinde para politikasının etkinliğinin artmasını sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile para politikasının araçlarının (açık piyasa işlemleri, karşılık oranları, kredi hadleri vb.) etkinliği, gelişmiş banka sistemlerinin varlığı ile artırılabilir. Ayrıca ticaret ve mevduat bankalarının uluslararası ticarete de bazı görevleri bulunmaktadır. Bu görevler sayesinde ticaret ve mevduat bankaları,

¹⁰ CANBAŞ ve DOĞUKANLI, a.g.k., 1997, s.131.

¹¹ ERTUNA, Ö. (1982), ‘Finansal Kurumlar’, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:3 s.61.

Ülkelerin dış ticaret hacimlerinin artmasına ve ülkelerin büyümesine olumlu katkı sağlayabilecek kuruluşlardır.¹²

Ticaret ve mevduat bankaları, yukarıdaki sayılan görevlerini ya da amaçlarını yerine getirirken bazı temel işlevler neticesinde hareket etmektedirler. Bu işlevler;¹³

- a.) Mevduat Toplama: Ticaret ve mevduat bankaları, mevduat aracılığıyla mevduat fazlası olan gerçek ve tüzel kişilerden fon toplamaktadırlar.
- b.) Kredi Verme: Ticaret ve mevduat bankaları, fon fazlası olan gerçek ve tüzel kişilerden topladıkları bu mevduatları, fon ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişilere dağıtmakta ve tasarruf edilen bu miktarların da finansal piyasalarda dolaşmasını sağlamaktadırlar. Ticaret ve mevduat bankalarının bu işlevi sayesinde yatırımcılar, yatırımlarının maliyetini minimize edebilmektedirler.
- c.) Bankacılık Hizmetleri: Ticaret ve mevduat bankaları, mevduat toplama ve toplanan bu mevduatları kredi olarak verme işlemlerinin yanı sıra birçok bankacılık görevlerini yerine getirmekte ve bu işlemler sayesinde ekonomide canlılığın artmasını sağlamaktadırlar. Ticaret ve mevduat bankalarının yaptıkları bankacılık işlemleri; ek-senet işlemleri, eft-havale işlemleri, kiralık kasa, kambiyo işlemleri vb. olarak sıralanabilmektedir.
- d.) Kaydi Para Yaratma İşlevi: Ticaret ve mevduat bankalarının en önemli işlemlerinden birisi olan kaydi para yaratma işlevi, kağıt üzerinde para yaratma olarak ifade edilebilir. Bankaya yatırılan mevduattan kanuni karşılıklar düşüldükten sonra tekrar kredi olarak verilmesi ve bu işlemlerin tekrar etmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Örneğin; bankaya 100 TL yatırıldığı ve %10 kanuni karşılık oranı olması durumunda, ilgili tutardan toplam 900 lira kredi verilebilecektir.

Ancak özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, ticaret ve mevduat bankalarının yukarı sayılan işlevlerini her zaman tam anlamıyla yerine getirmesi mümkün olamamaktadır. Bu bankaların işlevlerini yerine getirememesi önündeki en büyük engellerden birisi, kamunun borçlanma gereksinimlerinin fazla olması ve kamunun piyasalardan yüksek miktarda fon talep etmesidir. Kamunun piyasalardan yüksek düzeyde para çekmesi, faizlerin artmasına ve yatırımların dışlanmasına neden olmaktadır.

¹² TAKAN, a.g.k., 2001, s.61.

¹³ GÜNEY, a.g.k., 2012, s.33-34.

¹⁴ Bu durum, dışlama etkisi olarak ifade edilmekte ve yukarıda ifade edilen ticaret ve mevduat bankalarının ekonomik büyüme yaptığı katkının azalmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de finansal ya da mali derinliğin saptanabilmesi için bankalarla ilgili bazı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu veriler; bankaların aktifleri, bankaların mevduatları ve bu verilerin GSYİH’ye oranlarıdır. Tüm bankaların 31.12.2020 tarihi itibariyle aktifleri toplamı, 6.1 trilyon TL’dir. Bankalarda yer alan 31.12.2020 itibariyle toplam mevduatlar ise, 3.4 trilyon TL’dir.¹⁵ Mevduat bankaları ise bu aktiflerin %86.5’ini oluşturarak, 2020 yılında toplam aktifleri 5.2 trilyon TL’dir. Mevduat bankalarının mevduatlardan aldığı pay ise %90.7 ile 2020 yılında 3.1 trilyon TL’dir.¹⁶ Türkiye’nin 2020 GSYİH’si ise 5 trilyon TL’dir.¹⁷ Bu veriler dikkate alındığında, bankaların aktifleri/GSYİH oranı %104 olmakta ve mevduatlar/GSYİH oranı ise %62 olmaktadır. Finansal derinliğin göstergeleri olan bu oranlar, gelişmiş ülkelerde daha yüksek iken; gelişmekte olan ülkelerde ise daha düşüktür. Bankaların aktifler/GSYİH oranı; Fransa’da %352, Japonya’da %366, İngiltere’de %314, Almanya’da %255, Brezilya’da %105, Macaristan’da %94 ve Rusya’da %84’tür.¹⁸ Mevduat/GSYİH oranı; Fransa’da %170, Japonya’da %260, İngiltere’de %170, Almanya’da %179, Brezilya’da %50, Macaristan’da %70 ve Rusya’da %69’dur.¹⁹ Finansal derinliğin ölçütlerinden olan bu oranlar, gelişmişlik göstergelerinden birisi olarak sayılabilmektedir. Diğer bir ifade ile ülkelerin mali gelişmişliği ile ekonomik büyümesi arasındaki pozitif ilişkiden dolayı bu oranların yüksekliği, ülkenin gelişmişliği hakkında bazı ipuçları verebilecektir. Bu nedenle de ilgili oranlar göz önüne alındığında, Türkiye’de finansal istikrarın sağlanması için bankaların sağlam ve güçlü olması gerekmektedir.²⁰

¹⁴ SEYHAN, F. (2008), ‘Finansal İşlem Vergileri ve Türkiye’de Banka Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması’, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s.7.

¹⁵ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), ‘Katılım Bankaları 2020’, https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

¹⁶ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), ‘Katılım Bankaları 2020’, https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

¹⁷ TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-I.-Ceyrek:-Ocak---Mart,-2021-37181> (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

¹⁸ TBB, ‘Bankacılık Sektörü Uluslararası Karşılaştırmalar 2019’, s.12. [https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_\(2019\).pdf](https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_(2019).pdf) (Erişim Tarihi: 05.02.2021).

¹⁹ TBB, ‘Bankacılık Sektörü Uluslararası Karşılaştırmalar 2019’, s.25. [https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_\(2019\).pdf](https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_(2019).pdf) (Erişim Tarihi: 05.02.2021).

²⁰ KARTAL, M.T. (2018), ‘Bankaların Finans Sektöründeki Önemi’, Finansal İktisat Dergisi, s.6.

1.1.1.3. Katılım bankaları

Katılım bankaları, ekonomiden sağlanan tasarrufların ilgili ülkenin büyümesi ve refahı için gereken finansmanın yurtdışından elde edilmesini azaltan ve İslami ilkelere kurulan bankalardır.²¹ İslam bankacılığı prototipiyle özdeşleşen katılım bankacılığının genel amaçları; ekonomide ve bankacılık sektöründe İslami ilkelerin uygulanması sağlamak, ekonomideki mali dengesizlikleri önlemek ve tasarrufların doğrudan istihdamda ve yatırımlarda kullanılmasını sağlayarak ülkenin ekonomik olarak büyümesi sağlamak olarak sıralanabilir. Katılım bankacılığı, birçok İslam ülkesinde 21. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır.²² İslami ilkelerinin ekonomide ve bankacılık sektöründe uygulaması ve bu hareketlerin çağdaş bir şekilde hayata geçirilmesi, ilk olarak Suud Kralı Faysal döneminde ortaya çıkmış ve daha sonra kalkınma sürecinden talep edilen fon talepleri neticesinde İslam ülkelerinde büyük çaplı oto-finance yöntemi olarak katılım bankacılığı benimsenmiştir. Yukarıda belirtilen amaçlarla 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası, yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmada başarılı olamamıştır.²³ Ancak hem Türkiye’de hem de diğer İslam ülkelerinde, katılım bankacılığın yeri ve önemi her geçen gün artmıştır. Türkiye’de 2021 yılında toplam 6 adet katılım bankası bulunmaktadır. Bu bankaların 2020 yılında toplam aktifleri, 437 milyar TL’dir. Bu bankaların topladıkları fonlar ise, 2020 yılında 322 milyar TL’dir.²⁴ Bu bankaların asıl amacının İslami ilkeleri ekonomide ve bankacılık sektöründe de uygulanması olmasından dolayı ve İslam dininde faizin haram olması ve katılım bankalarının da faizsiz bankacılık sloganıyla işlem yapması nedeniyle de Türkiye’de ve diğer İslam ülkelerinde bu bankaların önemi her geçen gün önemi ve işlem sayısı artmaktadır. Artan işlem sayısı neticesinde katılım bankalarının toplam mevduatların içerisinde aldıkları pay, 2019 yılında %8.4 iken, 2020 yılında bu oran %9.3 olarak gerçekleşmiştir.²⁵ Yukarıda verilmiş

²¹ ÖZER, K. ve ŞEKEROĞLU, S. (2017), ‘Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı’, Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, s.17.

²² KALAYCI, İ. (2013), ‘Katılım Bankacılığı: Mali Sistemde Nasıl Bir Seçenek’, Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt:9 Sayı:19, s.60.

²³ SÜMER, G., ve ONAN, F., (2015), ‘Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları’, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17 (3), s.298.

²⁴ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), ‘Katılım Bankaları 2020’, https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

²⁵ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), ‘Katılım Bankaları 2020’, https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

²⁵ www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 3.02.2021).

olan rakamlar, Türkiye ekonomisi açısından da bu bankaların öneminin her geçen gün arttığını göstermektedir.

1.1.2. Para yaratmayan finansal kurumlar

Mevduata dayalı olmayan finansal kurumlar olarak da isimlendirilen bu kurumlar, finansal pazarlarda fon kaynakları mevduat dışı kaynaklardan oluşan ve finansal aracı gibi işlev gören kurumlardır.²⁶ Diğer bir ifade ile bu kurumlar, kendileri satın alma gücü yaratmaksızın, topladıkları fonları ödünç veren kurumlardır.²⁷ Bu kurumlar şunlardır;

1.1.2.1. Kalkınma ve yatırım bankaları

Kalkınma bankacılığı, kalkınma projelerini desteklemek ve dolayısıyla da ülkelerin ekonomik büyümesini desteklemek amacıyla kurulmuş olan finansal kurumlardır.²⁸ Yatırım bankacılığı ise kamu kuruluşları ile özel kuruluşların menkul kıymetlerinin ihracatını yapan ve bu menkul kıymetlere garanti vererek, bunları tedavülünü gerçekleştiren finansal kurumlardır.²⁹ Kalkınma ve yatırım bankacılığı, birçok ülkede hem bankacılık ve finans sektörünün gelişmesini hem de ülkenin ekonomik büyümesi sağlamak amacıyla ve ticaret ve mevduat bankalarının tamamlamadıkları boşlukları doldurmak amacıyla kurulmuştur. Bu nedenle Kanada, Hong Kong, Güney Kore ve Tayland gibi ülkelerde kalkınma ve yatırım bankacılığının gelişimi, hem merkez bankaları hem de hükümetler tarafından desteklenmiştir.³⁰

Yukarıda da tanımları verilen kalkınma ve yatırım bankalarının tanımları farklı olmakla birlikte yürüttükleri politikalar birbirine benzemektedir. Çünkü her iki banka türü de uzun vadeli kredileri, proje ve kalkınma programlarının finansmanına yönlendirmektedir.³¹ Bu nedenle de kalkınma ve yatırım bankaları için ortak bir tanım yapılabilmektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları, yeni yatırım imkanlarının araştırılması, planlanması, projelendirilmesi, yatırımcılara teknik ve mali danışmanlığın

²⁶ ALTAN, a.g.k., 2001, s.7.

²⁷ CANBAŞ ve DOĞUKANLI, a.g.k., s.135.

²⁸ KANDEMİR, A. (2002), 'Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Bankacılığı ve Kalkınmanın Finansmanı, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., s.1. http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2002-GA/GA-02-03-10_Kalkinma_Bankaciligi_ve_Kalkinmanin_Finansmani.pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2019).

²⁹ ACAR, O., (2012), 'Yatırım Bankacılığı ve İşlevleri', <http://www.okanacar.com/2012/09/yatrim-bankacilg-ve-islevleri.html> (Erişim Tarihi: 14.05.2019).

³⁰ HAKİM, J.R., 'Investment Banking and Development Banking', IFC Occasional Papers, Capital Markets Series, s.11.

³¹ Dolgun, L. ve Atik, A.H. (2006). Kalkınma Teorileri Ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., s.52'den Aktaran: KOÇ, S., BAĞCI, A., ve IŞIK, K.C., (2016), 'Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012)', Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, s.228.

sağlanması ve menkul kıymet borsalarının gelişmesi için kurulan finansal kurumlardır.³² Kalkınma ve yatırım bankalarının en önemli amacı ve fonksiyonu, kuruldukları ülkelerde ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanabilmesi için yatırımları ve projeleri desteklemek ve bu alanlarda yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımı ülkeye çekerek, yapılacak olan yatırımların kârlılığını en yüksek düzeye çıkarmaktır.³³

Kalkınma ve yatırım bankalarının 2020 yılındaki toplam aktifleri toplamı 387 milyar TL'dir. Bu bankalar, mevduat toplayamadığı için mevduat bakımından herhangi bir değere sahip bulunmamaktadır.³⁴

1.1.2.2. Sigorta kurumları

Sigorta kurumları, sigorta³⁵ güvencesi sunan finansal kurumlardır. Diğer bir ifade ile sigorta kurumları, sigorta sözleşmesine göre prim karşılığında bir rizikoyu yüklenen ve ilgili alanda ruhsata sahip olan kurumlardır.³⁶ Sigorta kurumlarının bir rizikoyu sigortalayabilmesi için bu hizmetinin karşılığını oluşturan tutarı, önceden tahsil etmiş olması gereklidir. Sigorta şirketleri bu şekilde topladıkları tutarları, çeşitli alanlarda değerlendirmekte ve bu değerlendirme sonucu elde ettiği kazançlarla, rizikonun gerçekleşmesi durumunda nakit gereksinimi karşılamaktadır.³⁷ Sigorta şirketlerine de finansal piyasalarda bazı görevler verilmiştir. Bu görevler;³⁸

- a.) Olağanüstü risklere karşı güvence sağlaması,
- b.) Sigorta sözleşmesi neticesinde tahsil ettikleri primleri, para ve sermaye piyasalarına aktararak, ilgili piyasaların gelişmesine katkıda bulunması,
- c.) Kredi olanaklarının genişletilmesini sağlaması, (Bankadan ipotekle kredi alınması sürecinde; ilgili varlığın sigortalı olması, kredi alma sürecini kolaylaştırmaktadır.)

³² İSLAMOĞLU, M. (2012), Bankacılık Giriş ve İlkeleri', Ferudun K. (Ed.), Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı içinden, İstanbul: Beta Yayınevi, s.105.

³³ KARAHANOGĞLU, İ. 'Türk Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Aktif Karlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi', Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (50), s.168.

³⁴ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 'Katılım Bankaları 2020', https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

³⁵ Belirli bir olayın olumsuz sonuçlarına karşı bir koruma hizmeti sunan ve büyük ölçüde güvene dayalı olan büyük ölçüde güvene dayalı olan bir kurum olan sigorta, sigorta işletmeleri tarafından yerine getirilen bir hizmeti ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: DUYGULU, E., (2008), 'Sigorta İşletmeciliği', Ankara: Detay Yayıncılık, s.2.

³⁶ KAYA, F., ve KAHYA, M., (2017), 'Sigorta ve Sigortacılık Yürürlükteki Sigorta Mevzuatına Göre', İstanbul: Beta Yayınevi, s.56.

³⁷ CANBAŞ ve DOĞUKANLI, a.g.k., 1997, s.139-140.

³⁸ ALPAY, T. (2001), 'Temel Sigortacılık Bilgileri ve Uygulamalı Hasar Yönetimi', İstanbul: Yüce Yatım, s.35-36'dan Aktaran: ÇELİKOK, H., (2013), 'Sigorta Şirketlerinde Tutundurma Giderlerinin Prim Gelirlerin Etkisinin Analizi ve Türkiye Uygulamaları', İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.15.

- d.) Risk yönetimi ve risk analizi yapılması nedeniyle oluşacak hasarın ve riskin minimize edilmesini sağlaması,
- e.) Olağanüstü durumlarda, ekonomik değerlerin tazmininin yapılması, ekonominin zarar görmesini minimize etmesidir.

Sigorta şirketlerinin toplam aktifleri 2019 yılında önceki yıla göre %32 artarak 231 milyar TL'ye ulaşmış ve finansal sektörün yaklaşık %4'ünü temsil etmektedir. Kişi başına prim ise 2019 yılında önceki yıla göre %25 artarak 833 TL olmuştur.³⁹

1.1.2.3. Menkul kıymet borsaları

Menkul kıymet borsaları, yeni yatırım alanı arayan yatırımcıların 19. yüzyılda çoğalması ile ortaya çıkmışlardır. 19. yüzyıla kadar yatırımcıların buluşma noktasının olmaması nedeniyle ilgili işlemler sokaklarda yapılmaktaydı. Yeni yatırım alanı arayan yatırımcı sayısının çoğalması ile bazı mekanlarda (kahvehaneler, lokantalar vb.) komisyonculuk işlemleri yapılır hale gelmiştir. İşlemlerin daha da genişlemesiyle, borsa simsarlarının arasındaki dayanışma artmış ve birlikler kurulmaya başlanılmıştır. Böylece borsa işlemleri, resmi nitelik kazanmasının yanı sıra ilgili işlemler de düzene sokulmuştur.⁴⁰

Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğinin 4. maddesinde, menkul kıymet borsalarının tanımı yapılmıştır. Buna göre; 'Menkul kıymet borsaları, borsada işlem görmesi kabul edilen menkul kıymetlerin, alım satımının yazılı esaslar dairesinde, belli kaidelere göre düzen içinde yapılmasını sağlayan, teşekkül eden fiyatların ilanına yetkili, tüzel kişiliği haiz kamu kurumları'⁴¹ olarak tanımlanmıştır. Ancak teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin artması, menkul kıymetler borsalarını yapılarında da bazı değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluğu sebebi ise küreselleşen piyasalar nedeniyle rakiplerin karşı karşıya gelme olasılığının artmasıdır. Bu nedenle menkul kıymet borsaları, geleneksel modelleri yeniden değerlendirerek, etkinliklerini artırmalı ve rekabetin olumsuz etkilerini minimize etmeye çalışmalıdır. Menkul kıymet borsaları, yeni işlevlerini yerine getirirken, yeni yapılarını

³⁹ Hazine ve Maliye Bakanlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü, '2019 Yılı Sigortacılık Sektörü Piyasa Analiz Raporu', s.7 , <https://www.hmb.gov.tr/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik-raporlari> ve KMPG, 'Sigortacılık Sektörüne Sektörel Bakış', s.8, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/01/sektorel-bakis-2020-sigortacilik.pdf> (Erişim Tarihi: 06.02.2021).

⁴⁰ KOTAR, E. (1971), 'Menkul Kıymet Borsalarında Borsa Emirleri ve Muhasebesi', Ankara: Sevinç Matbaası, s.29-30.

⁴¹ 2304 sayılı Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, m.4.

kaldıraç olarak kullanılmalı, vadeli ve spot işlemlerinin de gerçekleştirebileceği çok işlemli platformlar olmalıdırlar.⁴²

1.1.2.4 Finansal kiralama şirketleri

Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman ve Tasarruf Şirketleri Kanununun 3. maddesinde, finansal kiralamanın tanımını yapmıştır. Buna göre;

Finansal kiralama, bir finansal kiralama sözleşmesine dayalı olmak koşuluyla, kiralayan tarafından finansman sağlamaya yönelik olarak bir malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devredilmesi; kiracıya kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınması; kiralama süresinin malın ekonomik ömrünün yüzde sekseninden daha büyük bir bölümünü kapsamaması veya finansal kiralama sözleşmesine göre yapılacak kira ödemelerinin değerlerinin bugünkü değerlerinin toplamının malın rayiç bedelinin yüzde doksandan daha büyük bir değeri oluşturması hallerinde herhangi birini sağlayan kiralama işlemleridir.⁴³

Bu tarz faaliyetlerde bulunan şirketler ise, finansal kiralama şirketi olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile finansal kiralama işlemi, finansal kiralama şirketi tarafından herhangi bir varlığın mülkiyetini alınarak, finansal kiralama işleminden yararlanan kuruluşa belirli bir süre kira karşılığında kullanılmasına ve daha sonra varlığın mülkiyetinin ilgili şirkete devredilmesini öngören bir finansman tekniğidir.⁴⁴ Bu sayede herhangi bir varlığını finansal olarak kiralamak isteyen bir birey ya da bir firma, öz kaynak veya banka kredilerinin yanında diğer finansman kaynağına sahip olacaktır.

Finansal kiralama işleminde ilgili varlığın mülkiyetinin sözleşme hükümleri uyarınca kira süresi sonunda kiracıya geçmesi, kiracıya diğer kredilerden daha fazla avantaj sağlamaktadır. Ayrıca finansal kiralama şirketleri, kiracıların üstlenmesi gereken risklerin daha sınırlı olmasında, teknolojinin daha yakından takip edilmesinde, yatırım başlangıcında finansman temininde, borçlanmanın getirdiği sınırları aşmada ve işlemlerin daha kısa sürede gerçekleşmesinde bazı avantajlar sağlamaktadır. Ancak malların sözleşme süresince kullanıldıktan sonra finansal kiralama şirketlerine iade edildiği durumlarda; kiracı, söz konusu malın hurda değerinden yoksun kalmaktadır. Diğer dezavantajlar ise; kullanım serbestisinin kısıtlanması, yatırım indiriminden

⁴² AYYILDIZ, M., (2000), ‘Menkul Kıymet Borsalarının Kar Amaçlı Şirketlere Dönüşmeleri ve Türkiye İçin Öneriler’, Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Yeterlik Etüdü, s.1-2.

⁴³ 28496 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Şirketleri Kanunu, m.3.

⁴⁴ TUĞLU, A., ve ATİLA, Ö., (2007), ‘Finansal Kiralama Kanunu ve Vergi Kanunlarına Göre, Finansal Kiralama İşlemleri’, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s.19.

yararlanılamaması ve sözleşme süresi Finansal Kiralama Kanununa göre en az 4 yıl olma zorunluluğu kiracılar açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.⁴⁵

Türkiye’de finansal kiralama işlem hacmi ise, 2019 yılında bir önceki yıla göre %33 azalarak 14 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve finansal kiralama şirketlerinin aktif büyüklükleri de %15 azalarak 58 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.⁴⁶

1.1.2.5. Faktoring şirketleri

Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanununun 38. maddesinde, faktöring sözleşmesinin tanımı şu şekilde yapılmıştır;

Faktoring sözleşmesi; mal veya hizmet satışından doğmuş fatura ile tevsik edilen alacaklar ile Kurulca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde tevsik edilebilen mal veya hizmet satışına bağlı doğacak alacakları devir almak suretiyle, faktoring şirketinin müşterisine sağladığı tahsilat, borçlu ve müşteri hesaplarının tutulmasının yanı sıra finansman veya faktoring garantisi fonksiyonlarından herhangi birini ya da tümünü içeren sözleşmelerdir.⁴⁷

Faktoring şirketini temsilen Faktor olarak isimlendirilen gerçek ya da tüzel bir kişi, açık hesap esasına göre müşterisine vade tanımalı ve aşağıda yer alan hizmetleri içeren bir sözleşme düzenlemelidir. Bu hizmetler: ⁴⁸

- a.) Faktor, alacakların karşılığını öder ve alacakları satın alır,
- b.) Faktor, alacakların tahsilatını yapar,
- c.) Faktor, ilgili işlemler dahilinde yapılması gereken muhasebe kayıtlarını tutar,
- d.) Faktor, kendi çıkarlarını korumak için mal ya da hizmetini satın alanı araştırır ve araştırma sonucu elde ettiği bilgileri güncel tutar,
- e.) Faktor, borçlu olan gerçek ya da tüzel kişinin mali sıkıntıya düşerek ödeme gücünü yitirmesi durumunda zararları üstlenir.

Yurtiçi faktoring sözleşmesinde üç taraf bulunmaktadır. Bunlar; alacaklı (satıcı) firma, borcu ve alacakları devralan faktoring şirkettir. Yurtdışı faktoring sözleşmesinde ise dört taraf bulunmaktadır. Bunlar; alacaklı firma, borçlu, borçlunun bulunduğu ülkede faaliyette bulunan muhabir banka ve alacakları devralan faktoring şirkettir. Faktoring şirketi yaptığı bu hizmetler neticesinde faktor ücreti, komisyon ve finansman ücreti adı

⁴⁵ KOÇ, M., (2004), ‘Finansal Kiralama (Leasing)’, İstanbul: Beta Yayınevi, s.15-21.

⁴⁶ Finans Kurumlar Birliği (FKB), ‘Faaliyet Raporu 2019’, s.18, https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/FKB_2019TR-1912.pdf (Erişim Tarihi: 06.02.2021).

⁴⁷ 28496 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu, m.38.

⁴⁸ ERDEMOL, H., (1992), ‘Factoring ve Forfaiting’, İstanbul: Akbank Ekonomi Yayınları, s.1.

altında çeşitli ücretler tahsil ederken, alacaklı firma (faktor satıcısı) alacaklarını belirli bir faiz oranı üzerinden iskontolu olarak tahsil etmektedir.⁴⁹

Türkiye’de faktoring sözleşmelerinin işlem hacmi, 2019 yılında bir önceki yıla göre %11 azalarak 129 milyar TL olmuş ve bu işlem hacminin %84.7’si yurtiçi iken, %15.3’ünü yurtdışı faktoring işlemlerinden oluşturmaktadır.⁵⁰

1.1.2.6. Forfaiting şirketleri

Forfaiting işlemi, ihracatçı bir firmanın yapmış olduğu vadeli satış sonucu ortaya çıkan kambiyo senetleri, garanti mektupları ya da alacağın devrine izin veren diğer araçlar ile belgelenmiş olan alacakların, ihracat yapan firmaya ya da belgelerde yazılı olan lehdarına rücu etme şartı olmaksızın, forfaiting şirketi tarafından satın alınması işlemidir. Bu alacakları alan şirketler, forfaiting şirketleri olarak ifade edilebilir.⁵¹

Forfaiting işlemlerinde dört taraf bulunmaktadır. Bunlar; ihracatçı, ithalatçı, ihracatçının bankası ve forfaiting şirketidir. Alacak hakkını satın almış olan banka üç işlev görür. Bunlar:⁵²

- a.) Banka, ithalatçı firmanın kredi değerlerini saptar,
- b.) Banka, ithalatçı firmaya finansman sağlar,
- c.) Tahsil edilmeme riskini üstlenme (sigorta) isteğe bağlıdır.

Forfaitingin ihracatçıya sağladığı faydalar;⁵³

- a.) İhracatçıyı orta vadeli finansmandan kurtarır,
- b.) İhracatçıyı ticari risk ve kur riskinden korur,
- c.) İhracatçı, ithalatçı hakkında bilgi toplamak zorunda kalmaz.

Forfaiting işlemleri, faktoring işlemlerine çok benzemekle birlikte, birkaç temel fark bulunmaktadır. Bunlar;

- a.) Forfaiting işlemi dış ticaret sonucu ortaya çıkmakta, faktoring ise hem yurtiçi hem de yurtdışı işlemlerde de uygulama alanı bulmaktadır.
- b.) Forfaiting işlemleri, uzun vadeliyken; faktoring işlemleri, kısa vadelidir.

⁴⁹ ÖZDEMİR, Z., (2005), ‘Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Faktoring ve Forfaiting İşlemleri’, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.199.

⁵⁰ Finans Kurumlar Birliği (FKB), ‘Faaliyet Raporu 2019’, s.18, https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/FKB_2019TR-1912.pdf (Erişim Tarihi: 06.02.2021).

⁵¹ ERDEMOL, a.g.k., 1992, s.65.

⁵² YİĞİT, M., (1999), ‘Yeni Finansal Teknikler ve Türkiye Uygulamaları’, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:3, s.151.

⁵³ YİĞİT, a.g.k., 1999, s.151.

1.1.2.7. Risk sermayesi şirketleri

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından 06.07.1993 tarihli ve 216629 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği’nin 3. maddesi, risk sermayesini tanımlamıştır. Bu maddeye göre;

Türkiye’de kurulmuş ve kurulacak olan yüksek gelişme potansiyeli taşıyan ve menkul kıymetlerinin likiditesi düşük olan girişim şirketlerince birinci el piyasalarda ihraç edilen sermaye piyasası araçlarına yatırım yapılarak gerçekleştirilen, uzun vadeli kaynak artırımı biçimine risk sermayesi yatırımı denir.⁵⁴

Diğer bir ifade ile risk sermayesi, yaratıcı ve yenilikçi sahip olan kişi ve kurumların yeterli sermayeye sahip olmaması durumunda, ilgili kişi ve kurumların fikirlerini geliştirmesine ve uygulamasına imkan veren, hisse senedi karşılığında sermaye aktarımı sağlayan bir yöntemdir.⁵⁵ Sermaye aktarımı ile yaratıcı ve yenilikçi girişimcileri destekleyen bu kurumlar, risk sermayesi şirketleri olarak ifade edilmektedir. Sermaye Piyasası Kurulu, ‘risk sermayesi’ yerine ‘girişim sermayesini’ kullanmayı tercih etmiştir.⁵⁶ Ancak, bu yöntemin en çok bilinen ve tercih edilen ismi, risk sermayesidir.

Risk sermayesi şirketleri, yatırım yaptıkları firmaya sağladıkları finansman desteğinin yanında bazı hizmetler de sunmaktadırlar. Bu hizmetler: ⁵⁷

- a.) Şirketin stratejisinin belirlenmesi,
- b.) Şirketin mali yapısının planlanması,
- c.) Ortaya çıkması muhtemel sorunların başlangıçta belirlenmeye çalışılması,
- d.) Şirketin bütçe sisteminin geliştirilmesi,
- e.) Şirketin pazar probleminin çözülmesi,
- f.) Şirketin maliyet kontrolünün yapılması,
- g.) Şirketin nakit akımlarının kontrolü ve yönetimi,
- h.) Şirketin nakit ihtiyaçları için finansal kuruluşlarla anlaşmada bulunulması,

⁵⁴ 09/10/2020 tarihli ve 28790 sayılı Girişim Sermayesi Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği, m.3.

⁵⁵ ÇONKAR, M.K., (2007), ‘Risk Sermayesi Finansman Yöntemi’, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2007-61, s.V.

⁵⁶ Risk sermayesinin İngilizce karşılığı, ‘venture capital’ olması nedeniyle ve venture kelimesi Türkçede hem risk hem de girişim kelimelerini karşılaması nedeniyle ülkemizde hem risk sermayesi hem de girişim sermayesi olarak kullanılmaktadır. Ancak, Sermaye Piyasası Kurulu’nun risk sermayesi yerine girişim sermayesini tercih etmesi psikolojik olabilir. Çünkü ‘risk’ kelimesi, olumsuz bir anlam taşıırken, ‘girişim’ kelimesi, olumlu bir anlam taşımaktadır. Ancak daha çok bilinen ismi risk sermayesi olduğu için çalışmada risk sermayesinin kullanımı tercih edilecektir.

⁵⁷ ZAI MOĞLU, T., (1995), ‘Risk Sermayesi ve Türkiye’de Uygulama Olanakları’, Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 19, s.6.

- i.) Şirketin yaşaması muhtemel sorunlar için danışman firmalarla anlaşmada bulunulması,
- j.) Şirketin ihtiyaç duyacağı personelin bulunmasında yardım edilmesidir.

1.1.2.8. Yatırım fonları

Yatırım fonları, miktar bakımından küçük birikimlerin bir araya getirilmesi sonucunda toplanan paraların çeşitli yatırım araçlarına yatırılmasına dayanan bir yatırım yöntemidir.⁵⁸ Yatırım fonları, sabit sermayeli ya da değişken sermayeli fonlar, büyüme amaçlı fonlar, yüksek gelir amaçlı fonlar ve belirli alanlara yatırım yapan özel amaçlı fonlar şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁵⁹ Bu noktada yatırım fonları yatırımcılara bazı avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar:⁶⁰

- a.) Profesyonel Yönetim: Profesyonel olarak yönetim hizmeti veren yöneticiler; fonda toplanmış olan tutarları, yatırım fonunun tüzüğünde belirtilen amaçlara uygun olmak koşuluyla değerlendirmektedir. Bu bağlamda ilgili yöneticiler, fonları değerlendirme aşamasında kapsamlı analiz yaparlar ve ilgili tutarların profesyonelce yönetilmesini sağlamaktadırlar.
- b.) Riskin Dağıtılması: Yöneticiler, toplanan fonları tek çeşit bir yatırım aracına bağlaması durumunda, risk dağıtılamadığı için risk düzeyi artmaktadır. Bu nedenle yöneticiler, çok çeşitli araçlara yatırımlar yaparak riski dağıtmakta ve riskin azalmasını sağlamaktadırlar.
- c.) Çeşitlilik: Yatırım fonları çok sayıda çeşitliliğe sahiptir. Bu nedenle yatırım fonları, yatırım yapmak isteyen yatırımcıya kendisine en uygun yatırım aracını bulmasına imkan vermektedir.
- d.) Düşük Maliyet: Yatırımcılar, profesyonel yönetim karşılığında yatırım fonlarına bir ücret ödemektedirler. Ancak ölçek ekonomisinden yararlanılarak; bu maliyet, azaltılabilmektedir.
- e.) Likidite: Yatırım fonlarının payları, likiditesi yüksek varlıklardır. Çünkü bu varlıklar, her iş gününde günlük olarak değerlendirilmekte ve fon tarafından alım-

⁵⁸ SUMER, A., (1999), 'Türk Sermaye Piyasası Hukuku ve Seçilmiş Mevzuat', İstanbul: Alfa Yayınevi, s.80.

⁵⁹ KIRMAN, A., (1999), 'Yatırım Fonları, Katılma Belgeleri ve Vergilendirme Esasları', Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 212, s.17.

⁶⁰ KILIÇ, S., (2002), 'Türkiye'deki Yatırım Fonlarının Performanslarının Değerlendirilmesi', Ankara: Mart Matbaacılık, s.7-9.

satım işlemlerine konu edilmektedir. Bu değerlendirmeler de ilgili fonların likiditesini yükseltmektedir.

Ülkemizde mevzuata göre yatırım fonları iki türlü olmaktadır. Bu fonlar;⁶¹

- a.) A Tipi Yatırım Fonları: Bu tip yatırım fonları, iki farklı getirili menkul kıymetten oluşmaktadır. Bunlar; sabit getirili menkul kıymetler ve değişken getirili menkul kıymetlerdir. Bu menkul kıymetlerin ilgili fondan alacağı payda, kısıtlar bulunmaktadır. Buna göre; ilgili fonun azami %75'i sabit getirili menkul kıymetlerden oluşurken, en az %25'i değişken getirili olmalıdır. Diğer bir ifade ile toplam fon değerinin %75'ini devlet tahvili ve hazine bonosundan oluşurken, %25'i ise borsada kote edilmiş hisse senetlerinden oluşmaktadır. Ancak fon iç tüzüğünde değişken getirili menkul kıymetlerin belirli bir oranı (bu oran %5'den fazla olamaz), değişken getirili altın, döviz gibi yatırım araçlarından oluşacağı belirtilebilir.
- b.) B Tipi Yatırım Fonları: Bu tip yatırım fonları da iki farklı getirili menkul kıymetten oluşmaktadır. Ayrıca bu menkul kıymetlerin de fondan alacağı payda kısıt bulunmaktadır. Buna göre; ilgili fonun %95'i sabit getirili menkul kıymetlerden oluşurken, %5'i değişken getirili menkul kıymet ya da özel sektör tahvili olmak zorundadır.

1.1.2.9. Aracı kurumlar

Aracı kurumlar, kıymetli evrakların, menkul kıymetlerin ya da diğer finansal değerlerin başkasının nam ve hesabına aracılık etmesi amacıyla alım ve satımı ile uğraşan ve menkul kıymetleri, halka arz edebilen bir anonim ortaklıktır.⁶²

Sermaye Piyasası Kanunun 37. maddesinde aracı kurumların faaliyetlerine yer verilmiştir. Buna göre;⁶³

- a.) Sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin alınması ve iletilmesi,
- b.) Sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin müşteri adına ve hesabına veya müşteri hesabına gerçekleştirilmesi,
- c.) Sermaye piyasası araçlarının kendi hesabından alım ve satımı,
- d.) Sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunularak satışa aracılık edilmesi,

⁶¹ APAK, S. (1995), 'Sermaye Piyasaları ve Borsa', İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, s.56.

⁶² YEŞİLDAĞ, E., (2013), 'Türkiye'de Aracı Kurumların Gelişimi ve Yatırımcıların Aracı Kuruluş Seçiminde Etki Eden Unsurlar: Bir Faktör Analizi Uygulaması', Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s.36.

⁶³ 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, m.37.

- e.) Sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunmaksızın satışa aracılık edilmesidir.

Aracı kuruluşlar, portföy yöneticiliği, menkul kıymetlerin geri alım ya da satım taahhüdüyle alım ya da satımı ve yatırım danışmanlığı faaliyetlerinde, bu faaliyetlerin her birisi için tebliğlerde belirtilmiş olan esaslar çerçevesinde Sermaye Piyasası Kurulundan yetki almak koşuluyla faaliyette bulunabilirler. Bu bağlamda sermaye piyasasında faaliyette bulunmak isteyen aracı kuruluşlar, öncelikle Sermaye Piyasası Kurulundan yetki almalı daha sonra Borsa İstanbul tarafından yetkilendirilmeli ve borsa üyesi olmalıdırlar.⁶⁴

2020 yılının yatırım kuruluşların işlem hacmi,⁶⁵ 67.3 trilyon TL olarak gerçekleşmiş ve bu tutarın %56'lık kısmını (37.4 trilyon TL) aracı kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiş ve %44'lük kısmı (29.9 trilyon TL) ise bankalar tarafından gerçekleştirilmiştir.⁶⁶

1.2. Finansal İşlemler

Finansal hizmetler sektörü; ticaret ve mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, sigorta şirketleri, sermaye piyasaları, finansal kiralama, faktoring, forfaiting, tüketici finansmanı ve bireysel emeklilik sistemlerini de içeren çok sayıda sektörü kapsamaktadır.⁶⁷ Bu bağlamda finansal işlemler, bu kurumların kazanç elde etmek amacıyla finansal piyasalardaki yaptıkları işlemler olarak ifade edilebilir.

Dolayısıyla bu çalışmada, finansal işlemler başlığı altında aşağıda belirtilen konular incelenecektir;

- a.) Bankacılık İşlemleri
- b.) Leasing İşlemleri
- c.) Faktoring ve Forfating İşlemleri
- d.) Finansal Türev İşlemleri
- e.) Sermaye Piyasası İşlemleri

⁶⁴ GÜMÜŞTEKİN, G. E. ve YÖRÜK, N. (2002), 'Aracı Kurumlar Öğrenen Organizasyonlar Mıdır?', İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, s.184.

⁶⁵ Yatırım kuruluşları işlemleri, pay (hisse) senedi, sabit getirili menkul kıymetler, repo, vadeli işlemler, varant, kaldıraçlı işlemler ve opsiyonlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB), 'Gösterge Güz 2020', s.3, <https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/Gosterge2020Guz.pdf#page=22> (Erişim Tarihi: 07.02.2021).

⁶⁶ TSPB, 'Gösterge Bahar 2021', s.3, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/Gosterge_Bahar_2021.pdf#page=4 (Erişim Tarihi:21.06.2021).

⁶⁷ ŞİT, M., ve ŞİT, A., (2013), 'Türkiye'de Finansal Hizmetler Sektörünün Gelişimi: Finansal Kiralama Sektörü Örneği', Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:5, s.36.

1.2.1. Bankacılık işlemleri

Bankacılık işlemleri, kişilerin ve şirketlerin tasarruflarını toplamak ve bu fonları kredi olarak ekonomiye aktarmak, kaynaklara akışkanlık sağlamak, kaynakların etkin dağılımını sağlamak ve kısa vadeli kaynakları uzun vadeli kaynaklara dönüştürmek olarak sıralanabilir.⁶⁸

Modern bankaların fonksiyonlarını sekiz başlık altında toplamak mümkündür. Bu fonksiyonlar,⁶⁹

- a.) Aracılık fonksiyonu,
- b.) Kaynaklara akıcılık sağlama fonksiyonu,
- c.) Kaynak kullanımını iyileştirme fonksiyonu,
- d.) Kaydi para yaratma fonksiyonu,
- e.) Para politikasının etkinliği artırma fonksiyonu,
- f.) Dış ticareti geliştirme ve teşvik fonksiyonu,
- g.) Gelir ve servet dağılımını etkileme fonksiyonudur.

Bankacılık sektöründen faaliyet gösteren kuruluşlar, yukarıda sayılan fonksiyonları yerine getirerek, finansal piyasaların ve finansal işlemlerin aksamadan yerine getirilmesinde yardımcı olmaktadır.

1.2.1.1. Kaynak oluşturma işlemleri

Bankalarda kullandıkları fonları, öz kaynaklardan ve yabancı kaynaklardan sağlanmaktadır. Bankaların bünyelerinde yer alan öz kaynaklar, işletme sahiplerinin sağladıkları fonları; yabancı sermayeler ise, borçlanmak suretiyle ya da mevduat hesaplarıyla üçüncü şahıslardan sağlanan kaynakları ifade etmektedir.⁷⁰ Bu bağlamda bankaların en önemli kaynak oluşturma işlemleri;

- a.) Sermaye ve yedek akçeler,
- b.) Mevduat,
- c.) Merkez Bankası kredileri,
- d.) Repo işlemleri,
- e.) Varlığa dayalı menkul kıymet olarak sıralanabilir.

⁶⁸ ALTAN, a.g.k., 2001, s.66.

⁶⁹ AKGÜÇ, Ö., (1987), '100 Soruda Türkiye'de Bankacılık', Ankara: Gerçek Yayınevi, s.5-7.

⁷⁰ DURER, S., (1988), 'Türkiye'de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı Yeterliliği', Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No:8, s.28.

Sermaye ve yedek akçeler, öz kaynaktan sağlanan fon iken; diğer işlemler, yabancı kaynaklardan elde edilen borçları oluşturmaktadır.

1.2.1.1.1. *Sermaye ve yedek akçeler*

Öz kaynak olarak da isimlendirilen öz sermaye; işletme sahiplerinin işletmedeki payına verilen isimdir. Öz sermaye, girişimcinin işletmeye koyduğu varlığı ifade etmektedir.⁷¹ ‘Bir işletmenin öz sermayesi temel olarak ortakların başlangıçta ya da sonradan sermaye artırımlarında işletmeye koydukları sermaye ile karların işletmeye bırakılması yoluyla işletmenin sağladığı oto finansmandan yani ortaklara dağıtılmayarak işletmede alıkonulan kardan oluşmaktadır’.⁷²

Sermayenin fonksiyonları altı başlık altında toplanabilir. Bunlar;⁷³

- a.) Kuruluş için gerekli olma,
- b.) Bankanın iş hacmini sınırlama,
- c.) Kar dağıtımını belirleme,
- d.) Zararları karşılama,
- e.) Mudilere (fon fazlası olan kişilere) güvence sağlama,
- f.) Fon kaynağı olmadır.

Yedek akçeler, ileride meydana gelmesi muhtemel zararları kapatmak, beklenmeyen masraf, kayıp ve zararları karşılayarak, işletmenin devamlılığını sağlamak amacıyla, ihtiyaten kazançlardan ayrılan tutarlara yedek akçe denir.⁷⁴ Türk Ticaret Kanununun (TTK) 519. maddesinde ayrılacak kanuni yedek akçe oranı belirtilmiştir. Buna göre; ‘Yıllık kârın yüzde beşi, ödenmiş sermayenin yüzde yirmisine ulaşınca kadar genel kanuni yedek akçeye ayrılır’.⁷⁵ Ayrıca ilgili Kanunun 521. maddesi, yedek akçeye yıllık kârın yüzde beşinden fazla bir tutarın ayrılabilceği ve yedek akçenin ödenmiş sermayenin yüzde yirmisini aşabileceği hakkında esas sözleşmeye hüküm konulabileceğini belirtmiştir.

⁷¹ <https://vergidosyasi.com/2018/01/21/oz-sermaye-oz-kaynak-nedir/> (Erişim Tarihi:15.05.2019).

⁷² ATABEY, S.E., (2016), ‘Öz Sermaye Kavramı ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulama Alanları’, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt:53, Sayı:619, s.90.

⁷³ ALTAN, a.g.k., 2001, s.105.

⁷⁴ ÇEVİK, O., ve AZİK, K., (1971), ‘Anonim Şirketler Hukuku ve Uygulaması’, Ankara, s.287’den Aktaran: TUNCER, S.Ç., ve Ulusoy, ‘Yedek Akçeler’, <http://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2017/11/10-SENAR-CAGIRGAN-TUNCER-YASIN-ULUSOY.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

⁷⁵ 6102 sayılı TTK, m.519.

1.2.1.1.2. Mevduat

Mevduat, gerçek ya da tüzel kişiler tarafından banka hesaplarına yatırılan paralardır. Parasını mevduat olarak yatıran bu kişiler, bankaya borç vermiş olmaktadır. Bu nedenle bankalar da topladıkları mevduatlara türüne göre faiz vermektedirler. Ancak vadesiz mevduat hesaplarına yatırılan tutarlar üzerinden faiz hesaplanmamaktadır.⁷⁶

TCMB'nin Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ'ine göre mevduat varlıkları aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır: ⁷⁷

- a.) Vadesiz mevduat: Bankanın izni aranmaksızın hesap sahibi tarafından istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen, herhangi bir ihbar veya vade koşulu taşımayan ve faiz tahakkukları yıl sonunda veya hesabın kapatılmasında yapılan mevduattır. Mevduatların vadesiz olması ve istenildiği anda çekilebilmesinden dolayı faizi en az olan mevduat türüdür.
- b.) İhbarlı mevduat: Çekileceği tarihten 7 gün önce yazılı bir ihbar verilmek suretiyle çekilebilecek mevduattır.
- c.) Vadeli mevduat: 1 aya kadar vadeli (1 ay dahil), 3 aya kadar vadeli (3 ay dahil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dahil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık faiz ödemeli) olarak açılacak mevduattır. Mevduatın vadeli olması, istenildiği anda çekildiğinde faizden feragat edilmesi dolayısıyla; en fazla faiz verilen mevduat türüdür.
- d.) Birikimli mevduat: Asgari 3 yıl vade ile açılan, sözleşme ile belirlenen aylık veya üç aylık sürelerde hesaba para yatırmaya imkan veren mevduattır.

2020 yılında bankalara yatırılmış olunan mevduatların toplamı 3.4 trilyon TL'dir. Bu tutarın %90.7'sini (3.1 trilyon TL) mevduat bankalarına yatırılmış mevduatlar oluştururken, %9.3'ünü (322 milyar TL) katılım bankalarını yatırılmış mevduatlar oluşturmaktadır.⁷⁸

1.2.1.1.2. Merkez bankası kredileri

Merkez bankası kredileri, bankaların kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak için Merkez bankalarından reeskont ve avans şeklinde aldıkları kredilerdir. Merkez bankası kredisi başlıca üç şekilde sağlanabilir. Bunlar;⁷⁹

- a.) Senetler karşılığında verilen kredi,
- b.) Tahviller ve kıymetli madenler karşılığında verilen avanslar,

⁷⁶ DEMİRHAN, D., (2014), 'Banka İktisadi ve İşletmeciliği', Oğuzhan A., Coşkun K., Mert U., ve Erhan Demirelli (Ed.), Bankacılık Faaliyetleri/ İşlemleri içinden, Ankara: Detay Yayıncılık, s.20.

⁷⁷ 22.06.2019 tarihli ve 2007/1 sayılı Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ, m.3.

⁷⁸ TKBB, 'Katılım Bankaları 2020', s.122,

https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi:21.06.2021).

⁷⁹ ALTAN, a.g.k., 2001, s.119.

c.) İskonto edilmiş senetlerin reeskontudur.

‘Bankalar, iştirâ veya iskonto ile aldıkları senetler için müşterilerine bir para ikraz ederler. Buna senet mukabili kredi denilmektedir. Senetler vadeleri gelene kadar banka portföyünde saklanıp, vade sonunda senetlerin tahsili yapılabilmektedir. Ancak bankaların likidite ihtiyaçlarının oluşması durumunda, senetleri vade tarihinden önce merkez bankalarına kırıdatabilmektedirler. Bankaların senet kırırma işlemi dolayısıyla elde ettikleri tutarlar ile likidite ihtiyacını karşılayabilirler ve kaydi para yaratmak ve gelir elde etmek amacıyla ilgili tutarları krediye dönüştürebilirler.’⁸⁰

1.2.1.1.3. Repo ve ters repo

Repo işlemi, kısa vadeli paraya ihtiyacı olan ve ellerinde menkul kıymet bulunan gerçek ya da tüzel kişiler, nakit ihtiyaçlarını karşılamak için ellerindeki menkul kıymetlerini geri almak suretiyle satmasıdır. Ters repo ise repo işleminin tersini ifade etmektedir. Bu bağlamda ters repo, kısa vadeli nakit fazlası bulunan gerçek ya da tüzel kişiler, ellerindeki nakit fazlasını değerlendirmek amacıyla sonradan satmak amacıyla menkul kıymet satın almasıdır.⁸¹

Genel olarak bir menkul kıymetin geri alma ya da taahhüdü ile alım-satım işlemlerine repo denilmektedir. Repo ve ters repo işlemlerine konu olabilecek menkul kıymetler; tahviller, bonolar ve borçlanma senetleridir.⁸² Repo işleminin nitelikleri, menkul kıymetlere likidite kazandırır, gerçek ve tüzel kişilerin nakit ihtiyacı ya da nakit fazlalarının yöntemini sağlar, teminata dayalı ödünç işlemi niteliğindedir ve genel olarak kısa vadeliidir.⁸³

2020 yılında toplam repo işlemi hacmi, 34.5 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.⁸⁴ Bu bağlamda repo hacmi/GSYİH oranı incelendiğinde %690 olmaktadır. Diğer bir ifade ile repo işlemi hacmi, Türkiye GSYİH’sinin yaklaşık 7 katıdır.

⁸⁰ EYÜPGİLLER, S., (2003), ‘Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi’, Türkiye İş Bankası A.Ş. Vakfı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, No:400, s.115.

⁸¹ DOYRANGÖL, N.C., (1996), ‘Repo ve Ters Repo İşlemleri’, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, s.1.

⁸² BERK, N., (1995), ‘Finansal Yönetim’, İstanbul: Türkmen Kitabevi, s.186.

⁸³ ÇOŞKUN, Y., (2012), ‘Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri’, Business and Economics Research Journal, Cilt:3, Sayı:1, s.60-61.

⁸⁴ TSPB, ‘Gösterge Bahar 2021’, s.3, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/Gosterge_Bahar_2021.pdf#page=4 (Erişim Tarihi:21.06.2021).

1.2.1.1.4. Varlığa dayalı menkul kıymet (VDMK)

‘VDMK uygulaması, bir finansal kurumun bilançosunun aktifinde yer alan gelir getirecek varlıkların oluşturduğu portföyden elde edilecek nakit akımlarını teminat göstererek yatırımcılara pazarlanabilir menkul kıymetler satma yoluyla fonları artırma sürecidir’.⁸⁵ Ancak bilançonun aktifinde yer alan her türlü kalem karşılığında VDMK uygulamasına gidilememektedir. Bu bağlamda karşılığında VDMK ihraç edilebilecek kelemler;⁸⁶

- a.) Kredi Kartı Alacakları: Kısa ve düzensiz geri ödemeleri olan alacaklardır.
- b.) Taşıt Kredileri: Vadeleri genel olarak 2 ile 6 yıl arasında değişen kredilerdir.
- c.) Tüketici Kredileri: Gerçek kişiler tarafından kullanılan kredilerdir.
- d.) Finansal Kiralama Sözleşmelerinden Doğan Alacaklar: Finansal kiralama şirketleri yapılan işlemler sonucunda ortaya çıkan alacaklardır.
- e.) İpotekler: Bir borcun güvence altına alınması yöntemlerinden birisi olan ipotek, alacaklı lehine tapu siciline yapılan işlemidir.

1.2.1.2. Kaynak kullandırma işlemleri

Bankalar, kaynak oluşturma işlemleri başlığı altından açıklanan kaynaklardan fonlar elde etmekte ve bu fonları aracılık faaliyetleri neticesinde tekrar kullandırmaktadır. Bu fonlar aşağıda belirtilen şekillerde kullanılmaktadır;⁸⁷

- a.) Bankalar, ihtiyat amacıyla ve günlük nakit işlemlerini karşılamak amacıyla kanunlarla ve özel politikalarıyla belirlenen miktarda nakit bulundurmak zorundadırlar,
- b.) Bankalar, hizmetlerinin devamlılığını sağlamak için gerek duydukları binaları ve araçları almak ya da kiralamak zorundadırlar,
- c.) Bankalar, sağladıkları fonlar ile çeşitli alanlarda yatırımlar yapmakta ve iştirakler kurmaktadır,
- d.) Bankalar, sağladıkları fonların bir kısmını da kredi vermek suretiyle kullanmaktadır.

⁸⁵ HULL, E.D., (1989), “The Complete Story on Securitization of Bank Assets: Part1”, The Journal of Commercial Bank Lending, s.20’dan Aktaran: VATANSEVER, N., (2000), ‘ Varlığa Dayalı Menkul Kıymet Uygulaması’, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt:1, Sayı:1,s.260.

⁸⁶ ÖCAL, N., (1994), ‘Türkiye’de Menkul Kıymetleştirme Uygulaması, Etkileri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri’, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.14-15.

⁸⁷ DURER, a.g.k., 1998, s.28.

1.2.1.2.1. Likit kıymet bulundurma

Bankacılık Kanununun 46. maddesine göre; ‘Bankalar, Merkez Bankasının uygun görüşü alınmak suretiyle Kurulca belirlenecek usul ve esaslara göre asgarî likidite düzeyini hesaplamak, tutturmak, idame ettirmek ve raporlamak zorundadırlar’.⁸⁸ Yurtiçi bankalar arası mevduatı hariç olmak üzere toplam mevduatlarının belli bir oranını likit kıymet olarak tutmak zorunda olan bankaların tuttuğu likit kıymetler, disponible kıymetler olarak da ifade edilmektedir. Bu disponible kıymetler;⁸⁹

- a.) Kasadaki TL ve yabancı paralar,
- b.) Merkez Bankasındaki serbest ve bloke hesaplar,
- c.) Devlet iç borçlanma tahvilleri ve hazine bonolarıdır.

Disponibilite oranının Merkez Bankasınca belirlenmesi, bankaların kredi hacmini belirlemesini de sağlamaktadır. Ancak Türkiye’de 2005 yılında disponibilite oranı uygulaması kaldırılmıştır.

1.2.1.2.2. İştirake bulunma

Bankaların diğer işletmelerin yönetimine katılma hakkı etmesi, ilgili şirketlerin hisse senetlerini almasına bağlıdır. Bankalar, şirketlerin hisse senetleri alarak hem şirketlerin yönetimine katılma hakkı elde ederler hem de kâr dağıtımından pay alırlar. Ayrıca bankalar, hisse senetlerinin alış ve satışları arasındaki farktan da kazanç sağlamaya çalışırlar. Ancak bankaların asıl hizmeti, aracılık olduğundan ve tekelleşmenin önüne geçilmesi için Bankacılık Kanunun 56. maddesinde bankaların iştirake katılımı kısıtlanmıştır. Bu maddeye göre; Bankaların; kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlar dışındaki bir ortaklıktaki payı kendi öz kaynaklarının %15’ini, bu ortaklıklardaki paylarının toplam tutarı ise kendi öz kaynaklarının %60’ını aşamayacağı hüküm altına alınmıştır.⁹⁰

1.2.1.2.3. Kredi verme işlemi

Kredi verme işlemi, bir bankanın elde ettiği bilgileri göz önüne alarak (kredi talep eden kişinin ya da kurumun gelirleri, bankanın finansal durumu, ekonominin genel

⁸⁸ 25983 sayılı Bankacılık Kanunu, m.46.

⁸⁹ ALTAN, a.g.k., 2001, s.128.

⁹⁰ 25983 Bankacılık Kanunu, m.56.

gidişatı vb.), gerçek ve tüzel kişilere belirli bir süreliğine teminatlı ya da teminatsız olarak verdiği paraları ifade etmektedir.⁹¹

Kredi verme işleminin oluşması için en azından aşağıdaki unsurların var olması gerekmektedir. Bu unsurlar;⁹²

- a.) Krediyi alan (Borçlu),
- b.) Krediyi veren (Alacaklı),
- c.) Devredilen satın alma gücü,
- d.) Vade, kredi verme işlemi belirli bir süre sınırlandırılarak, bankanın gelir ile giderleri arasındaki denge sağlanmaya çalışılır. Bu nedenle de kredi işleminde ilgili kredinin vadesi önem arz etmektedir.
- e.) Güven ve saygınlık, kredi veren kurumun, krediyi verdiği kişiye ya da kuruma güvenmesi ve ilgili kişi ya da kurumun banka nezdinde saygın olması gerekmektedir.
- f.) Risk, kredinin vadesi boyunca kredi veren bankanın haklarını zayi edecek tehlikelerin toplamıdır.
- g.) Teminat, kredilerin ödenmemesi durumunda, ortaya çıkacak zararları minimize etmek amacıyla alınan tedbirler bütünüdür. Bu bağlamda banka, borçludan herhangi bir kıymeti teminat olarak göstermesini ya da ipotek altına alınmasını isteyebilir. Eğer borçlu borcunu ödemezse, banka ilgili kıymetleri satın, zararını karşılayabilmektedir.
- h.) Gelir, bankalar verdikleri krediler üzerinden belirli oranlarda faiz hesaplamaktadır. Bu faiz ise, bankanın ilgili işlem sonucunda elde ettiği geliri oluşturmaktadır.

Bankaların fon kullanımları için ilk sırayı alan kredileri, iktisadi hayata yararları açısından dört başlık altında toplamak mümkündür;⁹³

- a.) İşletmelerin kuruluşunda, faaliyetini sürdürmesinde ve faaliyetlerini genişletmesinde, krediler önemli yer tutmaktadır. Krediler, aynı zamanda bankaların gelişimini de sağlamada önemli bir yapı taşıdır.

⁹¹ PARASIZ, İ., (2005), 'Para Banka ve Finansal Piyasalar', Bursa: Ezgi Kitabevi, s.219.

⁹² ŞAKAR, B., (2015), 'Banka Kredileri ve Yönetimi', İstanbul: Beta Yayınevi, s.3-4.

⁹³ ÖÇAL, T., ve ÇOLAK, Ö.F., (1999), 'Finansal Sistem ve Bankalar', Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.126.

- b.) Mal stokunun yararlı kullanılmasında da kredilerin önemli payı bulunmaktadır. Üretici elde ettiği ürünü üretiminin hemen arkasından pazarlayacak olursa, oluşacak arz fazlalığı fiyatları düşürerek, tüketimi kamçılatabilir. Bu durum, stokların erimesine, mal kıtlığının oluşmasına ve fiyatların yükselmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle üreticilerin mal stokunun korumasında ve talep-arz dengesinin sağlanmasında da kredilerin önemli bir işlevi bulunmaktadır.
- c.) Krediler, üretim için gerekli araç ve gereçlerin, hammadde ve diğer ihtiyaçların sağlanmasında, üreticiye çeşitli seçenekler sunmaktadır. Bu da ülkenin üretiminin artmasına ve çeşitlenmesi ve ulusal gelirinin yükselmesini desteklemektedir.
- d.) Krediler, gerçek ya da tüzel kişilerin satın alma güçlerinin artmasını sağlamaktadır.

Dolayısıyla krediler, ekonomik hayatta faaliyette bulunan kişiler ve kurumların satın alma güçlerinde bir artış yaratarak, ekonomik büyüme ve gelişmenin vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Ancak bankaların kredi limitlerinin dengeleyebilmesi, önem arz etmektedir. Çünkü kredi limitlerin çok yüksek düzeylere çıkması, ilgili ülkede para bolluğunun oluşmasına sebebiyet verecek ve bu olayı enflasyon takip edecektir. Bu nedenle merkez bankaları rezerv katsayısı oranları ve diğer mali yükümlülükler ile bankaların kredi limitlerini belirlemektedir. Ülkemizde 2020 yılında 3.4 trilyon TL kredi kullanılmıştır. Bu tutarın %86.2'sini (3.6 trilyon TL) mevduat bankaları tarafından kullandırılan krediler, %7.3'ünü (266 milyar TL) kalkınma ve yatırım bankaları tarafından kullandırılan krediler ve %6.5'ini (240 milyar TL) katılım bankaları tarafından kullandırılan krediler oluşturmaktadır.⁹⁴ Kredi tutarı/GSYİH oranı 2020 yılında %65'tir. Bu oran, İspanya'da %160, Fransa'da %150, İngiltere, Japonya ve Almanya'da %140 civarında, Polonya, Rusya, Macaristan ve Hindistan'da %50 civarındadır.⁹⁵ İlgili veriler incelendiğinde, gelişmiş ülkelerdeki kredi kullanımının milli gelire oranı, gelişmekte olan ülkelerdeki oranların yaklaşık üç katı olduğu gözükmemekte ve kredilerin gelişmeyi etkileyen bir değer olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak kredi kullanımının aşırı olması,

⁹⁴ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 'Katılım Bankaları 2020', s.122, https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi: 21.06.2021).

⁹⁵ TBB, 'Bankacılık Sektörü Uluslararası Karşılaştırmalar 2019', s.23. [https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_\(2019\).pdf](https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_(2019).pdf) (Erişim Tarihi: 07.02.2021).

genellikle gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranlarının aşırı artmasına neden olmaktadır.

1.2.1.2.3.1 Kredi çeşitleri

Kredileri çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. Bunlar;

1.) Nitelikleri Açısından Krediler

Nitelikleri açısından krediler, nakdi ve gayri nakdi olarak ikiye ayrılmaktadır.

- a.) Nakdi Krediler: Bankaların bir gelir karşılığı ile vermiş oldukları kredilerdir. Bu gelir karşılıkları; faiz ya da komisyon olarak ifade edilebilir. Nakdi krediler; açık krediler, iskonto ve iştirak, spot krediler, ihracat ve döviz kredileri, dövize ya da altına endeksli krediler ve bireysel krediler olarak sıralanabilir.⁹⁶
- b.) Gayri Nakdi Krediler: Bankaların müşterilerine nakit kredi yerine verdikleri garanti ve güvencelerdir. Ancak garanti kapsamında bankaların ödemede bulunması ve karşılığında faiz ya da komisyon adı altında gelir elde etmesi durumunda, bu krediler de nakdi krediye dönüşecektir.⁹⁷ Bu kategoride teminat mektubu ve diğer gayri nakdi krediler yer almaktadır.

2.) Vadelerine Göre Krediler

Vadelerine göre krediler, kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli olarak üçe ayrılmaktadırlar.⁹⁸

- a.) Kısa Vadeli Krediler: Vadeleri 12 aya (dahil) kadar olan kredilerdir.
- b.) Orta Vadeli Krediler: Vadeleri 1 yıl ile 5 yıl arasında olan kredilerdir.
- c.) Uzun Vadeli Krediler: Vadeleri 5 yıldan daha fazla olan kredilerdir.

3.) Teminatları Açısından Krediler

Teminat kelimesi, Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar için Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğinin 3. maddesinde tanımlamıştır. Sözü edilen maddeye göre; ‘Teminat, kredilerin ve diğer alacakların geri ödenememesi riskine karşılık banka alacağının tamamen veya kısmen güvence altına alınmasını sağlayan her türlü varlık, garanti ve kefaletler ile sözleşmeden

⁹⁶ PARASIZ, a.g.k., 2005, s.224.

⁹⁷ TAKAN, a.g.k., 2001, s.272.

⁹⁸ ŞAKAR a.g.k., 2015, s.52.

doğan hakları ifade etmektedir'.⁹⁹ Bu bağlamda teminatlar açısından krediler, teminatlı ve teminatsız olmak üzere ikiye ayrılmaktadır;

- a.) Teminatsız Krediler: Kredi talep eden müşteriden herhangi bir teminat (kefil, ipotek karşılığı vb.) istenmediği kredilerdir. Bu bağlamda teminatsız kredilerde, müşterilerin sadece imzalarına güvenilmektedir.
- b.) Teminatlı Krediler: Müşterilerin sadece imzasına güvenilmeyerek, ayrıca müşterilerden şahsi ya da maddi teminatın beklendiği kredilerdir. Şahsi teminat, kefalet aracılığıyla verilen krediyi ifade ederken; maddi teminat, iktisadi bakımdan değeri olan bir kıymetin teminat olarak gösterilmesini ifade etmektedir.¹⁰⁰

4.) Veriliş Amaçlarına Göre Krediler

Veriliş amaçlarına göre krediler, yatırım, donanım ve işletme kredileri olarak üçe ayrılmaktadır;¹⁰¹

- a.) Yatırım Kredileri: Firmaların sabit kıymetlerinin finansmanı amacıyla açılan uzun vadeli kredilerdir.
- b.) Donanım Kredileri: Firmaların faaliyet alanının genişletilmesi, firmaların sahip oldukları varlıkların yenilenmesi ve modernizasyonu için açılan uzun vadeli kredilerdir.
- c.) İşletme Kredileri: Firmaların net işletme sermayesi gereksinimlerinin finansmanını sağlamak için kısa, orta ve uzun vadeli kredilerdir.

1.2.1.3 Hizmet işlemleri

Bankalar, kaynak yaratma işlemlerinde bahsedildiği üzere gerçek ve tüzel kişilerden vadesi, tutarı, para birimi farklı fonları toplamak ve toplanan bu mevduatları kaynak kullandırma işlemleri çerçevesinde kullanarak finansal gelişmenin ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktır. Kaynak yaratma işlemlerinden kaynak kullandırma işlemlerine doğru yapılan bu dönüşüm, bankaların kaydi para yaratma sürecini de içine almaktadır. Ancak bankalar, piyasalarda finansal işlemlerinin yanı sıra hizmete dayalı bazı işlemler de yapmaktadırlar. Bu bağlamda

⁹⁹ 29750 sayılı Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar için Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği, m.3.

¹⁰⁰ KABAN, İ., (2017), 'Kullanımı Yaygın Olan Teminat Türleri Çerçevesinde Bankalarda Nakdi Krediler İçin Ayrılacak Özel Karşılıkların Muhasebeleştirilmesi', Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 1, s.201-202.

¹⁰¹ PARASIZ, a.g.k., 2005, s.224.

müşteri ihtiyaçlarının yerine getirilmesi ve her türlü finansal hizmetin sunulması, bankaları birer hizmet kurumuna da dönüştürmektedir.¹⁰² Günümüzde bankacılık hizmetleri, bankalar için etkin bir gelir kaynağı olmasından dolayı da bankalara yeni hizmetler düşmektedir. Bu hizmetler;¹⁰³

- a.) Para transferine aracılık etmek,
- b.) Müşterilerin, üçüncü kişilerden olan alacaklarının tahsiline aracılık etmek,
- c.) Müşterilerin menkul kıymet alımlarına aracılık etmek,
- d.) Hisse senetleri ve tahvillerin satışına aracılık etmek,
- e.) Kambiyo alım satım işlemlerine aracılık etmek,
- f.) İthalat ve ihracat işlemlerinde aracılık etmek ve bu bağlamda gerekli krediyi sağlamak ya da kredinin elde edilmesinde aracılık etmek,
- g.) Kasa kiralınması ve serbest depo hizmetleridir.

1.2.1.3.1 Ödeme araçları sağlama hizmeti

Bankaların en önemli hizmetlerinden birisi de ödeme araçları sağlama hizmetidir. Bu bağlamda bankalar, banka ile müşterisi arasında banka müşterilerinin kendi aralarında ya da diğer bankalarının müşterileri arasında yapılacak ödeme araçlarını üretir ve bu işlemleri kolaylaştırır.¹⁰⁴

Bankacılık alanında da kullanılmaya başlanan teknolojik gelişmeler sayesinde bankacılık sistemlerinde birçok yenilik getirilmiştir. Elektronik ödeme sistemlerinin kullanılmaya başlanmasından önce nakitle ödeme, çekle ödeme ve ödeme emirleri ile nakit transferleri yaygın olarak kullanılmaktaydı. Elektronik fon transferlerinin (EFT) kullanılmaya başlaması ile birlikte kağıda dayalı olarak gerçekleştirilen ödeme sistemlerinin önemi azalmış ve kullanımı daha kolay ve hızlı olan ödeme sistemleri ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵ Bu bağlamda aşağıda ödeme araçları sıralanmıştır. Bu ödeme araçları;

- a.) Çek Ödemeleri: Çek ödemeleri nitelikli bir havale olarak ifade edilebilir. Çek ödeme emri ile çeki keşide eden kişi, bankaya çekin hamiline ödeme yapma yetkisi vermiş olmaktadır. Çekin ödenmesi aşamasında, ödeme yetkisinin temel dayanağını banka ile yapılmış olan çek sözleşmesi oluşturmaktadır. Çek ile

¹⁰² KALE, S., (2017), 'Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu', Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, s.210.

¹⁰³ DURER, a.g.k., 1988, s.29.

¹⁰⁴ ALTAN, a.g.k.,2001, s.173.

¹⁰⁵ KARATAN, F., (1990), 'Bankacılıkta Ödeme Sistemlerinin Otomasyonu Elektronik Fon Transfer Sistemleri', Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No: 162, s.5.

verilen ödeme emrinde üç taraf bulunmaktadır. Bunlar; keşideci (çeki düzenleyen kişi, lehdara ya da hamile borçlu olan kişi), lehdar ya da hamil (lehine ödeme yapılacak kişi, keşideciden alacağı olan kişi) ve muhatap (banka) olarak sıralanabilir.¹⁰⁶ Piyasada çok fazla bankanın bulunması ve bu bankaların çok sayıda müşterisinin olması nedeniyle bankalar arasında yapılan para aktarımı ve çok yavaş olabilmektedir.¹⁰⁷ Bu nedenle bankalar, çeşitli ödeme araçları geliştirerek bu işlemlerin en kısa sürede ve en az maliyetle gerçekleşmesini sağlamaya çalışmaktadırlar.

- b.) Kredi Kartları: Kredi kartı, ilgili karta sahip olan kişiye, gerekli cihazlara sahip olan işyerlerinden nakit ödemede bulunmaksızın mal ya da hizmet alımını sağlayan bir ödeme aracıdır. Kredi kartı, yapılan alışverişlerde o an ilgili malın ya da hizmetin karşılığının nakit olarak ödenmemesi nedeniyle kullanan kişilere ya da kurumlara avantajlar sağlamaktadır.¹⁰⁸ Ancak kredi kartı sadece kullanıcılara değil, aynı zamanda bankalara da bazı avantajlar sağlamaktadır. Bankalar, kredi kartı aracılığıyla müşteri portföyünü genişletebilir ya da bankanın sunduğu diğer hizmetlerin de tanıtılmasını sağlayarak, bankada gerçekleşen işlem hacmini artırabilir. Ayrıca bankalar, bu işlemleri sonucunda, kişilerden faiz getirisi elde edebilir ve üye işyerlerinden de komisyon adı altında getiri elde edebilir.
- c.) Havale İşlemi: Havale işlemi, bir kişinin kendi hesabından üçüncü bir kişiye nakit, kıymetli evrak ya da emsal eşyaların verilmesi için herhangi bir kişiye izin verilmesidir. Bir kimsenin başka bir kişiye karşı olan borcunu ödemek için kendi borçlusunu aracı olarak tayin ettiği durumlarda olabilir. Emir verene havale eden (muhil), aracı olup bu parayı ödeyecek olan kişiye havale edilen (muhalünleh) ve parayı alacak olan kişiye de havale alacaklısı denir.¹⁰⁹
- d.) Elektronik Fon Transferi (EFT) İşlemleri: Satış noktalarından yapılan ödemelerde, bir kart vasıtasıyla çalışan terminallerden, müşterilerin kendi banka hesabından satıcının banka hesabına para aktarılmasıdır.¹¹⁰ EFT işlemi, havale işleminden farklı olarak iki banka arasında yapılan bir para transferidir. EFT'ye

¹⁰⁶ <http://www.karakaya-inan.com/2017/01/16/cekte-odeme/> (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

¹⁰⁷ EYÜPGİLLER, a.g.k., 1994, s.164.

¹⁰⁸ ÇEKER, M., (1997), 'Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı', Ankara: Türkiye İş Bankası Vakfı Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, No:311, s.33.

¹⁰⁹ ÖZKAN, K., (2007), 'Havalenin Hukuki Niteliği', Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, s.6.

¹¹⁰ ALPERGİN, P., (1990), 'Bireysel Bankacılık', Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No:160, s.39.

konu olan para transferi A bankasının hesabından çıkarak, B bankasında başka bir hesaba girer.¹¹¹

- e.) Elektronik Para İşlemleri: Elektronik para, çip kart ya da bilgisayara kopyalanabilen ve ödeme vasıtası olarak kabul edilen bir para birimidir.¹¹² Elektronik para, fiziki paraya göre sosyal ve ekonomik yaşamda, finansal riskleri minimize etmesi, çok çeşitli ve çok miktarda alım satım yapmayı ve işlemlerin gerçekleşme sürelerini azaltması ve nakit taşıma riskini azaltması gibi avantajlar ortaya çıkarmaktadır.¹¹³

1.2.1.3.2 Menkul kıymet işlemleri

Bankaların asli görevi; aracılık hizmetleridir. Bu bağlamda bankalar, menkul kıymet işlemlerine aracılık yaparak; hem para ve sermaye piyasalarının gelişimine katkıda bulunmakta hem de yaptıkları aracılık faaliyetleri sonucunda ekonomik faydalar elde etmektedirler. Bankaların menkul kıymet işlemlerinde yaptıkları aracılık faaliyetleri, halka arzda bulunan şirketlere yapılan aracılık, ilgili kıymetlerin alım ve satımına yapılan aracılık, menkul kıymetlerin geri alma ya da satma taahhütlü alım ya da satımına aracılık (repo ve ters repo), yatırım danışmanlığı ve yatırımların portföy yöneticiliği olarak sıralanabilir.¹¹⁴

Bankalar menkul ihracına ilişkin aracılık işlemlerini üç şekilde yaparlar;¹¹⁵

- a.) Suskripsiyon: Bankalar, menkul kıymetlerin ihracı sırasında, bir ücret (komisyon) karşılığında ilgili kuruluşlar adına ve hesabına aracılık görevlerini yerine getirmektedir.
- b.) Konsorsiyum: Konsorsiyum, TDK'ya göre, 'şirketler birliği' ve 'birliktelik' anlamına gelmektedir. Ticari anlaşmalarda konsorsiyum ise, konsorsiyumda yer alan şirketlerin bağımsızlıklarını kaybetmeksizin, üzerinden anlaşılmış olan iş bitinceye kadar kurulmuş olan ortaklığı ifade etmektedir. Bankalar, menkul kıymet ihracına ilişkin konsorsiyum kurabilmektedirler. Yapılacak olan bu konsorsiyum, bankaların kendi aralarında yaptığı sözleşme ve konsorsiyum ile

¹¹¹ <https://www.makaleler.com/eft-ve-havale-nedir-aralarindaki-farklar-nelerdir> (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

¹¹² KESER BERBER, L., (2002), 'İnternet Üzerinden Yapılan İşlemlerde Elektronik Para ve Dijital İmza', Ankara: Yetkin Yayınları, s.48.

¹¹³ ALTAN, a.g.k., 2001, s.185.

¹¹⁴ SEYHAN, a.g.k., 2008, s. 52.

¹¹⁵ ALTAN, a.g.k., 2001, s.192-193.

menkul kıymet ihraç eden kuruluş arasında yapılacak olan sözleşmeyle oluşmaktadır.

- c.) Taahhütlü Aracılık: Süresinde satılmamış olan menkul kıymetlerin bankalar tarafından satın alınmasıdır.

1.2.1.4 İthalat-ihracat ve döviz işlemleri

Dış ticaret, farklı ülkelerde bulunan gerçek ya da tüzel kişilerin birbiriyle olan mal ve hizmet alım ve satım anlamdaki ilişkisini ifade etmektedir. Dış ticaretin gerçekleşebilmesi için hem ihracatçının hem de ithalatçının güvene ve ödeme akışlarının hızlı bir şekilde gerçekleşmesine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle dış ticaretin daha güvenli gerçekleşmesi ve ödeme akışlarının yerine getirilebilmesi için ihracatçılar ve ithalatçılar, bankaların aracılık hizmetlerinden yararlanmaktadırlar.¹¹⁶ Bankaların dış ticaret işlemlerinde verdiği hizmetler; peşin ödeme, alıcı firma prefinansmanı, belge karşılığı ödeme, kabul kredili ödeme ve akreditifli ödeme olarak beşe ayrılır;

- a.) Peşin Ödeme: Peşin ödeme yönteminde; ithalatçı olan gerçek ya da tüzel kişiler, satın almış oldukları malların tutarlarını kendi ulusal paraları ile ülkesinde faaliyette bulunan bir bankaya yatırır. Banka, ihracatçı firmanın bankasına haber vererek borcun karşılığının ödenmesini talep eder.¹¹⁷ Yapılan bu aracılık faaliyeti, dış ticarete peşin ödemeyi oluşturmaktadır.
- b.) Alıcı Firma (İthalat) Prefinansmanı: Prefinansman kelimesi, ‘ön finansman’ anlamına gelmektedir. Bu bağlamda alıcı firma prefinansmanı, ithalatçının ihracatçıyı, dış ticaretten önce finanse etmesini sağlamaktadır. Diğer bir ifade ile alıcı firma finansmanı, ihracat konusu malın finansmanında kullanılmak üzere, ithalatçıdan sağlanarak getirilen ve bankalar ya da özel finansman kuruluşları tarafından alışı yapılan ya da garanti verilen kredilerdir.¹¹⁸
- c.) Belge Karşılığı Ödeme: Vesaik mukabili ödeme olarak da bilinen belge karşılığı ödeme yönteminde; ihracatçı, göndermesi gereken malları sevk ettikten sonra sevk belgelerini direkt olarak ithalatçının ülkesindeki muhabir bankaya gönderir. Gönderilen malların mülkiyetinin elde edilmesi ve ilgili malların gümrükten çekilmesini sağlayan belgeler, ithalatçının fatura bedelini ödemesi dahilinde

¹¹⁶ VARLIK, U., ve UÇAR, M., ‘Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Vesaik Mukabili İşlemlerde Operasyonel Riskler’, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/323470> (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

¹¹⁷ KAYA, S., (2003), ‘Uluslararası Bankacılık Uygulamaları’, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.66.

¹¹⁸ ALTAN, a.g.k., 2001, s.204.

ithalatçıya teslim edilir.¹¹⁹ Bu bağlamda ihracatçının sevk belgelerini göndermediği takdirde, ihracat bedeline ulaşması engellenir ya da ithalatçının fatura bedelini ödemediği takdirde, ilgili mallara ulaşımı engellenir.

d.) Kabul Kredili Ödeme: Kabul kredili ödeme yönteminde; ithalatçının dış ticarete konu olan varlığın bedelini belirli vadede ödemesini öngörmektedir. Bu ödeme yönteminde; dış ticaret konusu olan varlığın bedeli, poliçeye bağlanmakta ve vadede ilgili varlığın bedeli ihracatçıya ödenmektedir.¹²⁰

e.) Akreditifli Ödeme: Akreditif ödemesi, genel olarak ithalatçının bankası tarafından önceden belirlenmiş şartların ihracatçı tarafından sağlandığının belgelenmesi üzerine ödeme taahhüdüne girilmesidir. İthalatçının isteğiyle gerçekleşen bu ödeme sisteminde; bankalar, ödeme sürecinde devreye girmekte ve işlemlerini sadece belgeye dayanarak yapmaktadırlar. Bir akreditif işleminde temelde dört taraf bulunmaktadır. Bunlar; akreditif amiri (Akreditifin açılmasını isteyen ithalatçı), lehdar (akreditifin lehine açıldığı taraf, satıcı, ihracatçı), amir banka (akreditifi açan, ithalatçının bankası) ve ihbar ve teyit bankasıdır (akreditifi lehbara ihbar eden banka).¹²¹

1.2.2 Leasing işlemleri

Leasing işlemleri daha önce açıklandığı için burada tekrar değinilmemiştir.

1.2.3 Faktoring ve forfaiting işlemleri

Faktoring ve forfaiting işlemleri daha önce açıklandığı için burada tekrar değinilmemiştir.

1.2.4 Finansal türev ürün işlemleri

Finansal yeniliklerin ortaya çıkmasında birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenler; müşteri ihtiyaçları, ekonomik gelişmeler ve teknik gelişmeler olarak sınıflandırılabilir. Bu finansal yenilikler, müşterilere zaman ve mekan olarak çeşitli olanaklar sağlamakta ve bu yenilikler, yeni ürünleri, yeni teknikleri ve hatta kurumları da içerebilmektedir.¹²²

Türev piyasaları, forward, futures ve opsiyon işlemleri, organize piyasalarda yapılan işlemler ve organize olmayan piyasalarda gerçekleşen tüm işlemleri de kapsamaktadır. Vadeli işlem piyasalarında yapılan sözleşmeler, vadeli işlem sözleşmeleri olarak da ifade edilmektedir. Bu piyasalar, ticarete konu olan bir malın alıcılar ve satıcılar

¹¹⁹ TOMANBEY, M., (2014), 'Uluslararası Ticaret ve Finansmanı', Ankara: Gazi Kitabevi, s.172.

¹²⁰ KAYA, F., (2009), 'Dış Ticaret ve Finansmanı', İstanbul: Beta Yayınevi, s.73.

¹²¹ <https://www.yapikredi.com.tr/ticari/dis-ticaret-finansmani/dis-ticaret-odeme-sekilleri/> (Erişim Tarihi: 17.05.19).

¹²² CANBAŞ, ve DOĞUKANLI, a.g.k., 1997, s.81.

arasında yapılan anlaşmaya dayanılarak, söz konusu mal ya da malların ileriki bir tarihte ve yapılan anlaşmada belirlenen fiyattan alım-satımının yapıldığı borsalardır. Vadeli işlem piyasalarına konu olan işlemler, futures, forward, swap ve opsiyon sözleşmeleridir. Ancak forward ve swap sözleşmeleri, sadece tezgah üstü piyasalarda işlem görürler. Vadeli işlem piyasalarında sözleşmeye konu olan varlığın yani türevlerinin teslimatını da içeren standart büyüklükte sözleşmeler de işlem gördüğünden bu piyasalar, ‘türev piyasalar’ olarak adlandırılmaktadır.¹²³

1.2.4.1 Swap işlemleri

Swap sözleşmeleri, iki taraf arasında önceden belirlenmiş bir yöntem ile belirli bir finansal varlıktan (döviz ya da faiz) kaynaklanan gelecekteki nakit akışlarının değiştirilmesini içeren sözleşmelerdir. Bu sözleşme ile taraflar, finansal koşulları kendi lehine çevirmeyi amaçlamaktadır.¹²⁴

Örneğin: A Firması yıllık %20 sabit faiz üzerinden 3 ayda bir kupon ödemeli 3 yıl vadeli tahvil ihraç ederek 5 milyon TL borçlanmıştır. Ancak faizlerin düşeceğini bekleyen A Firması, borcun faiz oranını değişken faiz oranına çevirmek istemektedir. Diğer taraftan B Firması yıllık (Türk Lirası Bankalararası Satış Oranı) TRLIBOR+5 değişken faiz oranı üzerinden 3 ayda bir faiz ödemeli, 3 yıl vadeli 5 milyon TL kullanmıştır. B Firması ise değişken faiz riskini almak istememekte ve bu nedenle de borcun faiz oranını sabitlemek istemektedir. Güncel TRLIBOR oranı faiz oranı yıllık %15 düzeyindedir. Bu durumda A ve B firmaları 5 milyon TL nominal değerde 3 yıl vadeli bir swap anlaşması yapmıştır. Sözleşmeye göre A firması B firmasına 3 yıl boyunca, her 3 ayda bir yıllık TRLIBOR+5 faiz oranı üzerinden ödeme yapacak, karşılığında B firmasından yıllık %20 faiz oranı üzerinden sabit bir nakit akışı elde edecektir. Sonuç olarak, A ve B firmaları birbirlerinin anapara hariç borç faizi ödemelerini üstlenerek, A firması değişken faiz, B firması ise sabit faiz ödeyecek hale gelmiştir.¹²⁵

Swap işleminin yararları:¹²⁶

- a.) İşlemi yapan tarafların maliyetini önemli ölçüde azaltması,
- b.) Tarafların vergi yasalarından ve bir takım ekonomik düzenlemelerden kaçınmalarını sağlaması,
- c.) Swap işlemleri ile uluslararası piyasalara girmek ve orada daha ucuza maliyet yapma olasılığı,

¹²³ KAYA, a.g.k., 2009, s.257.

¹²⁴ CHAMBERS, N., (2007), ‘Türev Piyasalar’, İstanbul: Beta Yayınevi, s.123.

¹²⁵ DÖNMEZ, Ç. A., BAŞARAN, Y., DOĞRU, G., vd., (2002), ‘Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş, İMKB Yayınları, s.158’den Aktaran: ERTEM, Ü., (2015), ‘Uluslararası Finansman’, Bursa: Ekin Yayınevi, s.58.

¹²⁶ YALAMA, A., (2014), ‘Türev Araçlar’, GÜLSEN S. (Ed.), Swap Sözleşmeleri içinden, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını No: 2036, s.115.

- d.) Şirketlerin aktif ve pasiflerini korumada kullanılması,
- e.) Arbitraja olanak sağlaması olarak sıralanabilir.

1.2.4.2 Forward işlemleri

Forward işlemleri, uluslararası finans piyasalarında döviz risklerin korunma sağlayan ve organize olmayan piyasalarda işlem gören, vadeli döviz işlemleridir. Diğer bir ifade ile forward işlemleri, finansal kurum ve müşteri arasında belirli bir miktar dövizin sözleşmede belirlenen kurdan ileriki bir tarihte söz konusu kur üzerinden alınması ve satılması işlemidir.¹²⁷ Forward işlemleri, kur riskini minimize etmek amacıyla yapılmaktadır. Ancak kur tahminleri beklenenin tersi yönde olması durumunda; kur riski, daha da artacaktır.¹²⁸

‘İki döviz arasındaki forward kur, tamamen bu iki döviz üzerinden elde edilen net erişilebilir faiz farkına bağlı olarak belirlenmektedir. Genelde eurocurrency mevduat faizleri üzerindeki farklılığa bakılarak, forward kurlar hesaplanır. İki döviz arasındaki faiz getirisi daha yüksek olan para, forward piyasada iskonto yapar ve faiz getirisi daha düşük olan para prim yapar. İşlem maliyetlerini sıfır varsayarsak prim veya iskonto oranı faiz farklılığı kadar olur’.¹²⁹

1.2.4.3. Futures İşlemleri

Futures işlemleri, fiyat, miktar ve vadenin sözleşmenin yapıldığı gün belirlenip, teslimlerin gelecek bir tarihte yapıldığı işlemlerdir.¹³⁰ Futures sözleşmeleri, kullanıcılarına iki önemli avantaj sağlamaktadır. Bu avantajlar; işlemleri hızlandırmak ve işlemlere akışkanlık kazandırmaktır.¹³¹

Yatırımcılar, üç nedenle yatırım yapmak isterler. Bu nedenler; spekülasyon, hedge ve arbitrajdır. Spekülatörler, malların fiyatlarını tahmin etmeye çalışarak, futures işlemleri yapanlardır. Ayrıca yatırımcılar, riski azaltmak için de vadeli işlemleri tercih edebilmektedir. Faiz ve dolar üzerine yapılan sözleşmelerin daha çok rağbet görmesinin nedeni, dış ticaretin finansmanında bir alternatif sunmasıdır. Şirketler, futures sözleşmelerini yaparken, faaliyet konularını dikkate almak zorundadırlar. Çünkü bu şekilde şirketler, oluşacak kârlarını artırabilir ve oluşacak maliyetlerini azaltabilir. Örneğin demir çelik sektöründe faaliyette bulunan bir firmanın kullanacağı

¹²⁷ ULUDAĞ ve ARICAN, a.g.k., 1999, s.380.

¹²⁸ ÖÇAL ve ÇOLAK, a.g.k., 1999, s.264.

¹²⁹ TAKAN, a.g.k., 2001, s.696-697.

¹³⁰ YALAMA, a.g.k., 2014, s.45.

¹³¹ CHAMBERS, a.g.k, 2007, s.6-7.

hammaddelerden birisi, kömür olacaktır. Bu nedenle ilgili firma, kömür üzerine yapılmış olan futures sözleşmeleriyle maliyet kalemini kontrol altına alabilir ve kârını artırabilir. İlgili firma, kömür fiyatlarının yükselmesi durumunda, elindeki sözleşmeleri kullanabilir ya da kömür fiyatlarının düşmesi durumunda, elindeki sözleşmeleri vadesinden önce elinden çıkarabilir.¹³²

2019 yılında futures piyasası işlem hacmi 2.7 trilyon TL olarak gerçekleşmiş ve bu tutarın 1.8 trilyon TL'sini yurtiçi yatırımcılar yaparken, 850 milyar TL'sini ise yabancı yatırımcılar yapmıştır. 2020 yılında ise 9 aylık süreçte bu rakam 3.7 trilyon TL olarak gerçekleşmiş ve 2.6 trilyon TL'sini yurtiçi yatırımcılar yaparken, 1.1 trilyon TL'sini yabancı yatırımcılar yapmıştır.¹³³ Futures piyasası işlem hacmi/GSYİH oranı ise 2019 yılında %62 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında ise virüsün etkisiyle kur riskinden ve varlıkların değer artışlarının riskinden korunmak amacıyla 2020 yılında işlem hacmi artmıştır. 2020 yılında ise salgından dolayı ekonomik büyümelerin yavaşladığı düşünülürse, futures piyasası işlem hacmi/GSYİH oranının artması ile sonuçlanacaktır.

1.2.4.4. Opsiyon işlemleri

Opsiyon işlemleri, opsiyon alıcısının bir prim ödemesi karşılığında sözleşmede belirtilen malı ve yine aynı sözleşmede belirtilen süre içerisinde satın hakkı elde etmesini sağlayan işlemlerdir. Opsiyon satıcısı ise bu işlem karşılığında opsiyon primi elde etmektedir.¹³⁴

Opsiyonların, alım opsiyonu ve satım opsiyonu olmak üzere iki türü bulunmaktadır;¹³⁵

- a.) Alım Opsiyonu: Alım opsiyonu işleminde genelde opsiyon alıcısı, opsiyon sözleşmesinde belirtilen varlığın kıymetinin artacağını tahmin etmektedir. Alım opsiyonu, opsiyon alıcısına işlem konusu varlığı sözleşme tarihinde belirlenen fiyattan, belirlenen süre içerisinde satın alma hakkı tanır. Alım opsiyonuna satıcısı sözleşmede belirtilen varlığın mülkiyetini, talep edilmesi durumunda alıcıya bırakmayı taahhüt eder.
- b.) Satım Opsiyonu: Satım opsiyonu işleminde opsiyon alıcısına belirli miktardaki bir varlığı belirlenen süre içerisinde ve sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden

¹³² KAYA, a.g.k., 2009, s.263.

¹³³ <https://www.tspb.org.tr/veriler/> (Erişim Tarihi: 09.02.2021).

¹³⁴ FETTAHOĞLU, A. (1991), 'Finansal Piyasalarda Yenilikler ve 1980 Sonrası Türkiye', Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırmaları Enstitüsü, s.28.

¹³⁵ ALTAN, a.g.k., 2001, s.223.

satma hakkı verir. Satım opsiyonunun işleminde alım opsiyonun tersi bir düşünce hakimdir ve ilgili varlığın değerinin ileride düşeceği beklenilmektedir.

2019 yılında opsiyon piyasası işlem hacmi 22.8 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve bu tutarın 21.5 milyar TL'sini yurtiçi yatırımcılar yaparken, 1.3 milyar TL'sini ise yabancı yatırımcılar yapmıştır. 2020 yılında ise 9 aylık süreçte ise bu rakam 14.6 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve 14.6 milyar TL'sini yurtiçi yatırımcılar yaparken, 2.5 milyon TL'sini yabancı yatırımcılar yapmıştır.¹³⁶

1.2.5 Sermaye piyasası işlemleri

Sermaye piyasası, yatırımlarını faaliyete geçirmek isteyen ve fon ihtiyacı olan ekonomik gerçek ve tüzel kişiler ile elinde tasarruf fazlası bulunan gerçek ve tüzel karşı karşıya geldiği bir piyasadır. Ekonomik büyümeyle doğru orantılı olarak artan uzun süreli fon ihtiyaçlarına karşılık tasarruf sahiplerinin de reel yatırım yerine finansal yatırımları tercih etmesi, sermaye piyasalarının önemini artırmaktadır.¹³⁷ ‘Uzun vadeli arz ve talebinin karşılaştığı ve bu piyasanın temel taşı olan ‘Menkul Kıymetleştirme’ işlemi aracılığıyla bu kaynaklara geleneksel sistemden daha kolay ve ucuza el değiştirme olanakları sağlayan sermaye piyasası, ilk zamanlarda bu piyasalara uzak duran bankaların da dikkatini çekmiş ve para piyasası ile birlikte güçlenerek, ‘finansal piyasalar’ içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur’.¹³⁸ Kısa vadeli fonlar hariç diğer fonların arz ve talebinin menkul kıymetlere bağlı olarak karşılaştığı sermaye piyasalarındaki¹³⁹ işlemlerinin kapsamına menkul kıymet ihraçlarına aracılık etme, hisse senedi alım-satım işlemleri ve portföy yönetim işlemleri girmektedir.

1.2.5.1 Menkul kıymet ihraçlarına aracılık etme

Menkul kıymet, kişilerden katılma belgeleri karşılığında toplanan fonlarla, belge sahiplerinin hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet kavramı çerçevesinde portföylerin işletilmesi amacıyla kurulan mal varlığıdır.¹⁴⁰ Şirketler, genel kuruluş esnasında ya da daha sonraki dönemlerde çıkarmış oldukları menkul kıymetleri halka arz etmek ve geniş kitlelere hitap etmek isterler. Şirketlerin sınırlı imkanları nedeniyle bu işlemleri aracı kuruluşlar olmaksızın gerçekleştirmesi çok zordur. Bu nedenle menkul

¹³⁶ <https://www.tspb.org.tr/tr/veriler/> (Erişim Tarihi: 09.02.2021).

¹³⁷ SARIKAMIŞ, C., (2000), ‘Sermaye Pazarları’, İstanbul: Alfa Yayınları, s.3’ten Aktaran: ERDAŞ, M.L., (2015), ‘Türk Sermaye Piyasası Üzerinde Etkili Olan Etkili Faktörlerin Belirlenmesi’, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Sayı:39, s.838.

¹³⁸ TANÖR, R., (1999), ‘Türk Sermaye Piyasası’, İstanbul: Beta Yayınevi, s.3.

¹³⁹ APAK, a.g.k., 1995, s.127

¹⁴⁰ TANÖR, a.g.k., 1999, s.194.

kıymetlerin aracılık işlemlerinde bankaların önemi gün geçtikçe artmaktadır.¹⁴¹ Geçmişte ticaret ve mevduat bankaları ile yatırım bankaları arasında belirgin farklar var iken, günümüzde birçok noktada bu farklar belirginliğini yitirmiştir. Bugün birçok ülke, ya evrensel bankalara sahip ya da ticaret ve mevduat bankalarının menkul kıymet kuruluşlarına iştirak etmelerine izin verilmektedir.¹⁴² Şüphesiz bu düzenlemelerin asıl amacı, daha öncede belirtildiği gibi şirketlerin sınırlı imkanlara sahip olması ve menkul kıymetlerini halka arz ederken zorlanması ve bunun kurumsallaşma önünde bir engel teşkil etmesidir.

1.2.5.2. Hisse senedi alım- satım işlemleri

Hisse senetleri, anonim şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler tarafından ihraç edilmekte ve şirket sermayesine katılım payını temsil eden bir kıymetli evraktır. Borsa İstanbul'da işlem gören anonim şirketlerin hisse senedinin alınması, ilgili şirkete ortak olmayı ifade etmektedir.¹⁴³ Anonim şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler, öz sermaye gereksinimlerini hisse senedi ihraç ederek karşılarken;¹⁴⁴ şirket sermayesinin belirli kısmını temsil edenler, her türlü ortaklık hakkından (kar payı alma, rüçhan hakkından yararlanma ve yönetime katılma) yararlanırlar.¹⁴⁵ Bankalar, hisse alım- satım işlemlerinde aracılık faaliyetlerinde bulunur ve bu faaliyetlerinden dolayı komisyon geliri elde ederler.

1.2.5.3 Portföy yönetim işlemleri

Portföy, çeşitli menkul kıymetlerden meydana gelen, ağırlıklı olarak hisse senedi, bono, tahvil gibi menkul kıymetler ile türev ürünlerden oluşan, gerçek ve tüzel kişilerin elinde bulunan finansal nitelikli kıymetler olarak ifade edilmektedir. Portföy yönetimi, yatırımcıların sahip oldukları fonlar üzerinden en az riskle en fazla getiriyi sağlayacak şekilde dağıtmasını ifade etmektedir.¹⁴⁶ Bu işlemleri ise portföy yönetim şirketleri yerine getirmektedir. Portföy yönetim şirketlerine sadece portföy yönetimi faaliyetlerinde bulunmasını sağlamak için yetki ve izin verilmektedir.¹⁴⁷

¹⁴¹ ALTAN, a.g.k., 2001, s.191.

¹⁴² ŞEN, A., (2004), 'Yatırım Bankacılığı ve Sermaye Piyasaları', Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi Yeterlik Etüdü, s.i.

¹⁴³ https://www.hsbc.com.tr/HSBCYatirim/72_1228_hisse_senedi_14082015_rev004_tur.pdf (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

¹⁴⁴ KORKMAZ, T., ve CEYLAN, A., (2010), 'Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi', Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s.178.

¹⁴⁵ APAK, a.g.k., 1995, s.94.

¹⁴⁶ KORKMAZ ve CEYLAN, a.g.k., 2010, s.469.

¹⁴⁷ TANÖR, a.g.k., 1999, s.240-241.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülükler ve Bazı Ülke Uygulamaları

Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, her türlü finansal işlemler üzerinden advalorem ve düşük oranda alınması düşünülen vergi ve diğer mali yükümlülüklerdir.¹⁴⁸ Küreselleşmenin etkisiyle global sermaye akımları hız kazanmış ve döviz piyasasında yapılan işlem hacminin çok yüksek boyutlara ulaşarak, krizlere sebebiyet verir duruma gelmiştir.¹⁴⁹ Ancak finansal işlemler üzerine vergi gibi mali yükümlülüklerin yüklenmesi düşüncesi, küreselleşme ve dolayısıyla küreselleşme nedeniyle ortaya çıkan krizleri önlemek amacıyla ortaya çıkmadan öncede vardı. İngiltere’de 1694 yılında kullanılmaya başlayan ve hala günümüzde de uygulanan Damga Vergisi (Stamp Duty) finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin ilk örneğini oluşturmaktadır.¹⁵⁰ Keynes, 1936 yılında Büyük Buhrana yol açan borsa balonunu besleyen spekülasyon atakların önlenmesinin bir yolu olarak finansal işlemler vergisini önermiştir.¹⁵¹ Bu bağlamda Keynes, kumarhanelerin genellikle pahalı ve dolayısıyla daha az erişilebilir olması ve bu nedenle de oyuncu sayısının az olmasının kamu yararı için iyi olduğunu belirterek, belki de borsalar için de aynısının geçerli olabileceğini ifade etmiştir. Londra Menkul Kıymetler Borsası’ndaki oynaklık, Wall Street’e göre daha az olmasının nedeni ulusal karakterdeki farklılıktan değil, Londra Menkul Kıymetler Borsası’nda yatırımcıların bazı vergi ödemeleri (Damga Vergisi/Stamp Duty) ile karşılaşmasına bağlamıştır.¹⁵² Bu bağlamda Keynes, borsadaki işlemler üzerine vergi ya da çeşitli adlarla konulacak mali yükümlülüklerin, piyasadaki oluşacak oynaklığı azaltıcı etki yapabileceğini savunmuştur.

Daha sonraları finansal oynaklıkların ekonomilere zarar vermesi nedeniyle bu tartışmalar devam etmiş ve James Tobin, ‘Tobin Vergisi’ olarak anılan önerisini 1978 yılında yapmıştır. İlerleyen süreçlerde ise finansal oynaklıkların krizlere neden olması,

¹⁴⁸ ŞEN, H. ve SAĞBAŞ, İ. (2016), ‘Vergi Teorisi ve Politikası’, Ankara: Kalkan Matbaacılık. s.486.

¹⁴⁹ SÖYLEMEZ, A.O. ve DEMİRCİ, S. (2013), ‘Uluslararası Sermaye Akımlarının Kontrolü ve Avrupa Birliğinin Konuya Yaklaşımı Hakkında Bir İnceleme’, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi. Cilt:21. Sayı:1. s.95.

¹⁵⁰ BURMAN L.E., GALE W.G., GAULT S., KIM, B., NUNNS J. ve ROSENTHAL S., (2016), ‘Financial Transaction Taxes in Theory and Practice’, National Tax Journal, s.172.

¹⁵¹ BURMAN, GALE, GAULT, KIM, NUNNS ve ROSENTHAL, a.g.k., 2016, s.172.

¹⁵² KEYNES, J.M., ‘General Theory of Employment, Interest and Money’, s.139-140. <http://cas2.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2021).

bu tartışmaların devam etmesini sağlamıştır. Ancak finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerinin günümüzde de önemini koruması, 2008 Finansal Krizi ile gerçekleşmiştir. 2008 Finansal Krizi, hem kısa vadeli spekülasyon atakların yaratacağı tehlikeyi gözler önüne sermiş hem de krizle mücadelede ek kaynak ihtiyacı ve krizle birlikte finansal piyasalarda aksaklıkların giderilmesi ve negatif dışsallıkların içselleştirilmesine yönelik bu öneriler tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.¹⁵³ Kısaca bu mali yükümlülükler ya da öneriler, ilgili işlemlerin ekonomiye zarar vermesi ile gündeme gelmekte, normal zamanlarda ise rafa kaldırılmaktadır. Bizim çalışmamız ise Türkiye'nin 2018 yılında yaşamış olduğu döviz darboğazı çerçevesinde ortaya çıkmış ve bu bağlamda Türkiye'deki finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler ve bu yükümlülükler ile bazı ülkelerin uygulamalarının değerlendirilmesi ile sınırlandırılmıştır. Bu başlık altında finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin amacı, çeşitli öneriler ve ülke uygulamaları incelenecektir.

2.1. Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülüklerin Amacı

Finansal işlemler üzerinde mali yükümlülüklerin amaçları, tam olarak ortak bir paydada birleşmemiş olsa da, araştırmanın kapsamı bakımından iki başlık altında sınırlandırılabilir. Bunlar; finansal oynaklığı (volatilitiyi) azaltmak ve devlete gelir sağlamak olarak sıralanabilir.¹⁵⁴

2.1.1. Finansal oynaklığı (volatilitiyi) azaltmak

Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin ortaya çıkmasında gösterilebilecek en önemli amaç, finansal volatilitiyi önlemektir. Bu bağlamda finansal işlemler üzerine koyulan mali yükümlülükler, finansal işlemlerin maliyetini artırarak, işlem hacmini ve dolayısıyla finansal volatilitiyi azalttığı yönünde düşünceler bulunmasına rağmen volatilitiyi artırdığı ya da etkisi olmadığına dair düşünceler de bulunmaktadır. Wang ve Yau'nun yaptıkları çalışmada; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin ticaret hacmini önemli oranda azaltabileceği, ancak fiyat oynaklığını azaltmayabileceğini ve istenilen derecede vergi geliri elde edilmeyeceği sonucuna

¹⁵³ GÜLER, B., KELEŞ, E. ve UÇAR, Ö. (2012), 'Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması', Ankara: Türkiye Cumhuriyet Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, s.2. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/empb/yayinlar/finansal_islem_vergisi_empb_print_version.pdf (Erişim Tarihi: 19. 02.2021).

¹⁵⁴ ŞEN, S. (2015), 'Finansal Serbestleşme, Kriz ve Finansal İşlem Vergileri', Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.71.

ulaşmışlardır.¹⁵⁵ Hanke ve diğerlerinin yaptıkları çalışmada; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin piyasanın büyüklüğüne göre volatilitiyi azaltabileceği gibi artırabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Shi ve Xu'nun yaptıkları çalışmada; gürültücü yatırımcıların miktarı, volatilitenin azaltılmasında ya da artırılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Mannaro ve diğerlerinin yaptıkları çalışmada; piyasalarda sadece gürültücü yatırımcıların bulunması durumunda, volatilitenin artacağı sonucuna ulaşmışlardır. Bloomfield ve diğerlerinin yaptıkları çalışmada; finansal işlemleri üzerindeki yükümlülüklerin volatilité üzerinde etkisinin sınırlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kaiser ve diğerleri ve Westerhoff ve Hau'nun yaptıkları çalışmada ise; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin volatilitiyi azaltacağı sonucuna ulaşmışlardır.¹⁵⁶

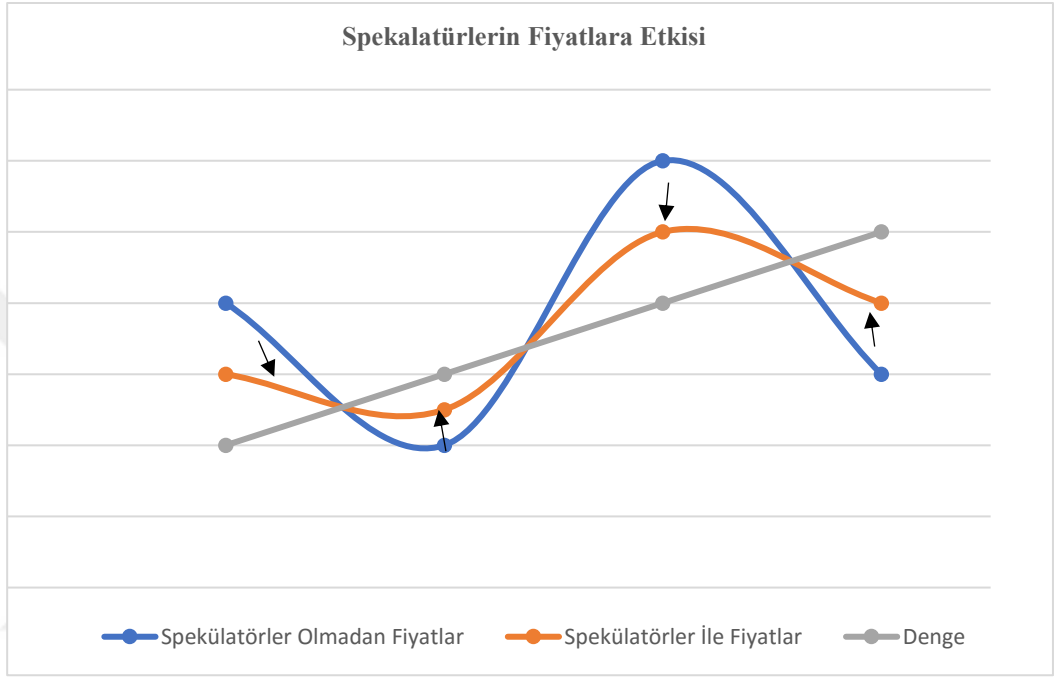
Piyasalarda volatilitéye sebep olan iki farklı türde spekülátörler faaliyette bulunmaktadır. Bunlar; yaptıkları faaliyetler ile piyasayı istikrara kavuşturanlar ve istikrarı bozanlardır. Her iki tip spekülátörün de piyasalarda aynı anda faaliyette bulunması muhtemeldir. Bu nedenle bu spekülátörleri birbirinden ayırmak, karmaşık ve zor olabilmektedir.¹⁵⁷ Bu durumun karmaşık ve zor olması da daha önce belirtildiği gibi farklı yazarlar tarafından finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin etkinliği konusunda farklı sonuçlara varmasına sebebiyet vererek, bu konuda karar almak isteyen politika yapıcıların karar alma sürecini zorlaştırmakta ve İsveç örneğinde de görüleceği üzere başarısız sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

¹⁵⁵ WANG, G.H. ve YAU, J. (2012), 'Would a Financial Transaction Tax Affect Financial Market Activity? Insights from Future Markets', Policy Analysis, No.702, s.18.

¹⁵⁶ MCCULLOCH, N. ve PACILLO, G. (2011), 'The Tobin Tax: A Reivew of the Evidence', Institute of Development Studies University of Sussex, s.13-14.

¹⁵⁷ SHOME, P. (2011), 'Financial Transaction Taxes', Indian Council For Research on International Economic Realations, s.4.

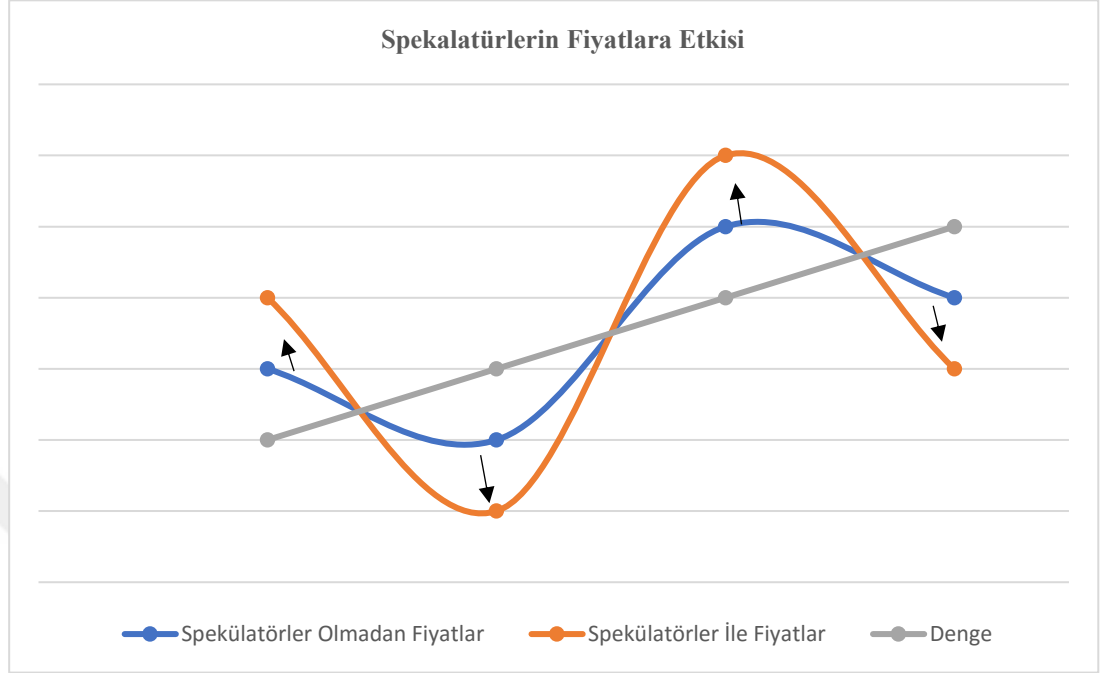
Şekil 2.1.: Spekülatörlerin Fiyatlara Etkisi

Kaynak: SHOME, a.g.k., 2011, s.4.

Şekil 2.1’de dikey eksen de fiyat yer alırken; yatay eksen de zaman yer almaktadır. Şekil 2.1’de spekülatörler, fiyatları denge noktasına sürüklemekte ve piyasaların istikrara kavuşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda bu spekülatörlere, piyasa dengesine katkıda bulunan ya da iyi huylu spekülatörler de denilebilmektedir.

Şekil 2.2.: Spekülatörlerin Fiyatlara Etkisi

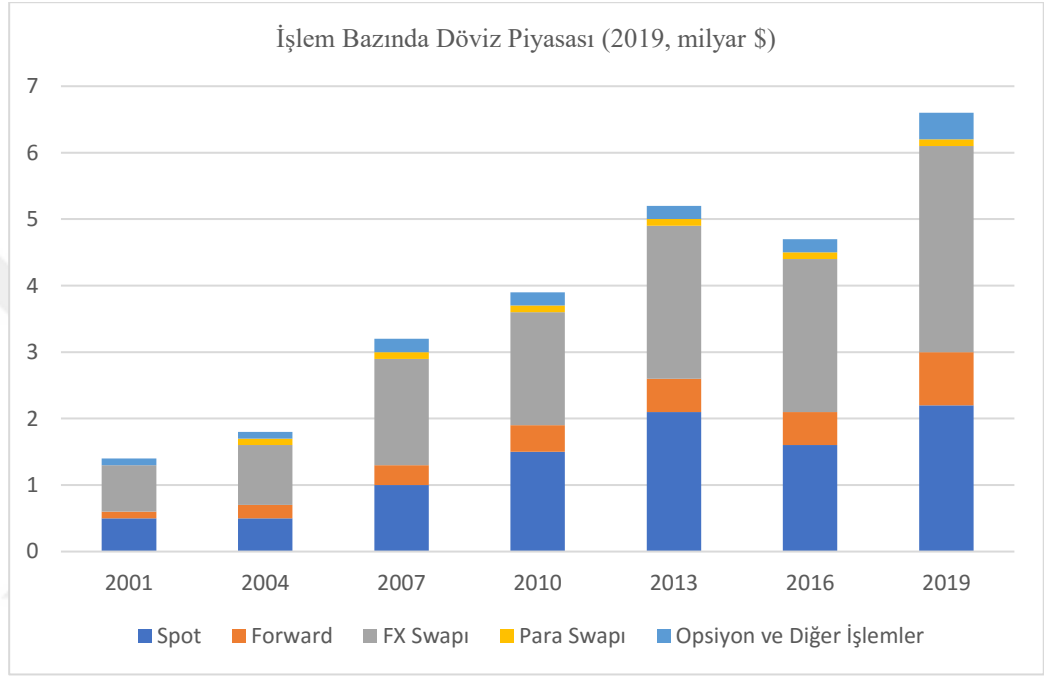
Kaynak: SHOME, a.g.k., 2011, s.4.

Ancak Şekil 2.2 incelendiğinde; spekülatörlerin bozucu etki yarattıkları ve dolayısıyla da fiyatların denge noktasından uzaklaştırıldığı görülmektedir. Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin amacı ise dengeden uzaklaşmayı minimize etmektir. Bu bağlamda finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, gürültücü yatırımcıların (noise trader) ya da finansal işlemlere ve dolayısıyla ülke ekonomisine zarar veren yatırımcıları cezalandırarak, hem finansal piyasalarda hem de ekonomide istikrar sağlamayı amaçlamaktadır. Örneğin, tüm finansal işlemlerin alım-satımına %0,5 oranında bir finansal işlemler vergisi uygulanması durumunda, bir yatırımcının yılda bir kez al-sat işlemi dolayısıyla ödeyeceği vergi oranı %1, ayda bir al-sat işlemi yapması durumunda ödeyeceği vergi oranı %12, haftada bir al-sat işlemi yapması durumunda ödeyeceği vergi oranı %52 ve günlük al-sat işlemi yapması durumunda ödeyeceği vergi oranı %261 olacaktır.¹⁵⁸ Örnekten de anlaşılacağı üzere alış ve satış üzerine konulan %0,5 oranındaki bir verginin alış ve satış aralığının kısalığına göre vergi yükünün artıracığı ve dolayısıyla işlem hacminin düşeceği söylenebilecektir. Ayrıca günlük ya da haftalık olarak alış ve satış yapan yatırımcıların üzerindeki vergi yükünün artması, doğal olarak bu yatırımcıların yaptığı işlemlerin azalması sonucunu doğurabilecektir. Ancak bu

¹⁵⁸ ŞEN, a.g.k., 2015, s.74.

aşamada, verginin ya da mali yükümlülüklerin kapsamı çok önemli olmaktadır. İstisna ve muafiyet kapsamı geniş ve amacı tam olarak belirlenmeyen bir vergi ya da yükümlülüğün istenilen etkiyi verememesi muhtemeldir. Diğer bir ifade ile birçok yazarın da ifade ettiği gibi ilgili yükümlülüklerin volatilité üzerindeki etkisi de sınırlı olabilmekte ya da istenilenin tersi etki de ortaya çıkarabilmektedir.

Şekil 2.3.: Dünya Ekonomilerin Toplam İşlem Bazında Döviz Piyasası

Kaynak: Bank for International Settlements, (2019), ‘Triennial Central Bank Survey Foreign Exchange Turnover in April 2019’, Monetary and Economic Department, s.6

Tüm dünyada finansal işlemlerin hacimleri incelendiğinde ise işlem hacminin (2016 yılı hariç) istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Finansal işlemlerin toplam hacmi, 2019 yılında günlük 6.6 trilyon Dolar olarak, tüm zamanların rekorunu kırmış ve ülkelerin ekonomilerinde de daha fazla yere sahip olarak, ülke ekonomilerinin kırılganlıklarını da arttırdığı söylenebilmektedir. Düşük işlem maliyetleri ve finansal piyasalardan elde edilen yüksek kazançlar, yatırımcıları, reel piyasalardan finansal piyasalara itmiştir. Gelişmekte olan ya da gelişmiş ülkelerde birçok krizin sebebi ya da ilgili krizlerin tetikleyicisi ise finansal serbestleşme sonucu oluşan ekonomik kırılganlıklar olmuştur. Bu nedenle ülkeler, ekonomik kırılganlıkları minimize etmek için çeşitli önlemlere başvururken, akademik çevrelerde de eskimeyen bir konu olmuştur.

Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, bazı ticaret stratejilerini kârsız hale getirebilmektedir. Finansal piyasaları riskten korunmak ve maliyetleri azaltmak için kullanılan işletmeler için istenmeyen sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, yaz aylarında yükselen akaryakıt fiyatı için Ocak ayında jet yakıtı için vadeli sözleşme yapan havayolu şirketi, finansal işlemler üzerindeki mali yükümlükler nedeniyle olumsuz etkilenebilecektir. Sözleşmedeki karşı taraf finansal işlemler vergisine tabi bir spekülâtör kabul edilirse, fiyatı yükselterek ve karşılığında hedge maliyetlerini artırarak yanıt verebilecektir. Bu nedenle havayolu şirketi, ek maliyetlere katlanmak zorunda kalacaktır. Ayrıca hava yolu şirketi, ek maliyetler sonucu oluşan riskten korunma konusunda başarısız olma ihtimali de bulunması, finansal işlemlerin reel piyasalara verdiği zarar olarak ortaya çıkacaktır.¹⁵⁹ Bu bağlamda finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerde bazı işlemler istisna kapsamına alınarak, finansal işlemlerin reel piyasalara verebileceği olası zararlar minimize edilebilecektir.

2.1.2. Devlete gelir sağlamak

Bütün vergiler ya da devlet tarafından konulan diğer mali yükümlülükler (harç, resim vb.) gibi finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin de amaçlarından birisi, devlete gelir sağlamaktır. Ancak finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, daha önce de ifade edildiği üzere içerisinde bulundurduğu bazı zorluklar ve karmaşıklar nedeniyle bazı handikaplara sahiptir. Bu handikaplar ise, yazarların aynı konuda farklı sonuçlara varmasını ve doğal olarak genel geçer bir kuralın ortaya çıkmasını ve mali yükümlülüklerin tamamen etkin olacağını söylemeyi zorlaştırmaktadır. Ancak söylenmesi gereken en önemli nokta; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin düzenleyici özellikleri ağır basan mali yükümlülüklerdir. Bu nedenle bu mali yükümlülüklerin sadece gelir elde etme amacıyla uygulanması, İsveç örneği gibi başarısız sonuçlara ulaşmasını yardımcı olabilecektir. Ancak yapılan hesaplamalar, bu finansal işlemler üzerindeki vergilerin ya da mali yükümlüklerin daha da ilgi çekici olmasını sağlamaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere finansal işlemler üzerindeki mali yükümlükler düşüncesi, genellikle kriz dönemlerinde ortaya çıkmakta ve genellikle o dönemle sınırlı kalmaktadır. Bu düşüncenin kriz dönemlerinde ortaya çıkmasının altında iki önemli neden yatmaktadır. Bu nedenler; ilgili krizin nedeni ya da tetikleyicisinin finansal serbestleşme sonucu oluşan ekonomik kırılganlıklar (ki bu da finansal işlemler

¹⁵⁹ CRS Report, (2021), ‘Financial Transaction Taxes: In Brief’, s.4, <https://fas.org/sgp/crs/misc/R42078.pdf> (Erişim Tarihi: 25.02.2021).

üzerinde mali yükümlülüklerin ana gerekçesini oluşturmaktadır) ve krizle mücadele için gereken kaynak ihtiyacıdır. Özellikle 2008 Finansal Krizi sonrası önemi artan finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin ana gerekçesi de bütçe açıklarını kapatmada önemli bir kaynak olabileceğidir. Ancak diğer yandan ise ilgili krizin finansal bir kriz olması da, okların finansal piyasaya çevrilmesine sebebiyet vermiştir. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere krizden sonra bu düşünce, sonraki krize kadar raflara kaldırılmıştır. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde bütün ülkelerin Kovid-19 salgınından olumsuz etkilendiği göz önüne alınırsa, yine gündeme gelebilecek düşüncelerden birisi olacaktır. Ancak bu düşüncenin zaten salgından etkilenen aracı kurumların ve reel piyasaların daha da fazla etkilenmesine sebebiyet vereceği açıktır.

2.2. Finansal İşlemler Vergisi Önerileri

Finansal serbestleşme olgusunun ortaya çıkması ve bu olgunun krizlere neden olabileceğinin anlaşılması, birçok akademisyenin bu alanda çalışmalarını yoğunlaştırmasına neden olmuştur. Aşağıda da değinileceği üzere birçok akademisyen, finansal serbestleşmenin ve dolayısıyla ortaya çıkan yüksek hacimlerde ortaya çıkan işlem hacminin Pigoucu vergilendirme ile çözüleceğini belirtmiş, ancak vergilerin konusu, verginin oranları yazarlara göre değişiklik göstermiştir. Bu başlık altında bazı finansal işlemler vergisi önerileri incelenecektir. Bu anlamda ilk olarak ifade edilen Tobin Vergisi, daha sonra Tobin'in açtığı yolda ve Tobin'in eksikliklerini gidermek amacıyla önerilen düşünceler ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.2.1 Tobin vergisi

Tobin, dövizin ülkeler arasında spekülasyon olarak gezinmesini engellemek amacıyla, bir ülkeye giriş yaptığı anda vergilendirilmesini ilk kez 1972 yılında bir konferansta tartışmaya açmış ve 1978 yılında bu önerisi hakkında bir makale yazmıştır.¹⁶⁰ Tobin, uluslararası piyasalarda karşılaşılan problemlerin döviz rejimlerinin sabit ya da dalgalı olmasından kaynaklanmadığını, ancak döviz rejimleri konusunda yapılan tartışmaların, asıl problemin görülmesini engellediğini ifade etmektedir.¹⁶¹ Ayrıca uluslararası sermaye akımlarının olduğu bir dünyada döviz kurlarının esnekliği, ulusal makroekonomik politikaların özerkliğini garanti etmemektedir. 1960'ların başında Mundell-Fleming

¹⁶⁰ EDİZDOĞAN, N., ÇETİNKAYA, Ö. ve GÜMÜŞ, E. (2011), 'Kamu Maliyesi', Bursa: Ekin Yayınevi, s.224-225.

¹⁶¹ TOBİN, J. (1978), 'A Proposal for International Monetary Reform'. Eastern Economic Journal, Cilt: 4, No:3/4, s.153.

modeli, sabit döviz rejimi altında para politikasının ve dalgalı döviz rejimi altında ise maliye politikasının etkin olmadığını göstermiştir.¹⁶² Tobin'e göre asıl problem; reel ekonomide oluşan fiyatların, finansal piyasalarda oluşan fiyatlardan çok daha yavaş hareket etmesidir. Bu durum, dalgalı döviz rejiminde de sabit döviz rejiminde de ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle finansal sermaye akımlarının sebep olduğu sorunlar, yeni bir döviz rejimi seçerek, daha farklı uluslararası likidite sağlayarak ya da ödemeler dengesini sağlamak için yeni kurallar koyarak çözülememektedir.¹⁶³ Döviz işlemleri, uluslararası piyasalara zarar vermekte ve ulusal hükümetler ya da ulusal ekonomiler, gerçek güçlükler ile karşılaşmaksızın ve enflasyonla ilgili ulusal ekonomi politikasının hedeflerinden fedakarlık etmeksizin, borsalardaki büyük fon hareketlerine uyum sağlayama yeteneğinden yoksundurlar.¹⁶⁴ Bu bağlamda Tobin, bu sorunların küresel sorun olduklarını ve çözümlerinin de küresel olması gerektiğini belirterek, bölgesel makroekonomik politikalara ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir. Örneğin, West Virginia'da işsizliği azaltmak için ya da California'da enflasyonu azaltmak için ilgili bölgelerdeki Dolar miktarı üzerinde oynamalar yapmak, başarı sağlamayacaktır.¹⁶⁵ Tobin, bu örneğinde dünyayı tek bir ülke olarak görmekte ve eyaletleri ya da şehirleri içeren çözüm önerilerinin başarılı olmayacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda Tobin, ilgili sorunları önlemenin iki yolu olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi; ortak para birimi, ortak maliye ve para politikası ve ekonomilerin entegrasyonudur. Ancak bu çözüm önerisinin imkansızla yakın olduğunu kendisi de kabul ederek, ikinci yolu önermiştir. Tobin'e göre asıl problem; uluslararası özel sermaye akımlarıdır. Bu nedenle Tobin, ikinci çözüm önerisinde; uluslararası özel sermaye akımlarını azaltarak, ilgili soruna çözüm bulmaya çalışmıştır. Kısaca 'aşırı yağlanmış uluslararası piyasa dışlılarının arasına biraz kum atmak' gerektiğini belirtmiştir. Tobin, bu ifadeyle uluslararası özel sermaye akımlarının vergilendirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.¹⁶⁶ Tobin, bu verginin işlemin boyutuyla orantılı olarak, bir para biriminden diğerine yapılan tüm spot dönüşümlerde küresel olarak uygulanmasının ilgili sorunları çözeceğini dile getirmiştir. Her ülke tarafından kendi yargı yetkisi altında olan bölgede uluslararası kabul görmüş, tek tip bir vergi olmasını öngörmüştür. Örneğin İngiltere, kendi ülkesinde sterlin dahil olmasa bile

¹⁶² TOBİN, a.g.k., 1978, s.155.

¹⁶³ TOBİN, a.g.k., 1978, s.154.

¹⁶⁴ TOBİN, a.g.k., 1978, s.154.

¹⁶⁵ TOBİN, a.g.k., 1978, s.154.

¹⁶⁶ TOBİN, a.g.k., 1978, s.154.

bankalarda ve brokerlerdeki tüm döviz işlemlerini vergilendirmekten sorumlu olacaktır.¹⁶⁷ Tobin, bu verginin oranının tercihen %0,1 ile %0,5 arasında alınmasını önermiş ve kısa vadeli sermaye akımlarını cezalandıracağını belirtmiştir.¹⁶⁸ Tobin'in ilerleyen çalışmalarında ise bu vergi oranının %1'e kadar çıkabileceği belirtilmiştir.¹⁶⁹ Tobin'in ortaya attığı bu vergi önerisi, o yıllarda piyasaların bugünlere göre sığ olması ve finansal serbestleşmenin ise ekonomik büyümeye katkı sağladığı düşüncesi nedeniyle yeterince ilgi görmemiştir. Ancak öncelikle 1994 Meksika, 1997 Asya ve 2008 Finansal Krizlerinin finans piyasalarından ortaya çıkması, Tobin'in önerisinin önemini artmasını sağlamıştır.¹⁷⁰ Ancak Tobin Vergisi'nin konusunu sadece döviz alım-satım işlemlerinin oluşturması, her zaman eleştirilmiş ve İsveç uygulaması da bu eleştirilerin haklılık payının olduğunu göstermektedir. Finansal piyasa araçlarının her geçen gün artması, verginin konusuna giren işlemlerden kaçınmak için fırsatlar sunmakta ve sadece spot piyasalarda yapılan döviz alış-satış işlemleri, var olan sorunların çözülmesini sağlayamayabilecektir. Bu nedenle Tobin'in yaptığı öneri, birçok yönden eleştirilerek, yeni öneriler ortaya konulmuştur.

2.2.2. Spahn vergisi

'Spahn, Tobin'in önerdiği verginin bazı eksiklikleri olduğunu belirterek, kendi ismiyle anılan yeni bir vergi önerisi ortaya koymuştur. Spahn'a göre Tobin'in önerisinin eksiklikleri; normal hareketler ile spekülasyon hareketlerin ayırt edilmesinin zorluğu, vergi oranının düşük olması durumunda, istenilen etkiyi yapamayacak ve vergi oranının yüksek olması durumunda da likidite sıkışıklığı yaratacak ve türev işlemler nedeniyle de vergiden kaçınma kolaylaşacaktır.¹⁷¹ Teoride Tobin Vergisi, döviz işlemlerini pahalılaştırarak, kısa vadeli sermaye hareketlerinin bozucu etkisi azalacak ve döviz kurları daha stabil hale gelecektir. Ancak saf bir işlem vergisi (Tobin Vergisi), etkili olamayacaktır. Kurgulanma biçimindeki sorunlar nedeniyle önerilen vergi, uluslararası piyasaların işleyişini bozacak, spekülasyonu önlemede likidite sorunları ortaya çıkaracaktır. Alternatif çözüm önerisi olarak; vergiler, normal işlemler için düşük bir vergi oranı ve spekülasyon atakları olarak isimlendirilen çok kısa vadeli işlemlerden elde edilen kârlardan yapılacak ek tahsilatlar

¹⁶⁷ TOBİN, a.g.k., 1978, s.155.

¹⁶⁸ ERDOĞDU, M.M. (2007), 'Türkiye'nin Mali Kriz Riskini Azaltabilecek Vergi Politikaları', Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi Öneri, Sayı 27, Yıl 13, s.265.

¹⁶⁹ GÜLER, KELEŞ ve UÇAR, a.g.k., 2012, s.10.

¹⁷⁰ GÜLER, KELEŞ ve UÇAR, a.g.k., 2012, s.10.

¹⁷¹ SPAHN, P.B. (1995), 'International Financial Flows and Transaction Taxes: Survey and Options', IMF Working Papers, No 95/60, s.IV.

şeklinde dizayn edilebilir. Buna göre; döviz kurunun belirli bir döviz bandında serbestçe hareket etmesine izin verilecek ancak bandın aşılması durumunda, buna göre vergi oranları da artırılabilecektir. Böylece döviz kurları, merkez bankası müdahalesi ve doğal olarak merkez bankalarının rezervlerinin tükenmesi yerine vergilendirme yoluyla istenilen düzeyde tutulacaktır.¹⁷² Bu uygulama; iki açıdan eleştirilebilir. Öncelikle vergi oranlarında, bir belirsizlik durumu oluşacak ve bu yatırımcıların gelmesinde ya da yatırım yapmasında olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. İkinci eleştiri ise verginin kanuniliği ilkesinin ihlali olacaktır. Ancak hem ülkemizde hem de birçok ülkede maliye politikasının gecikme sorununa çözüm bulmak amacıyla Cumhurbaşkanı, Başkan ya da Bakanlar Kuruluna verginin oranlarında değişiklik yapma hakkı tanınmıştır. Bu bağlamda bu verginin de bir maliye politikası aracı olması ve piyasaları düzenleyici işlevinin ağır basması nedeniyle eleştirileri ortadan kaldırılabilecektir. Ayrıca döviz kurunun belirli bant aralığında dalgalanmasına izin verilmesi, ilgili önerinin geliştirilebilecek yönünü ortaya koymaktadır. Döviz kurunun belirli bir bant içerisinde dalgalanması yerine finansal işlemlerin öncü göstergeler yardımıyla ya da ekonometrik modeller yardımıyla da piyasalara verdiği ya da vereceği tahribat öngörülebilir ve bu doğrultuda vergi oranlarında ayarlamalara gidilebilir. Spahn'ın değinmediği diğer bir önemli nokta ise ilgili ülkenin döviz talebidir. Doğrudan vergi oranlarını artırmak, döviz borcu olan kişi ya da kurumların zarar görmesine sebebiyet verebilecektir. Bu nedenle de döviz cinsinden ya da yurtdışından borçlanmalara belirli oranda sınır getirmek, diğer bir ifade ile kontroller uygulamak, ilgili verginin destekleyicisi olabilecektir.

Spahn, bir başka çalışmasında ise Tobin'in önerisini dört başlık altında eleştirmiştir. Bunlar; vergi tabanı, vergilendirilebilir işlemler, vergi oranı ve vergi gelirinin dağıtılmasıdır. Tobin Vergisinin tabanı, geniş olarak tanımlanmamıştır. Buna göre; spot piyasalardaki tüm döviz değişim işlemleri, verginin konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda piyasa yapıcılar (genelde yaptıkları işlemler ile piyasaları düzenlerler) da vergiye tabidir. Tobin Vergisi, piyasa yapıcılar ile gürültücü yatırımcıları diğer bir ifade ile spekülörleri ayıramamaktadır. Piyasa yapıcılarının vergilendirilmesi, Türkiye'de BSMV gibi hizmet edecek ve piyasa yapıcılarının bu vergileri yansıtamamaları durumunda ise aracılık maliyetleri artacaktır. Vergilendirilebilir işlemler açısından ise; Tobin Vergisi, sadece spot piyasalardaki döviz işlemlerini içermesi nedeniyle vergiden kaçınmak çok

¹⁷² SPAHN, P.B. (1996), 'The Tobin Tax and Exchange Rate Stability', Finance & Development: Guest Article, s.24.

kolaydır. Gerçekten de İsveç örneğinde de inceleyeceği üzere vergiden istisna işlemlerin sayısının artması, vergiden kaçınmayı kolaylaştırdığı için vergi istenilen etkiyi vermesini de engellemektedir. Vergi oranı açısından Tobin Vergisi incelendiğinde ise, advolarem olarak sabit oranlı alınması planlanan bir vergidir. Ancak finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin fazla olması ya da sadece gelir elde etme amacıyla uygulanması, birçok ampirik çalışmalarda da ifade edildiği üzere büyüme oranlarını olumsuz etkilemektedir. Şili, kısa vadeli sermaye hareketlerin piyasalarda bozucu etkisi yapması nedeniyle vergi olarak da nitelendirilebilecek bir sermaye kontrolüne başvururken; İsveç ise gelir elde etme amaçlı finansal işlemler vergisine başvurmuştur. Bu uygulamalar sonucunda Şili, başarılı olurken; İsveç, başarısız olmuştur. Çünkü normal dönemlerde vergi oranı sıfır olmalı, diğer bir ifade ile vergi uygulanmamalıdır. Ancak İsveç'in gelir elde etme amaçlı vergi uygulaması, yarardan çok zarar sağlamıştır. Ayrıca İngiltere'de yapılmış olan ampirik çalışmalarda ise damga vergisinin kaldırılmasının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği belirtilmektedir. Bu bağlamda finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin konjonktür baz alınarak uygulanması, finansal piyasalar üzerinde olumlu etkiler meydana getirecektir. Ayrıca Tobin Vergisinin oranı, spekülasyon işlem yapan yatırımcıları ayırmak için yeterli değildir. Ancak spekülasyonu caydıracak kadar yüksek bir vergi oranı, verimli bir finansal aracılık faaliyetlerini ciddi bir şekilde engelleyecektir. Elde edilecek gelirin dağıtılması ise diğer bir eleştiri kaynağıdır. Tobin Vergisi, ulusal hükümetler tarafından tahsil edilecek olsa da, kuralları belirlemek ve uygulamak için uluslararası koordinasyon gerekecektir. Tobin, Dünya Bankası ve IMF'yi bu role aday olarak göstermiştir. Ancak vergiden elde edilen gelirin onu düzenlemekten sorumlu kuruma tahsis edileceği anlamına gelmemektedir. Vergiden elde edilen gelirler, tekrar ülkelere iade edilebilir. Ancak vergi gelirlerinin nasıl iade edileceği ya da ilgili ülkede bırakılıp ya da bırakılmayacağı Tobin tarafından ifade edilmemiştir.¹⁷³ Spahn önerdiği vergide ise ülkelerin oranlarında oynamasına imkan vererek, küresel olarak uygulanmasından ziyade ülkeler bazında uygulanmasıyla başarı sağlanacağı düşünmektedir.

Normal dönemlerde bu verginin oranı, sıfıra kadar indirilebilirken; spekülasyon atakların ortaya çıkması durumunda, %100'e kadar artırılabilir.¹⁷⁴ Böylece Spahn vergisi normal dönemlerde piyasalarda bozucu etkisi bulunmayan işlemlerin vergilerle

¹⁷³ SPAHN, a.g.k., 1996, s.24-25.

¹⁷⁴ SPAHN, a.g.k., 1996, s.25.

engellenmesini ortadan kaldırmış, spekülâtif atakların ortaya çıkması durumunda ise otomatik olarak devreye girerek, bu atakların engellenmesini öngörmüştür.¹⁷⁵

2.2.3. Eichengreen ve Wyplosz vergisi

Finansal serbestleşme birçok ülkenin krizle karşı karşıya gelmesine neden olmuş ve birçok yazar, bu serbestleşmenin zararlarını dile getirerek, çeşitli önerilerde bulunmuştur. Eichengren ve Wyolosz da Tobin Vergisi ve diğer önerilerin bazı dezavantajları olduğu belirtmişlerdir. Yazarlar, bu önerilerin döviz piyasalarında likidite sıkışıklığına sebep olacağı ve dış yatırımları engellenebileceği belirtmişlerdir.¹⁷⁶ Bu nedenle yazarlar, hem bu önerilerin uygulanması halinde ortaya çıkacak zararları minimize etmek hem de kısa vadeli spekülâtif hareketleri, engellemek amacıyla bazı önerilerde bulunmuşlardır. Yazarların ilk önerisi, ters oranlı döviz işlemleri vergisidir. Sermayenin ülkede kaldığı süreye değişen oranlarda dizayn edilen bu vergi,¹⁷⁷ kısa vadeli spekülâtif hareketleri azaltırken; uzun vadeli sermaye hareketlerini de teşvik edileceği düşünülmektedir. Gerçekten de Şili örneğinde de ifade edileceği üzere vergi kapsamına da giren sermaye kontrolü uygulaması, kısa vadeli spekülâtif hareketleri azaltırken, uzun vadeli sermaye akımlarını teşvik etmiştir. Ancak bu vergi ya da bu uygulamalar, her zaman ve her yerde aynı sonuçları verebilir mi? Sorunun cevabı kesinlikle ‘hayır’ olması gerekmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu vergiler, düzenleyici işlemi ağır basan vergiler olması nedeniyle ve bu işlevlerini yerine getirebilmesi için de kısa vadeli sermaye akımlarının bozucu etkilerinin ortaya çıkması gerekmektedir. Ancak yazarlara göre de bu verginin denetimi ve kontrolü zor olduğundan ikinci öneri üzerine yoğunlaşmışlardır. Yazarların ikinci önerisi ise örtülü bir vergidir. Önerilen bu vergi ise faiz oranlarına göre dizayn edilmektedir.¹⁷⁸ Çünkü faiz oranlarının artması, spekülâtif atakların artmasını sağlayabilecektir. Gelişmekte olan ülkelerde ise kısa vadeli yabancı kaynaklardaki artış birçok değişkeni etkileyerek, ülkelerin krize girmesine sebebiyet verecektir. Bu nedenle faiz oranlarının aşırı yükseldiği dönemlerde, denge-fren işlevi görebilecek olan bu vergi, ülkelerin etkilenme düzeyini ve ekonomik kırılganlıklarını azaltabilecektir.

¹⁷⁵ SÖYLEMEZ ve DEMİRCİ, a.g.k., 2013, s.99.

¹⁷⁶ EICHENGREEN, B. ve WYPLOSZ, C. (1993), ‘The Unstable EMS’, Brookings Papers on Economic Activity, s.55.

¹⁷⁷ ŞEN, a.g.k., 2015, s.96.

¹⁷⁸ EICHENGREEN ve WYPLOSZ, a.g.k., 1993, s.120-121.

2.2.4. Genel finansal işlemler vergisi

Finansal piyasalardaki düşük işlem maliyetleri, yatırımların reel piyasalardan finansal piyasalara kaymasına neden olmuş ve düşük işlem maliyetleri, işlem hacimlerinin artmasına ve spekülâtif hareketlerin oluşmasına neden olmuştur. Schulmeister de diğer yazarlar gibi daha önceki yazarların eksikliklerini gidermek amacıyla yeni bir öneri ortaya atmıştır. Schulmeister'e göre; verginin konusu geniş dizayn edilmelidir. Bu bağlamda Schulmeister, her türlü finansal varlık alım satımını içeren genel bir finansal işlem vergisi önermiştir. Tobin Vergisi açıklanırken de değinildiği üzere ya da İsveç örneğinde de ifade edileceği üzere finansal işlemler vergilerinden istisna edilen işlem sayısının çokluğu, ilgili verginin piyasaları etkileme gücünü azaltmaktadır. Bu nedenle Schulmeister, bütün işlemleri verginin konusuna alarak, vergiden kaçınma olgusunun ortaya çıkmasını minimize etmeyi amaçlamaktadır. Vergiden kaçınma olgusunu minimize etmek amacıyla Schulmeister, bu verginin küresel olarak uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. İsveç örneğinde de görüleceği üzere tek bir ülkenin bu vergiyi uygulaması, işlem hacminin diğer ülkelere kaymasına neden olmaktadır.

Vergi matrahı ise kullanılan finansal aracın türüne göre değişiklik göstermektedir. Spot araçlarda verginin matrahı, işlem değerleriyken; türev araçlarda verginin matrahı, nominal değerler olacaktır. Schulmeister'in önerisinin amacı, spekülâtif hareketleri önlemek olduğu için birden fazla ve düşük vergi oranları belirlenmiş ve reel piyasaları etkilemesini engellemek amacıyla bazı işlemler (menkul kıymetler, spot döviz işlemleri ve mal ve hizmet ödemeleri), vergiden istisna tutulmuştur. Buna göre oranlar; %0,1, %0,05 ve %0,01'dir.¹⁷⁹

Schulmeister, 2010 yılında bu verginin %0,05 oranında uygulanması durumunda, elde edilecek geliri hesaplamış ve Tablo 2.1'deki bulguları elde etmiştir.

¹⁷⁹ SCHULMEISTER, S. (2011), 'Implementation of a General Financial Transactions Tax', WIFO Studies, WIFO Number: 41992, s.7.

Tablo 2.1.: 2010 Yılında Genel Finansal İşlemler Vergisi Gelirleri ve GSYİH İçindeki Payı

	Bütün Dünya Ülkeleri		Avrupa Ülkeleri		Kuzey Amerika Ülkeleri		Asya ve Pasifik Ülkeleri	
	GSYİH içindeki payı (%)	Gelir miktarı (milyar \$)	GSYİH içindeki payı (%)	Gelir miktarı (milyar \$)	GSYİH içindeki payı (%)	Gelir miktarı (milyar \$)	GSYİH içindeki payı (%)	Gelir miktarı (milyar \$)
Borsalarda Yapılan Spot İşlemler	0.08	48.8	0.09	15.6	0.14	22	0.12	9.6
Borsada Yapılan Türev İşlemler	0.53	315.4	0.71	122.3	0.96	154.7	0.42	32.5
Tezgah Üstü İşlemler	0.49	289.1	1.00	173.1	0.38	61.9	0.65	50.8
Bütün İşlemler	1.10	653.3	1.80	310.9	1.48	238.6	1.19	92.9

Kaynak: Schulmeister, a.g.m., s. 33.

Yukarıdaki tabloya göre; Schulmeister, 2010 yılında küresel olarak uygulanması durumunda, elde edilecek gelirleri hesaplamıştır. İlgili verginin küresel olarak uygulanması durumunda, 2010 yılında 653 milyar Dolar gelir elde edilecektir.

Schulmeister'in önerisi, diğer önerilere göre daha kapsayıcıdır ve vergiden kaçınma minimize edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda verginin hem küresel olarak uygulanması hem de tüm finansal işlemlerin alış-satış işlemlerinin verginin konusuna girmesi, ilgili önerinin üstün yanları olarak ifade edilebilmektedir. Ancak mali bütünleşme ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişki dikkate alındığında, ilgili işlemlerin her zaman vergilendirilmesi, ekonomik büyümenin yavaşlamasını sağlayacaktır. Bu nedenle ülkelerin kendi egemenlik haklarına giren bölgelerde, çeşitli göstergeleri dikkate alarak yapacağı oran ayarlamaları, finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin ekonomik büyümeye etkisini minimize edebilecektir.

2.3. Seçilmiş Ülke Uygulamaları

Türkiye'nin finansal işlemler üzerindeki yükümlülüklerine ilişkin öneri oluştururken, bu mali yükümlülükler ile başarılı sonuçlar elde eden ve başarısız sonuçlar elde eden ülkelerin de uygulanması incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle başarısız örnek olarak İsveç seçilmiştir. Başarılı örnek olarak ise Şili ve Malezya seçilmiştir. Bu ülkelerin başarısının ipuçları ve İsveç'in başarısızlığının nedenleri, düzenleme yaparken bize yol gösterici olacaktır. Ayrıca bir diğer başarılı ülke olan İngiltere olacaktır. Ancak İngiltere'nin başarısı ise finansal piyasaların başkenti olması dolayısıyladır.

2.3.1. İsveç

İsveç'teki menkul kıymet işlemleri vergisi (securities transaction taxes), 1984 yılında yürürlüğe girmiş ve 8 yıl yürürlükte kaldıktan sonra kaldırılmıştır. Verginin yürürlüğe girmesi aşamasında Maliye Bakanlığı ve iş dünyasının karşı çıkmasına rağmen İşçi Parti'sinin desteğiyle parlamentodan geçerek yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁰ 1984'ten önce İsveç'te uygulanan bir finansal işlem vergisi yoktu ve bu nedenle böyle bir verginin uygulamasını anlamaya ve tanımlamaya çalışırken, iyi bir örnek oluşturmaktadır.¹⁸¹ Ancak bu vergi, finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler literatüründe bir başarısızlık olarak görülmektedir.¹⁸² İlgili verginin başarısız olmasının en önemli nedeni; verginin sahip olması gereken amacı ile politikacıların ilgili vergiyi uygulama amaçlarının birbiriyle örtüşmemesidir. Bu bağlamda politikacılar, ilgili vergiyi (olması gereken asıl amacı) finansal dalgalanmayı azaltmak amaçlı değil, bu işlemlerin de vergiye tabi olması amacıyla, diğer bir ifade ile vergilemede adaleti sağlamak amacıyla uygulamışlardır.¹⁸³ Diğer bir önemli neden ise hükümet, ilgili vergiden gelir elde etmek istemiştir. Ancak ilgili verginin asıl amacının 'gelir elde etme' ya da 'vergilemede adaleti sağlamak' olarak belirlenmesi, ilgili verginin mantığı ile örtüşmemektedir. Çünkü ilgili vergi, gelir etme özelliğinden ziyade piyasada oluşmuş ya da oluşması muhtemel aksaklıkları düzeltici yanıyla ön plana çıkmaktadır. Örneğin, yurtdışından bir ülkeye kısa

¹⁸⁰ CAMBELL, Y.J. ve FROOT, K.A. (1993), 'International Experiences with Securities Transaction Taxes', NBER Working Paper Series, Working Paper No.4587, s.280.

¹⁸¹ HANSSON, F. (2012), 'Should EU Implement Its Present Proposal of a Financial Transaction Tax?', Linnaeus University School of Business and Economics, s.10.

¹⁸² SCHULMEISTER, S., SCHRATZENSTALLER, M. ve PİCEK, O. (2008), 'A General Financial Transaction Tax Motives, Revenues, Feasibility and Effects', WIFO Working Paper, Austrian Institute of Economic Research, No.A-1103, s.20.

¹⁸³ HANSSON, a.g.k., 2012, s.10.

vadeli olarak çok fazla yatırım geliyorsa ve gelen bu sıcak paraların da kredi arzında bir şişmeye neden olması durumunda, kısa vadeli kaynakları cezalandırmak amacıyla ilgili vergi uygulanabilir.¹⁸⁴ Ayrıca ilgili vergi, gelir elde etme ve vergilemede adaleti sağlama amacıyla uygulanması, ilgili işlemlerin yurtdışında (genellikle Oslo ve Londra) yapılmasına ve ilgili işlemlerin ikamelerinin bulunması nedeniyle de beklenen gelirin elde edilememesini sağlamıştır.¹⁸⁵ İlgili verginin volatilitiyi (oynaklık) azaltması beklenirken, Umlaf'ın yaptığı çalışmaya göre; menkul kıymet işlemi vergilerinin uygulandığı dönemde volatiliti de artışa ve iç piyasa likiditesinde azalmaya neden olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁸⁶ Ancak Deng ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmaya göre ise; yüksek transfer ücretlerinin fiyatların oynaklığını azaltma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁸⁷

İsveç'in uyguladığı menkul kıymet işlemleri vergisi, sadece kambiyo işlemlerini vergilendirmek amacıyla değil, birçok finansal işlemi vergilendirmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu bağlamda verginin konusunu, hisse senedi alış ve satışı işlemleri, bono ve tahvil piyasası işlemleri ve türev araçlar oluşturmaktadır.¹⁸⁸

İsveç'in finansal işlemler vergisi serüveni, 1984 yılında uygulanmaya başlayan menkul kıymet işlemleri vergisi ile başlamıştır. Bu vergi, hisse senetlerinin alım satımını vergilendirmeyi amaçlamakta ve verginin ilk yılında alım satım işlemleri üzerinden %0.5 oranında vergi alınmıştır. Bu bağlamda aynı menkul kıymetin alım ve satımı %1 oranında vergiye tabi tutulmuştur. Hisse senedi opsiyonları da %1 oranında vergiye tabi tutulmuştur. Bu verginin kapsamında hem yerli hem de yabancı yatırımcılar, İsveç aracılık maliyetlerini kullanırken vergi ödemek zorunda kalmışlardır. Ancak ilgili işlemler sırasında herhangi bir aracılık faaliyetinden yararlanılmamışsa ya da İsveç aracılık faaliyetinden yararlanılmamışsa, vergi ortaya çıkmamaktadır. Örneğin, iki yabancı kişi arasındaki ticaret, yalnızca İsveç'te kayıtlı bir menkul kıymetin ticarete dahil olması durumunda, vergiye tabi olmaktadır. Bu bağlamda İsveç aracılık faaliyetleri ve İsveç'teki borsalara kayıtlı menkul kıymetler, verginin asıl konusunu oluşturmaktadır. Ancak bunların yanında bazı sosyal amaçlı istisnalar ve muafiyetler de belirlenmiştir.

¹⁸⁴ SÖYLEMEZ ve DEMİRCİ, a.g.k., 2013, s.102.

¹⁸⁵ HANSSON, a.g.k., 2012, s.10.

¹⁸⁶ WERNER, I.M. (2003), 'Comment on 'Some Evidence that a Tobin Tax on Foreign Exchange Transactions may Increase Volatility'', Kluwer Academic Publishers, s.511.

¹⁸⁷ DENG, Y., LİU, X. ve WEİ, S., (2018), 'One Fundamental and Two Taxes: When Does a Tobin Tax Reduce Financial Price Volatility?', Journal of Financial Economics (130), s.689.

¹⁸⁸ SÖYLEMEZ ve DEMİRCİ, a.g.k., 2013, s.102.

Bunlar; hisse senedi hediyeleri, hisse senetlerinin miras kalması, işletmenin çok küçük olması ve çok sık ticaret yapmaması koşuluyla yaptığı menkul kıymet işlemleri, vergiden istisna tutulmuştur. Ayrıca verginin bir tür satış vergisi niteliği taşımasından dolayı, ara mal olarak değerlendirilen ürünlerin alım ve satımı da verginin konusunun dışında kalmıştır. Bu istisna ve muafiyetler ile ilgili menkul kıymetlerin türevlerinin bulunması ve ayrıca yabancı sermayenin vergi yükünden dolayı İsveç'i tercih etmemesi ve verginin asli amaçlarının yanlış belirlenmesi gibi sebeplerle baskı altında kalan hükümet, 1986 yılında bir hataya daha imza atarak, vergi oranlarını iki katına çıkarmıştır. Vergi gelirleri ise 1984 yılında 820 milyon İsveç Kronu ile toplam vergi gelirleri içinde %0.37 ve GSYİH açısından %0.13'ünü oluşturmaktadır. 1985 yılında ilgili vergiden elde edilen gelir, 1.17 milyar İsveç Kronu ile toplam vergi gelirlerinin %0.45'ini oluşturmuştur. 1986 yılında hem vergi oranının artışı hem de verginin konusunun genişlemesi, vergi gelirlerinin artmasını sağlamıştır. Bu bağlamda 1986 yılında toplanan menkul kıymet işlem vergileri, 2.63 milyar İsveç Kronu ile toplam vergilerin %0.96'sını oluşturmuştur. 1987 ve 1988 yıllarında sırasıyla 3.74, 4.01 milyar İsveç Kronu tahsil edilmiştir. Bu toplanan vergilerin sırasıyla toplam vergi gelirleri içindeki payı, sırasıyla %1.17 ve %1.21 olmuştur. Yeni bir verginin getirilmesi ya da vergi oranlarının artırılması, yatırımcıların gelecekteki vergi ödemelerinin bugünkü değerini hesaba katmasını gerektirecek ve bu bağlamda varlıklarını devalüe etmesi gerekecektir. Bu nedenle İsveç'te verginin getirildiği gün borsa endeksi, %2.2 düştü ve ilk 30 günde borsa getirisi -%5.3 tahmin edilmiştir. Bu dönemlerde İsveç'te sermaye çıkışında kısıt olsa bile, bu vergi artışı piyasa davranışını oldukça büyük ölçüde etkilemiş ve vergiden kaçınmak için hem yerliler hem de yabancılar, İsveç'teki işlemlerini İsveçli olmayan ve İsveç'te bulunmayan komisyoncular aracılığıyla yapmıştır. Bu bağlamda İsveç borsalarındaki işlemlerin yaklaşık yarısı, diğer ülkeler (İngiltere ve Norveç) üzerinden yapılmaya başlanılmıştır. Ayrıca borsadaki ortalama ciro, 1986 yılının ilk yarısına kıyasla 1986 yılının ikinci yarısında ve 1987 yılında yaklaşık %30 azalış göstermiştir. Borsadaki ortalama cironun azalmasında tek neden; vergi oranındaki artış olmasa da en büyük neden olarak görülebilmektedir. Çünkü vergi oranındaki artış sonrası hem yerli hem de yerli yatırımcılar, ya hiç işlem yapmamış ya da işlem hacmini düşürmüşlerdir. 1987 yılında ise o zamana kadar ara mal olarak kabul edilen ve dolayısıyla vergiye tabi olmayan bayiler arası hisse senedi alım ve satımları üzerine %0.5 oranında vergi getirilmiştir. Ayrıca 1989 yılında ilgili verginin konusu genişletilerek, sabit getirili menkul kıymetler (tahvil ve

bono) de verginin konusuna dahil edilmiştir. Tahvil ve bonoların vergilendirilmesindeki asıl amaç; vergilendirmede tarafsızlığı sağlamaktır. Ancak tahvil ve türevlerinin vergi konusuna dahil edilmesiyle, tahvil ticareti %85 ve tahvil bazlı türevlerde alış ve satış %98 azalmıştır. Tahvil bazlı türevlerde azalışın bu denli çok olmasının nedeni; ilgili menkul kıymetlerin tam ikamesinin bulunmasıdır. Bu bağlamda yatırımcılar, değişken oranlı senetlere, vadeli faiz anlaşmalarına ya da swap işlemlerine geçiş yapmışlardır. Tahvil ve bono piyasalarındaki bu keskin düşüş, İsveç'in para politikası yürütme gücünü önemli ölçüde zedelemiş ve devletin borçlanma maliyetini artırdığı gerekçesiyle de eleştirilerin odağı haline gelmiştir. Bu bağlamda öncelikle sabit getirili menkul kıymetler üzerindeki vergiler, 1990 yılında kaldırılmıştır. 1 Ocak 1991 tarihinde ise vergi oranları, yarıya indirilmiştir. Yapılan bu oran indirimi karşısında devir hızında ve varlık fiyatlarında artışlar görülmüştür. 1 Aralık 1991 tarihinde vergiler tamamen kaldırılınca da devir hızı ve varlık fiyatlarında artış devam etmiştir. Verginin kaldırılması ile de vergi nedeniyle ülke terk eden sermaye, ülkeye dönüş yapmaya başlamıştır. İlgili vergi uygulama sırasında tanımsal olarak birçok sorunla karşılaşmış ve ilgili menkul kıymetlerin türevlerinin ticaret hacimlerini artırmıştır. Ayrıca diğer bir sorun ise komisyonculuk (aracılık hizmetleri) faaliyetidir. Aracılık hizmetleri rekabetin çok olduğu bir alan olduğu için yatırımcılar, diğer ülkelerden aracılık faaliyetinden yararlanmakta zorluk çekmemiş ve maliyeti de minimize etmişlerdir. Ancak yerli yatırımcılar ise ikame ürünlere yönelerek, vergiden kaçınma yollarını bulmuşlardır. Bu nedenle verginin uygulama döneminde vergiden istenilen gelirler, elde edilememiştir.¹⁸⁹

İsveç'in finansal işlemler vergisi ile macerası birçok ekonomist ve siyasetçi bakımından tamamen başarısızlık olarak görülmektedir. İsveç hükümeti, verginin dizaynı konusunda birçok sorunla karşılaşmış ve bu da verginin uygulanabilirliğini olumsuz etkilemiştir. Finansal işlemler vergisi dizayn edilirken, öncelik bu vergilerin en önemli

¹⁸⁹ SCHULMEISTER, SCHRATZENSTALLER ve PİCEK a.g.k., 2008, s.20-24, Swedish Social Democrats in the European Parliament, 'The Relevance of the Swedish Case in the Current FTT Debate', <https://www.abbl.lu/content/uploads/2017/06/the-relevance-of-the-swedish-case-in-the-current-fft-debate.pdf> (Erişim Tarihi: 23.01.2021), CAMPBELL ve FROOT, a.g.k., 1993, s.280-281, SWAN, P.L. ve WESTERHOLM, P. J. (2001), 'The Impact of Transaction Costs on Turnover and Asset Prices; the Cases of Sweden's and Finland's Security Transaction Reductions', s.2, file:///C:/Users/erenk/Downloads/THE_IMPACT_OF_TRANSACTION_COSTS_ON_TURNOVER_AND_AS.pdf (Erişim Tarihi: 23.03.2021), HABERMEIER, K. ve KİRİLENKO, A. (2003), 'Securities Transaction Taxes and Financial Markets', J. Weaver, R. Dodd ve J. Baker (Ed.) Debating The Tobin Tax New Rules for Global Finance içinde, Washington: Automated Graphic Systems, s.82, ALMENBERG, J. ve WİBERG, M. (2012), 'Taxing Financial Transactions', Sveriges Riksbank Economic Review, s.88-91, HABERMEIER, K. ve KİRİLENKO, A. (2001), 'Securities Transaction Taxes and Financial Markets', IMF Working Paper, s.8-9.

amacı olan spekülasyonları önlemek, göz ardı edilmemelidir. Bütün vergiler gibi finansal işlemler vergileri de gelir elde edilmesine yardımcı olmaktadır. Ancak gelir elde edilebilmesi için ilgili işlemler ya da menkul kıymetlerin iyice tanımlanması gerekmekte ve ilgili işlemlerin ya da kıymetlerin ikamelerinin de araştırılması gerekmektedir. Bazı işlemlerin verginin konusuna dahil edilmesi ve diğer işlemlerin verginin kapsamı dışında bırakılması, işlemlerin hacmini artıracaktır. İsveç örneğinde de bu şekilde gerçekleşmiştir. Finansal bütünleşmenin ya da küreselleşmenin daha üst düzeye çıktığı günümüzde böyle bir vergiden aynı gelirleri elde etmek dahi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle bu vergilerin dizayn edilmesinde ve uygulanmasında titiz davranılmalı ve birçok olasılık önceden dikkate alınmalıdır.

2.3.2. İngiltere

İngiltere’de finansal işlemlerin vergilendirilmesinde iki vergi öne çıkmaktadır. Bunlar; damga vergisi ve KDV’dir. İlgili işlemler, KDV’nin konusuna girmesine rağmen geniş kapsamlı istisnalar söz konusudur. Bu bağlamda havale, mevduat hesapları, ihracat ve ithalat kredileri, kredi kartları ve teminat mektupları KDV’den istisna tutulmuştur. Alacak tahsili, faktoring işlemleri, danışmanlık ve kasa hizmeti ise KDV’nin konusuna girmektedir.¹⁹⁰ İngiltere’de türev ürünlerin vergilemesi incelendiğinde; opsiyon sözleşmelerinde, kısmi istisnalar mevcuttur. Faktoring işlemleri ise KDV kapsamında vergilendirilmektedir. Kambyo işlemleri ise, verginin kapsamı dışında tutulmuştur. Finansal kiralama işlemleri ise, kısmi istisna kapsamındadır.¹⁹¹

Finansal işlemler üzerindeki diğer bir vergi olan damga vergisi ise çok uzun bir tarihe sahiptir ve 1694 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁹² Menkul kıymetler üzerinden alınan damga vergisi, bir finansal enstrümanın bir mal sahibinden diğerine devredilmesi sırasında ortaya çıkmakta ve devir işleminin yasal olarak geçerli olmasını sağlamaktadır.¹⁹³ Damga vergisi, konu bakımından tam olarak benzetilemez bile ilgili işleme resmiyet kazandırması bakımından ülkemizdeki uygulamasına benzetilmektedir. Damga vergisi, hem birincil hem de ikincil piyasadaki işlemlere uygulanmaktadır. Birincil piyasada damga vergisini, menkul kıymeti arz eden taraf öderken; ikincil

¹⁹⁰ SÜMER, G. (2013), ‘Türk Vergi Sistemi Açısından Bankaların Ödev ve Yükümlülükleri’, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sostal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, s.196-197.

¹⁹¹ SEYHAN, a.g.k., 2008, s.103.

¹⁹² BURMAN, GALE, GAULT, KIM, NUNNS ve ROSENTHAL, a.g.k., 2016, S.172.

¹⁹³ SCHULMEISTER, S., SCHRATZENSTALLER, M. ve PİCEK, O., (2008), ‘A General Financial Transaction Tax Motives, Revenues, Feasibility and Effects’, Austrian Institute of Economic Research Working Paper, No.A-1103, s.24.

piyasada damga vergisini, satın alan taraf ödemektedir. Ayrıca şirketlerin ilgili menkul kıymetleri, geri alımları da vergiye tabidir.¹⁹⁴ Damga vergisi, hisse senetlerinin hisseye dönüştürülebilen varlıkların işlemlerine uygulanmaktadır. Bu bağlamda hisse senedi alımlarıyla sonuçlanmayan hisse senedi türevlerinin muafiyeti, mantıksal olarak tutarlı olmaktadır. Vadeli işlemler ve opsiyonlar, vergiye tabi değildir ancak bir opsiyonun kullanılması, hisse senedi alımı olarak değerlendirilerek, verginin konusuna dahil edilmiştir. Ayrıca sabit getirili menkul kıymet olan tahvil ve bonolar da istisna kapsamındadır. Piyasa yapıcılar ve hayır kurumları da damga vergisinden muaftır. Bu nedenle bazı kurumsal yatırımcılar, aracılık yardımı nedeniyle damga vergisinden kaçınılabirirken, artan riske maruz kalmaya istekli kısa vadeli yatırımcılar türev alım satımı yaparak bundan kaçınabilmektedirler. Dolayısıyla verginin en çok daha uzun vadeli riskten kaçınan yatırımcılara düşmesi muhtemeldir.¹⁹⁵

Bu verginin uygulaması iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu verginin ortaya çıkış şekilleri; İngiltere merkezli şirketlerin senetlerinin alım-satım işlemi sonucunda ortaya çıkan ve işlemlere ilişkin belgeler üzerinden alınan vergi (Stamp Duty) ve elektronik ortamlarda hisse senedi satışları üzerinden yapılan tahsilatlardır. Damga vergisinin ortaya çıkış şekillerinin ikisinde de işlemin nerede ya da kim tarafından yapıldığı önem arz etmemektedir. Bu nedenle İngiliz şirketlerine yatırım yapmak isteyen yerli yatırımcılar ile yabancı yatırımcılar da vergiye tabi olmaktadır.¹⁹⁶ Bu bağlamda ilgili vergi, sadece İngiliz şirketlerini vergilendirmektedir. Örneğin Londra Borsası'nda işlem gören başka bir ülke firmasının hisse senetleri ile gerçekleştirilen işlemler, vergi dışı kalmaktadır.¹⁹⁷ Bu nedenle damga vergisinin uzun dönemde İngiltere'ye zararlar vereceği ifade edilmektedir. Bu zararlar; İngiltere'de yerleşik firmaların diğer ülkelere geçiş yapması, finansal işlemlerinin başka ülkelere kaymasına ve türev işlemlerin hisse senedi işlemlerinin yerini alması olarak sıralanabilir.¹⁹⁸ İsveç'te uygulanan finansal işlemler vergisinde, ticari hizmetlerin yurtiçi tüketiminden vergi alınmaktaydı. İngiliz uygulamasında ise işlemin nerede gerçekleştiğinden ya da tüccarın ya da aracının yerli ya

¹⁹⁴ CAMPHELL, J. Y. ve FROOTH K., (1993), 'International Experiences with Securities Transaction Taxes', NBER Working Paper Series, No.4587, s.11.

¹⁹⁵ SCHULMEİSTER, SCHRATZENSTALLER ve PİCEK a.g.k., 2008, s. 24-25 ve MATHESON, T. (2011), 'Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence', IMF Working Paper, /11/54, s.36

¹⁹⁶ MATHESON, a.g.k., 2011, s.36.

¹⁹⁷ ŞEN, a.g.k., 2015, s.106.

¹⁹⁸ HAWKİNS, M. ve MCCRAE, J. (2002), 'Stamp Duty on Share Transactions: Is There a Case For Change?', The Enstitute For Fiscal Studies, KKS Printings, s.17.

da yabancı olup olmadığına bakılmaksızın, İngiltere’de kurulu şirketlerin hisse senetlerinin devri üzerinden dünya çapında alınan bir vergidir. Damga vergisinin dünyanın neresinde olursa olsun İngiltere’de kayıtlı hisselerdeki alım ve satımlarda geçerli olması ve yabancı şirketlerin hisseleri için geçerli olmaması, menkul kıymet ticaretinin coğrafi yapısını bozmaktan kaçınmasını sağlamaya yöneliktir.¹⁹⁹

Damga vergisinin öne çıkan özelliklerinden birisi, İngiliz Vergi Sistemi içerisinde toplanması en ucuz vergi olmasıdır. Sözü edilen vergiden elde edilen her bir pound için 0.11 pence toplama maliyeti bulunmaktadır. 0.11 pence olan bu maliyet toprak ve mülk devir işlemleri üzerinden alınan damga vergisini de içermektedir. Konumuz olan menkul kıymetlerin ise genellikle elektronik ortamlarda yapıldığı göz önüne alınırsa, bu varlıklardan elde edilen damga vergisinin maliyeti daha da az olacaktır.²⁰⁰

Ancak verginin türev işlemleri kapsamaması, yatırımcıların vergi dışı bırakılan türev ürünlere olan talebinin artması ile sapmaya neden olabilecektir. Bu nedenle İngiliz Damga Vergisi eleştirilmektedir.²⁰¹ Ayrıca yapılan çalışmalarda göstermektedir ki; Londra Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören hisse senetlerinin sadece %20’si vergilendirilmektedir.²⁰² İngiltere’de opsiyon, ihraç edilen menkul kıymetlerin satışına aracılık etmek işlemlerine kısmi istisna uygulanmaktadır. Alacak tahsili ve faktoring işlemleri ise katma değer vergisine tabidir. Kâr payları, döviz alım satımı ise verginin konusuna girmemektedir. Finansal kiralama işlemleri ise işlemin yapılış biçimine göre kısmi istisna veya vergiye tabi olarak değerlendirilmektedir. İngiltere’de bankacılık işlemleri olan, parasal işlemlere, mevduat hesaplarına, ihracat-ithalat kredilerine, kredi işlemlerine, kredi kartı hizmetlerine, teminat mektuplarına, menkul kıymet ve hisse senedi alım satımına kısmi katma değer vergisi istisnası uygulanmaktadır.²⁰³ Verilen bu istisna ve muafiyetler, İngiltere’nin finans merkezini ve bu piyasalardaki işlem hacmini korumak istemesidir.²⁰⁴

Damga Vergisinin oranı yıllar içinde değişiklik göstermiştir. Buna göre, 1963 yılında vergi oranı %2’den %1’e indirilmiş, 1974 yılında tekrar %2’ye çıkarılmış, 1984

¹⁹⁹ MATHESON, a.g.k., 2011, s.36.

²⁰⁰ BOND, S., KLEMM, A. ve HAWKINS, M., (2004), ‘Stamp Duty on Shares and Its Effect on Share Prices’, The Institute for Fiscal Studies Working Paper, No.WP04/11, s.4.

²⁰¹ MATHESON, a.g.k. 2011, s.36.

²⁰² OXERA, (2006), ‘The Cost of Capital: An International Comparison’, Oxera Consulting Ltd Working Paper, s.29., <https://www.londonstockexchange.com/companies-and-advisors/main-market/documents/cost-of-capital-aninternational-comparison.pdf> Erişim Tarihi:08.11.2019.

²⁰³ SEYHAN, a.g.k., 2008, s.103.

²⁰⁴ ALMENBERG ve WİBERG, a.g.k., 2012, s.88.

yılında tekrar %1'e düşürülen bu oran, 1986 yılında %0.5'e indirilmiş ve bu oran günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir.²⁰⁵ Güncel vergi oranının belirlendiği 1986 yılında sadece doküman transferleri değil, ayrıca anlaşmalarda verginin kapsamına alınmıştır. Bu bağlamda bu tarihten önce her iki haftada bir Londra Menkul Kıymetler Borsası'nda mülkiyet kayıt tarihleri arasında hisse senedi alıp ve tekrar satarak damga vergisinden kaçınmayı sağlamaktaydı.²⁰⁶

Damga vergisi gelirlerinin artması, üç ana faktöre dayanmaktadır. Bu faktörler; hisse senedi fiyatlarındaki artış, miktar artışları ve devir hızlarındaki artıştır. Öncelikle İngiltere'de hisse senetleri fiyatları yükselmiş ve daha sonra İngiliz hisse senetleri miktar olarak artmıştır. Bu iki faktör, İngiliz piyasa kapitalizasyonunda belirgin bir artış gerçekleştirmiştir. Üçüncü faktör ise, küreselleşmenin etkisiyle sözü edilen işlemlerin her geçen gün daha da kolaylaşması nedeniyle devir hızları da artış göstermiştir.²⁰⁷ Ancak verilen istisna ve muafiyetler, damga vergisinin etkinliğini zayıflattığı açıktır. İstisna ve muafiyetler de hem İngiltere'nin finans merkezini korumak istemesi hem de bu düzenlemelerin sadece gelir elde amacı taşıması durumunda İsveç örneğinde olduğu gibi yararından çok zararının olacağı için verilmiştir. Ancak İngiltere, ilgili verginin uygulanması ile İngiliz şirketlerinin değerlerinin ani değişmesini engellemeye çalışmaktadır.

İngiltere'de Damga Vergisi (Stamp Duty Reserve Tax) gelirleri, 2002 yılından 2008 yılına kadar yükseliş göstermiştir. Ancak 2008 krizi bu vergiden elde edilen gelirin %20 oranında azalmasına neden olmuş ve 2013 yılına kadar düşüş göstermiştir.²⁰⁸ Krizin etkilerinden sonra Damga Vergisi gelirleri önemli ölçüde artmıştır. 2014 yılında çok az miktarda azalış gösterse de artış eğilimini korumuştur. Hisse senetleri üzerindeki damga vergisinin gelirleri ise, 2009 yılına kadar artma eğilimi göstermiş, 2016 yılında en yüksek seviyesine yükselmiş 2017 yılında ise % 29'luk keskin bir düşüş yaşamıştır. 2019 yılında Damga Vergisi (Stamp Duty Reserve Tax) geliri 2,700 milyon pound iken, hisse senetleri üzerindeki damga vergisinin gelirleri 815 milyon pound olarak gerçekleşmiştir.²⁰⁹

²⁰⁵ SAPORTA, V. ve KAN, K., (1997), 'The Effects of Stamp Duty on the Level and Volatility of UK Equity Prices', London: Markets and Trading Division, Bank of England, ISSN 1368-5562, s.11.

²⁰⁶ SCHULMEISTER, SCHRATZENSTALLER ve PİCEK, a.g.k., 2008, s.24.

²⁰⁷ HAWKİNS ve MCCRAE, a.g.k., 2002, s.4-5.

²⁰⁸ Düşüş eğiliminin bu kadar uzun sürmesi İngiltere'nin 2008 krizinden en fazla etkilenen ülkelerden biri olması ile bağdaştırılabilir.

²⁰⁹ HM Revenue & Customs, Annual Stamp Tax Statistics, s.2-3, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/743345/ASTP-Release-Bulletin-Sept18.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2019) ve

Damga Vergisi, Menkul Kıymetler Borsasını değişik yönlerden etkilemektedir. Temel iktisat teorisi, damga vergisi gibi işlem vergilerinin her iki tarafa da işlem için fayda sağlayacak olan işlemleri bozarak borsa verimliliğine zarar verdiğini göstermektedir. Bu da kaynakların en üretken oldukları yerlere tahsis edilmesini yavaşlatarak, ekonominin verimliliğini azaltabilmektedir. Bu konu ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar, işlem maliyetlerindeki %10'luk bir düşüşün devir hızında %10-15 gibi bir artışa neden olacağını göstermektedir. Yatırımcıların yurtiçinde veya yurtdışında damga vergisi ödemeyecekleri varlıklara yatırım yapma olasılığının bulunması nedeniyle, yatırımcıların bu hisse senetlerinin alımına devam edebilmesi için vergisi sonrası getirilerinin diğer varlıklardan elde edebilecekleri getiri kadar olması gerekmektedir. Bu da, hisse senetleri fiyatlarının azalmasına neden olacaktır. Ancak fiyatın ne ölçüde değişeceği ise, devir hızına ve temettü getirisine bağlı olacaktır. Yapılan bir ampirik çalışmaya göre; yatırımcıların %2'lik bir temettü getirisi bekledikleri ve devir hızının %30 olduğu ve damga vergisinin kaldırılması durumunda, hisse senetlerinin fiyatlarını %7,5 oranında artıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Spekülatif hisse alımların kısa vadeli yatırımlar olmasından dolayı, hisse senetleri işlemlerine ilişkin vergi, kısa vadeli hisse yatırımlarından beklenen getiriye uzun vadeliye göre azaltacağından gürültü ticaretini (noise trading) azaltmanın etkili bir yolu olabilmektedir. Menkul Kıymet Borsalarının ana rolü şirketlere finansman sağlamaktır. Borsaları daha verimsiz hale getiren bu vergiler, yatırımların getirilerini ve yatırım oranını da etkilemektedir.²¹⁰ Diğer bir ifade ile damga vergisi ve diğer işlem maliyetleri, yatırımcıların bekledikleri brüt getiriye doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle bu verginin kaldırılması gerektiğini savunanlar olmuştur. Yapılan bir çalışmaya göre; damga vergisinin kaldırılması durumunda, İngiliz GSYİH'si %0,24 ile %0,78 arasında büyüyeceği sonucuna ulaşılmıştır.²¹¹ İngiltere 1990 yılında Taurus sistemi²¹² ile damga vergisini kaldırmak istediğini açıklamıştır. Ancak ilgili

<https://www.gov.uk/government/publications/uk-stamp-tax-statistics/uk-stamp-tax-statistics-2019-to-2020-commentary> (Erişim Tarihi: 26.01.2021).

²¹⁰ HAWKINS ve MCCRAE, a.g.k., 2002, s.7-10.

²¹¹ OXERA, (2007), 'Stamp Duty: Its Impact and the Benefits of Its Abolition', report to ABI, City of London, IMA and London Stock Exchange, s.28.

²¹² TAURUS (Sertifikaless Hisse Senedinin Transferi ve Otomatik Kaydı), Londra Menkul Kıymetler Borsası hisselerinin takaslarını kağıt hisse senetlerinin iletiminden otomatik bir sisteme transfer etmeye yönelik bir programdı. ROUTERS, T. (1993), 'Taurus: Learning Lessons from Failure', [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-100-3790?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-100-3790?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (Erişim Tarihi: 27.01.2021).

sistemin başarısız olması nedeniyle vergi günümüzde de salınmaya devam edilmektedir. Ancak damga vergisinin geleceği ise belirsizliğini korumaktadır.²¹³

İngiltere, Avrupa Birliği'nden ayrılmadan önce Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Finansal İşlemler Vergisi tasarısı sunulmuştur. Bu tasarının amaçları;²¹⁴

- a.) Artan sayıda koordine edilmemiş ulusal vergi önlemi uygulanmakta olduğunu dikkate alarak, iç piyasada finansal hizmetler için parçalanmayı önlemek,
- b.) Finansal kurumların son krizin maliyetlerini karşılamaya adil bir katkıda bulunmasını sağlamak ve vergilendirme açısından diğer sektörlerle eşit bir oyun alanı sağlamak,
- c.) Finansal piyasaların verimliliğini artırmayan işlemlere uygun engelleyici unsurlar oluşturmak ve böylece gelecekteki krizlerden kaçınmaya yönelik düzenleyici önlemleri tamamlamaktır.

Almanya ve Fransa gibi ülkelerce desteklenen bu tasarı sonucunda elde edilmesi beklenen vergi gelirinin büyük bir kısmının Londra üzerinden elde edileceği açıktı. Bu nedenle İngiltere hem finansal işlem hacmini korumak hem de ülkesinin gelişmesine katkısı nedenleriyle tasarıya karşı çıkmıştır. İngiltere'nin verginin uygulamasının dışında tutulması durumunda bile, vergiyi uygulayan ülkelerden gelecek sermaye akımını olumsuz etkileyecektir.²¹⁵

İngiltere ve İsveç örnekleri kıyaslandığında; İngiltere'nin sadece yurtiçi menkul kıymet alım ve satımını değil, küresel anlamda vergi uyguladığı görülmektedir. Ancak İngiltere, bu verginin olumsuzluklarını ortadan kaldırmak için birçok istisna ve muafiyetler getirmiştir. Bu istisna ve muafiyetler sonucunda, İngiltere'ye gelmekte olan ya da gelecek yatırımlara olan etkisini minimize ederek, İngiliz şirketlerinin değerlerinde ortaya çıkması muhtemel oynaklığı azaltmış ve başarılı bir uygulama örneği sergilemiştir. Bu bağlamda küresel anlamda uygulanacak bir verginin bile İngiltere'deki işlem hacmini olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. Bu nedenle İngiltere, başta Avrupa Birliği'nin tasarısı olmak üzere birçok alanda yapılan faaliyetlerde bu vergilere karşı çıkan tarafı temsil etmektedir. İngiltere ve İsveç örnekleri kıyaslandığında; bu vergilerin titizlikle

²¹³ CAMBELL ve FROOT, s.290.

²¹⁴ Avrupa Birliği Komisyonu, (2011), 'Proposal for a Council Directive on a common system of financial transaction tax and amending Directive 2008/7/EC' Brussels, 28.9.2011 COM(2011) 594 final, 2011/0261 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011PC0594&from=EN> Erişim Tarihi: 08.11.2019

²¹⁵ GÜLER, KELEŞ ve UÇAR, a.g.k., 2012, s.37.

konulmasının ve bu vergilerin konulmasındaki amaçlarının asli amaçlarıyla örtüşmesinin, ne kadar elzem olduğu açıktır.

2.3.3. Şili

Finansal işlemler vergisi denildiği zaman akla gelen diğer bir ülke, Şili'dir. Şili, İsveç'in aksine başarılı bir görünüm sergilemiştir. Ancak, Şili'nin bilinen anlamda vergi uygulamamıştır. Bu uygulama genelde 'gizli vergileme' ya da 'örtülü vergileme' olarak adlandırmıştır. Şili uygulamasında, dışarıdan gelen yabancı sermayenin belirli bir kısmı, Merkez Bankası hesaplarında faizsiz olarak belirli bir süre bekletilmiştir. Örneğin, gelen sermayenin %20'si Merkez Bankası hesaplarında bir yıl süreyle bekletildiğinde ve faiz oranlarının da %5 olduğu varsayıldığında, 100 birim olan sermayenin 20 birimi Merkez Bankası hesaplarına aktarılacaktır. Merkez Bankasına aktarılan 20 birimin faizsiz olarak bekletileceğinden bir yıllık süre zarfında yatırımcı, 1 birim faizden olacaktır. Bu bağlamda örtülü vergi oranı, %1 olacak ve faiz oranı ve Merkez Bankası hesaplarına intikal ettirilecek tutar artığında, örtülü vergi oranı da artacaktır.

Şili'nin sermaye girişleri kontrolü iki dönemden oluşmaktadır. İlk dönem, 1978-1982 yılları arasında; ikinci dönem, 1991-1998 yılları arasında uygulanmıştır. Şili'nin sermaye girişlerinde kontrol uygulamasının birkaç sebebi bulunmaktadır. Şili 1973 darbesi sonrasında ekonomi alanında birçok değişikliği hayata geçirmiş ve bunlara hayata geçirenler ise genel olarak 'chicago boys' olarak bilinmektedir. Darbe sonrası ithal ikameci anlayışından ihracata dayalı olarak büyümeyi hedefleyen Şili, kendi para birimlerinin aşırı değer kazanmasını engelleyerek ihracatını artırmayı hedeflemektedir.²¹⁶ Bu anlamda ülke parasının aşırı değer kazanmasını engellemek, sermaye kontrolünün sebeplerinden birisidir. Bilindiği üzere para arzı tanımlarına dövizler de girmekte ve Merkez Bankasının para arzını yönetmesinin zorlaşması ise sermaye kontrolünde diğer bir sebeptir. 1982 yılında Latin Amerika borç krizinin ortaya çıkmasıyla sermaye ülkeyi terk etmeye başlaması nedeniyle krizin etkisini minimize etmek isteyen Şili, sermaye girişlerine yapılan kontrolü kaldırmak zorunda kalmıştır. İlk dönem sermaye girişi kontrolünün uygulaması katı kurallara sahipti. Bu nedenle de vadesi 24 ayın altında olan sermaye girişlerine izin verilmemiştir. Vadesi 24 ile 66 ay arasında olan sermaye girişlerine ise %10 ile %25 arasında değişen oranlarda Merkez Bankasında faizsiz olarak

²¹⁶ GREGORIO, J.D., EDWARDS, S. ve VALDES, R.O. (1998), 'Controls on capital inflows: do they work?', Journal of Development Economics Vol. 63, s.61.

bir yıl tutulma zorunluluğu getirilmiştir.²¹⁷ 1990'ların başında Latin Amerika borç krizinin büyük ölçüde çözülmesiyle, sermaye akımları artmış ve artan bu sermaye akımları Şili ekonomisini ısındırmıştır. Ayrıca Merkez Bankası'nın sıkı para politikası uygulaması, faiz oranlarını artırmış ve sermaye girişinde artışa neden olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere Şili ekonomisi, ihracata dayalı olarak büyümeyi hedeflemektedir. Bu nedenle artan sermaye akımı, ülke parasının aşırı değerlenmesini ve doğal olarak ihracatının azalmasına neden olacak etmeni oluşturmuştur. Bu nedenle Şili ekonomi tarihinde ikinci kez sermaye girişi kontrolü, 1991 yılında tekrardan başlamıştır. 1991 yılında kısa vadeli yatırımların %20'si Merkez Bankası hesaplarında faizsiz olarak vadeye göre bekletilme zorunluluğu getirilmiştir.²¹⁸ Kısa vadeli girişlerde, giriş müddetince; uzun vadelielerde ise bir yıl bekletilme süresi belirlenmiştir. Alınan tedbirlere rağmen, 1991-1997 yılları arasında reel döviz kuru, yıllık ortalama %4 ile %5 arasında değer kazanmış, ancak korkulan (ihracat azalışı) gerçekleşmemiştir.²¹⁹

Yatırımcılar, Merkez Bankasına yatırılmak zorunda olunan karşılıklardan kaçınmanın yolunu çok erken bulmuşlardır. Bu bağlamda en genel olanı, sermaye akımını yanlış ifade etmek olmuştur. Örneğin, kısa vadeli portföy akımları, genellikle ticari kredi ya da doğrudan yabancı yatırım projesini destekleyen krediler olarak gösterilmiştir.²²⁰ Bu nedenle de birçok yazar, kontrollerin önemli ölçüde delindiğini ifade etmişlerdir. Cowan ve De Gregorio, kontrollerin ne kadar başarılı olduğunu ölçmek için özel bir indeks geliştirmişlerdir. Bu indekse göre; kontrollerden nadiren kaçılırsa, indeks bire yakın değer alır; aksi durumda bu değer, sıfıra kadar düşmektedir. 1995 yılında bu indeks, en düşük değerlerini alırken; 1998 yılında bu değer, 0,8'idi.²²¹ Bu indeksin gerekli düzenlemeler yapılması durumunda bile bir ile arasında fark olması, hem aracılık maliyetlerini artırmamak için bütün işlemlerin ilgili karşılığa tabi olmaması hem de istisna ve muafiyetlerin de düzenleyici rolü olması nedeniyledir.

²¹⁷ EDWARDS, S. (1999), 'How Effective are Capital Controls?', NBER Working Paper Series, Working Paper 7413, s.10.

²¹⁸ GHOSH, A.R. ve QURESHI, M.S. (2016), 'What's In a Name? That Which We Call Capital Controls', IMF Working Paper, WP/16/25, s.25-26.

²¹⁹ GREGORIO, EDWARDS ve VALDES, a.g.k., 1998, s.61.

²²⁰ EDWARDS, a.g.k. 1999, s.11.

²²¹ COWAN, K. ve GREGORIO, J.D. José De Gregorio. 1997. "Exchange Rate Policies and Capital Account Management: Chile in the 1990s" Departamento de Ingeniería Industrial, Universidad de Chile'den aktaran: EDWARDS, a.g.k., 1999, s.13.

Tablo 2.2.: Şili'ye Sermaye Brüt Sermaye Girişleri (Milyon Dolar)

Yıl	Kısa Vadeli Girişler	Yüzdesi	Uzun Vadeli Girişler	Yüzdesi	Toplam	Merkez Bankası Hesaplarına İntikal Ettirilen Depozito
1988	916,564	96.3	34,838	3.7	951,402	--
1989	1,452,595	95.0	77,122	5.0	1,529,717	--
1990	1,683,149	90.3	181,419	9.7	1,864,568	--
1991	521,198	72.7	196,115	27.3	717,313	587
1992	225,197	28.9	554,072	71.1	779,269	11,424
1993	159,462	23.6	515,147	76.4	674,609	41,280
1994	161,575	16.5	819,699	83.5	981,274	87,039
1995	69,675	6.2	1,051,829	93.8	1,121,504	38,752
1996	67,254	3.2	2,042,456	96.8	2,109,710	172,320
1997	81,131	2.8	2,805,882	97.2	2,887,013	331,572

Kaynak: EDWARDS, a.g.k., 1999, s.33.

Tablodan da görüldüğü üzere yatırımcılar, karşılık oranından kaçmaya çalışmış olsalar bile, karşılık oranı uygulamasının başladığı 1991 yılında kısa vadeli yabancı yatırımların toplam yatırımlar içerisindeki yüzdesi, %72.7 iken; 1997 yılında bu oran %2.8 olmuştur. Bu bağlamda karşılık oranından kaçınılmış olsa da istenilen amaca ulaştığı çok açıktır. Ayrıca istenilen amaca ulaşmak için uygulama sırasında zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. İlk değişiklik, 1992 yılında karşılık oranı %30'a çıkarılarak, vadeye bakılmaksızın bekletilme süresi 1 yıl olması ve ticaret kredileri ve doğrudan yabancı yatırım projesini destekleyen kredilerden de karşılık ayrılması hüküm altına alınmıştır.²²² 1995 yılında ise karşılığın kapsamı, tüm portföy akışlarını da içine alarak genişlemiştir.²²³ 1995 yılında yapılmış olan diğer bir değişiklik; ulusal para biriminin aşırı değer kazanması ve enflasyonun yüksek olması nedenleriyle yıllık kişi başına 200.000\$'dan daha az olan mali işlemler üzerinden karşılık ayrılmayacağı hüküm altına alınmıştır.²²⁴ 1998 yılında Şili parasına yapılan güçlü baskılar altında ve Asya Krizi neticesinde Merkez Bankası, karşılık oranlarını Haziran ayında %10'a indirmiş ve Eylül

²²² EDWARDS, a.g.k. 1999, s.11.

²²³ GREGORIO, EDWARDS ve VALDES, a.g.k., 1998, s.63.

²²⁴ SHOME, a.g.k., 2011, s.12 ve GÜLER, KELEŞ ve UÇAR, a.g.k., 2012, s.32.

ayında ise sıfıra indirmiştir. Şili, sermaye girişinin yanında sermaye çıkışına da kontrol getirmiştir. 1990'ların başında yabancı yatırımcılar, sermayeyi ülkelerini geri göndermek için 3 yıl beklemek zorunluluğu getirilmiş ve bu süre, 1992 yılında 1 yıla indirilmiştir.²²⁵

Şili'nin 1991 ve 1998 yılları arasında uyguladığı sermaye kontrolü, birçok açıdan başarılı sayılan bir örnek oluşturmaktadır. İsveç'in vergi koyduğu dönemde yabancı yatırımcıların yatırımları, piyasalarda bozucu etki yaratmazken; Şili'de yabancı yatırımcıların yatırımları, bozucu etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle de Şili'nin sermaye kontrolü uygulamasında, uyguladığı kontrolün düzenleyici yönü ağır basmış ve bu uygulama sonucunda başarılı olurken, İsveç'in vergi uygulamasında, vergilemede adaletin sağlanması ve devlete gelir elde amacı ön plana çıkması ve kısa vadeli sermaye girişlerinin ekonomi üzerinde bozukluk yaratmadığı bir zaman diliminde uygulanması nedenleriyle başarısız olmuştur. Ancak verginin uygulamasında süre de önemlidir. Finansal işlemler vergileri, düzenleyici karakteri ağır basan vergilerdir. Bu nedenle aksaklığın olduğu dönemlerde uygulanmalı ve aksaklıkların olmadığı dönemlerde uygulanmamalıdır. Diğer bir ifade ile bu vergiler ya da yükümlülükler, aracılık maliyetlerini artırmakta ve artan aracılık maliyetleri ise, ekonomik büyüme önünde engel teşkil etmektedir. Keza İngiltere örneğinde değinildiği üzere damga vergisinin kaldırılması, ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda bu vergiler ya da yükümlülükler, aksaklıkların olduğu dönemlerde uygulanarak, piyasaların düzeltilmesi sağlanabilir. Piyasalarda aksaklık oluşmadığı durumlarda, bu vergi ya da yükümlülüklerle baş vurmak, ekonomi tarihinde bir başarısız uygulamaya daha neden olacaktır.

2.3.4. Malezya

Finansal işlemler vergisi ya da mali yükümlülükler denilince akla gelen diğer bir ülke, Malezya'dır. Malezya doğrudan bir vergi uygulamamış, sermaye çıkışına kontrol uygulamış ve bu uygulama ile 1998 Asya Krizinin etkilerini minimize etmeye çalışmıştır. Bu uygulama, birçok iktisatçıya göre başarılı kabul edilmiştir. Ancak, her uygulamanın olduğu gibi bu uygulamanın da sahip olduğu dezavantajlar nedeniyle eleştirilmiştir. Değnilmesi gereken diğer bir önemli nokta ise Malezya'nın krize başlarken, diğer kriz ülkelerine göre avantajlı olmasıdır. Malezya Merkez Bankası yetkilileri, hem yurtiçinde hem de uluslararası finansal serbestleşme konusunda daha temkinli davranmışlardır. Malezya, 1980'lerin ortasındaki durgunluğun ve borsa çöküşünün ardından ve geri

²²⁵ GREGORIO, EDWARDS ve VALDES, a.g.k., 1998, s.64.

dönmeyen kredilerin (batık krediler) toplam ticari kredilerin %30'una ulaşması sonucunda, 1980'lerin sonunda ciddi bir bankacılık krizi yaşamıştır. 1989'da yetkililer, bankacılık denetimini ve düzenlemesini iyileştirmeyi amaçlayan Bankacılık ve Finansal Kurumlar Kanununu yürürlüğe koymuşlardır.²²⁶ Yapılan bu düzenleme sonucunda; Malezya ekonomisi, bankacılık ve finans alanında altyapısını sağlamlaştırmış ve kısa vadeli yabancı yükümlülüklerini azaltmıştır. Kriz öncesinde Malezya'da kısa vadeli döviz cinsinden borçlar, döviz rezervlerinin sadece %42'sini oluşturmaktaydı. Diğer kriz ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu oran, Güney Kore'de %284 ve Tayland'da %103 seviyesindeydi.²²⁷ 1998 Asya Krizi başlarken; bu durum, Malezya'yı diğer kriz ülkelerine göre avantajlı hale getirmiştir. Ancak Malezya, ilgili diğer yönlerden bazı handikaplara sahiptir. Bunlar; dünyanın en yüksek borsa kapitalizasyon oranı (GSYİH'nin %310'u) ve dünyanın en yüksek borç oranına (GSYİH'nin %170'i) sahip olmasıdır. Ayrıca özel sektör borçluluğu, diğer kriz ülkelerinden (Güney Kore'deki oranının iki katı) daha fazladır. Yabancı sermaye girişiyle desteklenen 1990'lı yılların büyümesi, Kuala Lumpur Borsasının (1990 yılında ilgili endeks 506 iken, 1996 yılında 1238 olmuştur) hızla yükselmesine neden olmuştur.²²⁸

1997 yılında Tayland Bahtı, bölgedeki diğer para birimleri gibi dalgalanmaya başlamıştır. Bu dalgalanmalar, Malezya Ringgitisi'sinin dalgalanmasını sağlamış ve iki ülkenin de cari açıklar vermesi de dalgalanmaların boyutunu artırmıştır. Bu nedenle Malezya Merkez Bankası, bazı tedbirler almaya çalışmıştır. Ancak bu girişimler, yaklaşık 9 milyar Ringgiti'ye neden olarak başarısız olmuştur. Malezya para birimini Dolar'a sabitlemeden önce, para birimleri aşırı dalgalanmıştır. Ancak bu dalgalanmaların ana sebebi, dışsal sebeplerken; politika önlemleri, durumun daha da kötüleşmesini sağlamıştır.²²⁹ Malezya para birimi dalgalanmasının en önemli nedeni, sermaye çıkışları olmuştur. 1997 yılının son üç çeyreğinde 30 milyar Ringgiti değerinde çıkış gerçekleşmiştir. Bu çıkışların 21.6 milyar Ringgiti'si, hisse senedi ve kurumsal menkul

²²⁶ JOMO, K.S., (2005), 'Malaysia's September 1998 Controls: Background, Context, Impacts, Comparisons Implications, Lessons', United Nations Conference on Trade and Development, G-24 Discussion Paper Series, No. 36, s.3.

²²⁷ KAPLAN, E. ve RODRİK, D. (2001). 'Did The Malaysian Capital Controls Work', NBER Working Paper Series, No.8142, s.398.

²²⁸ KAPLAN ve RODRİK, a.g.k. 2001, s.399 ve PERKINS, D. ve WOO, W. T. (2000) 'Malaysia: Adjusting to Deep Integration with the World Economy' (Ed.) W. T. Woo, J. D. Sachs, and K. Schwab, İçinde The Asian financial crisis: Lessons for a resilient Asia 227-255. Cambridge: MIT Press, s.237.

²²⁹ JOMO, a.g.k., 2005, s.4.

kıymetlerden oluşmaktadır. Hisse senetlerinden ani çıkış, borsa endeksinin 262'ye kadar düşmesine ve ekonomik durgunluğa neden olmuştur.²³⁰

Yetkililerin ekonomik durgunluğa ilk tepkisi, makroekonomik politikaları sıkılaştırmak olmuştur. 1997 yılında kamu harcamalarında kesintiler yapılmış ve 1998 yılı bütçesi, GSYİH'nın %2'si kadar fazla verecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca faiz oranlarında da artışa gidilmiştir. Bu önlemler IMF'nin önerdiği önlemlere benzemektedir. Ancak bu önlemler, istenilen düzeyde iyileşmeyi sağlayamadığı için Malezya, diğer kriz ülkelerinden (Tayland, Güney Kore ve Endonezya) farklı olarak IMF yardımına başvuru yapmamış ve kendi politikalarını üretmiştir.²³¹ Bu bağlamda öncelikle faiz oranlarında azalmaya ve genişletici maliye politikası uygulanmaya başlamış ve bir dizi önlemler alınmıştır. 1998 yılındaki önlemler;²³²

- a.) Malezya, sabit kuru döviz sistemine geçiş yapmış ve 1ABD Doları'nı 3,80 Ringgitti'ye sabitlemiştir.
- b.) Yerleşik olmayanların Ringgiti alıp satabilmesi için önceden onay alınması zorunluluğu getirilmiştir.
- c.) Ringgiti varlıklarının tüm satışlarının, onaylanmış yerel aracilar aracılığıyla gerçekleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Bu, offshore Ringgiti piyasasının işleyişini etkili bir şekilde durdurmuştur.
- d.) Yerleşik olmayanların, Malezya'da Ringgiti varlıkların satın alınması veya doğrudan yabancı yatırımcılar tarafından yapılan yatırımın satış gelirlerinin dönüştürülmesi ve ülkesine geri gönderilmesi dışında, Ringgiti yabancı para birimine dönüştürmek için onayı almaları zorunlu hale getirilmiştir.
- e.) İthalat ve ihracat ödemelerinin yabancı para cinsinden yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, Malezya mallarının yerleşik olmayan ihracatçılarına ticari kredi sağlanmasının yanı sıra tüm cari hesap işlemleri için serbest döviz sağlanmıştır.
- f.) Dış hesaplara verilen krediler, Malezya'daki maaşlar, ücretler, kira ödemeleri, komisyonlar, faizler, karlar, temettüler veya döviz, Ringgiti enstrümanları, menkul kıymetler veya diğer varlıkların satışı işlemlerine kontrol getirilmiştir.

²³⁰ JOMO, a.g.k., 2005, s.6-7.

²³¹ JOHNSON, S., KOCHHAR, K., MITTON, T. ve TAMIRISA, N. (2006), 'Malaysian Capital Controls: Macroeconomics and Institutions, IMF Working Paper, WP/06/51, s.5.

²³² KAPLAN ve RODRIK, a.g.k. 2001, s.429-430.

- g.) Vatandaşların yurtdışına herhangi bir seyahatte 10.000 Ringgiti'den fazla harcamaları yasaklanmıştır. Malezya'dan ayrılırken yabancı uyrukluların 1.000 Ringgiti'den fazla yanında götürmeleri yasaklanmıştır.
- h.) 1 Eylül 1998'den sonra, Malezya menkul kıymetlerinin yerleşik olmayan satıcılarının, ülkelerine geri gönderilmelerine izin verilmeden önce en az 12 ay boyunca Ringgiti gelirlerini elinde tutmaları zorunluluğu getirilmiştir.
- i.) Yerleşik olmayan muhabir bankalara ve borsacılık şirketlerine yurtiçi kredi verilmesine yasak getirilmiştir.

1999 yılında bu önlemlerde bazı değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler;²³³

- a.) 15 Şubat 1999 itibariyle, yatırımların ülkelere geri gönderilmesiyle ilgili bir yıllık kontrol, kademeli bir vergiyle değiştirilmiştir. Bu tarihten önce Malezya'ya giren tüm sermaye, elde edilen gelir üzerinden aşağıdaki vergilere tabi tutulmuştur:
 - 1.) Malezya'ya girdikten sonraki ilk 7 ay içinde ülkesine iade edilirse %30,
 - 2.) Girişten sonraki 7 ila 9 ay arasında ülkesine geri gönderilirse %20,
 - 3.) Ülkeye girişten sonraki 9 ila 12 ay arasında ülkesine geri gönderilirse %10 ve
 - 4.) Girişten sonraki 1 yıldan sonra ülkesine geri gönderilirse vergi alınmayacağı kararlaştırılmıştır.
- b.) 15 Şubat 1999'dan sonra Malezya'ya giren fonlar için, sermayeye vergisiz girip çıkmak serbesttir; ancak, kârlar girişten sonraki bir yıl içinde ülkesine geri gönderildiyse %30 ve girişinden itibaren 1 yıldan fazla kalan sermayenin kârları ise %10 oranında vergilendirileceği kararlaştırılmıştır.

Eylül 1999'da vergiler, %10 seviyesinde birleştirilmiş ve daha sonra Mayıs 2001'de tamamen kaldırılmıştır. Yerleşik olmayanlara kredi verme yasağı, Aralık 2000'de gevşetilmiştir.²³⁴ Malezya yukarıda sayılan önlemler neticesinde, krizin etkilerinden kurtulmuştur. Ancak Malezya'nın bu önlemleri birçok iktisatçı tarafından başarılı kabul edilirken; birçok iktisatçı tarafından da eleştirilmiştir. Ancak, sermaye kontrollerinin ve kur sabitlemesinin sağlam bir politika olduğu IMF tarafından bile kabul edilmektedir.²³⁵

²³³ KAPLAN ve RODRİK, a.g.k. 2001, s. 430.

²³⁴ TAMARİSA, N.T. (2004), 'Do Macroeconomic Effects of Capital Controls Vary by Their Type? Evidence from Malaysia', IMF Working Paper, WP/04/3, s.10.

²³⁵ BUCKLEY, R.P. ve FITZGERALD, (2004), 'An Assessment of Malaysia's Response to the IMF During the Asian Crisis', National University of Singapore (Faculty of Law), s.8.

Malezya'nın krize karşı geliştirdiği politikalar, üç temel noktadan eleştirilmektedir. Bunlar;²³⁶

- a.) Malezya'nın ilk belirlediği politikaların IMF'nin politikalarına benzemesi,
- b.) Malezya ekonomisi, krizden önce daha sağlıklı olmasına rağmen Malezya'nın toparlanmasının diğer ülkelere göre hızlı olmaması,
- c.) Sermaye kontrollerinin uzun dönemde olumsuz etkiler yaratacağı düşüncesidir.

Woo ise sermaye kontrollerin ana maliyetinin kriz sonrası geri dönen uluslararası sermayenin çoğunu kaçırmaması olarak belirtmiştir.²³⁷ Johnson ve diğerleri, Malezya'nın krizden diğer kriz ülkelere göre daha hızlı toparlandığına dair sonuca varamamış ve Malezya'nın özel yatırımlarındaki toparlanmanın daha geç olduğu sonucuna varmışlardır.²³⁸ Ancak, Kaplan ve Rodrik gibi birçok yazar, Malezya'nın politikalarının IMF politikalarına göre etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Bu bağlamda kriz ülkelerinin büyüme oranları ve işsizlik oranları karşılaştırılması, etkinliğinin ölçülmesinde yol gösterici olabilir. Ancak Malezya'nın sabit kur rejimine geçmesi nedeniyle kur dalgalanmaları, bir gösterge olarak belirlenemez.

Tablo 2.3.: İlgili Ülkelerin Büyüme Oranları (%)

Yıllar	Malezya	Güney Kore	Endonezya	Tayland
1995	9.8	9.6	8.2	8.1
1996	10	7.8	7.8	5.6
1997	7.3	6.1	4.7	-2.7
1998	-7.3	-5.1	-13.1	-7.6
1999	6.1	11.4	0.7	4.5
2000	8.8	9	4.9	4.4

Kaynak: www.data.worldbank.org (Erişim Tarihi: 01.02.2021)

Tabloda da görüldüğu üzere kriz yılı olan 1998 yılında kriz ülkelerinin hepsi küçülmüştür. Ancak Tayland 1997 yılında da küçülmüş ve 1998 yılında da küçülmeye devam etmiştir. Kriz döneminde en fazla küçülen ülke, Endonezya olmuştur. Güney Kore

²³⁶ BUCKLEY ve FITZGERALD, a.g.k., 2004, 107.

²³⁷ WOO, W.T. (2000), 'The Asian Crisis: Hindsight, Insight, Foresight', Asean Economic Bulletin, Vol:17, No:2, s.116.

²³⁸ JOHNSON, S., KOCHHAR, K., MITTON, T. ve TAMIRISA, N. (2006), 'Malaysian Capital Controls: Macroeconomics and Institutions, IMF Working Paper, WP/06/51, s.10.

ise oransal olarak tüm kriz ülkeleri içerisinde en az küçülen ve sonraki yıl en fazla büyüyen ülke olmuştur. Yüzdelik değişimler incelendiğinde; Güney Kore'nin büyüme oranı, 1998 yılında bir önceki yıla göre %183 azalmış, 1999 yılında ise bir önceki yıla göre değişim %323 artış göstermiştir. Endonezya'nın büyüme oranlarının yüzdelik değişimi incelendiğinde; 1998 yılında önceki yıla göre %378 azalış göstermiş ve 1999 yılında bir önceki yıla göre %105 artış göstermiştir. Tayland'ın büyüme oranlarının yüzdelik değişimi incelendiğinde; 1998 yılında bir önceki yıla göre %181 azalış göstermiş ve 1999 yılında bir önceki yıla göre %159 artış göstermiştir. Malezya'nın büyüme oranlarının yüzdelik değişimi incelendiğinde; 1998 yılında bir önceki yıla göre %200 azalış göstermiş ve 1999 yılında bir önceki yıla göre %183 artış göstermiştir. Malezya ise Güney Kore'den sonra en iyi sonuçları vermiştir. Bu nedenle Malezya'nın politikaları, Malezya'nın krizden kurtulmasında Endonezya ve Tayland'a göre etkili olduğu söylenebilir. Ancak diğer bir IMF politikaları uygulayan Güney Kore'ye göre de başarısız olduğu söylenebilir.

Tablo 2.4.: İlgili Ülkelerin İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	Malezya	Güney Kore	Endonezya	Tayland
1995	3.1	2	--	1.1
1996	2.5	2	4.8	1
1997	2.4	2.6	4.6	0.8
1998	3.2	6.9	5.4	3.4
1999	3.4	6.3	6.3	2.9
2000	3	4.4	6	2.3

Kaynak: www.data.worldbank.org (Erişim Tarihi: 01.02.2021)

İşsizlik oranlarındaki değişim incelendiğinde; Malezya, diğer ülkelere göre istikrarlı bir görünüm çizmektedir. Bu bağlamda Malezya'da işsizlik oranlarının yüzdelik değişimi incelendiğinde; 1998 yılında bir önceki yıla göre %33 artmış ve 1999 yılında da bir önceki yıla göre %6 artmaya devam etmiştir. Güney Kore'nin işsizlik oranlarının yüzdelik değişimi incelendiğinde; 1998 yılında bir önceki yıla göre %165 artmış ve 1999 yılında bir önceki yıla göre %8 azalış göstermiştir. Endonezya'nın işsizlik oranlarının yüzdelik değişimi incelendiğinde; 1998 yılında bir önceki yıla göre %17 artış göstermiş ve 1999 yılında da bir önceki yıla göre %16 artış göstermiştir. Tayland'ın işsizlik oranların yüzdelik değişimi incelendiğinde; 1998 yılında bir önceki yıla göre %325 artış göstermiş ve 1999 yılında bir önceki yıla göre %14 azalış göstermiştir. Yüzdelik değişimler

açısından karşılaştırma yapıldığında; en az değişimin işsizlik oranlarının en yüksek olduğu ülkede gerçekleşmiştir. Tayland ve Güney Kore’de 1998 yılında işsizlik oranlarında ciddi artış görülürken; Malezya’da ciddi bir artış görülmemiştir. Bu nedenle işsizlik oranlarında da Malezya’nın politikalarının başarısız olduğu gösteren bir ipucu bulunmamaktadır.

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde; Asya Krizi nedeniyle IMF politikalarına başvuran üç ülke ve IMF politikalarını başvurmayıp kendi politikalarını üreten Malezya karşılaştırılmıştır. IMF politikalarını uygulayan ülkelere Güney Kore, büyüme oranları ve küçülme oranları bakımından Malezya’ya göre daha pozitif bir görüntü çizerken; işsizlik oranları bakımından daha pozitif bir görüntü çizdiği söylenememektedir. Bu anlamda Malezya’nın ürettiği politikalar; başarısız değil, aksine ülkenin krizden kurtulmasında başarılı bir görüntü çizmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Türkiye’de Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülükler

Ragnar Nurkse tarafından da ifade edildiği üzere kalkınma aşamasında gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı en önemli problem; sermaye yetersizliğidir. Diğer bir ifade ile en önemli problem; yoksulluktur. Bu bağlamda Keynes’in gelişmekte olan ülkeler için yaptığı önerisi; düşük faiz politikaları ve ithal ikameci ekonomik anlayıştır. Ancak bu politikaların ilerleyen dönemlerde bazı sorunlara neden olması nedeniyle Keynes’in önerileri, geniş çerçevede tartışılmaya başlanmış ve yeni görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden birisi de, neo-liberalizm olmuştur. Bu bağlamda neo-liberalistler, dış ticaretin ve finansal işlemlerin serbestleşmesinin gelişmekte olan ülkelerin lehine olduğunu savunmuşlar ve bu görüşler, 1973 Petrol Krizi sonrasında yayılmaya başlamıştır. Bu düşüncelerin yayılması, sadece dış ticaretin gelişmesine katkıda bulunmamış aynı zamanda küreselleşmenin de zirve noktalarına çıkmasını sağlamıştır.²³⁹ Ancak finansal serbestleşme her durumda istenilen etkiyi verememiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri daha kırılgan hale getirmiştir. Finansal serbestleşmenin ilerleyen aşamalarında, küreselleşmenin etkisiyle de sadece gelişmekte olan ülkeler değil, aynı zamanda gelişmiş ülkeler de finansal krizlerin eşiğine gelmiş veya bu krizleri yaşamışlardır. Bu nedenle finansal işlemlere tanınmış bu serbestlik durumu da eleştirilmeye başlanmış ve bu işlemler üzerine birtakım yükümlülükler konulması ve bu yükümlülüklerin küresel boyutta uygulanmasını da içeren yeni görüşler, ortaya çıkmaya başlamıştır. Finansal serbestleşme; bazı ülkeleri, olumlu etkilerken; bazı ülkeleri ise, olumsuz etkilediği gibi finansal işlemler üzerine koyulan mali yükümlülükler de her ülkede aynı etkiyi oluşturmamıştır. Bu kapsamda bu bölümde Türkiye’de finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler incelenecektir.

3.1. Türkiye’de Finansal İşlemler Üzerindeki Mali Yükümlülüklere İlişkin

Görüşler

Finans sektörü, sermaye gelirinin yakın kaynağıdır ve varlığını çeşitli türlerde finansal hizmet sağlayarak gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla sermaye gelirinin ve finansal hizmetlerin üzerindeki mali yükümlülükler, finansal aracılığın gerçekleştiği

²³⁹ KAR, M. ve KARA, M.A. (2005), ‘Yabancı Sermaye Çeşitlerinin Yatırımlar ve Tasarruflar Üzerine Etkilerinin Ekonomik Analizi’, <file:///C:/Users/HP/Downloads/KaraveKar2005.pdf> , Erişim Tarihi:07.10.2019.

ortamı etkilemektedir.²⁴⁰ Bankalar ile diğer finansal enstitüler, parasını borca vermek isteyenler ile borç para almak isteyenler arasında aracılık faaliyetinde bulunurlar. Gerçek kaynaklar, bu işlemlerin yapısı gereği önlem amacıyla ve katma değer yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu işlemler, esasen KDV konusuna girmekle beraber uygulanmasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle KDV'den istisna tutulmaktadır.²⁴¹ Ancak ilgili işlemlerin KDV'den istisna tutulması, bu işlemler üzerinde herhangi bir mali yük ya da verginin olmadığı anlamına gelmemelidir. Bu işlemlerden KDV alınmasının zorlukları nedeniyle ülkeler, bu işlemler üzerine değişik adlarla farklı yükümlülükler getirmiştir. Ancak hem finansal serbestleşme hareketinin bir sonucu olarak hem de finansal serbestleşme ve dış ticaretin sebep olduğu küreselleşme hareketlerinin bir sonucu olarak ülkeler, yeni finansal araçlar ve yeni finansal teknikler geliştirmektedir. Bu araçların ve tekniklerin en dikkate alınan yönü ise, maliyetidir. Finansal sektörü oluşturan kuruluşlardan olan banka ve aracı kurumlar, verdikleri hizmetler sırasında ve yaptıkları satışları karşılığında vergiye tabi olması, dolaylı vergilerin bazı özelliklerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu özellikler; talebi emme ve talebin yönünün değişmesini sağlamadır. Yapılan bu açıklamaların ışığında; bu işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin yoğunluğu, normal olarak bu işlemlerin talebini ve büyüklüğünü etkileyecektir. Bu bağlamda ülkeler, finansal piyasalarda dolaşan miktarlardan pay alabilmek için bu işlemler üzerindeki mali yükleri, minimum düzeyde tutmak isteyeceklerdir.²⁴² Ancak doğal olarak bu politikaların da diğer yan etkileri olacak ve özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin daha kırılgan bir yapıya dönüşmesine sebep olacaktır.

Birçok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye de finansal serbestleşme hareketine katılmıştır. 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan bu hareket, 1989 yılında yayımlanan 32 sayılı karar sonucunda tamamlanmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de birtakım sorunlar ile karşılaşılmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, finansal piyasaların yeterince derin olmaması nedeniyle önce gelişmekte olan ülkeler daha sonra gelişmiş ülkeler, bazı krizler

²⁴⁰ BOADWAY, R., KEEN, M. (2003), 'Taxation of Financial Intermediation Theory and Practice for Emerging Economies', P. Honohan (Editör), Theoretical Perspectives on the Taxation of Capital Income and Financial Services içinde s.31.

²⁴¹ WHALLEY, J., CHIA N.C., (1999), 'The Tax Treatment of Financial Intermediation', Journal of Money, Credit and Banking, Vol:31, s.704.

²⁴² KIRMAN, A. (1995), 'Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi', Ankara, s.2.

yaşamışlardır.²⁴³ Bu nedenle ülkeler, finansal serbestleşmenin olumsuz etkilerini minimize etmek ve ekonomik kırılganlıklarını ortadan kaldırmak amacıyla bu işlemler üzerine bazı mali yükümlükler getirmişlerdir. ‘Mali sektörün bir kısmını oluşturan kurumlardan banka ve aracı kurumlara uygulanan bazı mali yükümlülükler, diğer sektörlerle de uygulanmaktadır. Bunlar; kısaca kurum kazançlarından alınan Kurumlar Vergisi ya da kâr payı dağıtımı sonucunda ödenen Gelir Vergisi olarak sıralanabilir. Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, faiz ödenmeyen zorunlu karşılıklar ve mevduat sigortası primleri gibi diğer bir bölüm yükümlülükler sadece finansal işlemlere uygulanmaktadır. Diğer bir grup yükümlülük ise bütün sektörlerle uygulanmakta ancak finansal sektörler üzerinde farklı sonuçlara sebebiyet vermektedir. Geri dönmeyen krediler açısından incelendiğinde ise; vergilendirilebilir gelirin hesaplanmasında sorunlar ortaya çıkarmakta iken, harcama vergilerine benzer nitelikte vergilerin de bankaların faiz gelirine uygulanması da yine sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Zorunlu karşılıklar, Merkez Bankasına ve hükümete gelir sağlayabilmekte ve faiz düzenlemeleri ise sübvansiyona benzer sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.’²⁴⁴

Finansal işlemler üzerindeki mali yüklerin varlığı, her zaman tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda üç farklı öneri bulunmaktadır;

Birinci öneri, finansal işlemler üzerindeki mali yüklerin tamamen kaldırmasıdır. Birçok akademisyen, banka yöneticisi, ulusal ve uluslararası kuruluşlar da bu görüşü desteklemektedir. Caminal 1997 yılında yaptığı Finansal Aracılık ve Optimal Vergi Sistemi (Financial Intermediation and the Optimal Tax System) isimli çalışmasında; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin etkinliğini araştırmış ve yaptığı incelemeler sonucunda, tam rekabet piyasasında nihai mal üzerinden alınan sabit oranlı verginin bozucu etkiler yaratmayacağı, ancak ara mal üzerinden değer bir değişle finansal işlemler üzerinden alınan sabit oranlı bir verginin bozucu etkiler yapacağı sonucuna ulaşmıştır.²⁴⁵ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun (BDDK) ‘Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri’ isimli çalışmasında yapılan analize göre; ‘faiz marjındaki 10,5 puanlık düşüşün %70’i nominal faiz oranlarındaki düşmeden,

²⁴³ ÇETİN, M. (2010), ‘Finansal Serbestleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği’, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.1-2.

²⁴⁴ PINAR, A., (2003), ‘Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye için Nicel Bir Analiz’, Bankacılık Dergisi, Sayı: 45, s.43-44.

²⁴⁵ CAMİNAL, R., (1997), ‘Financial Intermediation and the Optimal Tax System’, Journal of Public Economics.

%30'u ise yapılan mevzuat değişiklikleriyle kamusal yükümlülüklerin azaltılmasının kaynaklandığını' belirtmiştir.²⁴⁶ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) 'Türkiye Bankacılık ve Finans Meclisi Sektör Raporu' isimli raporda ise; Türkiye'de aracılık faaliyetleri üzerindeki mali yüklerin yüksek olduğu ifade edilmiş ve aracılık maliyetlerinin yüksekliğinin finansal işlemlerin risklerini artırdığı, finansal işlemlere olan talebin yurtdışına kaydığı ve yurtiçi kuruluşların yurtdışındaki kuruluşlarla olan rekabet olasılığı azalttığını belirtmiştir. Sözü edilen raporda yapılan öneri; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin azaltılması ya da kaldırılması olmuştur.²⁴⁷ TUSİAD (Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği) 'Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma' isimli çalışmasında; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin doğrudan müşterilere yansıtıldığı ve bu nedenle de sözü edilen işlemlerin maliyetini yükselttiğini ve ayrıca bu mali yükümlülüklerin sektör üzerinde yük oluşturması nedeniyle kısa vadede bu yüklerin azaltılmasını orta vadede ise kaldırılmasını önermektedir.²⁴⁸ Avrupa Birliği tarafından 2007 yılından yayımlanan Türkiye İlerleme Raporunda, Türkiye'deki aracılık maliyetlerinin yüksek olduğu belirtilmiştir.²⁴⁹ Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği (TSPB), aracı kurumların finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin büyük bir çoğunluğunu müşterilerine yansıttığını ve aracı kurumlar üzerinde kalan mali yükümlülükler ise ilgili kurumların maliyetini artırmakta olduğunu belirtmektedir. Böylece dolaylı vergi niteliğinde olan bu vergiler, dolaysız bir vergi görünümüne dönüşmektedir. Diğer bir ifade ile ilgili kuruluşların kazançları üzerinden alınan bir vergiye dönüşmektedir. Bu bağlamda ilk etapta finansal işlemler üzerindeki mali yükümler, azaltılmalı ve ilerleyen süreçte ise kaldırılmalıdır.²⁵⁰ Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Türkiye'de aracılık maliyetlerinin yüksek olduğunu ve bankacılık sisteminin işleyişinin iyileşebilmesi için zorunlu karşılıkların düşürülmesi gerektiği ve finansal işlemler üzerinde yük oluşturan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.²⁵¹ Kıрман, 1957

²⁴⁶ BDDK, (2005), 'Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri', ARD Çalışma Raporları, s.19.

²⁴⁷ TOBB, (2012), 'Türkiye Bankacılık ve Finans Meclisi Sektör Raporu 2011', s.8.

²⁴⁸ TUSİAD, (2003), 'Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılan Konusunda Öneriler', Yayın No. TUSİAD-T/2003-4/355, s.35-36.

²⁴⁹ Avrupa Komisyonu, (2007), 'Türkiye 2007 İlerleme Raporu', Brüksel: COM (2006) 663, s. 28-29.

²⁵⁰ TSPB Vergi ve Teşvik Çalışma Grubu, (2003), 'Sermaye Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Vergi Düzenlemeleri Hakkında Rapor', https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/AIM_Yayin_ve_Raporlar_Calisma_Gruplari_Vergi_ve_Tesvik_Calisma_Grubu_1.pdf (Erişim Tarihi: 27.11.2020).

²⁵¹ Türkiye Bankalar Birliği, (2002), 'Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi (TBB'nin Değerlendirme ve Önerileri)', Bankacılık Dergisi, Sayı:43, s.16.

yılında kabul edilen 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunun Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi hükümlerinin, günün gelişen kurum ve kavramlarını tam olarak kavrayamadığını ve finans piyasasının gelişimini yavaşlatması nedeniyle Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin kaldırılmasını önermiştir.²⁵² Ergülen ise, Avrupa Birliğine tam üye olunması durumunda; BSMV'nin kalkacağını vurgulayarak alternatif öneride bulunmuştur. Bu öneri; finansal işlemler, KDV'den ayrı vergilendirmeye devam edilebilir, ancak işlemler dar anlamda tanımlanmalı ve sadece sigorta primleri vergilendirilmelidir.²⁵³ Yukarıda birçok kuruluşun veya akademisyenlerin finansal işlemler üzerindeki mali yükler hakkında düşünceleri sıralanmıştır. Bu kapsamda çıkarılabilecek yargı, özellikle Türkiye bazında, bu işlemlerin vergilendirilmesi bozucu etki yaratmaktadır. Bu etkiler şöyle sıralanabilir; öncelikle aracılık maliyetlerinin yüksek olması, faiz oranlarını artırmaktadır. Artan faiz oranları, yatırımları dışlayarak, işsizliğin artmasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda bakıldığı takdirde finansal işlemler üzerindeki mali yükümlüklerin düzenlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle birçok kuruluş ve akademisyenler, kaldırılmasının yanı sıra birçok farklı önerilerde bulunmuşlardır.

İkinci öneri; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin kaldırılarak ilgili işlemlerin KDV kapsamına alınmasıdır. Finansal işlemler üzerindeki mali yüklerin tamamen kaldırılmasını savunanlar da bu işlemler üzerindeki mali yüklerin fazlalığını vurgulamışlardır. Ancak bu kategoride bu işlemlerin KDV kapsamına alınmasının var olan bazı aksaklıkları gidereceği ve aracılık maliyetlerini azaltacağı düşüncesinden hareket edilmektedir. Vergi Konseyi, finansal işlemler üzerinden mali yüklerin kaldırılmasını ve KDV'ye tabi olmasını savunmaktadır. Ancak bu geçişin aşamalı yapılması durumunda hazinenin gelir kaybının en aza ineceğini savunmaktadır. Öncelikle BSMV ve KDV arasında mahsup işlemine izin verilerek daha sonraki aşamada ise BSMV tamamen kaldırılarak finansal işlemler, KDV kapsamına alınmalıdır.²⁵⁴ Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB), aracı kurumların Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin konusuna giren işlemler dolayısıyla BSMV hesapladığını ve tahsil ettiğini ve ayrıca BSMV'nin konusuna girmeyen alışlarında KDV ödediklerini belirterek; ikisinin de muamele vergisi olmasına rağmen kanunların mahsup müessesine izin vermediğini

²⁵² KIRMAN, a.g.k., 1995, s.260-261.

²⁵³ ERGÜLEN, G., (1988), 'Banka ve Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi', Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No.:267, s. 161-162.

²⁵⁴ Vergi Konseyi Finansal iş ve İşlemlerin Vergilendirmesi Alt Çalışma Komitesi, (2004), 'Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi', İstanbul: Türk Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, 1. Baskı, s.110-111.

açıklamıştır. KDV'ye göre; mükellefler, alış ve satışlarındaki vergileri birbirine mahsup edebilmektedir. Ancak BSMV ile KDV'nin uyumlaştırılmaması nedeniyle BSMV'ye tabi olan mükelleflerin bu müesseseden yararlanamamasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda sözü edilen birlik, KDV'yi uygulanan ülkelerin BSMV adında bir vergi uygulamayışından yola çıkarak; BSMV'nin kaldırılıp, bu verginin konusunu oluşturan hizmetlerin KDV kapsamına alınmasını ve finansal işlemlerin ise KDV'den istisna tutulması gerekliliğini belirtmiştir.²⁵⁵ Tanrıverdi, BSMV'nin kaldırılarak finansal işlemlerin KDV kapsamına alınmasının birçok faydasının olacağını dile getirmiştir. Bu faydalar; ekonomik faydalar ve mevzuatın sadeleşmesi dolayısıyla ortaya çıkacak vergiye uyumda artış olarak ifade edilebilir.²⁵⁶ Ancak finansal işlemlerin KDV'nin konusuna dahil edilmesi, bazı sorunlara sebebiyet verecektir. Öncelikle verginin matrahını belirlemek zorlaşacaktır. Diğer bir sorun ise; alışlarda ödenen KDV ile satışlarda tahsil edilen KDV arasında mahsup işlemi her zaman istenilen ölçüde gerçekleşmeyebilir. Örneğin bankaların girdisini, açtırılan mevduat hesapları oluşturmaktadır. Çıktıları ise, kredilerin geri ödenmesidir. Mevduat hesapları için KDV alınması söz konusu değildir. Çıktılarında ise kredi geri ödemelerinde KDV hesaplanabilir. Ancak girdileri için KDV hesaplanmadığı için her zaman indirim söz konusu olamaz. Kredi alan açısından ise borç alınan para için hesaplanan KDV, girdiyi ifade ederken; geri ödeme aşamasında hesaplanan KDV, çıktıyı ifade edecektir. Sadece kredi faizinin KDV'ye tabi olmasını engellemek amacıyla ve adalet ve eşitlik ilkesi gereğince sermaye piyasalarında bütün işlemlerin de KDV'nin konusuna girmesi gerekecektir. Sermaye piyasaları işlemlerinin de KDV'nin konusuna girmesi durumunda, bu durum çifte vergilendirmeye neden olacaktır. Sigorta şirketleri açısından bakıldığında, sigorta primleri üzerinden hesaplanacak olan KDV, primlerin tahsil edilmesi ile vergi de tahsil edilecektir. Sigorta edilen riskin gerçekleşmesi halinde sigortalıya ödenecek sigorta bedelinin KDV'sinden indirebilecektir. Risk gerçekleşmezse, borçlanılacak KDV olmayacağından indirim mekanizması çalışmayacaktır.²⁵⁷

²⁵⁵ TSPB, (2018), 'Sermaye Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Öneriler ve Eylemler', s.108. https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2018/09/Sermaye_Piyasasinin_Gelistirilmesine_Yonelik_Oneriler_ve_Eylemler_Eylul_2_1092018_opt.pdf (Erişim Tarihi:27.11.2020)

²⁵⁶ TANRIVERDİ, S.,(2010), 'Banka Muameleleri Vergisinin Bankacılık Sektöründe Rekabeti Bozucu Etkileri ve Bir Model Önerisi', BDDK Kitapları No:7, s.230.

²⁵⁷ ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.138-141.

Üçüncü ve son öneri; finansal işlemlerin KDV'den ayrı bir verginin konusuna dahil edilmesidir. Türkiye'de de uygulama, bu şekildedir. KDV'nin gerekçesinde, BSMV'nin neden KDV'nin konusuna dahil edilmediği belirtilmemiştir. Bunun nedeni; vergi oranlarının farklılığı ya da kullanımına yeni başlanan bir verginin uygulanmasında basitliği sağlayarak mükelleflerin vergiye uyumunu artırmak olarak ifade edilebilir.²⁵⁸ Ayrı bir verginin gerekliliği, verginin özelliğinden ya da verginin usulünden dolayı olabilmektedir. Bu anlamda KDV'nin bir yayılı bir muamele vergisi olması ve BSMV'nin ise toplu muamele vergisi olması, aynı vergi konusu içerisinde yer almasını zorlaştıran diğer bir nedendir.²⁵⁹ Finansal varlıklar, işlemler ve gelir akımları üzerindeki mali yükümlülükler incelendiğinde; birçok ülkede bu mali yükümlülükler, finansal işlemlerin farklı yönleri üzerinde kalmakta ve düz bir satış veya katma değer vergisine denk gelmemektedir. Caminal'in çalışmasında belirttiği gibi bu durum, bazı bozucu etkiler meydana getirmektedir. Ayrıca bu mali yükümlülükler, tüketilen mal ve hizmetin değerine doğrudan denk düşmemektedir. Örneğin, aynı miktarda bir dövizin alınması ile satılması aynı düzeyde refah göstergesi değildir. Diğer bir örnek ise kazançların enflasyona olan duyarlılığı olacaktır. Bu kapsamda kısa süreli verilmiş ve güvenilir olan bir kredinin daha uzun süreli verilmiş olan krediye göre ekonomik katkısı çok düşük olabilmektedir. Bu nedenle finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin ekonomide tutarsızlık yaratması nedeniyle düzenlenmeye ihtiyacı vardır. Dolayısıyla bu vergiler, standart optimal vergi teorisine göre tutarsızdır ve geliştirilmeleri mümkündür.²⁶⁰

Yukarıda üç farklı öneri hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak vergiler ya da diğer mali yükümlülükler sadece gelir etme amacıyla konulmamaktadır. Bazı durumlarda; vergiler, verginin ek mali amaçlarını sağlamak için de konulabilmektedirler. Bu bağlamda Tunçsiper ve diğerlerinin 'Türk Bankacılığı Sorunları Üzerine Bir Araştırma' isimli ampirik çalışmalarında bu konuda bizlere yol gösterecek bazı sonuçlar bulmuşlardır. Bu bağlamda ulaştıkları sonuç; bankacılık sektörünün en önemli sorunu, ekonomik istikrarsızlıktır. Finansal işlemlerin üzerindeki mali yüklerin de sebep olduğu öz kaynak yetersizliği ise ikinci sırada yer almaktadır. Banka ve sigorta muameleleri vergisinin yüklü bir maliyete neden olması sorunu ise on sekizinci yani sonuncu sorun olarak yer

²⁵⁸ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010, s. 237-238.

²⁵⁹ ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.72.

²⁶⁰ PINAR, a.g.k., 2003, s.46-47.

almaktadır.²⁶¹ Buradan çıkarılacak sonuç; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin, kamu gelirlerin ek mali amacı çerçevesinde düzenlenmesi gerekliliğidir. Diğer bir ifade ile bu işlemler üzerindeki yükümlülüklerin ekonomik istikrarı sağlayıcı şekilde düzenlenmesi ve buradan elde edilecek gelirlerin göz ardı edilmesinin gerektiği yönündedir. Bu bağlamda yapılacak düzenleme önerilerine, ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

3.2. Banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV)

Türkiye’de banka ve sigorta muamelelerinin vergilendirilmesi, ilk kez 1926 yılında 735 sayılı Umumi İstihlâk Vergisi Kanunu ile başlanmıştır.²⁶² Bu vergi, özellikle imalattan toplu bir şekilde alınan muamele vergisi olması ve ekonomimizin gelişimi açısından engel teşkil etmesi nedeniyle bir reform yapılması ihtiyacı hissedilerek, 13.07.1956 tarihinde 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu kabul edilmiştir.²⁶³ Sözü edilen kanun ile kaldırılan verginin eksik yönleri telafi edilmeye çalışılmış ve vergi tabi olan hizmetlerin sayısı artırılmıştır.²⁶⁴ 1985 yılında Avrupa Birliği ile vergi uyumlaştırılması kapsamında ilan edilen KDV’nin²⁶⁵ uygulanmaya başlaması ile yürürlükten kaldırılan Gider Vergileri Kanunu dahilinde alınan gider vergileri, istihsal vergisi ve hizmet vergilerini içermekteydi. Hizmet vergileri içinde PTT Hizmetleri Vergisi, Nakliyat Vergisi, İlan ve Reklam Hizmetleri Vergisi ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi bulunmaktaydı. İstihsal vergileri içinde işletme vergisi, spor-toto vergisi, şeker istihlâk gibi vergiler yer almaktaydı. KDV uygulamasının başlamasıyla Gider Vergisi Kanunu’nda hizmet vergileri gurubunda yer alan BSMV hariç diğer vergiler kaldırıldı.²⁶⁶ Diğer bir ifade ile istihsal vergileri ve BSMV dışında yer alan hizmet vergilerini de içeren 1-27 maddeler, KDV Kanunu’nun 61-a maddesi ile kaldırılmıştır.²⁶⁷ Ayrıca KDV’nin

²⁶¹ TUNÇSİPER, B., YILMAZ, G. ve İLBAN, M.O., (2007), ‘Türk Bankacılığı Sorunları Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Örneği’, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt, Sayı:17.

²⁶² ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.61.

²⁶³ İSLAMCIOĞLU, M. (2012), ‘Türkiye’de Gider Vergileri Sistemi ve Geleceği’, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, (0)20, s.274.

²⁶⁴ ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.68.

²⁶⁵ AKDOĞAN, A. (2008), ‘Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi’, Ankara: Gazi Kitabevi, s.529.

²⁶⁶ ÖNCEL, M., KUMRULU, A. ve ÇAĞAN, N., (2006), ‘Vergi Hukuku’, Ankara: Turhan Kitabevi, 14. Baskı, s.419.

²⁶⁷ ŞAHİN, A., (2008), ‘Türkiye’de Sigortacılık Sektörünün Vergisel Sorunları’, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.93.

daha kapsayıcı bir vergi olması nedeniyle KDV'nin kapsamına giren fakat BSMV'ye tabi olan muameleler, KDVK'nın 17. maddesine istisna ile KDV dışında tutulmuştur.²⁶⁸

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin uygulamasına devam edilmesinde birden fazla amaç bulunmaktadır. Öncelikle sözü edilen vergi, banka ve sigorta şirketlerinin yaptıkları muameleleri ve finansal işlemleri vergilendirmektir. Diğer bir amacı; diğer vergilerden oluşan kayıp ve kaçakları telafi etmektir.²⁶⁹

3.2.1. Verginin konusu ve vergiyi doğuran olay

Devletin alacaklı, mükelleflerin ise borçlu olabilmesi için her verginin, vergi hukuku açısından bir yasal dayanağı olmak zorundadır. Anayasamızın 73. maddesi, bu konuya açıklık getirmektedir. Sözü edilen maddeye göre; 'vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır'. Bu bağlamda ilgili kanunların vergiyi, verginin konusunu, vergiyi doğuran olayı, matrahı ve vergi oranlarını açıkça tanımlaması gerekmektedir. Bu gereklilik, hukuk devleti olmanın bir zorunluluğudur ve mükelleflerin vergiye uyumunu da artıracak bir unsurdur.

Günlük hayatta gerçekleştirilmiş olan pek çok özel hukuk işlemi, kanunlarla bir verginin konusuna girmektedir. Ancak bu özel hukuk işlemlerinin verginin konusuna girmesi, vergi borcunun doğması sağlamamaktadır. Vergi borcunun doğabilmesi için vergi mükelleflerinin verginin konusu ile kanunun öngördüğü biçimde bir ilişkide bulunması gerekmektedir. Bu işlemten sonra vergiyi doğuran olay gerçekleşecek ve vergi borcu ortaya çıkacaktır.²⁷⁰

Vergiyi doğuran olayın banka ve sigorta muameleleri vergisi açısından değerlendirilmesinden önce, birbirleri ile bağlantılı olan verginin konusu ile vergiyi doğuran olay arasındaki farkın açıklanması gerekmektedir. Verginin konusu ile anlatılmak istenen vergilendirilecek kazanç, irat, hizmet ve benzeri olmakta iken; vergiyi doğuran olay ile anlatılmak istenen ise söz konusu kazanç, irat ve benzerinin elde edilmesi ya da yapılmasıdır. Bu durumda banka ve sigorta muameleleri vergisinin konusu; banka, sigorta şirketleri ve bankerler tarafından yapılan hizmetlerin vergilendirilmesiyken;

²⁶⁸ ÇAKICI, Ö. ve CEYLAN, M., (2014), 'Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi', İstanbul: TBB Yayını, Yayın No:301, s.27.

²⁶⁹ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010,111

²⁷⁰ ŞENYÜZ, D., YÜCE, M., ve GERÇEK, A., (2016), 'Vergi Hukuku', Bursa: Ekin Yayınevi, s.95.

vergiyi doğuran olay ise, 6802 sayılı Kanunun 28. maddesinde belirtilen özelliklere uygun işlemler sonucunda bir kazancın ortaya çıkmasıdır.²⁷¹

6802 sayılı Kanunun 28. maddesine göre vergiyi doğuran olay;

*Banka ve sigorta şirketlerinin 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.*²⁷²

Yukarıda da belirtildiği üzere sözü edilen maddede; ‘Finansal Kiralama Kanuna göre yapılan işlemler’, BSMV’nin konusunun dışında tutulmuştur. Ancak, kiralama işlemleri dolayısıyla lehe alınan komisyonlar ve benzeri tutarlar için BSMV hesaplanmalı ve tahsil edilmelidir.²⁷³

6802 sayılı Kanun, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin konusu işlemi yapandan hareketle; diğer bir ifade ile verginin konusunu, mükelleften hareketle tanımlayan ilk ve tek kanun olma özelliğine sahiptir.²⁷⁴ Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinde, vergilendirilme aşamasında verginin mükellefi, verginin konusundan daha çok belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda BSMV, bir bankacılık vergisinden daha çok banka vergisini ifade etmektedir. Bu nedenle bir bankacılık işlemi, bir banka tarafından yapıldığında BSMV’ye tabi iken; banka ve bankerler harici bir işletme tarafından yapılması durumunda BSMV’ye tabi olmamaktadır. Fakat bir işlemin vergilendirilmesinde; diğer ülke uygulamalarında, kurumun kimliğinden ziyade işlemin niteliği önem arz etmelidir.²⁷⁵

BSMV’nin doğması için birden fazla unsurun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. İlk unsur; işlemin taraflarından birisi banka, banker ya da sigorta şirketi olması gereklidir. İkinci unsur; vergilendirilecek bir işlemin olmasıdır. Üçüncü unsur; yapılan bu işlemler sonucunda, ilgili kuruluşlarca nakden veya hesaben tahsilat yapılmasıdır. Son unsur; yapılan bu tahsilatların da lehe olması gerekmektedir. Yukarıda sayılan bütün unsurların bir arada gerçekleşmesi vergiyi doğuran olayın meydana gelmesini ve vergi borcunun ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu unsurlardan birisinin eksik olması durumunda, mükellefiyet doğmayacak ve BSMV’den söz edilemeyecektir.

²⁷¹ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.40.

²⁷² 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, m.28.

²⁷³ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.43.

²⁷⁴ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.42.

²⁷⁵ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010, s.115.

Örneğin, bir banka aracılığıyla yapılan para havalesi işleminde, bankalar müşteriden çeşitli adlar altında tahsilat yapabilmektedir. Bu işlem sonucunda vergiye konu olacak tutar, havale yapılan tutar değil; ilgili işlem sonucunda bankanın tahsil ettiği ve lehine kalan tutar olacaktır. Diğer bir örnek, bir bankadan 100 TL tutarında seyahat çeki alınmak istenmekte ve banka, düzenleyeceği seyahat çeki için %5 komisyon istediği varsayıldığında; vergi, 100 TL üzerinden değil, lehe alınmış olunan 5 TL üzerinden hesaplanacaktır.²⁷⁶

3.2.1.1. Vergiyi doğuran işlemin unsurları

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında; verginin doğumu için birtakım şartlar, öngörülmüş ve bu şartların bir araya gelmesi sonucunda verginin doğacağı dile getirilmişti. Aşağıda bu şartlar, ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır;

3.2.1.1.1. İşlemin tarafları

İlgili işlemin BSMV'nin konusuna girebilmesi için işlemin ilgili kanunda belirtilen kişi veya kurumlarca yerine getirilmesi gerekmektedir. Bankacılık hizmetinden yararlanan tarafın ise, kim olduğu ya da hukuki statüsü önemli değildir. Diğer bir ifade ile ilgili işlemin vergiye tabi olabilmesi için bankanın karşısında harici bir muhatap bulunması ve bu muhatabın bankadan hizmet alması, verginin doğması için ilk unsurun gerçekleşmesini sağlayacaktır. Vergilemede kaynak ilkesinin geçerli olduğu bu vergi türünde mükellefin (banka, sigorta şirketi veya bankerin) Türkiye'de bulunması zorunludur.²⁷⁷ Diğer bir ifade ile Türkiye'de faaliyette bulunan banka, banker ve sigorta şirketlerinin yaptıkları işlemler, BSMV'nin konusuna girmektedir. Ancak 6802 sayılı Kanunun 28. maddesinin son fıkrası uyarınca; bir kişinin münhasıran altın alım-satımı yapması, bu kişinin banker sayılmasını gerektirmemektir. Bu bağlamda daha önce de belirtildiği üzere, verginin konusunu yapılan işlemin niteliğinden daha çok mükellefin kimliği önemli olması nedeniyle de bu kişiler, banker sayılmamakta ve vergiden muaf olmaktadır.

Bir bankacılık işlemin var olduğu ancak karşı tarafın olmadığı işlemler, bankaların dahili işlemi sayılmaktadır. Bankaların kendi birimleri ve şubeleri arasında yaptıkları işlemlerde, vergiyi doğuran olay meydana gelmemektedir.²⁷⁸ Bu bağlamda taraflardan biri banka, banker ya da sigorta şirketi olurken, diğer tarafta ilgili hizmetten yararlanan

²⁷⁶ AKDOĞAN, A. (2006), 'Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi', Ankara: Gazi Kitabevi, s.504.

²⁷⁷ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010, s.117-118.

²⁷⁸ ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.82.

gerçek ya da tüzel kişi olması zorunluluğu vardır. Diğer bir ifade ile BSMV'ye tabi mükellefler tarafından yapılan işlemlerin, dahili bir işlem olmaması gerekmektedir. Bankaların şubeleriyle ve ajanslarıyla yaptıkları işlemler, 6802 sayılı Kanunun 29/a ve b bentleri uyarınca da BSMV'den istisna edilmiştir. Ancak bu istisnaya yer verilmesi verginin doğması için gereken unsurlardan birisi olan 'tahsilatların lehe olması' unsuru nedeniyle ilgili işlemler sonucunda vergi doğmamaktadır. Ancak bu durum, yurtdışı merkezli bankaların ya da yurtdışında şubesi bulunan bankalar için vergiden kaçınma yolu oluşturmaktadır. Örneğin, yurtdışına verilen bir kredinin hesaplanan faizi üzerinden BSMV hesaplanması gerekmektedir. Ancak yurtdışındaki merkezde ya da şubede çeşitli amaçlarla tutulan paraların kredi olarak verilmesi durumunda, ilgili şubenin kaynağını kullanıyor olması ve Türkiye'nin egemenlik sınırlarının dışında olması nedenleriyle lehe kalan tutar üzerinden vergi hesaplanamayacaktır.²⁷⁹

3.2.1.1.2. Bir işlemin var olması

BSMV'nin doğması için gerekli olan unsur olan önceki başlıkta yer alan kurum ya da kuruluşlarca yapılan bir işlemin gerekliliğidir. Banka, banker ya da sigorta şirketlerince yapılan işlemler, iki şekilde vergilendirilebilir. Birinci şekilde; banka ve sigorta muameleleri, dar bir şekilde tanımlanmalı ve sadece banker, banka ve sigorta şirketlerinin yapabileceği işlemler, verginin kapsamına alınmalıdır. İkinci şekilde ise; banka ve sigorta muameleleri, geniş tanım kapsamındadır ve ilgili kurum ve kuruluşların yaptığı tüm işlemler, verginin konusunu oluşturmaktadır. 6802 sayılı Kanunun 28. maddesinde de belirtildiği üzere, 'bankaların ve sigorta şirketlerinin her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları muameleler' denilerek, Türkiye'de bankacılık işlemlerinin vergilendirilmesinde ikinci şeklin tercih edildiği görülmektedir.²⁸⁰ Bu tanımlama gereği banka ve sigorta şirketlerinin sadece bankacılık ve sigortacılık hizmetlerinden elde ettikleri gelirler değil, bütün işlemleri sonucunda lehlerine kalan tutarlar da verginin konusunu oluşturmaktadır. Örneğin banka ya da sigorta şirketlerinin aktiflerinde bulunan gayrimenkullerin ya da taşıtların satılması da BSMV'nin doğmasına neden olmaktadır.²⁸¹ Ancak mevduat kabulünün bir bankacılık işlemi olmasına rağmen bankanın lehine bir

²⁷⁹ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.45-46.

²⁸⁰ ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.76-81.

²⁸¹ ÖNCEL, KUMRULU ve ÇAĞAN, a.g.k., 2006, s.419.

tutar kalmaması nedeniyle bu işlem sonucunda vergiyi doğuran olay gerçekleşmemektedir.²⁸²

Verginin doğması için bir işlemin yapılması ve bu işlem karşılığında bir para alınması şart olduğundan örneğin bir banka ya da sigorta şirketlerinin aktifinde kayıtlı olan menkul kıymetlerin değerlerinde yaşanan artışlar, bir işlem sonucu meydana gelmediğinden dolayı BSMV'nin doğmasını engellemektedir.²⁸³ Örneğin, bankanın aktifinde bulunan yabancı paraların ya da kıymetli madenlerin satış gününde ya da değerlendirme gününde ilgili kıymetlerin Türk lirası karşısında değer kazanması durumunda; ilgili tutarlar, Kambiyo Kârları hesabının alacak kısmına kayıt edilerek muhasebeleştirilir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, verginin doğması için gerekli unsurlardan birisi olan, 'bir işlemin varlığı', şartını sağlayamadığı için Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ortaya çıkmayacaktır. Ancak elde edilen bu kâr, ilgili şirketin ticari kârını artırması nedeniyle kurum kazancı kapsamına alınarak, Kurumlar Vergisi matrahına dahil edilecektir. Sonuç olarak; kuruluşun portföyünde bulunan menkul kıymetlerin borsadaki hareketlenmeler sonucunda değer kazanması, yabancı menkul kıymet değerlerinin dövizlerin TL karşılıklarının kur artışları sonucunda büyümesi ve buna bağlı olarak kuruluş mamelekinde kur farkına dayalı bir artış meydana gelmesi durumu bir muamelenin yapılmamış olması nedeniyle banka ve sigorta muameleleri vergisini doğuran olayın unsurlarından ikisinin eksik olmasına ve vergilendirmenin yapılmasına engel olmaktadır.²⁸⁴ 'Ancak dövize endeksli kredilerde vergi matrahı; kredi için hesaplanan faiz tutarı, faiz tutarı nedeniyle oluşan kur farkı ve kredinin açılış tarihi ile faiz tahakkuk dönemleri arasında ödenen taksit içindeki anapara tutarında oluşan kur farklarının toplamından oluştuğu',²⁸⁵ GİB tarafından yayımlanan sirkülerde ifade edilmiştir. Bu bağlamda döviz endeksli kredilerde, verginin doğmasını engelleyecek bir durum bulunmamaktadır.

3.2.1.1.2.1. BSMV'nin konusuna giren işlemler

BSMV, kurumların kimliğinden yola çıkarak, finansal işlemleri vergilendirmeyi amaçlamaktadır. İlgili işlemler;

²⁸² ŞENYÜZ, YÜCE ve GERÇEK, a.g.k., 2018, s.335.

²⁸³ EDİZDOĞAN, N. ve ÖZKER, A.N., (2003), 'Türk Vergi Sistemi', Bursa: Ekin Kitabevi, s.348.

²⁸⁴ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.49.

²⁸⁵ 11.04.2007 tarihli Sayısı: Gider Vergileri Kanunu-6/2007-1/ BSMV-3, Gider Vergileri Sirküleri/6

a.) Kambiyo İşlemleri

Bankalarda yapılan tüm dövizli işlemlere, diğer bir ifade ile döviz üzerinden yapılan tüm işlemlere kambiyo işlemleri denilmektedir.²⁸⁶ Dövizle dayalı bu işlemler, 32 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki Karar ile düzenlenmiş ve Hazine ve Maliye Bakanlığının izin verdiği şirketler tarafından yapılacağı belirtilmiştir. 6802 sayılı Kanuna göre; banka, banker ve sigorta şirketlerinin yaptığı bütün kambiyo işlemleri, BSMV'nin konusuna girmektedir.²⁸⁷ 6802 sayılı Kanunun 28. maddesine göre; lehe alınan paraların BSMV'nin konusuna girdiği belirtilmiş olmakla birlikte matrahı belirleyen 31. maddesinde ise, kambiyo muameleleri ayrı tutulmuştur. Buna göre; diğer işlemler için vergi matrahı lehe alınan tutarlar iken; kambiyo işlemlerinde matrah, kambiyo satışlarının tutarı olarak belirlenmiştir.

BSMV'de verginin doğması için 6802 sayılı Kanunun 28. maddesi kapsamında bir muamele yapılması ve bu muamele sonucunda lehe nakden veya hesaben bir para kalması gerekmektedir. Buna karşılık kambiyo muamelelerinde bu şartlar aranmamakta, verginin doğması için sadece kambiyo satışının yapılması yeterli bulunmaktadır.²⁸⁸

6802 sayılı Kanunun 33. maddesine göre; Cumhurbaşkanı, kambiyo muameleleri üzerinden alınan verginin oranını sıfıra kadar indirmeye ve on katına kadar çıkarmaya yetkilidir. Bu bağlamda kambiyo üzerinden alınan verginin oranı uzun bir süre sıfır olmuştur. 15 Mayıs 2019 tarihli ve 1106 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile önceden kambiyo işlemleri üzerindeki %0 olan vergi oranı, binde 1 olarak değiştirilmiştir. 7 Aralık 2019 tarihli ve 30971 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7194 sayılı Kanun ile bu oran, binde 2'ye yükseltilmiştir. 24 Mayıs 2020 tarihli ve 31136 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2568 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2568 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile bu oran, yüzde 1'e yükseltilmiştir. 30 Eylül 2020 tarihli ve 31260 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3031 sayılı Cumhurbaşkanı kararı ile bu oran, tekrar binde 2'ye çekilmiştir. Kısa sürede bu kadar oran değişikliği dikkat çekici olmakla birlikte bu oran değişiklikleri yukarıda da belirtildiği üzere 6802 sayılı Kanunun Cumhurbaşkanıya verdiği yetki çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu kadar kısa süre içerisinde bu denli değişiklikler

²⁸⁶ ERTEM, Ü., (2013), 'Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri', Edirne: Paradigma Akademi, s.167.

²⁸⁷ ÇAKICI, Ö. ve CEYLAN, M., (2014), 'Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi', İstanbul: TBB Yayını, Yayın No:301, s.129.

²⁸⁸ ÇAKICI ve CEYLAN, 2014, a.g.k., s.44.

yapılmasında birden fazla neden bulunmaktadır. Öncelikle 2018 yılında yaşanan döviz spekülasyonları, verginin oranı sıfır iken; binde 1'e çıkarılmasına neden olmuştur. Bu oran artışı, Türkiye'de yerleşiklerin dövizle olan talebini yeterince azaltmadığı düşüncesiyle ve spekülatif hareketleri tam engellemediği düşünülerek, önce binde 2'ye daha sonra da yüzde 1'e çıkarılmıştır. Daha sonra bu oranın yüksek olduğu düşünülerek, tekrar binde 2 seviyesine çekilmiştir.

b.) Bankacılık İşlemleri

6802 sayılı Kanunun 28. maddesine göre; bankaların 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, yaptıkları diğer tüm işlemler neticesinde elde ettikleri gelirler, BSMV'nin konusuna girmektedir. Bu bağlamda bankaların her türlü kredi karşılığında aldıkları paralar, BSMV'nin konusuna girmektedir. Tahakkuk işleminin hesaben veya nakden olmasının ya da ödeme olup olmamasının verginin doğuşuna etkisi bulunmamaktadır. Bankaca bir borçlu hesaba tahakkuk ettirilen faizin tahsil edilmemiş olması, bu tutar üzerinden BSMV hesaplanmayacağı anlamına gelmemektedir. Hesaben işlem gerçekleştiği için burada da BSMV'nin hesaplanması gerekmektedir.²⁸⁹ Ayrıca ilgili maddeye bankaların sadece bankacılık hizmetlerinden elde ettikleri paralar değil, bütün işlemlerinden elde ettikleri paralar vergiye konu olmaktadır. Örneğin gayrimenkullerin ve taşıtların satılması, kiralanması gibi bankacılık ve sigorta faaliyetlerinden kaynaklanmayan işlemler de vergiyi doğuran olay sayılmaktadır.²⁹⁰ İlk bölümde açıklanmış birtakım özellikli finansal işlemlerin BSMV açısından incelenmesi aşağıda yapılmaktadır.

1.) Faktoring ve Forfating İşlemleri

Faktoring işlemi, mal ve hizmet ticareti yapan ticari bir işletmenin alacağını faktoring şirketini temsil eden 'faktor' adı verilen bir kişi tarafından alacaklısına rücu hakkı olmaksızın satın alınmasıdır.²⁹¹ 6802 sayılı Kanunun 28. maddesine göre; bankaların yaptıkları faktoring işlemleri, BSMV'nin konusuna girmektedir. Ancak bu işlemlerin BSMV'nin mükellefleri olarak bilinen banka, banker ve sigorta şirketleri dışında şirketler tarafından yapılması durumunda, bu işlemler üzerinden KDV mi BSMV mi kesileceği belirgin değildir. Hazine ve Maliye Bakanlığı, bu durumla ilgili çok geniş

²⁸⁹ EROL, A., (2007), 'Tüm Yönleriyle Banka ve Finansçılar İçin Vergi', Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s.356.

²⁹⁰ ÖNCEL, KUMRULU ve ÇAĞAN, a.g.k., 2001, s.423.

²⁹¹ AYDIN, F.A., (1994), 'Factoring', İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1994-8, s.2.

yorumlama içeren bir özelge yayımlamıştır. 03.05.1991 tarihli ve HZMT 28201-447/31842 sayılı ile verdiği özelgede Bakanlık, bu işlemlerin bankerlerin yaptığı işlemlere benzerlik gösterdiğinden yola çıkarak, bankerlerin de BSMV mükellefi olması nedeniyle faktöring şirketlerini de BSMV mükellefi olarak kabul etmiştir. Ancak bankerlerin ve faktöring şirketlerinin hukuki yapıları nedeniyle banker gibi tanımlanmaları ve BSMV mükellefi olmaları olanaklı olmamasına rağmen²⁹² Hazine ve Maliye Bakanlığının verdiği özelge ile kesin bir kanı oluşturulmuş ve ilgili şirketlerin BSMV mükellefi olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.²⁹³ Faktoring işleminin yapılmasında, genelde alacağın erken ödenmesine bağlı olarak hesaplanan ıskonto tutarı kadar bir faktöring ücreti alınmakta, bunun yanı sıra yapılan hizmetlerle bağlantılı olarak yıllık ciro ve benzeri ölçüler üzerinden alınan komisyon tahsilatı yapılmaktadır. Bu çerçevede banka ve sigorta muameleleri vergisinin aradığı işlem şartı da gerçekleşmiş olmakta ve vergilendirme gereği ortaya çıkmaktadır.²⁹⁴

Forfaiting ile faktöring arasındaki fark; forfaiting işleminin yatırım mallarının ihracatının finansmanında kullanılması ve vadenin beş yıl gibi çok uzun sürelerle ifade edilmesine karşılık, faktöringün tüketim mallarına uygun olması ve kısa vadeli işlemler için yapılmasıdır.²⁹⁵ Bu bağlamda forfaiting işlemleri de BSMV kapsamına girmektedir.

2.) Swap İşlemleri

Swap, döviz kurları ve faiz oranlarında ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel risklere karşı geliştirilen ve sözü edilen riskleri minimize etmeyi amaçlayan ve sabit oranlı bir faize sahip olan bir fonu, değişken faize sahip olan bir fon ile değiştirilmesini sağlayan bir finansal tekniktir.²⁹⁶ Swap işlemlerinin birçok çeşidi olmasına rağmen genellikle swap çeşitleri tanımdan da anlaşılacağı üzere döviz ve faiz swapları olarak ifade edilmektedir. Uluslararası piyasalarda sözü edilen riskleri minimize etmeyi amaçlayan ve bu aşamada başarılı bir finansal işlem olan swap işlemleri; aynı para birimli ancak farklı kredibiliteye sahip ve doğal olarak da farklı faiz oranına sahip ödeme

²⁹² EROL A., (1998), 'Faktoring İşlemlerinin Vergisel Boyutu ve Karşılaşılan Sorunlar', Mükellefin Dergisi, Sayı 68, s.42-43.

²⁹³ AKÇATAŞ, C., (2009), 'Faktoring Şirketlerinin Sabit Kıymet Satışının KDV Boyutu ile KDV'nin Beyanına İlişkin Özellik Arzeden Durumlar', Vergi Raporu Dergisi, Sayı:119, s.59.

²⁹⁴ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.64.

²⁹⁵ TEKİNALP, Ü., (1988), 'Banka Hukukunun Esasları', İstanbul: Beta Basım Yayımlar Dağıtım, s.364.

²⁹⁶ BAL, H., (2001), 'Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye', İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, s.148'den Aktaran: BAŞÇI, E.S., (2003), 'Vadeli İşlem Piyasası Aracı Olarak Swap'ın İşleyişi ve Finansal Piyasalardaki Kullanımları', Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:11, No:12, s.18.

yükümlülüklerinde değiştirilmesi, faiz swapını oluştururken; belirli bir tutarda sermayenin yine eşit tutarda başka para birimi ile ve buna ait faiz yükümlülükleri ile değiştirilmesi, döviz swapını oluşturmaktadır.²⁹⁷

Bu işlemin kullanımının devamlı olarak gelişmesinin nedenleri;²⁹⁸

- a.) Arbirtaj,
- b.) Varlıkların getiri oranını yükseltmek,
- c.) Risk yönetimi,
- d.) Kaynak maliyetini düşürme,
- e.) Alım-satım yolu ile kazanç sağlamaktır.

Yukarıda sayılan nedenler, swap işleminin arbitraj ile aynı mahiyette olduğu kanısının ortaya çıkmasına neden olmuş ve 6802 sayılı Kanunun 29-p maddesi hükmü gereği swapın da BSMV'den istisna tutulması gerektiğini savunanlar olmuştur.²⁹⁹ Ancak 19.01.2012 tarihli ve 89 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği'ne göre; swap işlemlerinin vadeli bir işlem olması ve bu işlemlerinin risk unsurunu barındırması nedenleriyle swap işlemlerinin BSMV istisna kapsamında yer alamayacaktır. Bu nedenle, swap işlemleri dolayısıyla lehe alınan tutarların BSMV'ye tabi tutulması gerekmektedir. Döviz swapı işleminin nakdi bir uzlaşısı ile sonuçlanması durumunda, lehe alınan tutarlar üzerinden %5 oranında vergi hesaplanması gerekirken;³⁰⁰ ilgili işleme konu olan dövizlerin satılması durumunda, binde 2 oranında vergi hesaplanması gerekmektedir.³⁰¹ Faiz swapı işleminde lehe kalan tutarlar, sözleşmenin vadesinde belirli olmaktadır. Sözleşme bitiş tarihinde net bir faiz geliri elde edilmişse, bu tutar %5 oranında BSMV'ye tabi tutulacaktır. Çapraz döviz swapı işlemleri, hem döviz hem de faiz swapı olarak değerlendirildiği için bu sözleşmelere ilişkin işlemler, hem döviz hem de faiz swapı işlemleri için yapılan açıklamalar çerçevesinde vergilendirilmesi gerekmektedir.³⁰²

²⁹⁷ KIRMAN, a.g.k, 1995, s.67.

²⁹⁸ AKGÜÇ, Ö.,(1994), 'Finansal Yönetim', İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Yayını, No:63, s.691.

²⁹⁹ ÖZ, E., ve PEKŞEN, F., 'Swap İşlemleri ve Vergilendirilmesi', <http://www.ersanoz.com/makaleler/swap-islemleri-ve-vergilendirilmesi.pdf> Erişim Tarihi:11.10.2019.

³⁰⁰ www.gib.gov.tr. Erişim Tarihi:11.10.2019.

³⁰¹ EBIÇLİOĞLU, F.K. ve KAHRAMAN, A., 'Swap İşlemleri İşleyişi ve Vergisel Boyutu', <https://turmob.org.tr/ekutuphane/download/0cc73f48-a0ac-4aa2-89d8-b84d7fb5c166>, Erişim Tarihi:07.12.2020.

³⁰² Gelir İdaresi Başkanlığı, 08.02.2012 tarihli ve B.07.1.GİB.4.34.17.01-BSMV-464 sayılı Mukteza.

3.) Opsiyon İşlemleri

Opsiyonlar, belirli bir vadede ya da belirli bir vadeye kadar, opsiyon sözleşmesinde belirlenen bir malı ya da bir sermaye piyasası aracını sözleşmede belirlenen fiyattan alma ya da satma hakkını veren bir finansal hizmettir. Sözleşmede belirtilen ürün, bir prim karşılığında opsiyonu satın alan kişiye diğer bir ifade ile lehdara veren ancak alım konusunda zorunlu tutulmazken; opsiyonun satıcısı diğer bir ifade ile keşideci ise opsiyonu satın alan kişi tarafından ilgili ürün talep edilmesi durumunda satmak zorundadır.³⁰³ Bu işlemde lehdar, keşideciye opsiyon primi adı altında bir ödemede bulunmaktadır. Böyle bir işlemde, işlemin BSMV'nin konusuna girebilmesi için bankanın keşideci olması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile bankanın keşideci olması durumunda, yukarıda belirtilen opsiyon primini almaya hak kazanacak ve yukarıda da belirtildiği üzere bir işlemin BSMV'nin konusuna girebilmesi için gerekli şartları sağlamış olacaktır. Ancak bankanın lehdar olması durumunda, BSMV'nin doğmasını sağlayan unsurlar gerçekleşmediği için vergi doğmayacaktır.³⁰⁴ Diğer taraftan bazı durumlarda opsiyon sözleşmeleri, BSMV'nin istisnası kapsamına alınmıştır. Bu işlemler; opsiyon hakkının satılması sonucu lehe kalan opsiyon primleri ve Türkiye'de kurulmuş olan borsalarda yapılmış opsiyon sözleşmelerinin alım satım işlemleri ilgili vergiden istisnadır. Ancak daha sonra 6009 sayılı Kanunun 2. maddesinde ve 7061 sayılı Kanunun 11. maddesinde yapılan değişikliklere göre; 6802 sayılı Kanunun 29/p maddesinde yer alan 'Türkiye'de kurulu borsalarda gerçekleştirilen' ifadesi kaldırılarak, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dolayısıyla lehe kalan tutarlar, BSMV'den istisna edilmiştir.³⁰⁵ Dövizin TL ile ya da dövizin döviz ile değişimini içeren söz konusu sözleşmelerin fiziki teslim ile sonuçlanması durumunda, KMV (Kambiyo Muameleleri Vergisi) doğacaktır. Sözleşmenin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması durumunda ise sözleşme dolayısıyla lehe kalan tutar, BSMV'nin konusuna girmektedir. Bu bağlamda istisna hükmü sadece sözleşmelerin alım satım işlemi ve opsiyon hakkının satılmasını kapsamaktadır.³⁰⁶ Diğer taraftan sözleşme işlemleri dolayısıyla Takasbank'a yatırılan teminatlar verginin konusuna girmekte ve bunlar üzerinden vergi kesintisi yapılmaktadır. Bankalar tarafından

³⁰³ VADELİ İŞLEM VE OPSİYON BORSASI A.Ş., 'Türev Araçlar Lisanslama Rehberi', s.195. <https://docplayer.biz.tr/55100538-Turev-araclar-lisanslama-rehberi.html> (Erişim Tarihi: 15:05.2021).

³⁰⁴ KIRMAN, a.g.k., 1995, 68-69.

³⁰⁵ KORKMAZ, A., (2020), 'Swap Sözleşmelerden Elde Edilen Gelirin Vergilendirilmesi', Vergi Raporu Dergisi, Sayı:244, s.84.

³⁰⁶ Gelir İradesi Başkanlığı, 09.10.2013 tarihli ve 64597866-180[29-2013]-159 sayılı Muktezası.

Takasbank'a yatırılan teminatların nemalandırılması sonucunda lehe kalan tutarlar, 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre, %1 oranında BSMV'ye tabidir.³⁰⁷

4.) Forward ve Futures İşlemleri

İngilizce kökenli bir kelime olan ve ülkemizde de değişikliğe uğramadan İngilizcedeki şekliyle kullanılan forward işlemi, belirli miktar ve kalitede parayı, döviz veya bunlarla eş değer diğer finansal araçların önceden belirlenmiş bir fiyatla, gelecekteki bir zaman diliminde, organize olmamış piyasalarda diğer bir ifade ile tezgah üstü piyasalarda alım-satım yapılmasını sağlayan vadeli bir işlemdir.³⁰⁸ Forward işlemler, taraflar açısından bağlayıcıdır. Örneğin, bir banka 10 Ocak tarihinde 1 EURO = 6 TL kurundan 30.000 EURO'yu 30 Haziran tarihinde müşterisine satış yönünde bir vadeli işlem yapmışsa, vade tarihi geldiğinde piyasa kuru ne olursa olsun döviz 10 Ocak tarihinde anlaşılan kur üzerinden teslim etmeye ve müşteriye teslim almaya mecburdur.³⁰⁹

Futures işlemleri ise, forward işlemlerin aksine organize piyasalarda işlem görmektedir. Futures sözleşmeleri, belirli bir tarihte belirlenen miktarda ya da belirlenen kalitede parayı, değerli madeni ya da bunlarla eş değer bir finansal aracın teslimini ön gören ve iki taraf açısından da bağlayıcı olan sözleşmelerdir.³¹⁰

Bir banka ya da banker tarafından döviz ya da diğer finansal varlıklara bağlı olarak yapılan forward ve futures işlemler, BSMV'ye tabi iken; fiziki teslim ile sonuçlanan döviz dayalı forward ve futures işlemler, KMV'ye tabi olacaktır. Forward ve futures işlemlerinin nakdi uzlaşısı³¹¹ ile sonuçlanması durumunda, lehe kalan tutarlar üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanacaktır.³¹²

c.) Sigortacılık İşlemleri

Sigorta sözleşmesi, bir kişinin ya da bir grubun parayla ölçülebilir bir menfaatinin zarara uğraması durumunda, ilgili kişi ya da gruba tazminat ödenmesi yükümlülüğü

³⁰⁷ www.gib.gov.tr. Erişim Tarihi: 14.10.2019.

³⁰⁸ ÖRTEN R., ve ÖRTEN, İ., (2001), 'Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları', Ankara: Gazi Kitabevi, s.39.

³⁰⁹ YALÇINER, K., (2008), 'Uluslararası Finansman', Ankara: Gazi Kitabevi, s.243.

³¹⁰ YALÇINER, K., TANRIÖVEN, C., BAL, H., vd., (2011), 'Finansal Teknikler ve Türev Araçlar', Ankara: Detay Yayıncılık, s.183.

³¹¹ Sözleşmenin nakdi uzlaşısı ile sonuçlanması durumunda, sözleşmeye dayanan varlıklar, vade sonunda taraflar arasında el değiştirmemektedir. Ancak sözleşmede belirlenen fiyat ile piyasada oluşan fiyat arasındaki fark, taraflar arasında el değiştirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://tr.dailyforex.com/forex-glossary/nakdi-uzla%C5%9Fma---cash-settlement/1308> (Erişim Tarihi: 15.10.2019).

³¹² www.gib.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.10.2019)

doğurmaktadır. İlgili kişilerin ya da grupların ilgili tazminata ulaşabilmesi için taraflar arasında bir sözleşmenin varlığı gerekmekte ve ilgili kişiler ya da gruplar, menfaatlerini korumak amacıyla belirli bir parasal ödemede bulunmalıdırlar.³¹³ Para ödemeyi üzerine alan kişi ve kuruluşlar, sigortacı ve sigorta şirketi olarak adlandırılmaktadır. Bir rizikonun güvence altına alınması için yapılan işlemler ise, sigortacılık işlemleri olarak adlandırılmaktadır. Ancak sigorta şirketleri, sadece bu akitler için değil, aynı zamanda yaptıkları bütün işlemler dolayısıyla da BSMV'ye tabidirler.

Sigorta şirketlerinin düzenlediği sigorta poliçesine bağlı olarak prim tahsil etmesi, menkul sermaye iradı elde etmesi, gayrimenkulü satması, kira gelirinin bulunması gibi birbirinden farklı ve salt sigortacılık işlemi olma özelliği taşımayan işlemlerinin tamamı banka ve sigorta muameleleri vergisi ödenmesi gerektiren işlem özelliğini taşımaktadır.³¹⁴ Ancak bu durum, vergiyi doğuran işlemin unsurları bakımından bazı sorunlar çıkarabilmektedir.

6802 sayılı Kanunun 33. maddesine göre, 'banka ve sigorta muameleleri vergisinin nispeti %15'dir'. Ancak bu oran, 28.08.1998 tarihli ve 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %5 olarak değiştirilmiştir.

d.) Bankerlerin İşlemleri

Bankacı, banka işiyle uğraşan kişidir. Bankacı denilince bankada çalışan memur ve uzmanlar akla gelmektedir. Banker ise daha çok banka sahiplerini ve büyük sarrafları ifade etmektedir.³¹⁵ Diğer bir ifade ile bankerler, mevduat ve kredi muameleleri hariç olmak üzere diğer banka muameleleri ile uğraşan kişilerdir.³¹⁶ 6802 sayılı Kanunun 28/2 maddesi yukarıda verilen tanıma benzer yaklaşım sergilemektedir. Sözü edilen maddeye göre;

Bankerlerin yapmış oldukları banka ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar (kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden

³¹³ OKSAY, S., ve ÖZŞAR, B., (2006), Avrupa Birliği'nde Sigorta Aracıları: Sigorta Aracılığına İlişkin 2002/92/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi', İstanbul: Sigorta, Araştırma ve İnceleme Yayınları, no:8, s.9.

³¹⁴ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.72.

³¹⁵ ERTEM, a.g.k., 2013, s.18.

³¹⁶ SEYHAN, a.g.k., 2008, s.123.

komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar dahil) da banka muameleleri vergisine tabidir.³¹⁷

Kanun maddesinden anlaşılabacağı üzere bankerlerin sadece banka ve hizmetleri dolayısıyla elde ettikleri gelirler, banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir. Diğer bir ifade ile banka ve sigorta şirketleri yaptıkları tüm işlemler nedeniyle elde ettikleri gelirler, BSMV'ye tabi iken; bankerlerin sadece bankacılığa dayalı yaptıkları işlemler, BSMV'ye tabidir. Örneğin, faiz karşılığı ödünç verme işlemleriyle ilgilenen bir kişinin yapmış olduğu işlem, bankacılık işlemidir. Bu kişi, yaptığı işlem dolayısıyla banker sayılacaktır. Ancak ilgili kişi ticari bir faaliyette bulunuyorsa, tacir sayılacaktır. Örnekten de anlaşıldığı üzere kişi bankacılık işleminde bulunmadıkça, bankerlik sıfatı ortaya çıkmayacaktır.³¹⁸

İlgili maddenin 3. fıkrasına göre, ikraz işiyle uğraşanlar da banker olarak sayılmaktadır. Mülga 90 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. maddesine göre;

İkrazatçı, devamlı ve mutad meslek halinde, faiz veya her ne adla olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle, ödünç para verme işleriyle uğraşan veya ödünç para verme işlerine aracılık eden ve kendilerine faaliyet izni verilen gerçek kişileri ifade eder.³¹⁹

İlgili maddeden anlaşılabacağı üzere ilgili kişilerin bu verginin mükellefi olabilmesi için sözü edilen maddede yer alan işleri devamlı bir şekilde yerine getirmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde 6802 sayılı Kanunun 28/3 maddesine³²⁰ göre de verginin mükellefi olmamaktadır.

Özel finans kurumları, BSMV açısından banker olarak değerlendirilmekte ve bu nedenle de sadece bankacılık işlemleri dolayısıyla elde ettikleri gelirler, BSMV'ye tabi olmaktadır. Ancak 31.07.2004 tarihinde VUK'un 204. maddesinde yapılan değişiklikle, özel finans kurumları banka olarak kabul edilmiş ve BSMV açısından vergilendirilmesinde, bankalara uygulanan hükümler uygulanmaya başlanmıştır.³²¹ Diğer bir ifade ile özel finans kurumları; ilgili düzenleme öncesinde, sadece yaptıkları bankacılık işlemleri nedeniyle verginin mükellefiyken; ilgili değişiklik sonrasında,

³¹⁷ 6802 sayılı Kanun, m.28/2

³¹⁸ ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.99-100.

³¹⁹ 30.09.1983 tarihli ve Mülga 90 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, m.3.

³²⁰ '... Bir şahsın münhasıran altın alım ve satımı ile uğraşması banker sayılmasını gerektirmez.' Ayrıntılı bilgi için bkz: 6802 sayılı Kanun, m.28/3.

³²¹ Gelirler Genel Müdürlüğü, 04.08.2004 tarihli ve Gider Vergileri Kanunu-3 / 2004-3 / BSMV-2 sayılı Sirküleri

yaptıkları bütün muameleler sonucunda elde ettikleri gelirler, BSMV'nin konusuna girmektedir.

3.2.1.1.3. Nakden veya hesaben tahsilatın yapılması

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin doğması için bazı unsurlar belirlenmiştir. Bu unsurlar; taraflardan birinin banka ve sigorta şirketi olması ve bir işlemin olması bu işlem sonucunda tahsilatın gerçekleşmesidir. Ancak bu tahsilatlar, nakden olabileceği gibi; hesaben de olabilmektedir. Verginin doğabilmesi için iki ayrı tahsilatın öngörülmesinin nedeni; hem muhasebe hem de bankacılık uygulamaları sonucu nakden ve hesaben tahsilat yapılabilme olasılığıdır. Örneğin, bankalar, devamlı müşterisi olmayanlardan olan alacaklarını hemen ve nakit olarak, sürekli alacaklı ve borçlu ilişkisi içinde bulundukları müşterilerinden olan alacaklarını ise müşteri nezdinde açılmış hesaba borç olarak kayıt etmektedir.³²² Bu ayrımın önem taşımasının bir nedeni bulunmaktadır. Vergi doğuran olay, ilgili alacağın hesaplara kayıt edilmesiyle diğer bir ifade ile hesaben tahsilatın gerçekleştiği zaman olacaktır. Buna müteakiben ilgili gelirin beyanname verilme süresinde içinde beyan edilip, ödenmesi gerekmektedir. Eğer vergiyi doğuran olay olarak sadece tahsilatın nakit olması öngörülürse, hesaben tahsilat yapılmasına rağmen nakden tahsilat yapılamamışsa ve tahsilatın yapıldığı dönem ilgili kaydın yapıldığı dönem ile aynı döneme denk gelmemişse, söz konusu vergi geliri banka tarafından zayi edilmiş olacaktır.³²³

‘Nakden’ kelimesi, Arapça kökenli bir zarftır ve iki anlama gelmektedir. Bu anlamlardan ilki, ‘para olarak’ ya da ‘para ile’ anlamlarına gelmektedir. İkincisi ise ‘peşin olarak’ anlamına gelmektedir. 6802 sayılı Kanunda ‘nakden’ kelimesi için ikinci anlamın kabul edilmesi bir zorunluluktur. Aksi takdirde anlam daralmasına yol açarak, sadece para şeklinde yapılan ödemeler, vergiye tabi olacaktır.³²⁴ Diğer bir ifade ile kanun metnin yer alan ‘nakden tahsilat’ kavramından ne anlaşılması gerektiği ne ilgili kanunda ne de diğer kanunlarda açıklanmamıştır. Ancak yargı kararlarında, sözü edilen kavramın anlamı hakkında bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu bağlamda basit bir ifadeyle nakden tahsilat, bankaların verdikleri hizmetler dolayısıyla elde ettikleri peşin ödemeler olarak ifade edilebilir.³²⁵

³²² KIRMAN, a.g.k., 1995, s.86.

³²³ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010, s.121.

³²⁴ DOĞRUSÖZ, A.B., (1992), ‘Türk Vergi Sisteminde Kaynakta Vergileme ‘Stopaj’, İstanbul: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları, No:3, s.153.

³²⁵ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010, s.120.

Hesaben tahsilat ise yapılan tahsilatın gerçekleşmediğini, diğer bir ifade ile sadece muhasebe kayıtlarında gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bu işlemde tahsilat, alacaklı nezdindeki müşteri hesaplarına yapılan işlemde doğan tutarın borç kaydedilmesi suretiyle yapıldığı durumlarda, hesaben tahsilattan bahsedilmektedir.³²⁶ ‘BSMV açısından öngörülen tahsilat şekillerinden en ihtilaflı olanı ve bu bağlamda yargıya en çok başvuru yapılan tahsilat biçimi, hesaben tahsilattır. Hem bilanço teorisine hem de VUK’a göre, alacakların ve borçların belirli dönemlerde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda henüz vadesi gelmemiş krediler için reeskont işlemi uygulanarak, gelir kaydedilmektedir. Bu aşamada bu gelirler üzerinden BSMV hesaplanıp hesaplanmayacağı açısından farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden ilki; reeskont yoluyla gelir kaydedilmesi durumunda, ilgili şirketlerin dönem kârı ya da zararı, dağıtılan kâr miktarı gibi birçok değişkeni değiştirmesinden yola çıkılarak; bu işlemlerin, hesaben tahsilat sayılarak BSMV’ye tabi tutulmasıdır. İkinci görüş; taraflar ve ilgili şirketler arasında yapılmış sözleşmeler gereğince, bu gelirler henüz hukuken istenecek aşamada olmamalarından yola çıkılarak, bu işlemlerin hesaben tahsilat sayılmayarak, nakden tahsilat yapılana kadar BSMV hesaplanamayacağıdır. Bu doğrultuda verilen hem idare hem de yargı tarafından verilen kararlar da değişiklik göstermektedir. Gelirler Genel Müdürlüğü’nün 12.01.1981 tarihli ve 1928 sayılı muktezasında; bu gelirlerin hesaben tahsilat sayılacağı ve bu bağlamda BSMV hesaplanması gerektiği bildirirken³²⁷; 28.01.1997 tarihli muktezasında ise, bu gelirlerin henüz gerçekleşmediğinden yola çıkarak, lehe alınan bir tutarın henüz elde edilememesi nedeniyle hesaben tahsilatın gerçekleşmeyeceği ve bu nedenle de BSMV hesaplanamayacağı bildirilmiştir.³²⁸ Son yıllarda verilen yargı kararları da bu yöndedir.³²⁹

3.2.1.1.4. Lehe Tahsilat Yapılması

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinde vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesi için bazı unsurların gerektiğine daha önce değinilmişti. Bu bağlamda kanunda belirtilen mükellefler tarafından yapılan bir işlemin yapılması ve bu işlem sonucunda nakden ya da hesaben tahsilatın yapılması gerekliliğine de değinilmişti. İlgili verginin doğabilmesi için gereken son unsur; yapılan bu tahsilatların lehe olmasıdır. Vergiye konu olan birçok işlemde (kambiyo işlemleri hariç), işlem sonucundan ilgili mükellefin lehine kalan tutar,

³²⁶ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.88

³²⁷ Gelirler Genel Müdürlüğü, 12.01.1981 tarihli ve 1928 sayılı Muktezası.

³²⁸ Gelirler Genel Müdürlüğü, 28.01.1997 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-860/2876 sayılı Muktezası.

³²⁹ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010, s.122-124 ve KIRMAN, a.g.k., 1995, s.88-94.

verginin matrahını oluşturmaktadır. Bu bağlamda lehe alınan tutar iki anlamda önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi, verginin doğmasını sağlamaktır. İkincisi ise verginin matrahının belirlenmesini sağlamaktır. Ancak verginin matrahını belirlemede kullanılan ‘lehe alınan tutar’ kavramı bazı ihtilafları beraberinde getirmiştir. İlk görüş, lehe alınan tutarlardan maliyetlerin indirilemeyeceğini belirtmektedir. İkinci görüş ise lehe alınan tutardan maliyetlerin indirilebileceğini belirtmektedir.³³⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı’nın 2017 yılında yayımladığı muktezaya göre;

Emeklilik şirketlerinin istisna kapsamında olmayan tüm işleri dolayısıyla lehe aldıkları paralar üzerinden BSMV hesaplanması gerekmektedir. Bu kapsamda, yapılan işlemlerle ilgili yalnızca doğrudan maliyet oluşturan unsurların indirim konusu yapılması mümkün olup, şirketinizin personeli tarafından grup şirketlerinize verilen, muhasebe, vergi, hukuk ve benzeri hizmetler nedeniyle personele ödediğiniz ücret bu hizmetlerin doğrudan maliyetini oluşturmadığından söz konusu ücretlerin matahtan indirilmesi mümkün bulunmamaktadır.³³¹

Yukarıda verilen muktezada GİB, ikinci görüşü benimsemiş ve yalnızca doğrudan maliyet unsurunu oluşturan kalemlerin, lehe alınan tutarlardan indirilebileceğini belirtmiştir. Bir başka muktezada, her işlemin tek başına ele alınması gerekliliği vurgulanmış ve ilgili işlem sonucu lehe alınan paranın vergilendirilmesi ve dolayısıyla başka bir işlem edilen zararların diğer işlem sırasında düşülemeyeceği belirtilmiştir.³³² Daha önce de belirtildiği üzere bankaların sadece bankacılık işlemleri değil, aynı zaman yaptıkları diğer işlemler de BSMV’nin konusuna girmektedir. Bu bağlamda bankaların gayrimenkul veya iştirak senetlerinin alış ve satış arasındaki müspet fark, BSMV’nin matrahını oluşturacaktır.³³³ Yukarıda verilen kararlarda maliyetlerin belirli olması durumunda, sadece ilgili işlemin maliyetleri indirilebilmekte veya bazı durumlarda alış-satış arasındaki müspet fark, verginin konusunu oluşturmaktadır. Ancak bazı durumlarda, ilgili işlemin maliyeti belirli olmayabilir. Bu gibi durumlarda, tahsil edilen tutarın tamamı üzerinden vergi ödenmesi gerekecektir.³³⁴ Sanal POS ödemelerinde, elektronik para ihracı işlemlerinde, para havalelerinde, mobil ödeme ve banka ödemelerinde lehe alınan tutarların, bankaların aldığı komisyonlar olduğu, 11 Mart 2017 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Gider Vergileri Genel Tebliği’nde belirtilmiştir.³³⁵ Ancak işlem karşılığı

³³⁰ TANRIVERDİ, a.g.k., 2010, s.128-129.

³³¹ Gelir İdaresi Başkanlığı, 04.01.2017 tarihli ve 64597866-180[28-2016]-164 sayılı Muktezası.

³³² Gelir İdaresi Başkanlığı, 17.03.2014 tarihli ve 39044742-BSMV-580 sayılı Muktezası.

³³³ Gelirler Genel Müdürlüğü, 18.6.1997 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-840/2540350 sayılı Muktezası.

³³⁴ Gelirler Genel Müdürlüğü, 28.05.1997 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-835/2215 sayılı Muktezası.

³³⁵ Gider Vergileri Genel Tebliği, 11.03.2017 tarihli ve Seri No: 91, m.6-10.

alınan tutar, banka adına işlemi gerçekleştiren kişiye ödenmişse, bu durumda banka aracı durumunda olduğunda ve lehine bir tutar kalmadığı varsayımıyla ilgili işlem üzerinden BSMV hesaplanamaz. Bankanın aracı olması durumunda, bankanın lehine kalan tutar üzerinden BSMV hesaplanması gerekmektedir.³³⁶

Yargı kararlarında ise ‘lehe alınan tutar’ kavramı konusunda yapılan değerlendirmelerde, öncelikle alınan tutarın kurumla olan ilgisi dikkate alınarak, tahsilatın niteliğine ve ilgili tahsilatın lehe alınıp alınmadığı dikkate alınarak karar verildiği anlaşılmaktadır.³³⁷

3.2.2. BSMV’de mükellef

Vergi hukukunda, vergi idaresi ve vergi mükellefi olmak üzere iki taraf vardır. Vergi idaresi, 1982 Anayasasının 73. maddesinden aldığı yetkiyle üzerine vergi borcu düşen mükelleflerden vergileri toplamaktadır. Vergi mükellefi, vergilendirme işlemin pasif tarafını oluşturmakta ve vergi borcunu vergi idaresine ödemek zorunda olan kişidir. Kişiler, kendisine ait vergiye ilişkin maddi ve şekli yükümlülükleri yerine getiriyorsa, mükellef olurken; başkasının maddi ve şekli ödevlerini yerine getiriyorsa, vergi sorumlusu olmaktadır.³³⁸

Vergi Usul Kanununun (VUK) 8. maddesinde, vergi mükellefinin tanımı yapılmıştır. Buna göre; ‘vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek ve tüzel kişiler’³³⁹ vergi mükellefidir. Mükellefiyet açısından VUK’un 8. maddesinde, yer alan genel tanımlama dikkate alındığında; vergi mükellefiyetinden bahsedilmesi için bu durumun kanundan kaynaklanması ve borç altına girenin gerçek ya da tüzel kişi olması gerekliliği bulunmaktadır.³⁴⁰

Banka ve sigorta muameleleri vergisi uygulamasında vergiyi doğuran olayı gerçekleştiren kişi ve kuruluşlar, (Kanunun 30. maddesinde banka, sigorta şirketleri ve bankerler olarak belirtilmiş) kanuni mükelleflerdir. Diğer bir ifade ile VUK’un 8. maddesinde belirtilen ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine ilişkin hükümlerine göre; kendilerine vergi borcu terettüp eden gerçek ve tüzel kişiler bu kapsamda yer almaktadırlar. Maddede mükellef olarak sadece banka ve sigorta şirketleri ve bankerlerden bahsedilmiş olması, kanuni mükellefiyetin

³³⁶ ERGÜLEN, a.g.k., 1988, s.83.

³³⁷ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.102.

³³⁸ DOĞRUYOL, C., (2006), ‘Vergi Hukuku’, Ankara: Savaş Yayınevi, s.59.

³³⁹ VUK, m.8

³⁴⁰ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.132.

bunlarla sınırlı olduğu anlamına gelmemekte, özellikle 28. maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarına bağılı olarak belirtilen işlemleri yapmaları nedeniyle banker sayılanlar da bu verginin kanuni mükellefi durumunda bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile aracı kurumlar, yatırım ortaklıkları, döviz büfeleri gibi faaliyetleri sonucunda banker gibi değerlendirilenler de kanuni mükellef konumundadırlar.³⁴¹

3.2.2.1. Bankalar

6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 28. maddesine göre; bankaların 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere diğer bütün işlemleri BSMV'nin konusuna girmektedir. Ancak bir kurumun ya da kuruluşun banka olarak kabul edilebilmesi için 5411 sayılı Bankacılık Kanunun 7. maddesinde yer alan şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartlar; anonim şirket olarak kurulması, hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazı olması ve en az 30 milyon sermaye ile kurulması şeklinde özetlenebilir.³⁴²

Yukarıda sayılan şartları yerine getiren kuruluşlar, daha sonra faaliyet izni alarak banka unvanının elde etmekte ve bankacılık faaliyetinde bulunmaktadır. Bu aşamadan sonra ilgili kuruluşların yaptıkları tüm işlemler neticesinde lehe aldıkları tutarlar üzerinden BSMV hesaplanması gerekmektedir.

6802 sayılı Kanunda bankaların her türlü muameleleri, verginin konusuna dahil edilmesinden dolayı bankaların yaptıkları işlemlerin tabi oldukları düzenlemelerde yer alıp almaması, mükellefiyetlerini etkilememektedir. Ayrıca bankalarında mükellefiyetlerini, ilk bölümde değinilen sınıflandırma da etkilememektedir. Bu bağlamda bankalar, hangi sınıflandırma içinde yer alırsa alsın ya da faaliyet konusu ne olursa olsun, BSMV'nin kanuni mükellefi olmaktadır.³⁴³

Bir çeşit hizmet vergisi olan BSMV, banka ile ilişkiye giren kişileri vergilendirmeyi amaçlamaktadır. Birçok bankacılık işleminde, bu amaç gerçekleşmekte ve bankalar bu vergiyi müşterilerine yansıtma fırsatı bulmaktadırlar. Ancak 6802 sayılı Kanuna göre, bankaların sadece bankacılık işlemleri değil, bankaların diğer işlemleri de BSMV'nin konusuna oluşturmaktadır. Örneğin, bankaların icraya başvurmaları ve karşılığında elde ettikleri temerrüt faizleri de ilgili verginin konusuna girmektedir. Bu işlemin bir bankacılık işlemi olmamasından dolayı, ödenen verginin yansıtılması olasılığı

³⁴¹ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.133-134.

³⁴² Bankacılık Kanunu, m.7.

³⁴³ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.138-139.

ortadan kalkmakta ve paragrafın başında verilen amaç ile ters düşmektedir. Ayrıca bankaların bu işlemleri dolayısıyla vergilendirilmesi, bazı haksız sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır. En önemli sonucu; ödenen vergilerin gelir üzerinden ödenmiş ek bir vergi niteliği göstermesidir. Diğer bir sonuç; diğer gerçek ve tüzel kişilerin aynı işlemi yapması durumunda, BSMV adında bir vergi kesintisi yapılmazken; bankaların yapması durumunda ilgili işlemin vergiye tabi olması, haksız rekabete de yol açacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere, BSMV uygulanmasında, işlemin niteliğinden çok kurumun niteliğine önem verilmekte ve bu da bankaların haksız rekabetle karşı karşıya kalmasına neden olmakta ve aracılık maliyetlerini yükselterek, faizlerin yükselmesine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda ilgili verginin sadece bankacılık işlemleri üzerinden alınması, yukarıda bahsedilen olumsuz sonuçları ortadan kaldıracaktır.³⁴⁴

3.2.2.2. Sigorta şirketleri

6802 sayılı Kanunun 28. ve 30. maddelerinde ilgili verginin mükellefleri arasında sayılan diğer bir kurum ise, sigorta şirketleridir. İlgili Kanunun 28. maddesine göre; sigorta şirketlerinin 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, diğer bütün işlemleri ilgili verginin konusuna girmekte ve ilgili düzenleme, bu şirketleri ilgili verginin kanuni mükellefi yapmaktadır. Buna göre; Türkiye’de kurulmuş sigorta ve reasürans şirketleri ile yurtdışında kurulmuş sigorta ve reasürans şirketlerinin Türkiye’deki şubeleri, BSMV’nin mükellefidir.³⁴⁵

Sigorta şirketlerinin niteliklerinin ve faaliyetlerine ilişkin açıklamalarda; banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefiyeti açısından değerlendirilmesi nedeniyle sigorta şirketlerinin ruhsatlarının bulunduğu ya da bulunmadığı dönemlerde, sigortacılık ile bağdaşan ya da bağdaşmayan faaliyette bulunmaları şeklinde bir ayrıma gidilmeksizin ve sigorta şirketlerinin çeşitlerine bakılmaksızın kanuni mükellefiyetin bulunduğu görülmektedir.³⁴⁶ Bu bağlamda sigorta işlemlerinde vergi matrahı, işlem dolayısıyla poliçede yer alan prim tutarıdır. Prim tutarı hesaplanırken aracılar yapılan indirimler, matrahtan indirilemez. Ancak sigorta şirketleri iptal edilen poliçelerde, iptal işleminin yapıldığı dönemde iade edilen tutarlara ait ödenmiş vergileri, ilgili dönemde hesaplanan vergi tutarından indirilebilir.³⁴⁷

³⁴⁴ ÇAĞAN, N., (1976), ‘Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Vergi Sorumlulukları’, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 33, Sayı 1-4, s. 27-28.

³⁴⁵ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.74.

³⁴⁶ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.142.

³⁴⁷ 6802 sayılı Kanun, m.31.

Yukarıda da belirtildiği üzere sigorta şirketlerinin yaptığı bütün işlemlerde, BSMV yönünden mükellefiyetlerini bozacak bir durum yoktur. Ancak sigorta sözleşmesi sadece sigorta şirketleri tarafından değil, aynı zamanda sigorta aracıları tarafından da yapılmaktadır. 5766 sayılı Kanuna göre; sigorta aracıları, sigorta acentesi ve brokerler olarak ifade edilmiştir.³⁴⁸ Bu bağlamda sigorta sözleşmesi yapmaya yetkili olan bu kişilerin de BSMV karşısındaki durumunun incelenmesi gerekmektedir.

Ticari faaliyetlerini artan ve birden fazla bölgede çalışan ya da çalışmak isteyen bir tacirin, müşterilerine doğrudan ulaşması zorlaşabilir. Bu bağlamda tacirler, müşteri potansiyelini yükseltmek ya da en azından var olanı korumak için tacir yardımcılarından yararlanmaktadırlar. Bu aşamada tacir, bağımlı tacir yardımcılarından yararlanabileceği gibi bağımsız tacir yardımcılarında da yararlanabilmektedir. Faaliyet alanını genişleten bir tacir, bağımsız tacir yardımcısı olan acentelerden yararlanması doğaldır.³⁴⁹

5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 2. maddesinde, sigorta acentesinin tanımı şu şekilde yapılmıştır;

Sigorta acentesi: Ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tabî bir sıfatı olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimî bir surette sigorta şirketlerinin nam ve hesabına sigorta sözleşmelerine aracılık etmeyi veya bunları sigorta şirketleri adına yapmayı meslek edinen, sözleşmenin akdinden önce hazırlık çalışmalarını yürüten ve sözleşmenin uygulanması ile tazminatın ödenmesinde yardımcı olan kişiyi ifade etmektedir.³⁵⁰

Yukarıda kanun maddesinde yer alan tanıma göre; acenteler, tacire bağımlı yardımcılardan olmayan ve genellikle belirli bir bölgede ilgili şirketin faaliyetlerini artırmak için faaliyette bulunan kişilerdir. Bu kişiler, ilgili şirket ile hizmet talep edenler arasında bağ kurmakta ve sözleşme yapılmasını sağlamaktadır. Mülga edilmiş olan 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanununa göre, acentelerin acentelik faaliyetleriyle ilgili belirledikleri gerçek ve tüzel kişilerin tali acente olduğunu belirtilmekteydi. Ayrıca ilgili Kanuna göre; sözleşme yapma yetkisi ve prim tahsil etme yetkisi, sözleşme ile sigorta acentelerine devredilebileceği belirtilirken; tali acentelere sözleşme yapma ya da prim tahsil etme yetkilerinin verilemeyeceği belirtilmekteydi.³⁵¹ Bahsedilen bu durumun BSMV açısından bazı aksaklıklara neden olması, GİB'in İç Genelge yayımlamasına

³⁴⁸ 5766 sayılı Kanun, m.2.

³⁴⁹ NARBAY, Ş. ve GÜLLÜCE, M.A. (2016), 'Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri', Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, s.1965.

³⁵⁰ 5684 sayılı Kanun, m.2.

³⁵¹ 7397 sayılı Kanun, m.9.

neden olmuştur. Sözü edilen İç Genelgeye göre; sözleşme yapma ve prim tahsil etme hakkı verilen acenteler, sigorta şirketi olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiş ve bu bağlamda sigorta acentelerinin BSMV karşısındaki durumu, kanuni mükellefiyet derecesine çıkmıştır. Ayrıca sigorta acentelerinin belirli aralıklarla aldıkları teşvik primi ve diğer adlarla aldıkları komisyonlar da BSMV'ye tabi olmaktadır. Bu durum, sigorta acentelerinin yaptıkları işlemler dolayısıyla ve aldıkları komisyonlar nedeniyle BSMV ödeme zorunluluğu ortaya çıkarmakta ve çifte vergilendirmeye neden olmaktadır.³⁵² Bu sorun, 5766 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile çözülmüştür. Bu kanun ile sigorta acenteleri ve aracıları, BSMV mükellefiyeti dışına çıkarılmış ve sigorta aracıları tarafından yapılan işlemlerde de sigorta şirketleri, mükellef olarak kabul edilmiştir.³⁵³ Diğer bir ifade ile yetkili sigorta acentelerinin 'kıyas' yoluyla BSMV mükellefi kabul edilmeleri dönemi, son bulmuştur.³⁵⁴

Diğer bir sigorta aracı, brokerlerdir. 14.06.2007 tarihinde mülga edilen 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanununda 'sigorta prodüktörü' kavramına yer verilmişti. Söz konusu Kanun yerine yürürlüğe giren 5684 sayılı Sigortacılık Kanununda ise; sigorta prodüktörü yerine 'broker' kavramına yer verilmiştir.³⁵⁵ 5766 sayılı Kanunun 2. maddesinde, broker kavramının tanımı şu şekilde yapılmıştır;

Broker: Sigorta ve reasürans sözleşmesi yaptırmak isteyenleri temsil ederek, bu sözleşmelerin yaptırılacağı şirketlerin seçiminde tarafsız ve bağımsız davranarak ve teminat almak isteyen kişilerin hak ve menfaatlerinin gözeterek sözleşmelerin akdinden önceki hazırlık çalışmalarını yürütmeyi ve gerektiğinde sözleşmelerin uygulanmasında veya tazminatın tahsilinde yardımcı olmayı meslek edinen kişiyi ifade etmektedir.³⁵⁶

Yukarıda da bahsedildiği üzere 5766 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle, sigorta acentelerinin BSMV mükellefiyetleri sona ermiştir. Ancak brokerler, hiçbir zaman BSMV mükellefi olmamışlardır.³⁵⁷ İlgili aracılardan aldıkları komisyonlar ve benzeri adlar altında aldıkları tutarlar ise prim tutarına dahil olduklarından ve bu tutarlar için hesaplanan vergiler, sigorta şirketleri tarafından ödendiğinden bu tutarlar üzerinden tekrar

³⁵² GİB, B.07.1.GİB.0.56/5601-837 sayılı Banka ve Sigorta Muamelesi Vergisi İç Genelgesi, Sıra No: 2005/1

³⁵³ GİB, 26.07.2008 tarihli ve 86 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

³⁵⁴ BAKMAZ, Z., (2008), 'Sigorta Aracılarının Banka ve Sigorta Muameleleri Karşısındaki Durumu', İSMMO Yayınları: Mali Çözüm Dergisi, s.133.

³⁵⁵ BAKMAZ, a.g.k., 2008, s.132.

³⁵⁶ 5766 sayılı Kanun, m.2.

³⁵⁷ BAKMAZ, a.g.k., 2008, s.133.

BSMV hesaplanması gerekmemektedir.³⁵⁸ Ayrıca çifte vergilemeyi önlemek amacıyla ilgili tutarlar üzerinden KDV de hesaplanmamaktadır.³⁵⁹

3.2.2.3. Bankerler

Günümüzde banker kavramı, genellikle para, kredi, menkul kıymet alım satımı ve benzeri işlerler uğraşan kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu anlamda 6802 sayılı Kanunun 28. maddesinde; yer alan banka muameleleri ve parantez için verilmiş kısımda yer alan menkul kıymet alım satımı, bunların alım ve satımına tavassutu ve alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi de kapsamaktadır.³⁶⁰ Bu bağlamda değinilen konularda devamlı faaliyette bulunan gerçek kişiler, banker sayılacak ve ilgili işlemleri dolayısıyla BSMV mükellefi olacaklardır. Ancak bankerler, banka ve sigorta şirketlerinin aksine sadece banka muameleleri nedeniyle ilgili verginin mükellefi olacaklardır. Kanunda; ‘banker sayılma’ ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla BSMV açısından bir mükellefin banker sayılması için, finansal anlamda banker sayılması şart olmayıp, 6802 sayılı Kanunun 28. maddesinde belirtilen şartları sağlaması yeterlidir.³⁶¹ Örneğin, elektronik para ve ödeme işlemlerini esas iştiğal konusu yapan kuruluşlar, banker sayılacağından BSMV mükellefi olmaktadır.³⁶² Ancak ilgili işlemler nedeniyle BSMV hesaplanabilmesi için işlemler neticesinde bankerlerine lehe aldıkları bir tutar olması gerekmektedir. Bu bağlamda bankerlere ait menkul kıymetler portföyünde yer alan tahvillerin kupon gelirleri verginin konusuna girmektedirken, sattıkları tahvillerin kupon bedellerini doğrudan müşterilerine devretmeleri durumunda, kendi lehlerine aldıkları bir tutar olmadığından dolayı, ilgili tahsilatlar verginin konusuna girmemektedir. Ancak bankerlerin yaptığı bu işlemler sonucunda komisyon ve benzeri adlarla aldıkları tutarlar, verginin konusuna girmektedir.³⁶³

3.2.2.4. Finansman şirketleri

Finansman şirketleri, özel ve tüzel tüketicilere otomobilden, iş ekipmanlarına, tıbbi malzemelerden, ev araç-gereçlerine kadar çok geniş yelpazede kredi kullandıran

³⁵⁸ GİB, 26.07.2008 tarihli ve 86 Seri No’lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

³⁵⁹ TUSİAD, ‘BSMV Uygulama Genel Tebliği Düzenlenmesi İçin Öneriler’, https://tusiad.org/tr/vergi-cg/item/download/8537_4398ba5b8b74f42e025cc26cefece37e (Erişim Tarihi: 16.12.2020).

³⁶⁰ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.147.

³⁶¹ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.79.

³⁶² GİB, 11.03.2017 tarihli ve 91 Seri No’lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

³⁶³ GİB, 18.05.1981 tarihli ve 79 Seri No’lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

kurumlardır.³⁶⁴ Mülga edilen 90 sayılı KHK'da da buna benzer tanım verilmişti. Buna göre;

Finansman şirketleri, devamlı ve mutad işgal konusu olarak her türlü mal ve hizmet alımını kredilendirmek üzere ödünç para veren tüketici kredileri şirketleridir.³⁶⁵

6802 sayılı Kanunun 28. maddesinin son fıkrasında ikraz işi uğraşanların banker sayılacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda finansman şirketleri, bu vergi açısından banker sayılmakta ve ödünç para işlemleri dolayısıyla lehe kalan miktarlar üzerinden BSMV hesaplama ve ödeme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu şirketlerin bankacılık faaliyetleri dışındaki işlemleri, (BSMV'nin konusuna girmemekte) KDV'nin konusuna girmektedir.³⁶⁶

3.2.2.5. Faktoring şirketleri

Faktor tarafından, müşterinin üçüncü şahıs borçlu karşısındaki mal tesliminden veya iş görme/hizmet ediminden gelen alacaklarını, alacağın tahsil zamanından önce peşin olarak ödeyerek, alacağın tahsil edilememesinin riskinin ve müşteri için borçlunun muhasebesinin tutulması, ihbar işlemleri gibi iş görme/hizmet edimlerinin üstlenilmesi suretiyle devir ve satın alınması olarak tanımlanan faktoring bankaların yanı sıra şirketlerce de yapılabilmektedir.³⁶⁷ Faktoring şirketleri, mülga 90 sayılı KHK'da tanımlanmıştır. Buna göre;

Faktoring şirketleri, mal ve hizmet satışlarından doğmuş ve doğacak alacakları temellük ederek, tahsilini üstlenen, bu alacaklara karşılık ödemelerde bulunarak, finansman sağlayan şirketlerdir.³⁶⁸

İşlemin niteliğinin kredi ve dolayısıyla bankalarca yapılacak bir özellik taşıdığından dolayı faktöring şirketlerinin de banker sayılacağı ve bu nedenle banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefi olacağı sonucuna varılmaktadır.³⁶⁹ Bu bağlamda faktöring şirketlerinin bankacılık faaliyetleri dolayısıyla BSMV hesaplama ve ödeme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu şirketlerin bankacılık faaliyetleri dışındaki işlemleri BSMV'nin konusuna girmemektedir. Bu işlemler için KDV hesaplanmaktadır.³⁷⁰

³⁶⁴ TAŞ, C., (1998), 'Dünyada ve Türkiye'de Tüketici Finansal Şirketleri ve Uygulama Örnekleri', İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.38.

³⁶⁵ 30.09.1983 tarihli ve Mülga 90 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, m.3.

³⁶⁶ GİB, 22.10.2010 tarihli ve 87 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

³⁶⁷ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.154.

³⁶⁸ 30.09.1983 tarihli ve Mülga 90 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, m.3.

³⁶⁹ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.154.

³⁷⁰ GİB, 22.10.2010 tarihli ve 87 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

3.2.2.6. Aracı kurumlar

Aracı kurumlar, finansal işlemler konusuna giren varlıkların başkasının namına ve hesabına aracılık faaliyeti neticesinde alım ve satımını yapan kuruluşlardır.³⁷¹ 6802 sayılı Kanunun 28-3. maddesine göre; 2. fıkrada belirtilen muamele ve herhangi birini esas iştiğal konusu yapanlar ve mülga 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamesine göre ikraz işleri ile uğraşanlar, 6802 sayılı Kanun tarafından banker olarak sayılmakta ve BSMV mükellefi olmaktadır. Bu bağlamda aracı kurumlar, bu işlemleri dolayısıyla BSMV hesaplamak ve ödemek zorundadırlar. Ancak diğer işlemleri için ise, KDV hesaplamak ve ödemek zorundadırlar.

6802 sayılı Kanunun 29/t maddesine göre; aracı kurumların sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri gelirler, BSMV'den istisna tutulmuştur. Ancak, sermaye piyasasındaki işlemlere aracılık edilmesi nedeniyle elde edilen gelirler, BSMV kapsamına girmektedir.³⁷²

3.2.2.7. Yatırım fonları

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunun 52. maddesinde, yatırım fonunun tanımı şu şekilde yapılmıştır;

Tasarruf sahiplerinden fon katılma payı karşılığında toplanan para ya da diğer varlıklarla, tasarruf sahipleri hesabına, inançlı mülkiyet esaslarına göre oluşan portföy veya portföyleri işletmek amacıyla portföy yönetim şirketleri tarafından fon iç tüzüğü ile kurulan ve tüzel kişiliği bulunmayan mal varlığına denir.³⁷³

Bu fonlar, 6802 sayılı Kanunun 28. maddesi dolayısıyla banker olarak sayılmakta ve BSMV mükellefiyeti doğmaktadır. Ancak ilgili Kanunun 29-t maddesinde yatırım fonları için bazı istisnalar tanınmıştır. Buna göre; emeklilik yatırım fonlarının, menkul kıymet yatırım fonlarının, menkul kıymet yatırım ortaklıklarının, girişim sermayesi yatırım fonlarının ve girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının para ve sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde edilen paralar, BSMV'den istisna tutulmuştur. Ancak aracı kurumlarda olduğu gibi, ilgili işlemlere aracılık etme karşılığında alınan komisyon ve benzeri adlar altında aldıkları gelirler ile diğer bankacılık veya bankerlik işlemleri dolayısıyla elde edilen ve lehe aktarılan paralar için BSMV hesaplanmalı ve ödenmelidir.

³⁷¹ YEŞİLDAĞ, a.g.k, 2013, s.36.

³⁷² Gelirler Genel Müdürlüğü, 22.10.2003 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-1351 sayılı Mukteza.

³⁷³ 6362 sayılı SPK, m.52.

Bankacılık işlemleri dışındaki işlemler için ise yatırım fonları, KDV mükellefi olmaktadır.

3.2.3. BSMV’de matrah ve oran

BSMV’nin matrahı, banka, banker ve sigorta şirketlerinin diğer bir ifade ile ilgili verginin kanuni mükelleflerinin her ne şekilde olursa olsun yaptıkları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine nakden ve hesaben aldıkları paraların tutarıdır. Ancak nakden ve hesaben tahsilatın yapılması, vergi doğumu ve verginin matrahının belirlenmesi için yeterli olmamaktadır. Bu nedenle yapılan işlemler sonucunda verginin kanuni mükelleflerinin faiz, komisyon gibi çeşitli adlarla tahsil ettikleri ve lehlerine kalan tutarlar incelenmelidir. Örneğin banka aracılığıyla havale yapılması işleminde, BSMV matrahını havale yapılan tutar değil, bu işlem sonucunda bankanın komisyon ve benzeri adlarla kendi lehine aldığı tutar olacaktır. Ancak kambiyo işlemlerinde matrah, daha önce de belirtildiği üzere, satışların tutarı olacaktır.³⁷⁴ Yasa koyucu, kambiyo işlemleri dışındaki banka işlemlerinde verginin doğması için bir işlem yapılması, işlem sonucunda bir tahsilatın yapılması ve yapılan bu tahsilattan lehe kalan bir tutar elde edilmesini verginin doğumu ve matrahın tespiti için şart olarak belirlemiştir. Ancak yasa koyucu, kambiyo işlemlerinde verginin doğumu ve matrahın belirlenmesi için sadece satışın yapılmasını şart olarak belirlemiştir. Vergi oranının kambiyo işlemlerinde farklı olarak saptanması da bu nedene dayandırılmaktadır.³⁷⁵ Ayrıca 6802 sayılı Kanunun 31. maddesinde de belirtildiği üzere sigorta işlemlerinde verginin matrahını poliçede yazılan prim tutarı oluşturmaktadır. Ayrıca sigorta aracılara yapılan ödemeler, ilgili verginin matrahından indirim konusu yapılamaz. Ancak indirim konusunun istisnası yine aynı madde de yer almıştır. Buna göre;

Sigorta şirketleri, iptal ettikleri sigorta muamelelerine ilişkin vergileri, iptalin gerçekleştiği dönemde; bankalar ve finansman şirketleri, 7/11/2013 tarihli ve 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun gereğince tüketicilere iade ettikleri ücret, komisyon ve benzeri adlarla tahsil ettikleri tutarlara ilişkin vergileri, iadenin gerçekleştiği dönemde hesaplanan banka ve sigorta muameleleri vergisinden indirebilirler. Bu dönemde indirilemeyen vergiler, sonraki dönem beyannamelerinde indirim konusu yapılabilir.³⁷⁶

³⁷⁴ ŞENYÜZ, D., YÜCE, M., ve GERÇEK, A., (2017), ‘Türk Vergi Sistemi’, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s.332-333.

³⁷⁵ ÖNCEL, KUMRULU ve ÇAĞAN, a.g.k., 2001, s.424.

³⁷⁶ 6802 sayılı Kanun, m.31.

Bu indirimde yer verilmesinin nedeni vergi doğması için belirtilen unsurlardan birisi olan işlemin varlığıdır. İptal edilen işlem sonucunda işlem ortadan kalktığı için bu tutarın indirilmesine yasa koyucu izin vermiştir.

Matrahın, banka ve sigorta muameleleri vergisi mükellefi tarafından lehe alınan tutar anlamına gelmesine bağlı olarak, özellikle yabancı para üzerinden yapılan işlemlerde matrah saptanması özellik göstermektedir. Alış bedeli dikkate alınmak suretiyle TL olarak muhasebeleştirilen ancak tek düzen hesap planı ve benzeri düzenlemeler gereği yabancı para hesaplarında da izleme konusu edilen yabancı para üzerinden düzenlenmiş menkul kıymetlerin, gerek satışında gerekse belli bir vadede faiz ve benzeri tahsilata konu edilmesinde vergilendirmenin lehe alınan tutar üzerinden yapılması gerekmektedir. Kağıdın yabancı para karşılığının işlem tarihindeki tutarı dışındaki miktarlarının-satış karı veya tahsil edilen faiz-matrah olarak dikkate alınması bir gerekliliktir. Yine yabancı mevduatlarda, faiz geliri dışında anapara tutarında kur farkından dolayı meydana gelen tutarların matraha ilave edilmemesi, sadece tahsil edilen faiz gelirinin TL karşılığının matrah olarak kabul edilmesi söz konusu olacaktır.³⁷⁷

Factoring ve forfaiting işlemlerinde, verginin matrahını olarak iskonto miktarı ve yıllık alınan hizmet bedelleri oluşturmaktadır. Repo işlemlerinde ise, verginin matrahını bankanın aldığı komisyon ve menkul kıymetlerin alım ve satımı arasındaki oluşan müspet farklar oluşturmaktadır.³⁷⁸

BSMV, elde edilen tahsilattan çok, ekonomi ve finansal piyasalar üzerindeki yarattığı etkiler bakımından önem taşıyan bir vergidir. Toplam vergi hasılatı içerisindeki payı %3 (2020) civarında olan bu verginin yasayla belirlenmiş oranı %15, kambiyo işlemlerinde binde ikisi olmakla birlikte, Cumhurbaşkanı tarafından günün koşulları çerçevesinde düzenlemeler yapılmaktadır. Bu açıdan Cumhurbaşkanına, vergi oranını; bankalar arası mevduat işlemleri, bankalar ile Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan aracı kurumlar arasındaki para piyasası işlemleri ve diğer banka ve sigorta işlemleri için ayrı ayrı veya birlikte %1'e, bankalar arası kambiyo işlemlerinde ise sifıra kadar indirmeye ve yukarıda belirtilmiş olan oranları aşmayacak şekilde yeniden tespit etme yetkisi verilmiştir.³⁷⁹

³⁷⁷ KIRMAN, a.g.k., 1995, s.186.

³⁷⁸ SEYHAN, a.g.k., 2008, s.161.

³⁷⁹ AKDOĞAN, a.g.k., 2006, s.508.

3.2.4. BSMV'den istisna edilen işlemler

Vergi kanunlarına göre, verginin konusunu oluşturan işlemin ortaya çıkması ile vergi doğumu ve mükellefiyet başlayacaktır. Ancak bazı nedenlerle vergiye tabi işlemler ya da vergiye tabi mükellefler, vergiden istisna ya da muaf tutulabilmektedirler. Bu nedenler, verginin fiskal amaçları nedeniyle ortaya çıkabileceği gibi verginin ekstra fiskal amaçları nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle birçok verginin uygulamasında, ilgili vergiye ilişkin istisna ve muafiyetlere yer verilerek, vergilerin ortaya çıkarabileceği olumsuz etkiler minimize edilmeye çalışılmıştır.³⁸⁰

Diğer vergilerde olduğu gibi BSMV'de de bazı işlemler, verginin dışında tutularak, ilgili işlemler teşvik edilmiştir. Ancak işlemlerin istisna kapsamında yer alıyor olması, mükelleflerin bildirim yükümlülüğünü etkilememiştir.³⁸¹ Banka ve sigorta muameleleri vergisinin istisnaları 6802 sayılı Kanunun 29. maddesinde belirtilmiştir. Bu istisnalara aşağıda yer verilecektir;³⁸²

a.) Bankaların Şubeleri Arası İşlemler İstisnası: Merkezleri Türkiye'de bulunan bankaların kendi birimleri, şubeleri ve birimlerin ve şubelerin kendi aralarında yaptıkları işlemler ile merkezleri yurtdışında bulunan ve Türkiye'de faaliyette bulunan birimleri ve şubelerinin kendi arasındaki işlemler, BSMV'den istisna tutulmuştur. Ancak merkezi Türkiye dışında bulunan bankaların yurtiçi ve yurtdışı şubelerinin kendi aralarında yaptıkları muameleler istisna kapsamında değerlendirilemez. İstisna kapsamında olabilmesi için şubelerin Türkiye'de bulunması gerekmektedir.³⁸³ Bankaların dahili işlemleri daha önce de belirtildiği üzere vergiyi doğuran olayın unsurlarından 'lehe alınan tutarlar' unsurunu sağlamadığı için zaten vergilendirilememektedir.

b.) Hisse Senedi ve Tahvil Gelirleri İstisnası: Özel kanunlar ile her türlü vergiden istisna tutulmuş olan esham ve tahvillerin faizi ve diğer gelirleri ile MB (Merkez Bankası) tarafından ihraç edilen likidite senetlerinden elde edilen faizler ve varlık kiralama şirketlerince ihraç edilmiş olan kira sertifikalarından elde edilen gelirler, BSMV'den istisna edilmiştir.

³⁸⁰ AKDOĞAN, a.g.k., 2006, s.46.

³⁸¹ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.147

³⁸² 6802 sayılı Kanun, m.29.

³⁸³ AKDOĞAN, A. (2003), 'Türk Vergi Sistemi ve Vergi Uygulaması', Ankara: Gazi Kitabevi, 4. Baskı, s.445.

- c.) **Varlık Finansmanı Fonu İstisnası:** İlgili fonların sermaye piyasasında yaptıkları işlemlerden elde ettikleri kazançları, BSMV'den istisna tutulmuştur.
- d.) **Masraf Karşılığı Müşterilerden Alınan Paralar:** Bankaların müşterilerinin nam ve hesabına yaptırdıkları işlemler dolayısıyla yaptıkları tahsilatları, lehlerine bir tutar kalmaksızın, işlemi yapan şahıs ve kurumlara ödemesi durumunda, yapılan tahsilatlar, BSMV'den istisna tutulmuştur
- e.) **Ortaklardan ve İştiraklerden Sağlanan Karlar:** Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerine iştirak ettikleri kuruluşlardan elde ettikleri mütevellit kârları, BSMV'den istisna tutulmuştur.
- f.) **Halk Bankası ve Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri Kredileri İstisnası:** 'Türkiye Halk Bankasının, ihtisas kredileri kapsamında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine verdiği krediler ya da bu işletmelerin dış ticaret işlemlerine yaptığı aracılık hizmetleri dolayısıyla aldığı paralar ile Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatiflerinin kefaleti altında esnaf ve sanatkarlara verdiği krediler dolayısıyla alınan paralar ve bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldığı paralar'³⁸⁴ BSMV'den istisna tutulmuştur. İlgili istisnanın amacı; küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemektir. Bu bağlamda ilgili krediler, BSMV'den istisna tutularak; ilgili işletmelerin kredi maliyetlerinin aşağı çekilmesi amaçlanmıştır.
- g.) **Yatırım Kredisi Faizi:** Yatırımı teşvik etmek amacıyla mevduat toplamayan bankaların yatırım kredisi olarak açtıkları krediler, BSMV kapsamı dışında tutulmuştur.
- h.) **Zorunlu Döviz ve Efektif Devirleri İstisnası:** 'Bankaların, yetkili müesseselerin, özel finans kuruluşlarının ve PTT'nin Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki Kararlar ve bu kararlara dayanılarak çıkarılan tebliğlere göre Merkez Bankasına yapacakları zorunlu, döviz ve efektif devirleri'³⁸⁵ BSMV'den istisna tutulmuştur.
- i.) **Arbitraj İşlemleri İstisnası:** Arbitraj işlemleri ve vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine ilişkin işlemler ve bu işlemler sonucu lehe alınan paralar, BSMV'den istisna tutulmuştur. Ancak istisna kapsamı, daha önce de ifade edildiği üzere ilgili sözleşmelerin alım ve satımı ve opsiyon hakkının devredilmesini kapsamaktadır.

³⁸⁴ 6802 sayılı Kanun, m.29.

³⁸⁵ 6802 sayılı Kanun, m.29.

- j.) Konut Kredileri İstisnası:** Kooperatifler aracılığı ile TOKİ (Toplu Konut İdaresi) bankalar tarafından açılmış olan konut kredileri sonucu lehe alınan tutarlar, BSMV'den istisna tutulmuştur.
- k.) Emeklilik Yatırım Fonları İstisnası:** 'Emeklilik yatırım fonlarının, menkul kıymet yatırım fonlarının, menkul kıymet yatırım ortaklıklarının, girişim sermayesi yatırım fonlarının ve girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının para ve sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paralar'³⁸⁶ BSMV'den istisna tutulmuştur.
- l.) Hisse Senetlerinin İtibari Değerinin Üzerinden Elden Çıkarılması Sonucu Elde Edilen Kazançlar:** BSMV'nin kanuni mükelleflerinin kuruluşlarında ya da sermaye artırımları sırasında hisse senetlerini itibari değerlerinin üzerinde satması sonucunda lehe kalan tutarlar, BSMV'den istisna edilmiştir.
- m.) Konut Kredisi Faizleri:** Konut finansmanı kuruluşlarının, ipotek finansmanı kuruluşlarının ve konut finansmanı fonlarının yaptıkları aracılık hizmetleri, danışmanlık hizmetleri, yatırım faaliyetleriyle sınırlı olmak üzere verdikleri krediler dolayısıyla lehe kalan tutarlar, BSMV'den istisna tutulmuştur.
- n.) Makine ve Teçhizat Kredileri İstisnası:** Ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için üretimi teşvik etmek amaçlı istisnalar tanınmıştır. Bu bağlamda Sanayi Sicil Belgesine sahip sanayicilerin, imalat sanayisinde kullanmak üzere aldıkları krediler, BSMV'den istisna tutulmuştur.

Yukarıda yer alan istisnalar, ilgili kanunda yer alan istisnaların tamamını kapsamamaktadır. Yukarıda verilen istisnalar, konu ile alakasına göre seçilmiştir. İstisnalar kapsamına vergi doğumu için gereken şartları sağlayamayan işlemler de ilave edilmiştir. Bu istisnalar; bankaların dahili işlemleri, masraf karşılığı müşterilerden alınan paralar ve ortaklık ve iştiraklerden elde edilen gelirlerdir. Diğer yandan vergilerin ekstra fiskal amaçlarını gerçekleştirmek için de bazı istisnalara yer verilmiştir.

3.2.5 BSMV'nin beyanı ve ödenmesi

BSMV, mükellefin beyanı ile tarh olunur. Bu bağlamda mükellefler, 1 ay içerisindeki vergiye tabi işlemlerini ertesi ayın 15. gününe kadar ilgili işlemlerin yapıldığı yer vergi dairesine bildirmek zorundadırlar. Sigorta işlemlerinde ise işlemin yapıldığı yerdeki vergi dairesi yetkili değil, ilgili şirketin kanuni ya da iş merkezlerinin bulunduğu yer vergi dairesi yetkilidir. İlgili dönemde BSMV mükelleflerinin vergiye tabi işlemleri olmasa

³⁸⁶ 6802 sayılı Kanun, m.29.

bile, beyanname vermek zorundadırlar. Belirtilen süre içerisinde beyanname verilmesinin istisnasını takvim yılı sonunda cari muamelelerini beyanname verme süresi içerisinde tamamlayamayan bankalar oluşturmaktadır. Bu durumda beyanname verme süresi, takvim yılı sonundan itibaren üç ay içerisinde beyanname verilmesi gerekmektedir.

İlgili verginin ödenmesi ise beyanname verme süresi içerisinde olarak belirlenmiştir. Örneğin, bir banka Temmuz ayında BSMV'nin konusuna giren 1 milyon liralık işlemde bulunmuştur. İlgili banka, bu işlemleri Ağustos ayının 15'ine kadar ilgili muamelelerin yapıldığı yerdeki vergi dairesine bildirmeli ve yine aynı tarihe kadar ödemelidir.

3.3. Kaynak kullanımını destekleme fonu (KKDF)

Ülkemizde 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan fonlar, kamu maliyesinin belirleyicisi olmuşlar ve fonlar için ayrı bir sistem oluşturulmuştur. Fonların kendi içinde barındırdıkları handikaplar (kuruluş amacı dışına çıkılabilmesi, kaynakların etkin kullanılamaması, denetim eksikliği vb.) nedeniyle birçok fon tekrar kapatılmıştır. Ancak ihracatı ve yatırımları teşvik amacıyla 1984 yılında kurulan KKDF ise, halen yürürlükte bulunmaktadır.³⁸⁷

'Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu, kalkınma planı ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak yatırımların yönlendirilmesi ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerini düşürülmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde kurulan bir fondur'.³⁸⁸ KKDF'nin amacı da tanımının içinde yer almaktadır. Buna göre, ülke kaynaklarının verimli ya da diğer bir ifade ile daha önceden belirlenmiş ve uzun vadede ya da ülke dinamiği için de faydası olduğu düşünülen alanlara ayrılmasını sağlamaktır.

KKDF, hem para politikası aracı olarak hem de dış ticaret politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Para politikasının araçları, faiz haddi ve para arzı; dış ticaret politikası araçları, tarifeler, ödeme yöntemleri ve kotalar olarak sıralanabilir. KKDF kesintisi, hem dış ticareti etkilemekte hem de faizleri etkileme gücüyle bir para politikası aracı olmaktadır. Döviz ve Türk Lirası kredilerinden alınan fon kesintisi oranlarında yapılan değişiklikler, kredilerin maliyetini azaltmakta ya da çoğaltmaktadır. Bu bağlamda ilgili fon kesintisinin oranları azaltılırsa ya da sıfırlanırsa, faiz oranları düşeceğinden kredilere talep artacaktır. Diğer bir ifade ile fon kesintileri oranı, TL ve döviz üzerinden kullanılan

³⁸⁷ SARAC, M., (2011), 'Türkiye'nin KKDF Gerçeği', MUFAD Journal, Sayı:47, s.154-155.

³⁸⁸ EROL, a.g.k., 2007, s.188.

kredilerinin miktarını etkilemektedir. Örneğin, TL cinsinden kredilerde KKDF kesintisi, tahakkuk eden faizler üzerinden yapılırken, döviz cinsinden kredilerde KKDF kesintisi, anapara üzerinden yapılmaktadır. Bu bağlamda bu düzenleme ile tüketicilerin talebini TL cinsinden kredilere yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca KKDF, bir dış ticaret politika aracıdır. Fon kesintisi oranlarında yapılan değişikliklerle ithal malların maliyetleri azaltılabilmekte ya da ilgili maliyetler artırılarak, dış ticaret hadlerinin değişmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca belirli sektörlerin gelişmesini sağlamak için ilgili sektörler için yapılmış olan hammadde ya da aramalı ithalatlarında, fon kesintisi oranları azaltarak ya da sıfırlanarak, ilgili sektörler teşvikler verilebilmektedir. Diğer bir dış politika aracı olarak ihracatı teşvik etmek amacıyla ihracatın finansmanı amacıyla yurtiçinden ve yurtdışından alınan TL ve döviz cinsi kredilerde fon kesintisi oranı, sıfır olarak kabul edilmiştir. Ayrıca banka ve finansman şirketleri hariç (ilgili şirketlerin nakit sıkıntı çekmemesi amacıyla) olmak üzere diğer gerçek ya da tüzel kişilerin yurtdışından döviz cinsinden elde ettikleri kredilere vade sürelerine göre farklı oranlarda kesinti uygulanmaktadır. İlgili düzenlemenin amacı hem uzun vadeli kaynakları özendirmek hem de ilgili kredilerin döviz sıkıntısı yaratmasını engellemektir.³⁸⁹

KKDF kesintisinin mevcut dayanağını 4684 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun geçici 3. Maddesi oluşturmaktadır. İlgili maddenin (a) fıkrasına göre; 01.01.2002 tarihinden itibaren Merkez Bankasına bağlı olan bu fon, Hazine ve Maliye Bakanlığına devredilmiştir.³⁹⁰

KKDF, 13.12.1984 tarihli ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla³⁹¹, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bağlı olarak kurulmuştur. Sözü edilen kararın 3. maddesinde fonun kaynakları sayılmıştır. Fonun Kaynakları;³⁹²

- a.) Bankaların verdikleri kredilere tahakkuk ettirdikleri faizler,
- b.) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kamu kuruluşlarına verdiği kredilere tahakkuk ettirdiği faizler,
- c.) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın bankalarca eksik tesis olunan dispoñibilite ve mevduat munzam karşılıklarına tahakkuk ettirdiği cezai faizler,
- d.) Selektif Kredi Fonu ile İhracatı Teşvik Fonundan Hazine ve Dış Ticaret Müşteşarlığı'na yapılacak aktarmalar,

³⁸⁹ SARAÇ, a.g.k., 2011, s.167-169.

³⁹⁰ ATİŞ, C. ve VARDAR, G. Ç., (2016), 'Tüketici Kredilerinde Peşin Ödenmiş Faiz ve Vergisel Yükümlülüklerin İadesi', Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı, s.425.

³⁹¹ 15.12.1984 tarihli 18606 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁹² 13.12.1984 tarihli ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

- e.) Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan Para ve Kredi Kurulu Kararı ile yapılacak aktarmalar,
- f.) Faiz Farkı İadesi Fonu'nun devreden bakiyedir.

20.08.1985 tarihli ve 85/9818 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı³⁹³ ile ilgili fonun kaynaklarına ilaveler yapılmıştır. Sözü edilen karara göre yapılan ilaveler;

Bankaların kendi kaynaklarından, döviz üzerinden ikraz anlaşması yaparak kullandıkları krediler ile Türkiye'de yerleşik kişilerin, yurtdışından sağlayacakları kabul kredileri, prefinansman kredileri ve mal mükabili ödeme şekline göre yapılan ithalat bedellerinin ödemeleri üzerinden T.C. Merkez Bankası'nca tesbit edilen oranda Fon'a kesinti yapılacak ve ayrıca Öncelikli Turizm Bölgelerindeki turizm yatırımlarının gerçekleşen kısmı üzerinden %20 oranında Fon'a kesinti yapılacaktır.³⁹⁴

08.10.1986 tarihli ve 86/11085 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı³⁹⁵ ile 84/8860 sayılı Karar'ın 3. maddesinin (3) numaralı fıkrası değiştirilmiştir. Buna göre; 'Bütçeden ve İhracatı Teşvik Fonu'ndan, Hazine ve Dış Ticaret Bakanlığı'nca yapılacak aktarmalar' şeklinde değiştirilmiş ve bu değişiklik, Fon'a bütçeden aktarma yapılabilmesinin önü açılmıştır.³⁹⁶

Ancak fonun kaynakları, değişen konjonktüre göre değişmeye devam etmiş ve bu bağlamda 13.12.1984 tarihli ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı³⁹⁷ yürürlükten kaldırılarak, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu uygulamasını yeniden düzenleyen 12.05.1988 tarihli ve 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının³⁹⁸ 3. maddesinde fonun kaynakları aşağıdaki şekilde sayılmıştır.³⁹⁹

- a.) Bankaların, kullandıkları kredilere tahakkuk ettirecekleri faizlerin %6'sı oranında kredi kullananlardan ek olarak tahsil edecekleri tutar,
- b.) Bankaların kendi kaynaklarından, döviz üzerinden ikraz anlaşması yaparak kullandıkları krediler ile Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışından sağlayacakları prefinansman, kabul kredileri ile mal mukabili ödeme şekline göre yapılan ithalat bedellerinin ödemeleri üzerinden %6 oranında yatıracakları tutar,
- c.) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın, bankalarca eksik tesis olunan disponibilite ve mevduat munzam karşılıklarına tahakkuk ettirdiği cezai faizler,
- d.) İhracatı Teşvik Fonu'ndan Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının görüşüne istinaden Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca yapılacak aktarmalar,

³⁹³ 12.09.1985 tarihli ve 18866 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁹⁴ 20.08.1985 tarihli ve 85/9818 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

³⁹⁵ 09.10.1986 tarihli ve 19246 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁹⁶ AYDIN, F., (2005), 'Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) Yorum ve Açıklamalar', Ankara: Gelir Kontrolörleri Derneği, s.2.

³⁹⁷ 13.12.1984 tarihli ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

³⁹⁸ 7.6.1988 tarihli ve 19835 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³⁹⁹ 12.05.1988 tarihli ve 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

- e.) Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan Para ve Kredi Kurulu Kararı ile yapılacak aktarmalar,
- f.) 84/8860 sayılı Karar ile kurulan Fonun devreden bakiyesidir.

12.05.1988 tarihli ve 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 3. maddesinde bazı değişiklikler yapmak amacıyla 19.08.1990 tarihli ve 90/454 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴⁰⁰ yayınlanmıştır. Sözü edilen kararın 3. maddesinde fonun kaynakları;⁴⁰¹

- a.) Bankaların kullandırdıkları krediler,
- b.) Bankaların yurtdışından sağladıkları krediler,
- c.) Bankalar dışında Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışından sağladıkları krediler,
- d.) Kabul kredisi, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekline göre yapılan ithalatta %1, oranında yatırılacak tutar,
- e.) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın belirlediği kanuni karşılık oranları ile diğer rasyoları eksik tesis eden bankalara tahakkuk ettirdiği cezai faizler,
- f.) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'ndan yapılacak aktarmalar,
- g.) Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan Para ve Kredi Kurulu Kararı ile yapılacak aktarmalar,
- h.) 84/8860 sayılı Karar ile kurulan Fon'un devreden bakiyesi,
- ı.) Değişken faizli mevduat uygulamasına ilişkin tebliğlerde Fon'a aktarılması öngörülen faiz tutarı,
- j.) T. Kalkınma Bankası ve T.C. Ziraat Bankasına kullandırılan kredilere ait faizlerdir.⁴⁰²

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 12.5.1988 tarihli ve 88/12944 sayılı Karar'ın değişik 3. maddesinin 1. fıkrasının, (a) ve (d) bentleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve (d) bendinden sonra gelmek üzere aşağıdaki iki paragraf 11.09.1995 tarihli ve 95/7267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴⁰³ ile eklenmiştir. Buna göre;⁴⁰⁴

- a.) Bankalarca kullandırılan
 - Tüketici kredileri (gerçek kişilere, ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla, mal ve hizmet alımları dolayısıyla açılmış olan krediler) ile finansman şirketlerine kullandırılan krediler,
 - Diğer krediler,
- b.) Kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekline göre yapılan ithalatta % 6 oranında yatırılacak tutar.

⁴⁰⁰ 28.08.1990 tarihli ve 20619 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴⁰¹ 19.08.1990 tarihli ve 90/454 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁴⁰² 23.02.1991 tarihli ve 20795 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 08.02.1991 ve 91/1466 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

⁴⁰³ 15.09.1995 tarihli ve 22405 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴⁰⁴ 11.09.1995 tarihli ve 95/7267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

İhracatın (İhracatı teşvik belgesine bağlanmış ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler dahil) finansmanı amacı ile kullanılan krediler ve ihracatı teşvik belgesi kapsamında yapılan ithalatta yukarıdaki oranlar % 0 olarak uygulanır.

Bu düzenlemeler ile ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda bu düzenlemeyle döviz arzı artırılarak, TL'nin değer kazanması amacıyla yapıldığı düşünülebilir. Ayrıca ilgili dönemde 9 ay gibi kısa bir sürede TL'nin %20'den fazla değer kaybetmesi ve bir yıl önce gerçekleşen 1994 Krizi, ilgili düzenlemenin gerekçelerini oluşturacaktır.

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 12/5/1988 tarih, 88/12944 sayılı Karar'ın değişik 3. maddesinin 1. fıkrasının (a), (b) ve (c) bentleri ile 2. fıkrası aşağıdaki şekilde 16.10.1996 tarihli ve 96/9006 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴⁰⁵ ile değiştirilmiştir. Buna göre;⁴⁰⁶

- a.) Bankalarca kullandırılan
 - Tüketici kredilerinde (gerçek kişilere ticari amaçla kullanılmamak, kaydıyla mal ve hizmet alımları dolayısıyla açılmış olan krediler),
 - Diğer kredilerde,
 - Finansman şirketlerince kullandırılan krediler,
- b.) Bankalar ve finansman şirketlerinin yurtdışından sağladıkları krediler,
- c.) Bankalar ve finansman şirketleri dışında Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışından sağladıkları kredilerdir.

22.12.2003 tarihli ve 2003/6660 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴⁰⁷ göre;

Asgari vadesi bir yıl ve üzerinde olup, yurtdışından alınan döviz kredileri ve yatırım teşvik belgesi kapsamında kullanılan kredilerden; vadesi dolmadan önce krediyi kullananlar tarafından, kısmen ve tamamen sermaye artırımında kullanılmak suretiyle kapatılması veya sermaye artırımında kullanılmak üzere gerçek veya tüzel kişilere devir temlikinin yapılması halinde KKDF kesintisi yapılmayacaktır.⁴⁰⁸

İlgili düzenleme ile yurtdışından alınan kredilerin uzun vadeli olarak düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Çünkü kısa vadeli olarak alınan kredilerin, uzun vadeli yatırımlarda tercih edilmesi ya da var olan borçların ödenmesi amacıyla kullanılması, ilgili şirketlerin döviz sıkıntısına girmesi ve iflas etmelerine neden olacaktır. Ancak uzun vadeli olarak alınan krediler, verimli alanlarda kullanılması durumunda, öz kaynaklar

⁴⁰⁵ 12.01.1997 tarihli ve 22875 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

⁴⁰⁶ 16.10.1996 tarihli ve 96/9006 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁴⁰⁷ 31.12.2003 tarihli ve 25333 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

⁴⁰⁸ 22.12.2003 tarihli ve 2003/6660 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

kadar değerlidir. Bu bağlamda ilgili düzenleme ile ilgili kaynakların uzun vadeli tercih edilmesini ve şirketlerin finansal yapılarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

10.08.2004 tarihli ve 2004/7668 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre;⁴⁰⁹

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Kararın 7. maddesi uyarınca, İstanbul Altın Borsasında işlem görmek üzere ithal edilen işlenmemiş kıymetli madenler ile petrol (petrol mahsulleri dahil), gübre, gübre hammaddesi, buğday ve arpanın dahilinde işleme rejimi⁴¹⁰ kapsamında yurtiçinde işlenmesi sonucu elde edilen ikincil işlem görmüş ürünlerinin ithalatının finansmanı amacıyla kullanılacak krediler ve ithalat işlemlerinden KKDF kesintisi yapılmayacaktır.⁴¹¹

İlgili düzenleme ile tekrar ihraç etmek amacıyla yapılan ithalatlarda maliyetlerin artışını engelleyerek, ihracatı artırmak amaçlanmıştır.

TL cinsinde kredilerde KKDF kesinti tutarı⁴¹², faiz tutarı üzerinden hesaplanmaktadır. Ancak 30.12.2008 tarihli ve 2008/14420 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴¹³ ile ‘dövizde endeksli ve diğer endeksli kredilerde fon kesintileri, taksit tutarı içindeki anaparanın kur farkı veya endeks farkı ile dönem faizinin cari kurdan TL karşılığı ile veya fark faizin toplam tutarı üzerinden hesaplanacağı’⁴¹⁴ belirtilmiştir. Bu bağlamda ‘KKDF Kesintisi Tutarı=[(Taksit Tutarı İçindeki Anapara*Kur Farkı)+(Dönem Faizi*Vade Tarihindeki Cari Kur)]*KKDF Oranı’ bu formül ile hesaplanacaktır. ⁴¹⁵Yapılan bu düzenleme ile kredi talebini döviz cinsi ya da dövizde endeksli kredilerden, TL cinsi kredilere yönlendirmeye çalışılmıştır.

3.3.1. KKDF kesintisine tabi işlemler

KKDF kesintisine tabi işlemlerin genel özelliği, bu işlemlerin bir krediye dayanmasıdır. Dolayısıyla KKDF kesintisine tabi olan işlemler; gerçek ya da tüzel kişilerin yurtiçinden ya da yurtdışından sağladıkları krediler ve vadeli ithalat ödeme şekilleridir.⁴¹⁶

⁴⁰⁹ 10.08.2004 tarihli ve 25549 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴¹⁰ Dahilde işleme rejimi, ihraç ürünün gerekli olan ve fiyat ya da kalite bakımından ülke içinden temin edilemeyen, hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemelerinin ithalatını kolaylaştıran bir gümrük rejimidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: www.ticaret.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.12.2020)

⁴¹¹ 10.08.2004 tarihli ve 2004/7668 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

⁴¹² KKDF Kesinti Tutarı: Faiz Tutarı*KKDF Oranı

⁴¹³ 30.12.2008 tarihli ve 27096 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴¹⁴ 30.12.2008 tarihli ve 2008/14420 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁴¹⁵ KIRAC, S., (2010), ‘Türkiye’de Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Uygulaması’, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.35.

⁴¹⁶ AYDIN, F.,(2005), ‘Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Yorum ve Açıklamalar’, Ankara: Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayınları, s.7.

3.3.1.1. Krediler

KKDF düzenlemelerine göre; kredi, bankaların kredi hesaplarında izlenen alacakları, bankacılıkla ilgili düzenlemeler çerçevesinde (kredi hesaplarında yer almayan alacaklar) nakdi kredi sayılan alacakları, gayri nakdi kredi bedelleri ve bu sayılanlar dışındaki bütün alacaklarıdır.⁴¹⁷

Bankacılık Kanununun 48. maddesi, hangi işlemlerin kredi sayılacağı geniş bir biçimde açıklanmıştır. Buna göre;

Bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılacaktır.⁴¹⁸

İlgili maddenin ikinci fıkrasında birinci fıkradakine ek olarak bazı işlemlerinde de kredi sayıldığı belirtilmiştir. Buna göre;

Kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama yöntemiyle sağladığı finansmanlar ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da kredi sayılacaktır.⁴¹⁹

Merkez Bankası'nın Talimatında ise bankacılık işlemlerinin kredi olup olmadığı bankacılık ve kambiyo mevzuatı gözetilerek değerlendirileceği ve bu değerlendirme çerçevesinde kredi olarak muhasebeleştirilen işlemlerin fon kesintisine tabi tutulacağı belirtilmiştir.⁴²⁰ Kanun maddelerinde ve talimatta görüldüğü üzere KKDF açısından kredilerin kapsamı geniş tutulmuştur. Kredilerin kapsamının bu kadar geniş tutulması, kesintiden kaçmayı zorlaştıracak ve KKDF'nin etkisini olumlu etkileyecektir.

3.3.1.2. Gayri nakdi krediler

Bankalar, müşterilerine hem nakdi hem de gayri nakdi kredi hizmeti vermektedirler. Gayri nakdi krediler ile bankalar, belirli bir edim ya da taahhüdün

⁴¹⁷ AYDIN, F., (2006), 'Fon Uygulamaları', Ankara: TÜRMOB Yayınları, s.3.

⁴¹⁸ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, m.48.

⁴¹⁹ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, m.48/2.

⁴²⁰ 22/9/1995 tarihli ve 95/3 sayılı T.C. Merkez Bankası Talimatı.

belirlenen sürede ve şartta yerine getirileceğini garanti etmektedirler. Eğer edim ya da taahhüt yerine getirilmezse, banka tarafından ilgili edim ya da taahhütlerin yerine getirilmektedir.⁴²¹ Edim ya da taahhüdün müşteri tarafından yerine getirilmesi durumunda; ilgili işlem gayri nakdi kredi olarak değerlendirildiğinden KKDF kesintisi yapılamamaktadır. Ancak ilgili edim ya da taahhüdün banka tarafından yerine getirilmesi durumunda, gayri nakdi kredi nakdi krediye dönüşmekte ve KKDF kesintisine tabi olmaktadır. Örneğin, teminat mektubunun vadesi gelmesine rağmen ilgili kişi ya da kurum tarafından gereken ödemenin yapılmaması ve banka tarafından ödeme yapılması durumunda, bankalarca kullanılan bir nakdi kredi söz konusu olacaktır.⁴²²

3.3.1.3. Kredi kartı borç taksitlendirmeleri ve kredi kartı nakit avansı

Tüm dünyada ve ülkemizde de kullanılan ve alışverişi kolaylaştıran bir mekanizma olan kredi kartlarının kredi olup olmadığı çokça tartışılmış ve kredi kartlarının kredi olduğunu belirtmek amacıyla ‘kredili kredi kartı’ kavramı dahi kullanılmıştır. Kredi kartını kullanan gerçek ve tüzel kişiler, tüm borçlarını vadesinde ödemesi durumunda, borçlara faiz tahakkuk etmemesi nedeniyle banka ile kart sahibi arasında bir nakdi kredi ilişkisi doğmamaktadır. Ancak kredi kartı sahibinin borçlarını vadesinde ödememesi ya da taksitlendirmesi durumunda, banka ile kart sahibi arasında nakdi bir kredi ilişkisi doğmaktadır. Bankaların müşterilerine belirli bir limit dahilinde kredi kartı verme işlemi, (kart sahiplerinin borçlarını vadesinde ödemesi koşuluyla) Bankacılık Kanununa göre; gayri nakdi kredi sayılmaktadır.⁴²³ İlgili işlemde KKDF kesinti yapılabilmesi için ise gayri nakdi kredilerin nakdi krediye dönüşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kart sahibi, yerine getirmesi gereken edim ve yükümlülükleri yerine getirmemesi durumunda; gayri nakdi kredi, nakdi krediye dönüşmekte ve KKDF kesintisine konu olmaktadır.

3.3.1.4. Döviz endeksli ve diğer endeksli krediler

Döviz endeksli krediler, döviz kredisini olmamakta, TL cinsinden alınmış kredilerdir. Ancak döviz endeksli TL kredilerde, normal TL kredilerinden farklı olarak endeks, faiz oranı yerine döviz kuru seçilmektedir.⁴²⁴ İşletmeler, çeşitli gerekçelerle

⁴²¹ SÜMER ve ONAN, a.g.k., 2015, s.301-302.

⁴²² AYDIN, a.g.k., 2005, s.8.

⁴²³ REİSOĞLU, S., (2004), ‘Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları’, Bankacılık Dergisi, Sayı: 49, s.100.

⁴²⁴ ÇAKICI, Ö., ve CEYLAN, M., ‘2014’, ‘Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu’, İstanbul: TBB Yayınları, Yayın No: 302, s.65.

döviz endeksli krediler ya da döviz kredileri çekebilmektedirler. Bu kredilerin konjonktürel dalgalanmaları takip etmesi, bazı durumlarda işletmelerin sürekliliğini etkiyebilmekte ve hatta iflasa sürüklenmesine neden olmaktadır.⁴²⁵ Bu nedenle ilgili kredilerde, Fon'un nispetinin uygulanacağı tutar çoğaltılarak, talebin yönünün değiştirilmesi amaçlanmıştır. TL cinsinden kredilerde KKDF kesinti tutarı, faiz tutarı üzerinden hesaplanırken; döviz endeksli kredilerde ise 30.12.2008 tarihli ve 2008/14420 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴²⁶ uyarınca, 'döviz endeksli ve diğer endeksli kredilerde fon kesintileri, taksit tutarı içindeki anaparanın kur farkı veya endeks farkı ile dönem faizinin cari kurdan TL karşılığı ile veya fark faizin toplam tutarı üzerinden hesaplanmaktadır.'⁴²⁷ Yapılan bu düzenlemeler, kredi işlemlerinde talebi yönlendirmeyi amaçlayarak, döviz riskini minimize etmeye çalışmaktadır.

3.3.1.5.Katılım bankalarınca kullandırılan fonlar

17.7.1998 tarihli ve 98/11498 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴²⁸ ile 88/12944 sayılı Karara eklenen madde ile KKDF kesintisine tabi işlemler arasında katılım bankalarınca kullandırılan fonlar da alınmıştır. Buna göre;

Banka ifadesi, özel finans kurumlarını da, kredi ifadesi, özel finans kurumlarının kullandıkları fonları da (Kira akdi (Leasing) hariç), faiz ifadesi, özel finans kurumlarının kullandırmış oldukları fonla ilgili faaliyetten doğan kârı da kapsar.⁴²⁹

Katılım bankaları, kâr ve zarara katılma yöntemi ile fon kullandırmaktadır. Bu bağlamda kâr tutarı üzerinden sözleşme ile belirlenen oranda kurum payına düşen ve kâr olarak hesaplara geçen tutar üzerinden fon kesintisi yapılacaktır. Kullandırılan diğer fonlarda ise KKDF kesintisi, tahakkuk işlemi neticesinde yapılacaktır. Katılım bankalarının, tüketicilere ticari amaç dışından kullandığı fonlar, bankalar ve finansman şirketlerince verilmiş olan kredilere de uygulanan oranda KKDF kesintisi yapılacaktır.⁴³⁰

3.3.1.6.Yurtdışından sağlanan krediler

Türkiye'ye döviz ithalatı serbesttir. Ancak Türkiye'de yerleşik kişilerin döviz ithalatında bazı kısıtlamalara gidilmiştir. Bu bağlamda istisnalar⁴³¹ harici Türkiye'de

⁴²⁵ KÜÇÜK, Ö., (2011), 'Döviz Endeksli Krediler ve Değerlendirilmesi', İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.i.

⁴²⁶ 30.12.2008 tarihli ve 27096 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴²⁷ 30.12.2008 tarihli ve 2008/14420 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁴²⁸ 26.08.1998 tarihli ve 23445 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴²⁹ 17.7.1998 tarihli ve 98/11498 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

⁴³⁰ AYDIN, a.g.k., 2006, s.7.

⁴³¹ Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışındaki işleri için yurtdışından elde ettikleri kredilerde, Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışındaki ihracatçı firmaya yapacağı ödemeler için yurtdışında faaliyette bulunan

yerleşik kişilerin yurtdışından sağladıkları krediler, bankalar aracılığıyla yapılmaktadır. Ayrıca yerleşik kişilerin yurtdışından kullandıkları krediler, miktar bakımından kısıtlamaya tabi tutulmuştur. Buna göre; gerçek ya da tüzel kişilerin 15 milyon ABD Dolarından daha az kullandığı kredilerde son üç yıldaki döviz gelirlerine bakılmakta ve son üç yılda döviz gelirleri istenilen kredi tutarına eşit ya da ilgili tutardan fazla ise ilgili krediyi alabilmektedir. Eğer son üç yıl döviz gelirlerinin istenilen kredi tutarından daha az olduğu sonra anlaşılması durumunda; aşan kısım, TL cinsinden krediye dönüştürülür.⁴³² Diğer önemli bir nokta ise döviz cinsi ya da dövize endeksli kredilerde, KKDF kesintisidir. Dövize ilişkin işlemlerde, KKDF kesintisine esas olan matrah çoğaltılarak, bu işlemlerin TL cinsinden yapılması özendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bankaların ve finansman şirketlerinin kaynak yetersizliği ile karşılaşmasını önlemek amacıyla ilgili şirketlerin yurtdışından alacakları kredilerde, KKDF kesintisi oranı 0(sıfır) olarak belirlenmiştir.

3.3.1.7.Fiduciary işlemler

Fiduciary (İnançlı) işlem ile inanılan, inanç konusu hak ya da eşyayı tam olarak elde etmekte, ilgili hak ya da eşya üzerinde malik olabilmekte, ancak inanılan ile inanan arasındaki yapılan anlaşma gereği ‘malik olma hakkı’ kısıtlanabilmektedir.⁴³³

Fiduciary işlemler, 12.05.1988 Tarih ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No’lu Tebliğin 2/10 maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre;

Türkiye’de kurulmuş bankaların yabancı bankalar veya yurtdışındaki kendi şubeleri adına yurtiçinden kabul ettikleri mevduat veya aracılık ettikleri havalelerle karşılıklı olarak yurtdışından açtırılan mevduat hesapları ile havale olarak gelen ve Türkiye’de yerleşik kişilerin kullanımına sunulmasına denir.⁴³⁴

Bu bağlamda Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların yurtdışındaki bankalar ile ya da ilgi bankanın kendi şubeleri adına yurtiçinden kabul edilmiş olan mevduatlar ya da

ihracat kredi kurumlarından aldıkları kredilerde, Türkiye’de yerleşik kişilerin sadece ithalat için yurtdışında faaliyette bulunan kalkınma bankalarından aldıkları kredilerde ve Türkiye’de yerleşik kişiler tarafından yurtdışından gemi alınması için yurtdışından çekilen kredilerde bir bankanın aracılığı aranmaz. Ayrıntılı bilgi için bkn. Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Kararı, m.11

⁴³² Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Kararı, m.11.

⁴³³ ALTAŞ, H., ve KURT, L. M., (2011), ‘İnançlı İşlemler’, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, s.3.

⁴³⁴ 12.05.1988 Tarih ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No’lu Tebliğ, m.2/10.

Türkiye’de yerleşik kişilerin yurtdışına yaptıkları havaleler ile yurtdışında faaliyette bulunan bankalar ya da şubeden Türkiye’ye yapılan havaleler, kredi olarak değerlendirilerek, vadeye bakılmaksızın KKDF kesintisine tabi tutulacaktır.⁴³⁵

3.3.1.8. Prefinansman kredileri

Prefinansman teriminin Türkçe karşılığı ön finansman demektir. Prefinansman kredisi, bir peşin ödeme yöntemi olarak değerlendirilebilir. Bu ödeme yönteminde ithalatçı, ihracatçının bankasından garanti almakta ve bu garanti sonucunda eğer ihracatçı malı teslim etmezse, ithalatçı ilgili bankadan yatırılan tutarı ve ilgili sürede işleyen faizi ile birlikte tekrar almaktadır.⁴³⁶

T.C. Merkez Bankası’nın 02.01.2002 tarihli ve 2002/YB-1 sayılı Sermaye Hareketleri Genelgesinde, prefinansman kredilerinin tanımı yapılmıştır. Buna göre; prefinansman kredileri, ihracat ya da ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı faaliyetlere ilişkin mal ve hizmet alımının finansmanını sağlamak amacıyla yurtdışındaki kişi, kurum ya da kuruluşlardan Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların garanti vermesi ile ya da garantisiz bir şekilde istisnaları hariç en fazla 18 ay vadeli TL olarak kullanılan kredilerdir.⁴³⁷

Prefinansman kredileri, KKDF istisnası kapsamında yer almaktadır. Ancak, Merkez Bankasının 2002/YB-1 sayılı Sermaye Hareketleri Genelgesinin 3 numaralı bölümünde açıklanmış olan kullanım şartlarına aykırı olarak kullanılan prefinansman kredileri, istisna kapsamı dışında değerlendirilerek, KKDF kapsamına alınmıştır.⁴³⁸ Prefinansman kredilerinin ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler kapsamında kullanılması durumunda, bu faaliyetlere ilişkin ‘Dahilde İşleme İzin Belgesi’ ya da ‘Vergi, Resim ve Harç İstisnası Belgesi’ alınması gerekmektedir. Eğer prefinansman kredisi, ihracatın finansmanı kredisi için alınmışsa, bu belgeler aranmayacaktır. Bu bağlamda yukarıda belirtilmiş olan belgelerin kapsamı dışında kullanılan prefinansman kredisi, ‘işletme kredisi’ sayılacak⁴³⁹ ve KKDF kesintisi yapılma zorunluğu ortaya çıkacaktır.

⁴³⁵ AYDIN, a.g.k., 2005, s.14.

⁴³⁶ ALABAYIR, A., ve MUZIR, E., (2016), ‘Dış Ticaret İşlemlerinde Ticaret Yapılan Yere Göre Ödeme Şekli Tercihi ve Tercih Nedenlerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma’, İşletme Araştırma Dergisi, s.306.

⁴³⁷ T.C. Merkez Bankası’nın 02.01.2002 tarihli ve 2002/YB-1 sayılı Sermaye Hareketleri Genelgesi, s.46.

⁴³⁸ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.73.

⁴³⁹ T.C. Merkez Bankası’nın 02.01.2002 tarihli ve 2002/YB-1 sayılı Sermaye Hareketleri Genelgesi, s.46/A.

3.3.1.9. İhracat faktoringi

Alıcının ya da tedarikçinin yurtdışında olması durumunda uluslararası faktöringden söz edilmektedir. Tedarikçinin ülkede, alıcıların ülke dışında bulunması durumunda ihracat faktöring, tersi durumda ise ithalat faktöring olmaktadır. İhracat faktöründe ülke dışında bulunan ve sevk edilen mallara ilişkin riskleri, ithalat faktörü üstlenmektedir. İhracat faktörü ise ihracatçıya garanti vermektedir. İhracat faktöringinde; ticari alacak ithalat faktörüne devredilmektedir. İşlemde iki faktor şirketi yer almasından dolayı iki faktörlü faktoring işlemi olarak da adlandırılır.⁴⁴⁰ Ancak ihracatçının ülkesindeki faktor, ithalat yapan ülkenin faktörünü devre dışı bırakarak; kayıtların birden fazla tutulmasının yarattığı masrafları, haberleşme masraflarını ve yönetim masraflarını minimize etmeyi tercih edebilir. Bu bağlamda müşterisinin ihracattan doğan borçları, iç ticarete yapılan işlemdeki gibi ortaya çıkmış olacaktır. Bu çerçevede ihracat faktörü, ülkedeki borçlularla doğrudan iletişime geçer ve borç miktarına onay verebilmek için elde ettiği bilgiler dahilinde kararlar alır.⁴⁴¹

Merkez Bankası tarafından yayınlanan 25 Sıra No.lu Tebliğ⁴⁴² göre; faktoring şirketleri tarafından yurtdışından ihracat faktöring amacıyla sağlanan ve bu amaçla kullandırılan fonlar için KKDF kesintisi hesaplanmamaktadır.⁴⁴³ Ancak 19.04.2000 tarihli ve 2000/1 sayılı Merkez Bankası Talimatına göre; ihracat faktöringinde kullanılacağı beyan edilen kısmın belirtilen amaç için kullanıldığının belgelenememesi ve doğrulanamaması durumunda, fon kesintilerinin cezai faizi ile birlikte tahsili gerekmektedir.⁴⁴⁴

3.3.1.10. Post finansman kredileri

Post finansman kredisi, ithalatın finansmanında kullanılmak amacıyla yurtdışından sağlanan krediler kapsamında değerlendirilir. Bu nedenle KKDF kesintisi yapılması gerekmektedir. Muhabir bankaların Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların garantisi altında verdikleri post finansman kredilerini doğrudan yurtdışında bulunan satıcının hesabına göndermesi mümkün bulunmamaktadır. Bu bağlamda ilgili tutarların

⁴⁴⁰ EKE, S., ve ÇETİNER, E.M., (2020), ‘İhracatta Tedarikçi Kredi Riskinin Garanti Altına Alınmasında Faktoring, İhracat Artışına ve Ekonomik Büyümeye Desteği’, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, s292.

⁴⁴¹ TOSUN, D., (2007), ‘Bir İhracat Finansman Yöntemi Olarak Faktoring: Dünya ve Türkiye Uygulaması’, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.29.

⁴⁴² 18.02.2000 tarihli ve 23968 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

⁴⁴³ 12.05.1988 Tarih ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No’lu Tebliğ,m.3/23.

⁴⁴⁴ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.76.

öncelikle Türkiye'ye sevk edilmesi ve daha sonra Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar tarafından sevk edilmesi gerekmektedir. Esasen Türkiye'de yerleşik bulunan kişilerin yurtdışından elde ettikleri döviz kredilerinde, kreditor tarafından borçlu firma adına kredi açıklaması ile Türkiye'de faaliyette bulunan ve kredi kullanımına aracılık eden bankaya direkt olarak gönderilmesi gerekmektedir. Ancak yurtdışında faaliyette bulunan kreditor banka tarafından borçlu adına ilgili borçlu adına hesap açılması ve kredinin öncelikle bu hesaba aktarılıp, daha sonra Türkiye'deki aracı bankaya gönderilmesi durumunda; kreditor tarafından alınacak olan ve yapılan aktarımın kredi lehdarının lehine olduğuna dair yazıya istinaden ilgili işlem, doğrudan Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar aracılığıyla yapılmış bir işlem olarak kabul edilecektir. Vesaik mukabili ödeme türünde yurtdışında faaliyette bulunan kreditorün ithalat bedelini ihracatçıya ödemesi durumunda, ithalatçının ilgili tutarı vade sonunda yurtiçinde faaliyette bulunan banka vasıtasıyla yurtdışındaki kreditor'e ödemesi durumunda, ithalatçının yurtdışından sağladığı kredi söz konusu olmakta ve KKDF kesintisi yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Post finansman kredisinden bir banka yararlanması durumunda, ilgili işlem bankaların yurtdışından sağladıkları kredi olarak değerlendirilecek ve bu nedenle KKDF oranı sıfır olacaktır.⁴⁴⁵

3.3.1.11. Kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalat

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonuna tabi olan işlemler; krediler ve vadeli ithalat işlemleri olarak sıralanabilir. İthalatta KKDF, ödeme şekline bağlanmıştır. Bu bağlamda aşağıda sayılı ödeme şekillerinden biri ile ithal edilen eşyanın mal bedeli KKDF'ye tabidir.⁴⁴⁶

- a.) Mal mukabili ödeme şekline göre ithalat,⁴⁴⁷
- b.) Kabul kredili ödeme şekline göre ithalat⁴⁴⁸ ve

⁴⁴⁵ ÇAKICI ve CEYLAN, a.g.k., 2014, s.76-77., AYDIN, a.g.k., 2005, s.18, T.C. Merkez Bankası'nın 02.01.2002 tarihli ve 2002/YB-1 sayılı Sermaye Hareketleri Genelgesi, s.10.

⁴⁴⁶ ALTINOLUK, B., 'Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu', Vergide Gündem.

⁴⁴⁷ Mal mukabili ödeme şekli, ihraç edilen malın ithalatçıya teslim edilmesinden sonra ilgili tutarın ödenmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: AĞSAKAL, A., ve ERKAN, M. K., (2016), 'Türkiye'de Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Faiz Oranları', Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt:12, Sayı:12, s.583.

⁴⁴⁸ Kabul kredili ödeme şekli, ithalatçının mal bedelini belirli bir vadede ödemesini taahhüt eden ve ödemede bir poliçenin araç kullanmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: AĞSAKAL ve ERKAN, a.g.k., 2016, s.584.

c.) Vadeli akreditif ödeme⁴⁴⁹ şekline göre ithalattır.

Bu bağlamda bedelin ithalattan önce ödendiği uluslararası ticarete kullanılan ödeme şekillerinden peşin, akreditifli ve vesaik mukabili ödeme şekillerinde ithalat işlemleri üzerinden fon kesintisi yapılmamaktadır.⁴⁵⁰ Vadeli akreditif (Kabul kredili akreditif dahil) ödeme şeklinde; akreditif tutarının artırılması ya da akreditif ödeme vadesinin uzatılması durumunda, artırılan tutar ya da sürenin uzatılması sonucu bedel değişimi üzerinden KKDF kesintisi yapılması gerekmektedir.⁴⁵¹ Ancak yukarıda sayılmış ve KKDF konusuna giren ithalatlarda da bazı istisnalar belirlenmiştir. Buna göre; İhracatı Teşvik Belgesi ile Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamından yapılmış olan kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalatlarda, KKDF oranı sıfır olarak belirlenmiştir.⁴⁵² 08.04.2015 tarihli ve 2015/7511 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴⁵³ ile belirlenmiş listede bulunan malların ithalatında ödeme şekillerine bakılmaksızın ilgili malların ithalatında, KKDF kesintisi oranı, sıfır olarak belirlenmiştir.⁴⁵⁴ 24.07.2017 tarihli ve 2017/10640 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı⁴⁵⁵ ile kıymetli taşların Borsa İstanbul A.Ş.’de işlem görmek üzere yapılan ithalatlarında ödeme şekline bakılmaksızın KKDF kesinti oranı, sıfır olarak belirlenmiştir.⁴⁵⁶

3.3.2 Kaynak kullanımını destekleme fonu kesintisi yapmak zorunda olanlar

88/12944 sayılı Kararın ‘Fon Kesintilerinin Yatırılma Zamanı’ başlığını taşıyan 4. maddesi, hem Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintisi yapmak zorunda olanları belirtmiş hem de kesilen bu fonların ne zaman ödeneceğini belirtmiştir. Buna göre; ‘Bankalar, özel finans kurumları ve finansman şirketleri, tahsil ettikleri fon kesintilerini Türk lirası kredilerde faiz tahakkukunu, döviz kredilerinde kredinin kullanıldığı veya kullandırıldığı ve kredili ithalatla tahsilatı izleyen ayın 15. günü akşamına kadar Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu’na yatırmak zorundadırlar’. Ayrıca sözü edilen kararın 9. maddesine göre; ‘fon kesintilerinin süresinde yatırılmasından, kredi kullanan, krediyi

⁴⁴⁹ Vadeli akreditifli ödeme şekli, müşterinin talebi üzerine ya da bir bankanın akreditif şartlarının sağlanması şartıyla üçüncü bir tarafa, vadeli ödeme talebine gireceğine, kabulde bulunacağı ya da satın alacağı düzenlemedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: AĞSAKAL ve ERKAN, a.g.k., 2016, s.585.

⁴⁵⁰ ÖZDOĞAN, S., ‘KKDF; İsminin ‘Fon’ Olduğuna Aldanmayın’, Gümrük ve Ticaret Dergisi, s.105.

⁴⁵¹ 12.05.1988 Tarih ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No’lu Tebliğ, Geçici Madde.

⁴⁵² 12.05.1988 Tarih ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No’lu Tebliğ, m.2/8.

⁴⁵³ 10.04.2015 tarihli ve 29322 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴⁵⁴ 08.04.2015 tarihli ve 2015/7511 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁴⁵⁵ 29.07.2017 tarihli ve 2017/30138 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴⁵⁶ 24.07.2017 tarihli ve 2017/10640 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

kullandıran veya kullanılmasına aracılık eden ve kredili ithalatta tahsilatı yapan bankalar, özel finans kurumları, finansman şirketleri ve gümrük idareleri sorumludur. Fon kesintilerinin bankalar, özel finans kurumları ve finansman şirketlerince süresinde yatırılmaması durumunda; yatırılmayan kısım, fon lehine tahakkuk ettirilecek cezai faizi ile birlikte tahsil edileceği' hüküm altına alınmıştır.

Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışından elde ettikleri krediler, KKDF'ye tabi olmaktadır. Bu kredilerin bankalar aracılığıyla gerçekleştirilme zorunluluğuna yukarıda değinilmişti. Bu nedenle bu krediler üzerinden hesaplanan KKDF kesintileri, aracılık eden banka tarafından tahsil edilerek, ödenmesi gerekmektedir.⁴⁵⁷ Ancak kredinin, Türkiye'de faaliyette bulunan bir banka aracılığı ile yapılmaması durumunda; ilgili firmalar hakkında yasal işlemin yapılmasını teminen, bankaların genel müdürlükleri tarafından Hazine ve Maliye Bakanlığı Kambiyo Genel Müdürlüğü'ne bildirilmesi gerekmektedir.⁴⁵⁸

3.3.3. Fona kesinti yapılmayacak krediler

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'na ilişkin düzenlemelerin yapılması için yetki, Cumhurbaşkanı ve T.C. Merkez Bankasına verilmiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı ve Merkez Bankası bu yetkilerini kullanarak bazı konuları istisna kapsamına almışlardır. Bu istisnalar 88/12944 sayılı Kararnameye İlişkin KKDF Hakkında 6 Sıra No.lu Tebliğin 3. maddesinde verilmiştir. Bu istisnalar bazı işlemleri teşvik etmek ve fon kesintisinin reel piyasaya etkisini minimize etmesi amaçlanmıştır.

3.3.4. KKDF kesintisinin oranı ve KKDF kesintisinin hesaplanması

Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin sahip olması gereken en önemli özellik, konjonktüre göre farklı oranların kullanılmasının gerekliliğidir. Bu bağlamda kaynak kullanımını desteklemene fonunun konusuna giren işlemlere benzer olarak, fon kesintileri oranlarında da değişiklikler bulunmaktadır.

⁴⁵⁷ KIRAC, a.g.k., 2010, s.30.

⁴⁵⁸ T.C. Merkez Bankası'nın 02.01.2002 tarihli ve 2002/YB-1 sayılı Sermaye Hareketleri Genelgesi, s.13.

Tablo 3.1.: KKDF Kesinti Oranları

İşlemin Türü	KKDF Kesintisi Oranları
Bankalar ve Finansman Şirketlerince kullanılan	
a.) Tüketici Kredileri	%15
b.) Diğer Krediler	%0
Bankalar ve Finansman Şirketlerinin Yurtdışından Sağladıkları Kredilerde	%0
Bankalar ve Finansman Şirketleri Dışında Türkiye’de Yerleşik Kişilerin Yurtdışından Sağladıkları Kredilerde	%3
Kabul Kredili, Vadeli Akreditif ve Mal Mukabili Ödeme Şekillerine Göre Yapılan İthalatta	%6

Kaynak: 88/12944 sayılı Kararnameye İlişkin KKDF Hakkında 6 Sıra No.lu Tebliğinin 2. maddesi.

Ayrıca 88/12944 sayılı Kararnameye İlişkin KKDF Hakkında 6 Sıra No.lu Tebliğinin 2. maddesine göre, Bankalar ve finansman şirketleri dışında Türkiye’de yerleşik kişilerin yurtdışından sağladıkları kredilerde; fon kesintisinin oranı, vadeye göre belirlenmiştir. Bu oran değişikliğin amacı; kısa vadeli hareketlerin azaltılmak istenilmesidir. Bu bağlamda bankalar ve finansman şirketleri dışında Türkiye’de yerleşik kişilerin yurtdışından sağladıkları kredilerde ortalama vadesi bir yıla kadar olan kredilerde %3, ortalama vadesi 1 yıl ile 2 yıl arasında olan kredilerde %1, ortalama vadesi 2 yıl ile 3 yıl arasında olan kredilerde %0.5 ve ortalama vadesi 3 yıl ve üzerinde olanlarda ise %0 oranında fon kesintisi yapılmaktadır. Bu düzenlemenin nedeni daha önce de belirtildiği üzere uzun vadeli yabancı kaynakların verimli kullanılması durumunda, öz kaynaklar kadar değerli olmasıdır. Kısa vadeli olarak kullanılan krediler, vadesi bir yıldan daha azdır. Bu bağlamda ödenme süresi kısa olduğu için şirketleri olumsuz etkileyebilmektedir.

KKDF Hakkında 6 Sıra No.lu Tebliğin 2. maddesinde KKDF kesintisinin hesaplanma şekli, kredilerin türüne ve ithalatta farklı esaslara bağlanmıştır. Buna göre;

Bankalar ve finansman şirketlerince kullandırılan tüketici kredilerinde ve diğer kredilerde, Bankalar ve finansman şirketlerinin yurtdışından sağladıkları kredilerde ve Bankalar ve finansman şirketleri dışında Türkiye’de yerleşik kişilerin yurtdışından sağladıkları kredilerde fon kesintileri, Türk Lirası kredilerde tahakkuk ettirilen faiz tutarı üzerinden; dövizde endeksli ve diğer endeksli kredilerde, borç bakiyesine ilişkin kur farkı veya endeks farkı ile dönem faizinin cari kurdan Türk Lirası karşılığı veya fark faizin (spread) toplam tutarı üzerinden, tahakkuk ettirilen faizlere ek olarak; döviz ve altın kredilerinde kredinin kullanıldığı tarihte, kredinin anapara tutarı ve altın miktarı üzerinden hesaplanarak Fon’a yatırılır. Döviz kredileri ile ilgili fon kesintilerinin hesaplanmasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kurları, altın kredilerinde ise kredinin kullanıldığı tarihten bir iş günü önce İstanbul Altın Borsası’nda oluşan ağırlıklı ortalama fiyat esas alınır. İthalatta yapılan fon kesintisi ise ithalat tutarının, fon kesintisinin yatırıldığı tarihteki gösterge niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kuru esas alınarak bulunacak Türk Lirası karşılığı üzerinden hesaplanarak, gümrük yükümlülüğünün başladığı tarihten önce bankalara veya özel finans kurumlarına yatırılır.⁴⁵⁹

Bu bağlamda TL cinsi krediler harici kredilerde, fona tabi olan tutar farklılaştırılarak, kredi kullanacak gerçek ve tüzel kişilerin TL cinsinden kredi kullanması özendirilmektedir.

3.4. Damga vergisi (DV)

KDV ve BSMV bireylerin ekonomik işlemlerini vergilendirirken; damga vergisi, hukuki işlemleri vergilendirmektedir. Bu bağlamda damga vergisi bireylerin kendi aralarında yaptıkları hukuki işlemler ya da devletle olan hukuki işlemleri sonucunda düzenledikleri belgeler ya da kağıtlar üzerinden ödedikleri mali yükümlülükler olarak ifade edilebilir.⁴⁶⁰

Damga vergisinin yürürlüğe konulmasında, Fransa’dan etkilenilmiş ve bu anlamda ilk düzenleme olan Varaka-i Sahihe Nizamnamesi 1858 yılında yürürlüğe girmiştir. İlerleyen yıllarda da ilgili vergi ile ilgili düzenlemeler devam etmiş,⁴⁶¹ ancak günümüzdeki anlamda damga vergisi, 1964 yılında yürürlüğe giren 488 sayılı Kanun ile olmuştur. Diğer harcama vergilerinde olduğu gibi damga vergisinde de 1980’li ve 1990’lı yıllarda bazı değişiklikler olmuş ve bu bağlamda kapsamı açısından bazı düzenlemeler ve

⁴⁵⁹ 12.05.1988 Tarih ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No’lu Tebliğ, m.2.

⁴⁶⁰ ÖNCEL, KUMRULU ve ÇAĞAN, a.g.k., 2001, s.441.

⁴⁶¹ OKTAR, S.A., (2016), ‘Türk Vergi Sistemi’, İstanbul: Türkmen Kitabevi, s.237.

güncellemeler yapılmıştır. Esas itibariyle mali amaçlı olan bu vergi, devletin ihtiyacı olan vergi gelirlerine fazla katkısı olmamakla birlikte (2019 yılında vergi gelirleri içindeki payı %2,62'dir), düzenlenen belgelerin tamlığı ve telafi edici bir vergi olması nedeniyle dolaylı bir fonksiyona sahiptir.⁴⁶²

Mükellef sayısı bakımından en çok mükellefe sahip vergilerden birisi olan damga vergisi, mükelleflerin kişisel durumlarına göre objektif bir vergi, vergiyi ödeyen ile vergi yükünü taşıyana göre dolaysız, vergi kapsamına göre genel bir vergi ve verginin ekonomik kaynaklarına göre ise harcamalar üzerinden alınan bir vergidir.⁴⁶³ Ancak damga vergisinin sahip oldukları özellikler bakımından birçok yazar ya harç ya da resim olarak nitelendirmişlerdir. Bu bağlamda Şenyüz ve diğerleri, Kırman ve Oktar, damga vergisini gerçekleştirilen hukuki işlemler üzerinden alınan resim niteliğinde bir mali yükümlülük olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁶⁴ Buna karşılık Erginay, damga vergisi harçlara benzetmiştir. Erginay, her iki yükümlülüğün de kamu hukuku zorunluluğu olduğunu ve ilgili işlemlerin kanunlarla konulması gibi ortak noktalarının olduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁷ Bu bağlamda resim, belirli bir işin yapılması için önceden izin alınması karşılığında yapılan ödemelere; harç ise belirli bir hizmetten yararlanma karşılığı alınan ücretlere denilmektedir. Damga vergisi incelendiğinde; bazı hukuki düzenlemeler, hukuki açıdan zorunlu olarak; bazı hukuki düzenlemeler ise iradi olarak belgeye bağlanmakta ve damga vergisi ödenmektedir. Ancak ilgili işlemleri belgeye bağlamak, ilerleyen süreçlerde ortaya çıkan ihtilaflarda kanıt niteliği taşıyarak, ilgili verginin ödenmesinin karşılığını oluşturacaktır. Buna karşın vergi, kamu harcamaları karşılamak amacıyla bireylerden ödeme güçleriyle orantılı ve karşılıksız olarak parasal değerlerdir. Bu anlamda damga vergisi, normal vergi tanımının dışına çıkarak, kişilere özel faydalar sağlayabilmektedir ve bu nedenle resim ya da harçlara benzetilebilmektedir.

3.4.1. Damga vergisinin konusu

Damga vergisinin konusu, belirli işlemler olmakta ve bu işlemler sonucu düzenlenen kağıtlardır. Diğer bir ifade ile damga vergisinin konusu soyut işlemler

⁴⁶² AKDOĞAN, a.g.k., 2006, s.517.

⁴⁶³ HACIKÖYLÜ, C., (2017), 'Damga Vergisinin Vergi Sistematiği İçindeki Yeri, Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri', Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, s.129.

⁴⁶⁴ ŞENYÜZ, YÜCE ve GERÇEK, a.g.k., 2018, s.349.

⁴⁶⁵ OKTAR, a.g.k., 2016, S.237.

⁴⁶⁶ KIRMAN, A., (1997), '488 sayılı Damga Vergisi Kanunu Şerhi', Ankara, 2. Baskı, s.1.

⁴⁶⁷ ERGİNAY, A., (1984), 'Vergi Hukuku', Ankara: Turhan Kitabevi, s.275.

olmayıp, işlemleri görünür hale getiren belgeler ya da kağıtlardır.⁴⁶⁸ Kağıt terimi, 488 sayılı Damga Vergisi Kanununun 1. maddesinde, kağıt teriminin tanımı şu şekilde yapılmıştır;

Kağıt, yazılıp imzalamak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeler ile elektronik imza kullanılmak suretiyle manyetik ortamda ve elektronik veri şeklinde oluşturulan belgeleri ifade eder.⁴⁶⁹

Ancak kağıdın damga vergisinin konusuna girebilmesi için sadece tanıma uyması yeterli olmamakta, ayrıca ilgili Kanuna ekli 1 sayılı tabloda yer alması gerekmektedir. Söz konusu kağıtların sadece düzenlenmiş olmaları yeterli bulunmayıp, hukuki sonuçlar yaratacak biçimde ilgili yerlere ibraz edilmeleri de gerekmektedir.⁴⁷⁰ Herhangi bir resmi daire ya da gerçek ve tüzel kişiler nezdinde bir sözleşmenin varlığını ya da bir edimin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, ibraz edilebilecek kağıtlar 488 sayılı Kanunun (1) sayılı tabloda yer alması durumunda, vergiye tabi tutulur. Kanunda geçen ibraz kelimesi, bir hakkın var olduğunun ispatı için kağıdın resmi bir daireye gösterilmesini ifade etmektedir.⁴⁷¹

Tabloda verginin konusuna giren kağıtlar, dört gruba ayrılmıştır.

- a.) Akitlerle İlgili Kağıtlar: Akitlerle ilgili kağıtlar ikiye ayrılmıştır. Belirli bir parayı ihtiva eden kağıtlar (mukavelenameler, kira mukavelenameleri, kefalet, teminat ve rehin senetleri vb.), nisbi olarak ya da diğer bir ifade ile değer esaslı (advalorem) olarak vergilendirilmektedir. Belirli bir parayı ihtiva etmeyen kağıtlar (tahkimnameler ve sulhnameler vb.), maktu olarak ya da diğer bir ifade ile miktar esaslı (spesifik) olarak vergilendirilmektedir.
- b.) Kararlar ve Mazbatalar: Kararlar ve mazbatalar, hakem kararları ve ihale kararları olarak ikiye ayrılmaktadır. Hakem kararlarından belirli bir parayı ihtiva edenler, nisbi olarak vergilendirilirken; belirli bir parayı ihtiva etmeyen hakem kararları, maktu olarak vergilendirilmektedir. İhale kararlarının ise nisbi olarak vergilendirilmesi öngörülmüştür.
- c.) Ticari İşlemlerde Kullanılan Kağıtlar: Ticari işlemlerde kullanılan kağıtlar, ticari ve mütedavil senetler ve ticari belgeler olmak üzere ikiye ayrılır. Ticari

⁴⁶⁸ DEĞER, N., (2006), 'En son Şekliyle Damga Vergisi Uygulaması', Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s.30.

⁴⁶⁹ 488 sayılı DVK, m.1.

⁴⁷⁰ ARSLAN, M., (2001), 'Türk Vergi Sistemi', Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.332.

⁴⁷¹ DEĞER, N., (1999), 'Damga Vergisinin Temel Özellikleri', <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/49MaliCozum/07%20-%2049%20NUR%C4%B0%20DE%C4%9EER.doc> (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

ve mütedavil senetler de kendi içinde dörde ayrılmaktadır. Emtia senetleri (makbuz senedi, rehin senedi vb.) ve konşimentolar, maktu olarak vergilendirilirken; deniz ödöncü senedi, ipotekli borç senedi ve irat senetleri ise nisbi olarak vergilendirilmektedir. Ticari belgeler ise kendi içinde altıya ayrılmakta ve bu belgelerin hepsi maktu olarak vergilendirilmektedir.

- d.) Makbuzlar ve Diğer Kağıtlar: Makbuz ve diğer kağıtlar; makbuzlar, beyannameler ve tabloda yazılı olan kağıtların özet, suret ya da tercümeleri olarak üçe ayrılır. Makbuzlar, nisbi olarak vergilendirilirken; beyannameler ve tabloda yazılı olan kağıtların özet, suret ya da tercümeleri maktu olarak vergilendirilmektedir.

Yukarıda belirtilen kağıtların yanında bazı finansal işlemler sonucunda düzenlenen vergiye tabi kağıtlar ya da makbuzlar, ilgili verginin konusuna girmektedir. Bu bağlamda bankalara yatırılan paralar karşılığında düzenlenen makbuzlar, damga vergisinin konusuna girmektedir.⁴⁷² Doğrudan finansal işlem olmamasına rağmen içerisinde barındırdığı kambiyo işlemleri nedeniyle ithalat ve ihracatın da incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda geçici ihracat hariç diğer ihracat ve ithalatlarda gümrük idarelerine verilen beyannameler, maktu olarak damga vergisine tabidir.⁴⁷³ Dövizle ilgili işlemlerde, ilgili kağıt nisbi olarak vergilendirilmesi durumunda; verginin matrahı, Merkez Bankasınca ilan edilen döviz kurlarına göre hesaplanması gerekmektedir.⁴⁷⁴ Menkul kıymetlerin geri alma taahhüdü ile satım ve geri satma taahhüdü ile alım işlemleri nedeniyle düzenlenen ‘Repo ve Ters Repo İşlemleri Teyit Formu’, ya da bu işlemler için düzenlenen dekontlar, ilgili verginin konusuna girmektedir.⁴⁷⁵ 13.09.2018 tarihli ve 85 sayılı ‘Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar’ı ile Türkiye’de yerleşik kişilerin, Bakanlıkça belirlenen durumlar hariç olmak üzere, kendi aralarında menkul ve gayrimenkul alım ve satımı ve her türlü menkul ve gayrimenkul kiralama işlemlerini döviz cinsinden ya da dövize endeksli olarak düzenlemeyecekleri hüküm altına alınmıştır. Bu bağlamda ilgili Karara göre; daha önce döviz cinsinden ya da dövize endeksli olarak düzenlenmiş olan sözleşmeler, TL’ye çevrilecektir. Damga Vergisi Kanunun 14. maddesine göre; belirli bir bedeli ihtiva eden

⁴⁷² 17.10.1975 tarihli ve 8 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

⁴⁷³ 17.10.1975 tarihli ve 8 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

⁴⁷⁴ 11.11.1980 tarihli ve 15 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

⁴⁷⁵ 17.03.1995 tarihli ve 27 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

sözleşmelerde belirtilen bedelin artması durumunda, artan miktarın aynı nispette vergiye tabi olacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda Damga Vergisi Kanunu ya da diğer özel kanunlarda herhangi bir istisna kapsamında yer almadığı sürece ilgili artışlar, ilgili verginin konusuna girecektir.⁴⁷⁶ Döviz kazandırıcı faaliyetlerde bulunan şirketler, Ticaret Bakanlığı tarafından düzenlenen ‘Vergi, Resim ve Harç İstisnası Belgesi’ne sahip olması ve ibraz etmeleri durumunda vergiden muaf olmaktadır.⁴⁷⁷ Akreditif ve kredi mektup ve telgrafları, 2005 yılında yapılan değişiklikle ilgili vergiden istisna edilmiştir. Ancak, yurtdışındaki firmaya yapılan ödemelere ilişkin düzenlenen kağıtlar, verginin konusuna girmektedir.⁴⁷⁸ Mali Hakların Devri Sözleşmesi’nde 488 sayılı Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer alan tabloda ‘Akitlerle İlgili Kağıtlar’ başlığı altında sadece belirli bir parayı ihtiva eden sözleşmeler ile tahkimnameler ve sulhnameler yer alıyor olmasından dolayı; belirli bir bedeli ihtiva etmeyen mali hakların devri sözleşmeleri, verginin kapsamı dışından kalmaktadır. Bu bağlamda ilgili sözleşmelerin vergi kapsamına girebilmesi için belirli bir bedeli ihtiva etmesi gerekmektedir.⁴⁷⁹

Vergilerin mülkiliği ilkesi gereği yukarıda belirtilen kağıtların, verginin konusuna girebilmesi için bu kağıtların Türkiye’de düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak, yurtdışında ya da Türkiye’de bulunan diğer ülkelerin elçilik ve konsolosluklarında düzenlenerek, Türkiye’de resmi dairelere ibraz edilmesi ve ilgili kağıtların ya da belgelerin 488 sayılı Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer alıyor olması durumunda, damga vergisinin konusuna girmektedir.⁴⁸⁰

Vergiye tabi kağıtlardaki hükümlerin yenilenmesi, değiştirilmesi, devri, bozulması ya da ilgili sürelerin uzatılması da verginin konusuna girmektedir.⁴⁸¹ Sözleşmelerin sürelerinin uzatılması durumunda, aynı miktar veya nispette vergiye tabi olması gerekmektedir.⁴⁸² İlgili kağıtların tabi olacağı verginin tayininin belirlenebilmesi için öncelikle şekli kanunlarda belirtilmiş olan kağıtların kanundaki adlarına bakılır ve ilgili kağıtlar 488 sayılı Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yazılı vergisi bulunur. Şekli kanunlarda belirtilmemiş olan kağıtlarda, kağıdın üzerinden yazının hüküm ve manasına bakılarak ve sözü edilen tabloda yazılı vergisi bulunur. Mahiyeti belirlenecek olan kağıtta

⁴⁷⁶ GİB, 22.11.2018 tarihli ve DV-22/2018-1 sayılı Damga Vergisi Sirküleri.

⁴⁷⁷ GİB, 20.01.2020 tarihli ve 17192610-155[DMG-18-64]-E.12990 sayılı Muktezası.

⁴⁷⁸ GİB, B.07.1.GİB.0.02.62/6206 sayılı Damga Vergisi Genel Yazıları.

⁴⁷⁹ GİB, 31.03.2020 tarihli ve 64597866-155[6-14]-E.10167 sayılı Muktezası.

⁴⁸⁰ 488 sayılı DVK, m.1.

⁴⁸¹ 488 sayılı DVK, m.2.

⁴⁸² 10.08.1970 tarihli ve 6 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

başka bir kağıda atıfta bulunulması durumunda, atıf yapılan kağıda göre değerlendirme yapılır.⁴⁸³

3.4.2. Damga vergisinin mükellefi

Esasen damga vergisinin mükellefi, 488 sayılı Kanuna ekli (1) sayılı tabloda bulunan kağıtları imzalayanlardır. Ancak, mükellefiyetin belirlenmesinde kağıdın türüne göre özel halleri vardır. Buna göre; resmi dairelerle kişiler arasındaki işlemlerde; verginin mükellefi, kişiler olacaktır. Yurtdışında düzenlenen ya da Türkiye’de bulunan diğer ülkelerin elçiliklerinde ya da konsolosluklarında düzenlenen kağıtlarda, Türkiye’de bu kağıtları resmi daireler ibraz eden, ilgili kağıtlar üzerinde devir ya da ciro işlemi yapan ve herhangi bir suretle bu kağıtların hükmünden yararlananlar, verginin mükellefi olacaktır. Diğer yandan 488 sayılı Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer alan ticari veya mütedavil mahiyetinde bulunan kağıtlarda verginin mükellefi, bu kağıtları ilk kullanan ya da satan kişi ya da kişiler olacaktır.⁴⁸⁴ Kağıtlara birden fazla imza atılması durumunda; resmi daire veya bir gerçek veya tüzel kişi adına kağıtlara konulan birden fazla imza bir imza hükmünde olmakta ve verginin tekerrürünü gerektirmemektedir. Ancak maktu vergiye tabi olan kağıtlarda; birden fazla imza olması durumunda imza adedince vergi alınacaktır. Nispi vergiye tabi olan kağıtlarda; bireylerin hisseleri kağıtlarda ya da makbuzlarda belirtilmişse; damga vergisi, hisselerine göre ödenmektedir.⁴⁸⁵ Kağıtları ibraz edenler, mükelleflere rücu etme hakları saklı olmak üzere, vergiye tabi kağıtlara ilişkin vergilerin ödenmemesinden ya da noksan ödenmesinden sorumludur. Birden fazla kişi tarafından imzalanmış ve vergiye tabi kağıtlara ilişkin vergilerden ve cezaların ödenmesinden imzalayan kişiler müteselsilen sorumludur. Birden fazla kişi tarafından imzalanmış ve vergiye tabi kağıtlarda; imzalayanlardan biri ya da birkaçının vergiden muaf olması durumunda da vergi noksan olarak ödenemez. Yukarıda da belirtildiği üzere resmi idareler ile kişiler arasında yapılan hukuki işlemlerde, kişiler verginin mükellefidir. Ancak bu kağıtlara ait olan verginin hiç ödenmemesi ya da eksik ödenmesinde, vergiden ve cezadan ilgili kişiler ile birlikte vergiden muaf tutulmuş kişiler de müteselsilen sorumlu olacaktır. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen mükellefler, tarafı oldukları hukuki işlemlere ilişkin vergilerin ödenmesinden sorumludurlar. Resmi daireler ve noterler ise ilgili işlemleri onaylamadan ya da ilgili belgeleri vermeden önce verginin

⁴⁸³ 488 sayılı DVK, m.4.

⁴⁸⁴ 488 sayılı DVK, m.3.

⁴⁸⁵ 488 sayılı DVK, m.7.

ödendiğini kontrol etmek zorundalardır. Bu bağlamda verginin hiç ödenmemesi ya da eksik ödenmesinden ortaya çıkan cezalar, düzenleyenlere ait olacaktır.⁴⁸⁶ Damga vergisinin hiç ödenmemiş ya da noksan ödenmesinde durumunda noterlere, her bir kağıt için maktu vergilerde %50, nisbi vergilerde %10 oranında özel usulsüzlük cezası kesilir. Ancak 2021 yılı için bu rakam, 3.10 TL'den az olamaz.⁴⁸⁷ Vergi cezasını gerektiren kağıtların hamilleri tarafından terk edilmesi, ilgili cezaların alınması engel oluşturmamaktadır.⁴⁸⁸ Bu bağlamda yukarıda sayılmış olan vergi mükellefleri ve sorumlularının ceza bakımından sorumlulukları devam etmektedir.

3.4.3. Damga vergisinde vergiyi doğuran olay

Vergi Usul Kanunu ile tanımlanan 'vergiyi doğuran olay' kavramı damga vergisi açısından Kanunun 1. maddesinde yer almıştır. Bu düzenlemeye göre; Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer alan bir kağıdın imzalanması ya da kağıda imza yerine geçecek bir işaret konulması ve bir hususun ispatı için ibraz edilebilecek nitelikte olması, verginin doğumu için gereklidir. Bu şartların bir arada bulunduğu hallerde damga vergisini doğuran olay meydana gelecek ve devlet açısından vergi alacağı, mükellef açısından ise vergi borcu ortaya çıkacaktır. Buna karşılık aranan şartlardan birinin bulunmaması, vergiyi doğuran olayın oluşumunu engelleyecek ve vergi ortaya çıkmayacaktır.⁴⁸⁹ Diğer bir ifade ile damga vergisi doğuşu için üç şart gereklidir. Bu şartlar;

- a.) 488 sayılı Damga Vergisi Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer alan bir kağıdın bulunması,
- b.) Bu kağıdın imza ya da imza yerine geçen bir işaret konulması ve
- c.) Bu kağıtların ibrazıdır.

Bu bağlamda vergiyi doğuran olayın ortaya çıkabilmesi için Kanuna ekli (1) sayılı tabloda bulunan kağıdın düzenlenmesi gerekmektedir. 'Düzenlenmesi' deyiimiyle ifade edilen, işlemlerin elle veya makineyle, Türkçe ya da yabancı bir dille yazılarak, varlığı sabit kılınan kağıda imza veya imza yerine geçecek bir işaret konulması ve kağıda bağlanan işlemin hukuki tekemmülünü tamamlamasıdır. Ancak bazı durumlarda ilgili kağıtların düzenlenmesi, zorunluluktan kaynaklanmamaktadır. İlerleyen zamanlarda ihtilaf çıkmasında kanıt oluşturması amacıyla düzenlenmektedir. Bu gibi durumlarda,

⁴⁸⁶ 488 sayılı DVK, m.24.

⁴⁸⁷ 213 sayılı VUK, m.355.

⁴⁸⁸ 488 sayılı DVK, m.28.

⁴⁸⁹ KIRMAN, a.g.k., 1992, s.2.

kağıdın düzenlenmemesi durumunda, vergi ortaya çıkmayacaktır.⁴⁹⁰ Bu bağlamda yukarıda sayılmış şartlardan biri ya da birkaçının gerçekleşmemesi, verginin doğumunu engelleyecektir. İmza atamayanların hukuki işlemlerinin senet niteliği taşıyabilmesi için ilgili senetlerin noterlikte düzenlenmesi zorunluluk olarak hüküm altına alınmış ve ilgili kişiler, damga vergisinden muaf tutulmuştur. Bu kapsamda verginin doğumu için gerekli tüm şartlar ortaya çıkmasına rağmen imza atamayanların durumu dikkate alınarak, bu işlemler üzerinden vergi tahsil edilememekte ve bu düzenlemenin ilgili kişileri koruma amacı güttüğü açıktır.⁴⁹¹

Damga vergisinin doğumu için bazı özellikli durumlar bulunmaktadır. Bu durumlardan birincisi, kağıtların bir nüshadan fazla düzenlenmesidir. TDK'ya göre; 'nüsha' kelimesi, birbirinin aynısı, benzer, aynı, kopya gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁹² Bu bağlamda ilgili kağıtlar düzenlenip, ibraz edilirken birden fazla kopyasının bulunması durumunda, nispi olarak vergiye tabi kağıtlarda sadece tek nüsha üzerinden damga vergisi hesaplanırken, maktu olarak damga vergisine tabi kağıtlarda ise her bir nüsha için ayrı ayrı vergi ödenmesi gerekmektedir.⁴⁹³ Diğer bir özellikli işlem ise kağıtlarda birden fazla işlemin bulunmasıdır. Bu durumda işlemlerin birbiriyle alakalı olduğuna ya da olmadığına bakılarak, verginin durumu tayin edilmeye çalışılır. Bu bağlamda bir kağıtta bulunan işlemler birbirine bağlı ve bir asıldan doğdukları takdirde damga vergisi, ilgili işlemler içerisinde en fazla miktarda vergi alınmasını gerektiren işlem üzerinden alınır. Ancak bu işlemlere başka bir şahsın işlemleri eklenmiş ise ilgili işlemler de ayrıca vergiye tabi olacaktır. Eğer ilgili işlemler, birbirinden tamamen bağımsız ise ilgili işlemler üzerinden ayrı ayrı vergi hesaplanması gerekecektir.⁴⁹⁴ Diğer bir özellikli işlem ise vergiye tabi kağıtların suretlerinin çıkarılmasıdır. Suret ise kağıtların aslında bulunan ibarelerin aynısını bulunduran, ancak kağıtların asıllarında bulunan imzaları taşımayıp aslına uygun olduğuna ilişkin onaylayan kişi ya da kişilerin imzasını ya da kaşesini ihtiva eden kağıtlardır. Kağıtların fotokopi ile çoğaltılması durumunda da 'Aslına uygundur' ya da 'Aslı gibidir' şerhi ile onaylayan kişi ya da kişilerin imzası ya da kaşesini içermesi durumunda, ilgili kağıtların suretini oluşturacaktır. Bu duruma ilişkin 488 sayılı Kanunda bir hüküm bulunmamasına rağmen sözü edilen Kanuna ekli (1) sayılı tabloda bulunan ve

⁴⁹⁰ ŞENYÜZ, YÜCE ve GERÇEK, a.g.k., 2018, s.350-351.

⁴⁹¹ GİB, 05.12.2014 tarihli ve DV-20/2014/1 sayılı Sirküler.

⁴⁹² www.sozluk.org.tr (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

⁴⁹³ 488 sayılı DVK, m.5.

⁴⁹⁴ 488 sayılı DVK, m.6.

resmi dairelere ibraz edilecek suretlerde, kağıtlar maktu olarak damga vergisine tabi olacaktır.⁴⁹⁵

3.4.4. Damga vergisinde istisnalar

Damga Vergisi Kanununa ekli (2) sayılı tabloda damga vergisinden istisna edilmiş kağıtlar sıralanmıştır. Daha önce 1324 sayılı Damga Resmi Kanununda 83 fıkra olarak düzenlenen istisnalar ile farklı tarihlerde çıkarılan başka düzenlemelerde yer alan istisnalarla ilgili bütünlük sağlanması amacıyla tablo hazırlanmıştır. Bu düzenlemenin yapılmasında damga vergisi ile ilgili istisnaların başka kanunlarda yer almasının, kanun yapma tekniğine uygun düşmediği ve başka kanunlarda istisna hükümleri ve 1324 sayılı Kanundaki istisnaların sayı olarak fazlalığının uygulamada güçlük yaratmasının da etkili olduğunu belirtilmiştir.⁴⁹⁶

Tabloda verginin konusundan istisna edilen kağıtlar, beş gruba ayrılmıştır.

- a.) Resmi İşlerle İlgili Kağıtlar: Resmi işlerle ilgili kağıtlar; resmi daireler arasında kullanılan kağıtlar, resmi dairelerden kişilere verilen kağıtlar ve kişilerden resmi dairelere verilen kağıtlar olmak üzere üçe ayrılmaktadır.
- b.) Öğrencilerle ve Askerlerle İlgili Kağıtlar
- c.) İşçiler, Çiftçiler ve Göçmenlerle İlgili Kağıtlar
- d.) Ticari ve Medeni İşlerle İlgili Kağıtlar: Bu başlık altında birtakım finansal işlemlere istisna getirilmiştir. Bu işlemler; hisse senetleri ve de tahvillerden elde edilen temettüleri ve faiz kuponlar, çıkarılacak hisse senetleri ve tahviller için verilmiş iştirak taahhütnameleri, sigorta, reasürans ve koasürans sözleşmeleri ile bireysel emeklilik ve bu kapsamdaki katkı paylarının ödenmesine ilişkin kağıtlar, sermaye şirketleri ile yatırım fonlarının kuruluş işlemleri ve sermaye artırım işlemlerine ilişkin düzenlenen kağıtlar, bankalar ya da aracı kurumların aracılığıyla yapılan vadeli işlemler ve opsiyon işlemleri için düzenlenen kağıtlar, faktoring şirketlerinin yaptıkları faktoring sözleşmelerine ilişkin kağıtlar, kredilere ilişkin kağıtlar, devlet dış borçları ve kredilerinde öngörülen bütün ödemelere ilişkin kağıtlar, Merkez Bankasıca çıkarılan likidite senetlerine ilişkin kağıtlar, kredi kartı üyelik sözleşmeleri, kambiyo senetleri üzerine konulan aval ve şerhler, finans şirketlerince

⁴⁹⁵ GİB, 30.03.2010 tarihli ve DV-19/2010-1 sayılı Sirküler.

⁴⁹⁶ Damga Vergisi Kanunu Gerekçesi, s.480'den Aktaran: KIRMAN, a.g.k., 1997, s.505.

kullanılacak kredilere, bu kredilerin devrine, teminatlarına ve geri ödenmelerine ilişkin düzenlenmiş kağıtlar ve bu kağıtlar üzerine konulacak şerhler, sermaye piyasası araçlarının ihracı için düzenlenen makbuz, sermaye piyasası araçlarının kredileri alımı, açığa satışı ve ödünç alma ve verme işlemleri ile ilgili olarak aracı kurum ile yatırımcı arasında düzenlenen sözleşmeler, vergiden istisna tutulmuştur.⁴⁹⁷ Yukarıda birtakım finansal işlemler ve dolaylı olarak finansal işlemler sayılmış ve birçok finansal işlem, vergiden istisna tutulmuş ve daha önce belirtilmiş olan finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler de dikkate alındığında, ilgili işlemler üzerindeki mali yükümlükleri ve aracılık maliyetlerini daha da fazla artırmamak amaçlanmaktadır. Ancak türev işlemler, BSMV konusuna girmesine rağmen damga vergisinden istisna tutularak, işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin yük oluşturulması engellenmek istenmiştir. Diğer yandan türev işlemlerin damga vergisi açısından vergilendirilmesinde, ya bankalar tarafından yapılmalı ya da bankalar ve aracı kurumlar aracılığıyla yapılmalıdır. Aksi takdirde ilgili işlemlere ilişkin düzenlenmiş kağıtlar, vergiye tabi olacaktır.⁴⁹⁸

- e.) Kurumlarla İlgili Kağıtlar: Genellikle bir kamu kuruma bağlı ya da ilgili kuruluşlara ilişkin düzenlenen kağıtları kapsamaktadır.

Yukarıda belirtilen istisnalara ilaveten ilgili Kanunda ek maddelerde de bazı istisnalara yer verilmiştir. Bu işlemler, ihracat karşılığı yapılan ödemeler (ihracatın finansmanında kullanılması kaydıyla prefinansman kredileri), Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında yapılan ithalatlar ve Vergi Resim, Harç İstisnası Belgesine göre yapılan döviz kazandırıcı işlemlere ilişkin düzenlenen kağıtlar, vergiden istisna edilmiştir.

3.4.5. Damga vergisinin matrahı ve tarhı

Matrah, verginin üzerinden hesaplandığı şey olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda damga vergisinde matrah, birden fazla şekilde belirlenmiştir. Bunlar değer esaslı ve miktar esaslı matrah olarak ikiye ayrılmaktadır. Belirli bir bedeli ihtiva etmeyen kağıtlar üzerinden hesaplanacak vergilerde, değer esaslı matrah kullanılmaktadır. Diğer bir ifade

⁴⁹⁷ 488 sayılı DVK, ekli (2) sayılı tablo.

⁴⁹⁸ KORKMAZ, A., (2020), 'Türev İşlemlerden Elde Edilen Gelirin Damga Vergisi ve BSMV Yönünden Vergilendirilmemesi!', Mali Çözüm Dergisi, s.245.

ile Kanuna ekli (1) sayılı tabloda belirli bir bedeli ihtiva etmediği belirtilen ya da direkt olarak maktu olarak ödenecek vergi tutarını belirlenmesi yöntemidir. Bu kağıtlar, genel olarak bir karar niteliği gösterdiği için bir bedel ihtiva etmezler. Ancak bazı kağıtlar (makbuz senedi, varant, bilançolar, vergi beyannameleri vb.) niteliği itibariyle bir bedel ihtiva edebilir. Ancak bu kağıtlarda yazılı olan bedeller, matrah belirleme sisteminin değişmesini gerektirmez. Diğer bir matrah belirleme sistemi ise miktar esaslı matrah olarak belirlenmiştir. Bu matrah sistemine göre kağıtlar bir bedel ihtiva etmesi gerekmekte ve bu nedenle de verginin hesaplanabilmesi için çeşitli oranlar belirlenmiştir. Verginin matrahını ise kağıtlarda yazılı olan tutarlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilgili kağıtlar belirli bir bedeli ihtiva etmezse, vergilendirilmemesi sonucunu doğuracaktır.

3.4.6. Damga vergisinin ödenmesi

Damga vergisi, Kanuna ekli (1) sayılı tablodan da anlaşılacağı üzere çok sayıda hukuki işlemi içinde barındırmakta ve çok geniş sayıda kişiyi ilgilendirmektedir. Damga vergisine tabi kağıtların çok sayıda olmasına karşın, bu kağıtların resmi dairelerde düzenleme zorunluluğu bulunmaması, vergiden kaçınma yollarını artırmıştır. Bu bağlamda verginin tarh ve tahsil şekillerinin diğer vergilerden farklı olmasına neden olmuştur.⁴⁹⁹

Tahakkuku tahsile bağlı olan damga vergisinin ödenmesinde çeşitli şekiller öngörülmüştür. Bu ödeme şekilleri,⁵⁰⁰

- a.) Makbuz düzenlenmesi suretiyle yapılan ödeme,
- b.) İstihkaktan kesinti yapılması suretiyle yapılan ödeme,
- c.) Belge üzerine, basılı damga konulması suretiyle ödeme yapılması şeklinde gerçekleşmektedir.

Makbuz düzenlenmesi suretiyle yapılan ödemeler, istihkaktan kesinti yapılması suretiyle yapılan ödeme ve basılı damga konulması suretiyle yapılan ödemeler dışında kalan durumlar için belirlenmiştir.⁵⁰¹ Diğer bir ifade ile bir kağıt için başka bir ödeme şekli belirtilmemişse; ödeme, vergi dairesine başvurularak ve ödeme karşılığında makbuz alınması suretiyle yapılmaktadır. İlgili Kanunda makbuz karşılığı ödemeye ilişkin usul ve esasların Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

⁴⁹⁹ ÖNER, E., (2013), Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi', Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.442.

⁵⁰⁰ AKDOĞAN, a.g.k., 2006, s.520.

⁵⁰¹ 488 sayılı DVK, m.18.

Bu bağlamda Hazine ve Maliye Bakanlığı, Damga Vergisi Kanunu 16 Seri No’lu Genel Tebliğinde, ilgili mükellefleri saymıştır. Buna göre; İl Özel İdareleri, Belediyeler, bankalar, KİT’ler, anonim şirketler vb. kuruluşlar, damga vergisini makbuz karşılığı ödeyeceği belirtilmiştir.⁵⁰² 32 Seri No’lu Genel Tebliği ile de mükelleflere bazı eklemeler yapılmıştır. Buna göre; Kurumlar Vergisi mükellefleri, kollektif ve adi komandit şirketler ve VUK uyarınca bilanço usulüne göre defter tutanların da damga vergisini makbuz karşılığı ödeyeceği belirtilmiştir.⁵⁰³ Vergi dairesine ilgili vergileri yatıracak olan mükellefler ve vergi sorumluları, makbuz karşılığı ve istihkaktan kesinti yapılması şeklinde yapılan ödemelerde, ‘Damga Vergisi Defteri’ isimli defteri tutmak zorundadırlar.⁵⁰⁴ Bu defterler, noterlere ya da ticaret sicil memurluğuna tasdik ettirilmesi gerekmekte ve damga vergisine tabi olan kağıtların her birinin ayrı olarak bu deftere kayıt edilmesi gerekmektedir.⁵⁰⁵ Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen mükellefler, bir ay içinde düzenledikleri kağıtların vergisini ertesi ayın 23. günü akşamına kadar ilgili vergi dairesine bildirilmeli ve 26. gün akşamına kadar ödenmesi gerekmektedir. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenme yapılmayan hallerde, kağıdın düzenlendiği tarihi izleyen 15 gün içinde ilgili vergi dairesine bir beyanname ile bildirilme ve aynı süre içerisinde ödenmelidir.⁵⁰⁶ Makbuz mukabili ödenecek damga vergisinin bulunmaması durumunda; beyanname verilmesine gerek bulunmazken, keyfiyetin ilgili vergi dairesine bildirilmesi gerekmektedir.⁵⁰⁷

İstihkaklardan (hakkedişlerden) alınacak damga vergisinin ödenmesi diğer bir kısım vergilerde kaynakta tevkif usulüne benzeyen kesinti şekli ile yapılır.⁵⁰⁸ Buna göre;

Genel ve özel bütçeli idareler ile il özel idareleri ve belediyeler, bankalar, iktisadi kamu teşekkülleri ile bunların iştirakleri ve müesseseleri ve benzeri teşekkül, iştirak ve müesseselerin ödemelerinde kullanılan ve nisbi vergiye tabi bulunan makbuzlarla bu mahiyetteki kağıtlara ait vergilerin, bu ödemelerin yapılması ve avans suretiyle ödemelerde avansın itası, sırasında ilgili daire ve müesseseler tarafından istihkaklardan kesinti yapılması şekliyle ödenmesine Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından karar verilebilir.⁵⁰⁹

⁵⁰² 31.12.1980 tarihli ve 16 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

⁵⁰³ 30.04.1998 tarihli ve 32 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

⁵⁰⁴ 23.03.1983 tarihli ve 20 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

⁵⁰⁵ GİB, 09.11.2018 tarihli ve 90792880-155[4510]-E.435967 sayılı Muktezası.

⁵⁰⁶ 488 sayılı DVK, m.22.

⁵⁰⁷ 30.04.1998 tarihli ve 32 Seri No’lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

⁵⁰⁸ ERGİNAY, a.g.k., 1984, s.280.

⁵⁰⁹ 488 sayılı DVK, m.19.

Diğer bir ifade ile damga vergisinin istihkaktan kesinti yapılması suretiyle ödenmesinde; doğrudan verginin mükelleflerini değil, mükelleflerle iktisadi ya da hukuki ilişki içine giren vergi sorumluları hedef alınmaktadır.⁵¹⁰ Bu bağlamda istihkaktan kesinti yapılması, kanunda belirtilen kurumların yaptıkları işlemler sonucunda ödenmesi gereken bedelin bir kısmının ödeyen tarafından alıkonularak ilgili vergi dairesine yatırılması olarak ifade edilebilir.⁵¹¹ Özel bütçeli kuruluşlar arasında yer alan Anadolu Üniversitesi'nin Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer alan kağıtla bir işlem yapması durumunda, kurum ödenecek bedel içerisinde damga vergisini düşerek, geriye kalan tutarı ödemesi gerekmektedir. İstihkaktan kesinti yapmak zorunda bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından bir ay içinde kesilen damga vergisi, ertesi ayın 20. günü akşamına bir beyanname ile ilgili vergi dairesine bildirilir ve 26. günü akşamına kadar yatırılması gerekmektedir.⁵¹²

Basılı damga konulması suretiyle ödenmesi, Kanunda sayılmış olan kağıtları kapsamaktadır. Bu kağıtlar; makbuz ve ibra senetleri, faturalar, ulaştırma ile ilgili kağıtlar, elektrik, havagazı, telefon ve su abonman mukavelenameleri ve Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından izin verilen diğer kağıtlar üzerine basılı damga konulması şekliyle vergilendirebilir.⁵¹³ Basılı damga konulması suretiyle ödenmesi, bir kağıttan alınması gereken damga vergisinin, o kağıda doğrudan doğruya renkli soğuk damga vurulması suretiyle ödenmesini ifade etmektedir.⁵¹⁴ Bu ödeme şekline göre; ödeme ise peşin olarak gerçekleştirilir. Peşin ödemedi kaynaklı ödenecek tutar üzerinden %5 oranında indirim yapılır.⁵¹⁵

3.5. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir üzerinden alınan vergiler, gelir vergisi ve kurumlar vergisi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa (GVK) göre; gerçek kişilerin gelirleri, ilgili verginin konusunu oluşturmakta ve bu kişilerin bir mali yıl içerisinde elde ettikleri kazanç ve iratların safi tutarı ise vergilendirilmesi gereken geliri oluşturmaktadır.⁵¹⁶ İlgili Kanunda gelire giren kazanç ve iratlar sayılmıştır. Bunlar; ticari kazançlar, zirai

⁵¹⁰ ŞENYÜZ, YÜCE ve GERÇEK, a.g.k., 2018, s.358.

⁵¹¹ ÖNER, E. ve DEĞİRMENCİ, C., (2017), 'Damga Vergisi ve Harçlar', Ankara: Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, s.71

⁵¹² 488 sayılı DVK, m.23.

⁵¹³ 488 sayılı DVK, m.17.

⁵¹⁴ ÖNER ve DEĞİRMENCİ, a.g.k, 2017, s.73

⁵¹⁵ 488 sayılı DVK, m.21.

⁵¹⁶ 193 sayılı GVK, m.1.

kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayri menkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlar olarak sıralanmıştır.⁵¹⁷ Gerçek kişilerin finansal işlemler üzerinden elde gelirler, menkul sermaye iradi ya da diğer kazanç ve irat olmakta ve buna göre vergilendirilmektedir.⁵¹⁸ Bu bağlamda yatırımcıların dönemsel olarak elde ettikleri gelirler, menkul sermaye iradını oluşturmakta ve bu kıymetlerin elde çıkarılması sonucu elde edilen gelirler ise bazı durumlarda diğer kazanç ve iratları oluşturmaktadır.⁵¹⁹ Ancak ticari faaliyet bünyesinde finansal işlemler üzerinden sağlanan gelirler ile kurumların sağladığı bu kapsamdaki gelirler, ticari kazanç kapsamındadır.⁵²⁰ Kurumlar Vergisi açısından ise kurumların belirli bir dönemde elde ettikleri kazançlar, Kurumlar Vergisinin konusunu oluşturmaktadır. Kurumların da finansal işlemler üzerinden elde ettikleri kazançlar, Kurumlar Vergisinin konusuna girmektedir. Bu bağlamda yukarıda belirtilen gelir unsurlarının ve kurum kazancının ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

3.5.1. Ticari kazanç

Ticari kazanç, her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden doğan kazançlardır. GVK'da ticari kazanç faaliyetler sıralanmış ve kazanca ilişkin faaliyetlerden ikisi finansal işlemler ile ilgilidir. Bunlar; kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet alım-satımı ile devamlı olarak uğraşanların faaliyetleri ile coberlik⁵²¹ faaliyetleridir.⁵²² Ancak ticari ve sınai faaliyetlerin ne olduğunun ilgili Kanunda tanımlanmaması nedeniyle Türk Ticaret Kanunu hükümlerine bakılması gerekmektedir. Buna göre; 'ticari işler, bir ticarethane veya fabrika ya da ticari şekilde işletilen diğer bir müesseseyi ilgilendiren bütün muamele, fiil ve işlerdir'.⁵²³ 6102 sayılı TTK'da ise; ticari işler, işletmeyi ilgilendiren bütün işlem ve fiiller olarak tanımlanmıştır.⁵²⁴ Bu bakımdan yeni Kanun, eski Kanuna göre ilgili kavramı daha geniş tanımlamıştır. Ancak burada sadece konumuzla ilişkili olan

⁵¹⁷ 193 sayılı GVK, m.2.

⁵¹⁸ KARADAĞ, N.Ç., (2014), 'Finansal Araçların Vergilendirilmesi, İhtiyari Beyan ve Sağladığı Vergi Avantajları', C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, s.205.

⁵¹⁹ ŞEN, İ. (2005), 'Menkul Kıymet Gelirlerinin Tam Mükellef Gerçek ve Tüzel Kişiler Yönünden Vergilendirilmesi ve Bu Gelirler Üzerindeki Vergi Yüklerinin Karşılaştırılması', Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s. 53.

⁵²⁰ BAYRAK, S. ve TAN, M., (2006), 'Menkul Kıymet Gelirlerinin Vergilendirilmesi', Ankara: TÜRMOB Yayınları-284, s.81.

⁵²¹ Borsa uzmanı olarak isimlendirilen coberler, sadece kendi nam ve hesabına menkul kıymet alım ve satımı yapabilirken, kambiyo işlemlerinde bulunamazlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. KOTAR, E. (1969), 'Türkiye'de Menkul Kıymet Borsaları', Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 5(1), s.68 ve BATI, M., (2016), 'Forward Sözleşmeler Vergiden Kaçınma Aracı Mıdır?', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:65, Sayı:04, s.1226.

⁵²² 193 sayılı GVK, m.37.

⁵²³ Mülga 6762 sayılı TTK, m.3.

⁵²⁴ 6102 sayılı TTK, m.3.

faaliyetler sayılacaktır. Bunlar; menkul kıymetlerin satılması ya da kiraya verilmek için alınması ya da bunların başka bir şekle dönüştürülerek kiraya verilmesi, kıymetli evrakların satılmak için alınması ve satılması, borsa, kambiyo işlemleri, sarraflık, bankacılık, sigortacılık, acentelik ve komisyonculuk olarak sıralanmıştır.⁵²⁵ Kanunun ticari işlemleri, daha kapsamlı saymasından dolayı, ilgili Kanunda konu ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. ‘Ayrıca bir faaliyetin ticari faaliyet olarak değerlendirilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar; emek-sermaye özelliği, organizasyon özelliği, hacim özelliği, gelir ve kazanç elde etme özelliği ve devamlılık özelliğidir. Bir faaliyetin ticari bir faaliyet olarak değerlendirilebilmesi için öncelikle emek ve sermayeye dayanmalıdır. Ayrıca bu faaliyetin bir organizasyon içinde yapılması gerekmektedir. Organizasyon göstergeleri; işyeri açma, işçi çalıştırma ve ticaret siciline kayıt olma olarak sıralanabilir. Diğer bir özellik olan hacim özelliği ise TTK’nın 13. maddesinde ‘Aşağıdaki işleri görmek üzere açılan bir müessesenin işlerinin hacim ve ehemmiyeti, ticari muhasebeyi gerektirdiği ve ona ticari veya sınai bir müessese şekil ve mahiyetini verdiği takdirde bu müessese de ticari işletme sayılır’⁵²⁶ denilerek, hangi işletmelerin ticari işletme sayılacağı belirtilmiştir. Ayrıca bu işletmelerin gelir ya da kazanç elde etme amacı olması gerekmektedir. Bu anlamda topluma yararlı topluluklar; gelir elde etme amacıyla kurulmamışsa, ticari bir işletme sayılmayacaktır. Son olarak bu işletmeler, faaliyetlerini devamlı olarak yerine getirmelidir.’⁵²⁷ 6102 sayılı TTK’da ise ticari işletmeyi belirleyen özellikler; esnaf işletmesi için öngörülen geliri aşmak⁵²⁸, gelir ve kazanç amacıyla faaliyette bulunmak, bağımsızlık ve devamlılık olarak sıralanmaktadır.⁵²⁹ Bağımsızlık özelliği, ilgili işletmelerin iç ve dış işlemlerinde başka bir işletmemeye bağlı olmaması olarak ifade edilebilir. Devamlılık özelliğinden ne anlaşılması gerektiği belirgin olmamakla birlikte, bir takvim yılı içerisinde ilgili faaliyetlerin birden fazla kez yapılması gerekmektedir.⁵³⁰ Yargı kararlarında ise

⁵²⁵ Mülga 6762 sayılı TTK, m.12.

⁵²⁶ İlgili şartlar; ‘bir toprak sahibinin veya çiftçinin, mahsullerini olduğu gibi veya zirai sanatı dolayısıyla bir tezgahta şeklini değiştirerek satması ve esnaf veya güzel sanatlar erbabından birinin gerek bizzat gerek işçi çalıştırarak veya makine kullanarak eserler vücuda getirmesi ve bu eserleri satması’ olarak sıralanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Mülga 6762 sayılı TTK, m.13.

⁵²⁷ ARSLAN, M., (2007), ‘Türk Vergi Sistemi’, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 4. Baskı, s.19-20.

⁵²⁸ İlgili rakam, her yıl Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir.

⁵²⁹ 6102 sayılı TTK, m.11.

⁵³⁰ NURCAN, B., (2005), ‘Türev Piyasa İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları’, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.44.

‘devamlılık’ kavramının objektif ölçütü olarak bir organizasyonun varlığının gerekliliği vurgulanmıştır.⁵³¹

3.5.2. Menkul sermaye iradı

‘Menkul sermaye iradı, sahibinin ticari, zirai ya da mesleki faaliyeti dışında nakdi olarak sermaye ile ya da parayla ifade edilen elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlardır’.⁵³² Bu bağlamda üretim sürecine fiilen katılmaksızın bu işleri yürüten işletmelere mali yatırım yapılması ve buradan kazanç elde edilmesi durumunda, kişilerin elde ettikleri gelirler, menkul sermaye iradını oluşturacaktır. Bu yatırımlar, işletmelerden pay alması ya da işletmelere borç verme şeklinde olabilmekte ve bu yatırımlardan elde edilen gelirler, menkul sermaye iradı sayılmaktadır. Ancak kişilerin sermayelerini kendi ticari ya da mesleki faaliyetlerinde kullanması durumunda, sırasıyla ticari ve serbest meslek kazancı oluşacaktır.⁵³³ Şahıs işletmesi ve şirketleri ile kurumlar vergisi mükelleflerinin elde ettiği menkul sermaye iratlarının menkul sermaye iradı olarak vergilendirilmesi, onların bu işletmelerde ticari kazanç olarak vergilendirilmesini engellememektedir.⁵³⁴ Bu bağlamda Kanunda yer alan ‘ticari, zirai veya mesleki faaliyet dışında’ ibaresi, ilgili alanlarda kullanılan sermaye ile menkul kıymetlere ya da faiz karşılığında borç verme alanlarında kullandırılan sermayeyi birbirinden ayırmak için kullanılmıştır. Aksi takdirde ticari, zirai ya da mesleki faaliyette kullanılan sermayeler de menkul sermaye iradı sayılması gerekecektir. Bu tereddüdü kaldırmak amacıyla ilgili kanun maddesine böyle bir ibare konulmuştur.⁵³⁵ GVK’nın 75. maddesinde; kaynağı ne olursa olsun, hangi unsurların menkul sermaye iradı sayılacağı açıklanmıştır. Bunlar konumuzla ilişki olarak; tahvil ve Hazine bonosu, alacak faizleri, mevduat faizleri ve tahvillerin vadesi gelmemiş kuponların satışından elde edilen bedeller olarak sıralanabilir. Bu iratlar, bunları sağlayan sermaye sahibinin ticari faaliyetine bağlı bulunması durumunda, ticari kazancın tespitinde dikkate alınmaktadır.⁵³⁶

Menkul sermaye iratlarında; vergiyi doğuran olay, iradın ne zaman elde edildiği ve iradın konusuna göre değişmektedir. Bu bağlamda vergiyi doğuran olay; tahvillerden elde edilen faizlerde, faiz kuponunun üzerinde yazılı olan tarihte, mevduat faizlerinde,

⁵³¹ Danıştay 9. Daire, 12.02.2008, 2006/2557 esas, 2008/718 Karar No’lu Kararı.

⁵³² 193 sayılı GVK, m.75.

⁵³³ ÖNCEL, M., KUMRULU, A. ve ÇAĞAN, N., (2007), ‘Vergi Hukuku’, Ankara: Turhan Kitabevi, 14. Baskı, s.308.

⁵³⁴ NURCAN, a.g.k., 2005, s. 45.

⁵³⁵ BAYRAK ve TAN, a.g.k., 2006, s.82.

⁵³⁶ SABAN, N., (2006), ‘Vergi Hukuku’, İstanbul: Beta Yayınevi, 4. Baskı, s.414.

faizin tahakkuk ettirilmesi durumunda, dar mükellefiyete tabi olanlarda, iradın Türkiye’de hesaplarına intikal etmesiyle gerçekleşmiş olmaktadır.⁵³⁷ Menkul sermaye iratlarının yabancı para üzerinden kazanılması durumunda, tahsil edildikleri ya da kayıtları geçirilmesinde ya da tasarruf olundukları günün borsa rayici üzerinden, borsada rayici olmaması durumunda Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirlenecek kur üzerinden TL’ye çevrilmekte ve vergilendirilmektedir.⁵³⁸ Ancak, mükellefin iradesi dışında Türkiye’ye getirilemeyen yurtdışından elde edilmiş gelirler, ilgili yılın geliri sayılmaz. Bu bağlamda ilgili gelir, mükellefin tasarrufuna bırakıldığı yılın geliri sayılır. Ancak mükellef tasarrufunda bulunan geliri iradi olarak Türkiye’ye getirmemesi durumunda gelir, tasarruf edildiği yılın geliri olacaktır.⁵³⁹

3.5.3. Diğer kazanç ve iratlar

Kanunda sayılan ilk altı gelir unsuru, vergiye tabi gelir kavramını açıklayan teorilerden birisi olan kaynak teorisine uygun olarak gelir kavramını ifade ederken, son gelir unsuru olan diğer kazanç ve iratlar ise safi artış teorisine uygun olarak gelir kavramını ifade etmektedir.⁵⁴⁰ Bu bağlamda diğer kazanç ve iratlar ilk altı gelir unsuru dışında kalan kazanç ve iratları vergilemeye amaçlamaktadır ve bu gelir unsurunun konusunu oluşturan kazanç ve iratların teker teker kanun maddesinde sayılmasından dolayı, ilgili maddelerde yer almayan kazanç ve iratlar bu bakımdan vergilendirilemeyecektir.

Diğer kazanç ve iratlar, değer artış kazancı ve arızı kazançlar olarak ikiye ayrılmaktadır.⁵⁴¹ Değer artış kazancı, menkul kıymetlerin ve diğer sermaye araçlarının bir süre elde tutulması ve elden çıkarılması (paraya çevrilmesi) durumunda alış ile satış bedeli arasındaki müspet farkı oluşturmaktadır. GVK’nın mükerrer 80. maddesinde vergilendirilecek değer artış kazançları sıralanmıştır. Ancak ilgili maddenin sadece ilk fıkrası konumuzla ilgilidir. Buna göre; ‘İvazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasında sağlanan kazançlar’⁵⁴² değer artış kazancı olarak kabul edilmektedir. Bankalar ve aracı kurumlar,

⁵³⁷ ARSLAN, a.g.k., 2007, s.94.

⁵³⁸ 193 sayılı GVK, m.79.

⁵³⁹ 22.01.1999 tarihli ve 220 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

⁵⁴⁰ OKTAR, a.g.k., 2016, s.71.

⁵⁴¹ 193 sayılı GVK, m.80.

⁵⁴² 193 sayılı GVK, mükerrer m.80.

her takvim yılının üçer aylık dönemlerinde menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarının, sadece alımına aracılık etmeleri durumunda alış bedeli ile itfa bedeli arasındaki fark, alım satımına aracılık ettikleri durumunda alış ve satış bedelleri arasındaki fark, alımına aracılık edilmesi ve daha sonra itfa edilmesi durumunda alış bedeli ile itfa bedeli arasındaki fark, tahsiline aracılık ettikleri dönemsel getirileri, aracılık ettikleri kıymetlerin ödünç işlemlerinden sağlanan gelir üzerinden %15 oranında vergi tevkifatı yaparlar. Ancak sermaye şirketleri ile yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları şirketleri için bu oran %0 olarak uygulanmaktadır.⁵⁴³ Bu bağlamda ilgili muafiyet, kurumsallaşmayı ve mali yatırımları teşvik etmektedir.

İlgili senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançların vergilendirilmesi hisse senetlerinin BİST’te işlem görüp görmemesine ve hisse senedinin elde tutulma süresine menkul kıymetlerin ve diğer sermaye piyasası araçlarının değişik tarihlerde alım ve satım işlemlerinden ilk giren ilk çıkar yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem sayesinde alış bedeli bulunur. Gün içerisinde yapılan alım satım işlemlerinde ise ağırlıklı ortalama yöntemi kullanılarak, alış bedeli bulunacaktır. Bu işlemler dolayısıyla ödenen komisyonlar da finansal işlemler üzerindeki mali yük olan diğer bir verginin (BSMV) konusuna girecektir.⁵⁴⁴ Özel malvarlığına dahil olan hisse bağlı olarak farklılık arz etmektedir.⁵⁴⁵ Menkul kıymetlerin ve diğer sermaye araçlarının vergilendirilmesi 193 sayılı GVK’nın geçici 67. maddesine göre yapılmaktadır. Buna göre; tam mükellef kurumlara ait olmak koşuluyla İMKB’de işlem gören hisse senetlerinin bir yıl süreyle elde tutulması ve daha sonra elden çıkarılmasında, ilgili madde uygulanamamakta ve ayrıca elde edilen gelirler, değer artış kazancı olarak değerlendirilmemektedir. Ancak bir yıl süreyle elde tutulmadan elde çıkarılmış bulunan hisse senetleri üzerinden yapılmış olunan tevkifat tutarları, muhtasar beyannamesine dahil edilmez. Bankaların ve aracılardan yaptıkları tevkifatlar, ilgili dönemi izleyen ayın 23. günü akşamına kadar beyan edilir ve 26. günü akşamına kadar ödenir.⁵⁴⁶

Bir menkul kıymet ya da diğer sermaye piyasası aracının bankalar ile aracı kurumlar tarafından tevkifata tabi tutulmaksızın alınması durumunda, bankalar ya da aracı kurumlar, kendilerine satış yapanlar adına satış bedeli ile alış bedeli arasındaki

⁵⁴³ 193 sayılı GVK, Geçici m.67.

⁵⁴⁴ 30.12.2005 tarihli ve 257 Seri No’lu Gelir Vergisi Tebliği

⁵⁴⁵ ŞENYÜZ, YÜCE ve GERÇEK, a.g.k., 2018, s. 112.

⁵⁴⁶ 193 sayılı GVK, Geçici m.67.

müspet fark üzerinden %15 oranında tevkifat yaparlar. Ancak ilgili kıymetler ya da diğer sermaye piyasası araçları, ilk defa banka ve aracı kurumlar tarafından alınması durumunda alış bedeli yerine ihraç bedeli esas alınır. Mevduat faizlerinde ise elde edilen faiz gelirlerinde ise %15 vergi tevkifatı yapılır. Mevduat faizlerinden vergi tevkifatı yapıldıktan sonra GVK'nın 94. madde ya da KV'nin 24. maddesine göre ayrıca vergi tevkifatı yapılmayacaktır. Yukarıda sayılan kazançlardan vergi tevkifatı yapılmasında, ilgili kişi ya da kurumlarının tam ya da dar mükellef olması ya da vergiden muaf olmaları ya da ilgili işlemlerin vergiden istisna tutulup ya da tutulmaması önem arz etmemektedir. Ancak menkul kıymet yatırım fonları ve menkul kıymet ortaklıklarının yukarıda belirtilmiş olan gelirleri üzerinden %0 oranında tevkifat yapılır. Yukarıda sayılı kazançları elde eden gerçek kişilerin ayrıca beyanname vermesine gerek yoktur. Ticari faaliyetin kapsamında elde edilmiş olan ve yukarıda sayılı kazançların arasında yer alan kazançlar, ticari kazanç hükümleri çerçevesinde dikkate alınır. GVK geçici 67. maddesine göre; tevkifata tabi tutulan ve yıllık veya münferit beyanname ile beyan edilmeyeceği belirtilen değer artış kazançları için yıllık beyanname verilir. Verilen beyanname, aynı tür menkul kıymetler dolayısıyla elde edilmiş olan zararlar mahsup edilebilir. Ancak ilgili yılda mahsup edilmeyen ya da edilmeyen zararlar, izleyen yıllarda mahsup edilmez.⁵⁴⁷ Menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının elde çıkarılmasından sağlanan gelirler hariç, diğer değer artış kazançlarından elde edilen gelirlerden 2021 yılı için istisna bedeli olarak 19.000 TL olarak belirlenmiştir.⁵⁴⁸

Diğer kazanç ve iratlar içinde yer alan kazançlar içindeki diğer kazanç ise arızı kazançtır. 'Arızı' kavramı, geçici⁵⁴⁹ ya da devamlı olmayan anlamlarına gelmektedir. Arızı kazanç, geçici olarak ticari işlemlerin yapılmasından ya da bu nitelikteki işlemlere aracılık yapmak sonucunda elde edilen kazançlardır.⁵⁵⁰ Arızı kazançlar için 2021 yılında belirlenen istisna tutarı, 43.000 TL'dir.⁵⁵¹

GVK'nın 82. maddesinde hangi tür işlemlerin arızı kazançların konusunu oluşturduğu çok sınırlı olarak sayılmıştır. Bunlar konuyla ilişki bakımından şöyle sıralanabilir; 'arızı olarak ticari muamelelerin icrasından veya bu nitelikteki muamelelere

⁵⁴⁷ 193 sayılı GVK, Geçici m.67.

⁵⁴⁸ 29.12.2020 tarihli ve 313 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

⁵⁴⁹ www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 09.01.2021).

⁵⁵⁰ ÖNCEL, KUMRULU, ÇAĞAN, a.g.k., 2007, s.315.

⁵⁵¹ 29.12.2020 tarihli ve 313 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

tavassuttan elde edilen kazançlar ve arızı olarak yapılan serbest meslek faaliyetleri dolayısıyla tahsil edilen hasılat'tır.⁵⁵²

3.5.4. Kurum kazancı

Gelir üzerinden alınan vergilerden birisi olan Kurumlar Vergisinin konusunu kurum kazancı oluşturmaktadır. İlgili kanunda sayılmış olan mükellefler bir içerisinde elde ettikleri kazançlar, kurum kazancını oluşturmaktadır. Bu mükellefler; 'sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıklarıdır'.⁵⁵³ Kurumlar için öznel bir kavram olan ve kişiselliği ifade eden 'gelir' kavramı yerine, nesnel bir kavram olan 'kazanç' kavramı kullanılmaktadır.⁵⁵⁴ 5520 sayılı KVK'nın 1. maddesine göre; 'Kurum kazancı, gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarında oluşmaktadır'. Bu bağlamda gelir vergisinin unsurlarını oluşturan unsurlardan elde edilen gelirler, kazançlar ya da iratlar, kurum kazancını oluşturarak, vergilendirilmesi sağlanacaktır. KVK'nın 6. maddesinde vergi matrahının saptanmasında, GVK'nın ticari kazançla ilgili hükümlerine atıfta bulunulmuştur. Bu bağlamda zirai kazanç, ücret ve diğer gelir unsurlarından elde edilen kazanç ve iratlarına da GVK'nın ticari kazançla ilgili hükümleri uygulanır.⁵⁵⁵ İlgili kazançların vergilendirilmesinde diğer bir özellikli nokta ise, kurumların tam ya da dar mükellef olmasıdır. Kanuni ya da iş yeri merkezi Türkiye'de bulunan mükellefler, tam mükellef olmakta ve bu mükelleflerin sadece Türkiye'de elde ettikleri kazançlar değil, yurtdışından elde ettikleri gelirler de verginin konusuna girmektedir. Kanuni ya da iş yeri merkezi Türkiye'de bulunmayan mükellefler ise dar mükellef olmakta ve bu mükelleflerin sadece Türkiye'de elde ettikleri gelirler, verginin konusuna girmektedir.⁵⁵⁶

3.5.5. Türev işlemlerinin gelir üzerinden alınan vergiler karşısındaki durumu

Türev ürünler genel olarak taraflar arasında nitelikleri (döviz, değerli kıymetler vb.) önceden belirlenmiş ve sözleşme sonunda ilgili kıymetlerin alım satımı üzerine kurulmuş finansal sözleşmelerdir.⁵⁵⁷ Bu bağlamda önceden yapılmış sözleşmelerle taraflar, riskten korunmaya çalışmaktadır. Türev piyasaları ya da bu işlemler çok uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, asıl değerini liberal düşüncenin tekrar hakim olmasıyla

⁵⁵² 193 sayılı GVK, m.82.

⁵⁵³ 5520 Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK), m.1.

⁵⁵⁴ OKTAR, a.g.k., 2016, s.113.

⁵⁵⁵ ÖNCEL, KUMRULU ve ÇAĞAN, a.g.k., 2007, s.330-331.

⁵⁵⁶ 5520 sayılı KVK, m.3.

⁵⁵⁷ ERSOY, E., (2011), 'Türkiye'de ve Dünyada Organize Türev Piyasaların Gelişimi', Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:51, s.64.

kazanmıştır. Türev piyasalar, ilk olarak gelişmiş ülkelerde kurulmuş ve daha sonraları gelişmekte olan ülkeler de ilgili piyasaları kurmuşlardır. Bu bağlamda ülkelerin finansal sistemi birbirine entegre olmuş ve türev ürünlerin piyasa değeri ya da önemi her geçen gün artmıştır. Türev işlemlerin öneminin artmasının nedeni, riskten korunmak isteyenlere daha az maliyetli alternatifler sunması ve portföy kazançlarını artırmasıdır.⁵⁵⁸ Türev piyasası işlemleri, forward sözleşmeleri, swap sözleşmeleri, opsiyon sözleşmeleri ve futures sözleşmeleri olarak sıralanabilir. Türev işlemleri vergilendirilirken, işlemlerin yarattığı gelirler ile bu sözleşmelerin tekrar alım ya da satım konusunda elde edilen gelirlerin birbirinden ayrılması gerekmektedir. Bu gelirler; şahıs işletmeleri, şahıs şirketleri ya da kurumlar vergisi mükellefleri tarafından elde edilmesi durumunda, ticari kazanç sayılacaktır.⁵⁵⁹ Ancak ilgili işlemler, genel hükümler çerçevesinde değerlendirildiğinde ticari kazanç kapsamına girmiyorsa, arazi kazanç olarak vergiye tabi tutulur.⁵⁶⁰ İlgili işlemlerden elde edilen faiz gelirleri, devamlı olarak yapılmaması şartıyla menkul sermaye iradı olarak kabul edilecektir. Devamlı olması durumunda ise ticari kazanç hükümleri uygulanacaktır. Ayrıca tüm türev araçlardan elde edilen gelirler (ticari amaçlı yapılanlar hariç), değer artış kazancı olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶¹ İlgili işlemlerden tevkifat yapılması aşamasında mükellefiyetin dar ya da tam olması önem arz etmektedir.

Yukarıda verilen tabloda da görüleceği üzere türev işlemlerden elde edilen gelirlerden tevkifat yapılmasında mükellefiyetin türü ve Türkiye’de temsilcisi bulunup ya da bulunmadığının önemi bulunmaktadır. Bu bağlamda dar mükelleflerin Türkiye’de temsilci bulundurmaması durumunda (banka ve finans benzeri kurumlar hariç), türev ürünlerinden elde ettikleri gelirler tevkifat yöntemiyle vergilendirilmektedir.

Forward işlemler, belirli miktar ve kalitede paranın, dövizin ya da bunlarla eş değerliği bulunan kıymetlerin, önceden belirlenmiş bir fiyatla, gelecekte satın alınması olduğu daha önce açıklanmıştı. GVK’nın geçici 67/13 maddesine göre;

Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve

⁵⁵⁸ AYRIÇAY, Y., (2003), ‘Türev Piyasaların Gelişmekte Olan Piyasalara Etkileri’, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (5), s.1-2.

⁵⁵⁹ NURCAN, a.g.k., 2005, s.46-47.

⁵⁶⁰ KOÇ, M. ve DEVECİ, O., (2015), ‘Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi ve Dönemsonu Değerlemesi’, Vergi Raporu Dergisi, Sayı:195, s.81.

⁵⁶¹ BATI, a.g.k. 2016, s.1228-1229.

döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile döviz, kıymetli madenler ve Sermaye Piyasası Kurulunca belirlenen diğer varlıklar üzerine yapılan kaldıraçlı işlemlere ilişkin sözleşmeler bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur.

Ancak GVK'nın geçici 67/14 maddesine göre; tam ve dar mükellef kurumların kendi aralarında yaptıkları vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden doğan kazançlara ilgili madde uyarınca kesinti yapılamamaktadır. Bu bağlamda bankaların ve aracı kurumların taraf oldukları tezgah üstü piyasalarda işlem gören vadeli ve opsiyon sözleşmelerden elde edilen kazançlar, değer artış kazancı hükmünde olmayacaktır. Gelir elde eden tarafın banka ya da aracı kurum olması durumunda ve tam mükellef kurumlarla yaptıkları işlemler neticesinde elde edilen kazançların GVK'nın geçici 67. maddesine göre tevkifata tabi tutulmasında, ilgili banka ya da aracı kurumların dar mükellef ya da tam mükellef olması önemli olmamakta ve elde edilen bu kazançlar da değer artış kazancı hükmünde olmayacaktır. Diğer yandan, banka ve aracı kuruluşlar tarafından aracılık hizmeti verilen gerçek kişilerin tezgah üstü piyasalarda işlem gören vadeli ve opsiyon sözleşmelerinden elde ettikleri gelirler üzerinden GVK'nın 67. maddesine göre %10 oranında kesinti yapılır.⁵⁶² Banka ya da aracı kurumların taraf olmadığı forward sözleşmelerden elde edilen gelirler, ticari işletmeler açısından ticari kazançken; gerçek kişiler açısından değer artış kazancı olacaktır.⁵⁶³ Örneğin, Bay (A)'nın 12.01.2021 tarihinde (X) Bankası ile yaptığı 3 ay vadeli forward USD alım sözleşmesine ilişkin aşağıdaki veriler yer almaktadır. Buna göre;⁵⁶⁴

İşlem Tarihi: 12.01.2021

Vade Tarihi: 12.04.2021

Sözleşme Tutarı: 1.000.000 USD

Sözleşme Kuru: 7.40

Vade Spot Kuru: 7.50

Tevkifat Matrahı: Sözleşme Tutarı x (Vade Spot Kuru – Sözleşme Kuru)

Tevkifat Matrahı: 1.000.000 USD x (7.50-7.40)

⁵⁶² GİB, 13.05.2016 tarihli ve 62030549-120[Geç.67-2014/682]-57213 sayılı Muktezası.

⁵⁶³ KARAKOÇ, İ., (2018), 'Forward Sözleşmelerinin Vergilendirilmesine Ayrıntılı Bir Bakış', Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 28, s.117.

⁵⁶⁴ 19.02.2012 tarihli ve 282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

Tevkifat Matrahı: 100.000 TL olacaktır. Bu matrah üzerinden de GVK'nın geçici 67. maddesine göre %10 kesinti yapılması gerekmektedir. İlgili işlem bir ticari işletme bünyesinde elde edilmesinde ticari kazanç hükümleri uygulanacaktır. İlgili işlemi Kurumlar Vergisi mükellefi (A) Firması yapmış olsaydı; KVK'nın 30. maddesine göre tevkifat kesintisi yapılmayacak, tevkifat matrahı olan 100.000 TL kurum kazancına dahil edilmesi gerekecektir. Eğer ilgili sözleşme vade tarihinden önce bozulursa; ilgili kazanç, kurum kazancına dahil edilecektir.⁵⁶⁵

Swap sözleşmeleri belirli tarihler arasında farklı faiz ödemelerini ya da belirli miktarlardaki paraların değiştirilerek, riski minimize etmeye amaçlayan bir finansal işlemidir. Swap işlemleri, döviz swapı ve faiz swapı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Döviz swapı, sözleşme tarihinde olan kur üzerinden vade tarihinde belirlenen miktarda dövizin takas edilmesi olarak ifade edilebilir. Örneğin, Bay (B)'nin Y bankası ile yaptığı döviz swapını ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Sözleşme Tarihi: 12.01.2021

Vade Tarihi: 12.04.2021

İşlem Tarihindeki Kur: 7.40

Sözleşme Kuru: 7.50

Bay (B) sözleşme tarihinde (sözleşmenin spot bacağı), 1.000.000 USD karşılığı olarak 7.400.000 TL vermiş, vadede ise (sözleşmenin forward bacağı) 1.000.000 USD vermiş ve karşılığında 7.500.000 TL almıştır. İşlem sonucunda Bay (B) 100.000 TL kazanmış ve bu kazancı üzerinden GVK'nın geçici 67. maddesine göre %10 kesinti yapılması gerekmektedir.⁵⁶⁶ İlgili işlemin Bay (B) yerine Kurumlar Vergisi mükellefi olan (B) Firması tarafından yapılması durumunda; KVK'nın 30. Maddesine göre tevkifat yapılmayacak, 100.000 TL olan kazancın kurum kazancına aktarılması gerekecektir. Y Bankası ise uğramış olduğu zararı, kurum kazancına aktarması gerekmektedir.⁵⁶⁷

Faiz swapı, aynı para birimli ancak farklı kredibiliteye sahip ödeme yükümlülüklerinin değiştirilmesi olarak ifade edilebilir. Faiz swap sözleşmelerinde; anapara değil, faiz ödemelerinin yapısı ve tutarı değiştirilmektedir. Bu ödemelerden elde edilen net kazançlar üzerinden GVK'nın geçici 67. maddesine göre kesintiler

⁵⁶⁵ 19.01.2012 tarihli ve 5 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği.

⁵⁶⁶ 19.02.2012 tarihli ve 282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

⁵⁶⁷ 19.01.2012 tarihli ve 5 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği.

yapılmaktadır. Ödeme zamanlarında kazanç yerine zarar oluşmuşsa, aynı çeşit kârlardan mahsup edilebilmektedir.⁵⁶⁸ Örneğin, Türkiye’de faaliyette bulunan (A) Firması ile Türkiye’de yerleşik olan (B) Firması 5 yıl vadeli, 100.000 USD tutarında bir kredi aramaktadır. (B) Firmasının kredi notu, (A) Firmasının kredi notundan yüksektir. Bu nedenle (A) firmasının bulduğu kredilerin maliyetleri ve kredi faizleri daha yüksek olacaktır. Bu nedenle (A) Firmasının faiz swapına başvurması, kendisi için daha avantajlı olacaktır. (A) Firması, piyasada LIBOR +%3 faiz oranı ile borç bulabilirken (en uygun sabit faiz oranı %20), (B) Firması ise hem sabit faiz oranlı hem de değişken faiz oranlı borç bulabilmektedir. (B) firmasının da bulduğu en uygun faiz oranı ise sabit %11’dir. (B) Firması da bu faiz oranını, değişken faiz oranına çevirmek istemektedir. Bu bağlamda iki firmada faiz swapına başvuracaktır. Swap işlemine aracılık edecek banka ise (C) Bankasıdır. Bu bağlamda firmaların durumu; (A) Firması 5 yıl boyunca yıllık %14 oranında sabit faiz ödeyecek, (C) Bankası da kendisine LIBOR’a eşit faiz sağlayacaktır. Bu bağlamda (A) firmasının faiz yükü %17 olacaktır. (B) firması ise sabit %11 faiz oranı ile borçlanır ve (C) Bankası ile swap işlemine girer. (B) firması bankaya LIBOR ödemek karşılığında %11,25 sabit bir faiz ödeyecektir. Bu işlem sonucunda (B) Firması hem değişken oranlı faiz yapısına geçmiş hem de %0,25 oranında faiz tasarrufunda bulunmuştur. Banka ise bu işlemler sonucunda, pozisyonları dengeleyerek, risk yüklenmemekte ve %2,75 net getiri elde etmektedir.⁵⁶⁹ Bu bağlamda ilgili firmaların yaptıkları işlemleri sonucunda kazançları üzerinden tevkifat yapılacaktır. Gerçek kişilerin ticari işletme dışında yaptıkları işlemleri sonucunda elde ettikleri kazançlar, menkul sermaye iradı hükmündedir.⁵⁷⁰ Kurumlar Vergisi açısından incelendiğinde, elde edilen kazanç üzerinden KVK’nın 30. maddesine göre kesinti yapılması gerekmektedir.

Opsiyon sözleşmesi, sözleşmede belirlenen bir malın ya da sermaye piyasası aracını sözleşmede belirlenen fiyattan alma ya da satma hakkı vermektedir. Opsiyon alıcıları, alım konusunda zorunlu değilken; opsiyon satıcıları, talep edilmesi durumunda sözleşme hükümlerini yerine getirmek zorundadır.

⁵⁶⁸ KORKMAZ, a.g.k., 2020, s.80.

⁵⁶⁹ BAŞÇI, a.g.k., 2003, s.29-31.

⁵⁷⁰ NURCAN, a.g.k., 2005, s.52.

Bay (A), 12.01.2021 tarihinde (B) Bankası ile 6 ay vadeli opsiyon sözleşmesi ile USD alım hakkı etmiş (opsiyon primi sözleşmenin yapıldığı tarihte ödenmiştir), ilgili sözleşmeye ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır. Buna göre;⁵⁷¹

Sözleşme Tutarı: 1.000.000 USD

Vade Tarihi: 12.07.2021

İşlem Anındaki Kur: 7.40

Opsiyon Kuru: 7.50

Vadede Spot Kur: 7.60

Opsiyon Primi: 10.000 USD (1.000.000 USD x %1)

Tevkifat Matrahı: Sözleşme Tutarı x (Vadede Spot Kur – Opsiyon Kuru) – (Opsiyon Primi x İşlem Anındaki Kur)

Tevkifat Matrahı: 1.000.000 USD x (7.60- 7.50) – (10.000 USD x 7.40)

Tevkifat Matrahı: 750.000- 74.000= 676.000 TL olacaktır.

Bu matrah üzerinden GVK'nın geçici 67. maddesine göre %10 tevkifat yapılacaktır. Kurumlar Vergisi bakımından incelendiğinde ilgili işlemin Bay (B) yerine, Kurumlar Vergisi mükellefi (B) Firmasınca yapılması durumunda; opsiyon primi, sözleşmenin vade tarihinde gider olarak dikkat alınacaktır. İlgili işlemten kazancı oluşturan tevkifat matrahı üzerinden KVK'nın 30. Maddesine göre tevkifat yapılmayacak, ilgili kazancın kurum kazancına dahil edilmesi gerekecektir. Banka tarafından tahsil edilmiş olunan opsiyon primi ise sözleşme tarihi itibarıyla banka açısından gelir olarak dikkate alınacaktır. İşlem sonucunda bankanın uğramış olduğu zarar ise vade tarihi itibarıyla kurum kazancına dahil edilmesi gerekecektir.⁵⁷²

Futures işlemler, sözleşmede belirlenen tarihte ve sözleşmede belirtilen miktarda para ya da değerli madenin teslimini sağlamayı amaçlayan ve her iki taraf içinde bağlayıcı olan, organize piyasalarda işlem gören sözleşmelerdir. Futures sözleşmelerinin üçüncü kişilere satılabilmesi özelliğinden dolayı ikincil piyasaları bulunmaktadır. Bu nedenle ilgili sözleşmelerin menkul kıymet sayılabilmesinden dolayı GVK'nın 37/5 maddesine göre; bu sözleşmelerin elde çıkarılmasından sağlanan kazançlar, ticari kazanç sayılacaktır. Aracı kuruluşlar dışındaki firmalarca yapılan futures sözleşmelerden elde

⁵⁷¹ 19.02.2012 tarihli ve 282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

⁵⁷² 19.01.2012 tarihli ve 5 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği.

edilen gelirler de ticari kazanç sayılacaktır.⁵⁷³ Gerçek kişilerin ticari işletme dışında yaptıkları futures sözleşmeleri sonucunda elde ettikleri, kazançlar, değer artış kazancı hükmündedir.⁵⁷⁴ Kurumlar Vergisi açısından incelendiğinde futures sözleşmeleri yapan kurumlar ile aracı kurumların elde ettikleri kazançlar üzerinden KVK'nın 30. maddesine göre kesinti yapılmayacak; elde edilen kazanç, ticari kazanç hükmü gereğince ilgili kurumların kurum kazancına dahil edilmesi gerekecektir.

3.6. Finansal İşlemler Üzerindeki Dolaylı Mali Yükümlülükler

Finansal sektörler ya da finansal işlemler üzerindeki vergi ya da mali yükümlülükler, ekonomi üzerinde bozucu etkiler yaratabilirken; bu başlık altında değinilecek olan dolaylı mali yükümlülüklerden ise var olan bozukluklar ya da olması muhtemel bozuklukların önlenmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'de bu bakımdan değerlendirilebilecek üç tane yükümlülük incelenecektir. Bunlar; Tasarruf Mevduatı Sigorta Primi (TSMP), Mevduat Munzam Karşılığı (MMK) ve Kanuni Yedek Akçeler (KYA) olarak sıralanmaktadır.⁵⁷⁵ İlgili yükümlülükler, vergilerden ya da diğer mali yükümlülüklerden farklı olarak finansal işlemler üzerine yük oluşturmak ve talebin yönünü değiştirmek amaçlanmamaktadır. Ancak bu yükümlülüklerin uygulanması durumunda, finansal işlemlerin ve aracılık maliyetlerin daha maliyetli olması nedeniyle de talebin yönü değişebilmektedir.

Tasarruf mevduatı sigorta primi, mevduat toplamaya yetkisine sahip olan kuruluşların finansal zorluk içinde bulunması durumunda, mevduat sahiplerinin uğraması muhtemel hak kayıplarını en aza indirmeye amaçlayan bir sistemdir.⁵⁷⁶ Gerçek kişilerin her bir bankada yer alan 150.000 TL'ye kadar olan mevduatları, sigorta kapsamında yer almaktadır.⁵⁷⁷ Bu bağlamda gerçek bir kişinin birden fazla bulunan mevduatlarının her biri 150.000 TL'ye kadar kısmı sigorta kapsamında yer almakta ve aşan kısım için ise herhangi bir garanti bulunmamaktadır. Sigorta priminin hesaplanmasında bankaların risk primi dikkate alınarak farklı oranlarda prim ödemesi gerekmektedir. Oranlar on binde 11

⁵⁷³ İŞLER, İ. ve UTKU M., (2015), 'Türev Piyasaları ve Vergilendirilmesi', Vergi Raporu Dergisi, Sayı:190, s.195.

⁵⁷⁴ GİB, 24.02.2012 tarihli ve B.07.1.GİB.4.34.16.01-GVK 86-735 sayılı Muktezası.

⁵⁷⁵ PINAR, a.g.k., 2003, s.47.

⁵⁷⁶ UÇAR, D. ve KÖKSAL, M.O. (2019), 'Tasarruf Mevduatı Sigorta Sisteminin Görünümü ve Bankacılık Sektöründe Son Durum', Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi, Cilt:1, Sayı 1-2, s.76.

⁵⁷⁷ TMSF, 25.09.2019 tarihli ve 30899 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 'Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik', m.1.

ile on binde 19 arasında değişmektedir. Risk primi yükseldikçe ilgili oran da yükselmektedir.⁵⁷⁸ Gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları incelendiğinde mevduat sigortalarının finansmanı, mevduat toplamaya yetkili kuruluşlardan toplanan primlerle sağlanmaktadır. Ancak, riskleri etkin biçimde fiyatlamayan ülkelerde ilgili sigortanın finansmanı, kamu kaynaklarıyla da sağlanmaktadır. Bu ülkelerde mevduat sigorta primi, bankaların aracılık maliyetlerini de artırmaktadır.⁵⁷⁹

2020 yılının Temmuz ve Eylül ayları arasında toplanan prim tutarı, 1.560.454.656 TL'dir.⁵⁸⁰ İlgili tutarların bankalar tarafından kredi olarak kullandırılacağı varsayımı altında ve kaydi para yaratma gücü de hesaba katılınca, bankaların kredi verme gücü ilgili tutardan çok daha fazla azalmıştır. Bu bağlamda prim oranları ne kadar artarsa, bankaların maliyetleri de daha fazla artacak ve artan bu faaliyetler bankaların aracılık maliyetlerini ve bankaların en büyük çıktısı olan kredi faiz oranlarını artıracaktır.

Mevduat munzam karşılığı, mevduat kabul eden finansal kuruluşların topladıkları mevduatlara karşılık Merkez Bankası bünyesinde tutmak zorunda oldukları parasal tutarlardır.⁵⁸¹ Bu karşılığın konulmasındaki asıl amaç; bankaları ve özel finansman kuruluşlarını olağanüstü durumlardan korumaktır. Diğer bir amaç ise zorunlu karşılık oranlarında yapılan değişikliklerle para arzına karar vermektir. Bu bağlamda zorunlu karşılıklar, aynı zamanda bir para politikası aracıdır. Munzam karşılık oranları, ilgili mevduatın türü vadesine göre değişmektedir. TL mevduatlarında karşılık oranları (%1, %2, %4 ve %6), daha az belirlenmişken ; yabancı para cinsi mevduatlarda karşılık oranları (%13 ve %19) daha yüksek belirlenmiştir. Bu oran farklılığı ile MB, hem TL cinsi kredileri özendirmekte hem de döviz cinsi gelirlerini artırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ilgili kesinti de bankaların kredi hacimleri ve aracılık maliyetlerini artırmaktadır. Ancak mevduat munzam karşılığı yatırılan tutarlara verilen faiz oranları, ilgili kaybın telafisini sağlamayı amaçlasa da ilgili faiz oranlarının nominal faiz oranlarına göre düşük olması; ilgili kaybı, tamamen telafi edememektedir. Bu nedenle mevduat munzam karşılık oranlarına verilen faiz oranlarının artması durumunda, bankaların maliyetlerine olumlu yansıyacak ve aracılık maliyetleri ile kredi faizlerinin

⁵⁷⁸ TMSF, 07.11.2006 tarihli ve 26339 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 'Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik', Ek:2.

⁵⁷⁹ BDDK, (2003), 'Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması', MSPD Çalışma Raporları, s.26.

⁵⁸⁰ www.tmsf.org.tr (Erişim Tarihi: 19.01.2021)

⁵⁸¹ TALASLI, İ.A. (2012), 'Türkiye'de Bankacılık Sistemi Zorunlu Karşılık Yönetimi', Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.3.

azalmasına sebep olabilecektir. Ancak buna karşın, mevduat munzam karşılık oranlarının artması, bankaların kullanabilecekleri likiditeyi sınırlayacaktır. Mevduat munzam karşılıklarının bakımında diğer ülkeler incelendiğinde, ülkelerin bu karşılığı ya tamamen kaldırdığı ya da karşılık oranlarını azalttığı görülmektedir.⁵⁸²

Kanuni yedek akçe, sermaye şirketlerinin yürürlükte kanunlara göre bilanço dönemi kârlarından dağıtılmayarak, çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere tuttıkları kâr kısmını ifade etmektedir.⁵⁸³ Kanuni yedek akçelerin amaçları; işlerin kötü gittiği zamanlarda işletmenin sürekliliğini sağlamayı, işsizliğin artmasını engellemek ya da esas sermayenin yarısını geçmedikçe sadece zararların kapatılmasıdır.⁵⁸⁴ Bu sayılan amaçlar, aynı zamanda kanuni yedek akçelerin kullanım alanlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda şirketler, oluşabilecek olağanüstü durumlar için kanuni olarak elde ettikleri kârlarından kanunda belirlenen oranlarda ayırmak zorundadır. İlgili Kanuna göre, ‘yıllık kârın %5’i, ödenmiş sermayenin %20’sine ulaşınca kadar kısmı’⁵⁸⁵ kanuni yedek akçe olarak ayrılır. Şirketler, Kanunda belirtilmiş olan ‘ödenmiş sermayenin %20’si’ kısmını geçtikten sonra da kanuni yedek akçe altında yedek akçe ayırmaya devam edebilir. Ancak ilgili sınırdan sonra zorunluluk devam etmemektedir.

Yukarıda sayılan ve finansal işlemler üzerinde dolaylı olarak yük oluşturan bu unsurlar, bankaların kârlarını azaltmakta ve bankaların verdikleri işlemlerin maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Artan bu maliyetler, kişilerin ilgili işlemlerin etkisini azaltmak için farklı yöntemler kullanmasını ya da yasa dışı yollara başvurmasını sağlamaktadır. Mali sektörün gelişmesi, ekonomik büyümenin gereksinimlerinden biridir. Bu anlamda yukarıda sayılmış olunan dolaylı unsurlar ve daha öncesinden sayılmış olunan vergiler ve diğer yükümlülükler, mali sektörün gelişmesini engellemektedir. Dünya uygulamaları incelendiğinde genellikle bu unsurlar ya kaldırılmakta ya da finansal kurumlar üzerindeki mali yükümlülükler azaltılmaktadır. İlgili yükümlükler makro iktisadi açıdan incelendiğinde ise bu mali yükümlülükler, faizlerin artmasına neden olmaktadır. Artan faizler ise yatırımları dışlayarak, ekonominin büyümesine engel olmaktadır. Ayrıca Türkiye’de mali sektörün derinliğinin yeterli

⁵⁸² BDDK, (2003), ‘Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması’, MSPD Çalışma Raporları, s.25.

⁵⁸³ ERİMEZ, R. (2012), ‘Yedek Akçeler’, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Sayı: 18, s.69-70.

⁵⁸⁴ 6120 sayılı TTK, m.519/3.

⁵⁸⁵ 6120 sayılı TTK, m.519/1.

seviyeye ulaşmaması ve bunun önündeki engelin de yine aynı unsurlar olduğu dikkate alındığında, ilgili yükümlölüklerin azaltılması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, spekülative atakların ülke ekonomilerine zarar vermesinin anlaşılması ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Keynes, 1936 yılında ‘İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi’ isimli ünlü kitabında; 1929 krizinin nedenlerinden birisinin de borsaya yapılan ani spekülative ataklar olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Keynes, borsaları kumarhanelere benzeterek, borsaların pahalı olmasının kamu yararına olacağını ifade ederek, finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler hakkında ilk olan öneriyi sunmuştur. 1972 yılında ise Tobin, bir konferansta finansal işlemler üzerinden vergi alınması gerektiği fikrini dile getirmiş ve 1978 yılında bu fikrini makaleye dönüştürmüştür. Tobin’e göre; finansal piyasalardaki asıl sorun, uluslararası sermaye akımlarıdır. Bu nedenle Tobin, kambiyo işlemleri üzerinden küresel olarak alınacak bir verginin uluslararası sermaye akımlarının bozucu etkisini gidereceğini belirtmiştir. Ancak günümüzde finansal işlemlerin türlerinin her geçen gün artması, asıl sorunun çözülmesinde engel oluşturabilecektir. Spahn ise 1995 yılında Tobin’in yapmış olduğu önerinin eksikleri olduğu belirterek, kendi önerisini ortaya koymuştur. Spahn’a göre; finansal serbestleşme, bazı sorunlara sebebiyet vermektedir. Ancak finansal işlemlerin her zaman vergilendirilmesi, likidite sıkışıklığına sebebiyet verebilecektir. Bu nedenle Spahn, döviz kurunun belirli bir bant içerisinde dalgalanmasının gerektiğini belirtmiş ve döviz kurunun belirlenen bandın dışına çıkması durumunda, yüksek oranda verginin uygulanabileceğini belirtmiştir. Diğer bir ifade ile Spahn’a göre; finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, ülkelerin spekülative ataklara maruz kalması durumunda, ortaya çıkmalı; normal dönemlerde ise, verginin oranı sifıra kadar indirilmelidir. Bu açıdan Spahn’ın önerisi, yarattığı belirsizlik bakımından ve sadece döviz bandında ortaya çıkan dalgalanmalara bakılarak vergi oranının ayarlanması bakımından eleştirilebilir. Öncelikle doğrudan ya da portföy yatırımı yapmak isteyen yatırımcılar, vergi oranlarının istikrarlı olmasını isteyeceklerdir. Ancak bazı durumlarda, maliye politikasının etkinliğinin sağlanabilmesi için verginin belirliliği ilkesi ihlal edilebilmektedir. Bu nedenle maliye politikasının etkinliğini sağlamak için bu yola başvurulması doğaldır. Ayrıca vergi oranlarının spekülative ataklara göre değişmesi, gürültücü yatırımcıların caymasını da sağlayabilecektir. Bu aşamada değinilmesi gereken diğer önemli nokta ise verginin uygulama süresidir. Bilindiği üzere gelir vergisi ve KDV gibi vergiler, sınırsız sürelidir ve her yıl devletlerin bütçelerinde gelir kalemi olarak yer almaktadır. Ancak finansal işlemler üzerindeki mali

yükümlülükler, diğer yükümlülüklerden ayrılmaktadır. Bu vergilerin İsveç örneğinde yer aldığı gibi sadece gelir elde etme amacı taşıması, bu yükümlülüklerin asıl amacının dışına çıkmasına ve ülkelerin yarardan çok zarar görmesine neden olacaktır. Ayrıca bu vergilerin sınırsız süreli uygulanması, ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde bir engel olacaktır. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalar, finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülüklerin ekonomik büyümeyi yavaşlattığı ve faiz oranlarını artırdığını göstermektedir. Ancak bu mali yükümlülüklerin sadece spekülasyon hareketlerinin ortaya çıkması durumunda uygulanması, ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlayacak ve bu mali yükümlülüklerin konulmasındaki asıl amacın gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır. Gerçekten de Şili'nin 1991-1998 yılları arasında uyguladığı yükümlülükler, Şili'ye gelen kısa vadeli yabancı yatırımcıların azalmasını ve uzun vadeli yatırımcıların artmasını sağlamışlardır. Bu nedenle verginin uygulanacağı dönemin iyi seçilmesi, verginin başarısı bakımından önem arz etmektedir. Spahn, verginin oranının döviz kuruna bandına dayandırmıştı. Ancak döviz kuru ve ödemeler dengesinin öncü göstergelerini bakılarak ya da ekonomik modellemeler yapılarak, vergi oranlarının değişimi yapılabilir. Schulmeister ise 2011 yılında her türlü finansal işlem üzerinden alınması gereken genel bir finansal vergisi önerisinde bulunmuştur. Gerçekten de vergiden ne kadar çok işlem istisna kapsamına alınırsa, verginin etkinliği o kadar düşecektir. İsveç örneğinde de görüldüğü üzere üzerine vergi konulan kıymetin tam ikamesi bulunması durumunda; yatırımcılar, vergiden kaçınmak amacıyla ikame varlığa taleplerini artıracaktır. Bu bağlamda mali yükümlülüklerin konusunun olabildiğince geniş tanımlanması, verginin etkinliğini artıracaktır. Sonuç olarak bu verginin asli görevi; finansal oynaklığı minimize etmektir. Bu nedenle diğer amaçlarla finansal işlemler üzerine koyulan mali yükümlülükler, verginin bozucu etki göstermesine sebebiyet verecektir. Bu nedenle finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler, sadece spekülasyon hareketlerinin ortaya çıkması ile salınmalı ve normal zamanlarda oranı sıfıra kadar indirilmelidir. Bu bağlamda finansal işlemler vergisinin başarılı olabilmesi için şu şartları sağlaması gerekmektedir:

- Mali yükümlülüklerin uygulanacağı dönemde, kısa vadeli sermaye akımlarının bozucu etki yaratması gerekmekte ve sadece ilgili dönem ile sınırlı kalması,
- Mali yükümlülüklerin uygulanmasındaki amaç, sadece kısa vadeli sermaye akımlarını azaltmaya yönelik olmalı, mali yükümlülüklerin diğer

amaçları (gelir elde etme, vergilemede adaleti sağlama vb.) göz ardı edilmeli,

- Mali yükümlülüklerin uygulanması sırasında; mali yükümlülüklerin konusu, finansal işlemlerin ikamesini de içerek şekilde geniş tanımlanmalıdır.

Türkiye açısından incelendiğinde Türkiye’de finansal işlemler üzerinden BSMV, KKDF ve damga vergisi alınmaktadır. Yatırımcılarının kazançları ise gelir vergisi ya da kurumlar vergisine göre vergilendirilmektedir. BSMV, banka ve sigorta şirketlerinin her türlü işlemleri sonucunda lehe kalan tutar üzerinden hesaplanmaktadır. Bankaların yaptıkları her türlü işlemler üzerinden vergi hesaplanması, hem aracılık maliyetlerinin yükselmesine hem gelir üzerinden alınan vergilere ek olarak gelir üzerinden alınan vergi işlevi görmektedir. Dolaylı vergiler, yapısı gereği yansıtılabilir vergilerdir. Ancak BSMV’nin konusuna banka ve sigorta şirketlerinin yaptıkları her türlü işlem sonucunda lehlerine kalan tutarların girmesi, bu verginin yansıtılabilirlik özelliğinin işlememesine ve bankaların ve sigorta şirketlerinin maliyetlerini artırmasına sebebiyet vermektedir. Artan maliyetler ise, müşterilerin bankalardan aldıkları hizmetlerin maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Bankaların verdikleri hizmetlerden birisi de faiz karşılığı kredi vermektir. Bu bağlamda BSMV’nin konusunun geniş tanımlanması nedeniyle de faiz oranları artmaktadır. Artan faiz oranları ise yatırımların ve istihdamın azalmasına ve doğal olarak da ekonomik büyümenin yavaşlamasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca Türkiye’de finansal derinliğin yetersiz olduğu ve aracılık maliyetlerinin çok yüksek olduğu ve bu durumun da büyüme önünde engel teşkil ettiği dikkate alınması durumunda; ilgili verginin konusunun (bütçe disiplini bozmaksızın) dar kapsamda tanımlanması gerekmektedir. KKDF açısından incelendiğinde ise öncelikle KKDF mevzuatı çok karmaşıktır. Bu karmaşıklık, vergi profesyonellerinin bile yanlış yorumlamalarına ve hata yapmalarına sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca karmaşık bir vergi sistemi, mükelleflerin vergi uyumu önünde engel oluşturmaktadır. Vergi politikalarının da etkinliği, mükelleflerin vergi uyumuna bağlıdır. BSMV, KKDF ve damga vergisi, bankalar tarafından birçok finansal işleme uygulanmaktadır. Finansal işlemler üzerinde bu kadar yükümlülüğün bulunması, doğal olarak Türkiye’de finansal derinliğin gelişmiş ülkelere göre az olmasına sebebiyet vermektedir. Birçok ulusal, uluslararası kuruluşlar ve akademisyenler, Türkiye’de aracılık maliyetinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere ampirik çalışmalar, yüksek aracılık maliyetlerinin faizleri artırdığı

ve ekonomik büyümeyi dışladığını ortaya koymuştur. Sonuç olarak Türkiye’deki finansal sektörün sorunları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Finansal istikrarsızlık,
- Aracılık maliyetlerinin yüksekliği,
- Finansal derinliğin yetersiz olması,
- BSMV’nin kapsamanın geniş olması,
- KKDF mevzuatının karmaşık olmasıdır.

Bu nedenle Türkiye’de de birçok ülke gibi öncelikle finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükler azaltılmalı ve daha sonra vergilerin oranlarını sıfıra indirmelidir. Tunçsiper ve diğerleri tarafından yapılan çalışmaya göre; bankaların en önemli sorunu, ekonomik istikrarsızlık ve finansal krizlerdir. Bu nedenle politika uygulayıcıları finansal işlemler üzerindeki mali yükümlülükleri, istikrar sağlamak üzerine inşa etmelidirler. Ülke uygulamaları ve teoriler incelendiğinde ise ilgili yükümlülükler ile finansal istikrar sağlanabilmesi için uygulamaya konulacak yükümlülüklerinin amacının finansal işlemlerin barındırması gereken amacı ile örtüşmesi, yükümlülüklerin uygulandığı zamanın iyi seçilmesi ve ilgili yükümlülüklerin kapsamının teknolojik gelişmeler dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. İlgili mali yükümlülükler, düzenleyici yönü ağır basan mali yükümlülüklerdir. Bu nedenle kısa vadeli hareketlerin ülke ekonomisi içerisinde dalgalanmalara sebebiyet vermesi durumunda uygulanmalıdır. Aksi takdirde İsveç örneğinde olduğu gibi hem finansal işlemlerin hacmini azaltmakta hem de sermayenin başka ülkelere gitmesini sağlamaktadır. Finansal işlemler, günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde her geçen gün çeşitlenmektedir. Bu bağlamda kısa vadeli hareketlerin ülke ekonomisini olumsuz etkilemesi durumunda uygulanacak mali yükümlülüğün kapsamı, etkinliğin sağlanmasında önem arz etmektedir. Diğer bir ifade ile verginin kapsamına girmeyen işlemlerin çokluğu, vergi politikasının da etkinliğini azaltacaktır. Ancak verginin uygulanma sürecinde reel piyasalara yaptığı etkiler de dikkate alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ALPERGİN, P., (1990), *Bireysel Bankacılık*. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No:160.
- ALTAN, M. (2001), *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- AKDOĞAN, A. (2006), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKDOĞAN, A. (2008), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKDOĞAN, A. (2003), *Türk Vergi Sistemi ve Vergi Uygulaması*. (4. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKGÜÇ, Ö., (1987), *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- AKGÜÇ, Ö., (1994), *Finansal Yönetim*. İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Yayını, No:63.
- APAK, S. (1995), *Sermaye Piyasaları ve Borsa*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- AYDIN, F.A., (1994), *Factoring*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1994-8.
- AYDIN, F., (2005), *Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) Yorum ve Açıklamalar*. Ankara: Gelir Kontrolörleri Derneği.
- AYDIN, F., (2006), *Fon Uygulamaları*. Ankara: TÜRMOB Yayınları.
- ARSLAN, M., (2001), *Türk Vergi Sistemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ARSLAN, M., (2007), *Türk Vergi Sistemi*. (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AYDIN, F.A., (1994), *Factoring*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:1994-8.
- AYDIN, F., (2005), *Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) Yorum ve Açıklamalar*. Ankara: Gelir Kontrolörleri Derneği.
- AYDIN, F., (2006), *Fon Uygulamaları*. Ankara: TÜRMOB Yayınları.
- BAYRAK, S. ve TAN, M., (2006), *Menkul Kıymet Gelirlerinin Vergilendirilmesi*. Ankara: TÜRMOB Yayınları-284.
- BERK, N., (1995), *Finansal Yönetim*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- CANBAŞ, S. ve DOĞUKANLI, H. (1997), *Finansal Pazarlar, Finansal Kurumlar, Sermaye Pazarı Analizleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- CHAMBERS, N., (2007), *Türev Piyasalar*. İstanbul: Beta Yayınevi.

- ÇAKICI, Ö., ve CEYLAN, M., (2014), *Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu*. İstanbul: TBB Yayınları, Yayın No: 302, s.65.
- ÇAKICI, Ö. ve CEYLAN, M., (2014), *Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi*. İstanbul: TBB Yayını, Yayın No:301, s.27
- ÇEKER, M., (1997), *Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Vakfı Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, No:311.
- ÇONKAR, M.K., (2007), *Risk Sermayesi Finansman Yöntemi*. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2007-61.
- DEĞER, N., (2006), *En Son Şekliyle Damga Vergisi Uygulaması*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- DOĞUKANLI, H. (2015), *Finansal Kurumlar*. M.M. KOÇYİĞİT (Editör), Finansal Sistem ve Finansal Kurumlar İçinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, No:1730.
- DOĞRUSÖZ, A.B., (1992), *Türk Vergi Sisteminde Kaynakta Vergileme 'Stopaj'*. İstanbul: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları, No:3.
- DOĞRUYOL, C., (2006), *Vergi Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- DOYRANGÖL, N.C., (1996), *Repo ve Ters Repo İşlemleri*. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları.
- DUYGULU, E., (2008), *Sigorta İşletmeciliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- EDİZDOĞAN, N., ÇETİNKAYA, Ö. ve GÜMÜŞ, E. (2011), *Kamu Maliyesi Bursa*: Ekin Yayınevi, s.224-225.
- EDİZDOĞAN, N. ve ÖZKER, A.N., (2003), *Türk Vergi Sistemi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- ERDEMOL, H., (1992), *Factoring ve Forfaiting*. İstanbul: Akbank Ekonomi Yayınları.
- ERGİNAY, A., (1984), *Vergi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- ERGÜLEN, G., (1988), *Banka ve Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No.:267.
- ERTEM, Ü., (2013), *Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri*. Edirne: Paradigma Akademi
- ERTEM, Ü., (2015), *Uluslararası Finansman*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- EROL, A., (2007), *Tüm Yönleriyle Banka ve Finansçılar İçin Vergi*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

- ERTUNA, Ö. (1982), *Finansal Kurumlar*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No:3.
- EYÜPGİLLER, S., (2003), *Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi*. Türkiye İş Bankası A.Ş. Vakfı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, No:400.
- FETTAHOĞLU, A. (1991), *Finansal Piyasalarda Yenilikler ve 1980 Sonrası Türkiye*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırmaları Enstitüsü
- GÜNEY, A. (2012), *Banka İşlemleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- HABERMEIER, K. ve KİRİLENKO, A. (2003), *Securities Transaction Taxes and Financial Markets*. J. Weaver, R. Dodd ve J. Baker (Ed.) *Debating The Tobin Tax New Rules for Global Finance* içinde, Washington: Automated Graphic Systems.
- İSLAMOĞLU, M. (2012), *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. Ferudun K. (Ed.), *Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı* içinden, İstanbul: Beta Yayınevi.
- KARATAN, F., (1990), *Bankacılıkta Ödeme Sistemlerinin Otomasyonu Elektronik Fon Transfer Sistemleri*. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No: 162.
- KAYA, F., (2009), *Dış Ticaret ve Finansmanı*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- KAYA, F. ve KAHYA M., (2017), *Sigorta ve Sigortacılık Yürürlükteki Sigorta Mevzuatına Göre*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- KAYA, S., (2003), *Uluslararası Bankacılık Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KESER B. L., (2002), *İnternet Üzerinden Yapılan İşlemlerde Elektronik Para ve Dijital İmza*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- KIRMAN, A., (1999), *Yatırım Fonları, Katılma Belgeleri ve Vergilendirme Esasları*. Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 212.
- KIRMAN, A., (1995), *Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi*. Ankara.
- KIRMAN, A., (1997), *488 sayılı Damga Vergisi Kanunu Şerhi*. (2. Baskı). Ankara.
- KILIÇ, S., (2002), *Türkiye'deki Yatırım Fonlarının Performanslarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Mart Matbaacılık.
- KOÇ, M., (2004), *Finansal Kiralama (Leasing)*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- KORKMAZ, T., ve CEYLAN, A., (2010), *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- KOTAR, E. (1971), *Menkul Kıymet Borsalarında Borsa Emirleri ve Muhasebesi*. Ankara: Sevinç Matbaası.

OKSAY, S., ve ÖZŞAR, B., (2006), *Avrupa Birliği'nde Sigorta Aracıları: Sigorta Aracılığına İlişkin 2002/92/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi* İstanbul: Sigorta, Araştırma ve İnceleme Yayınları.

OKTAR, S.A., (2016), *Türk Vergi Sistemi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

ÖÇAL, T., ve ÇOLAK, Ö.F., (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

ÖNCEL, M., KUMRULU, A., ve ÇAĞAN, N., (2001), *Vergi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.

ÖNCEL, M., KUMRULU, A. ve ÇAĞAN, N., (2006), *Vergi Hukuku*. (14. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

ÖNCEL, M., KUMRULU, A. ve ÇAĞAN, N., (2007), *Vergi Hukuku*. (14. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

ÖNER, E., (2013), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖNER, E. ve DEĞİRMENCİ, C., (2017), *Damga Vergisi ve Harçlar*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖRTEN R., ve ÖRTEN, İ., (2001), *Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları* Ankara: Gazi Kitabevi.

PARASIZ, İ., (2005), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

PERKINS, D. ve WOO, W. T. (2000) *Malaysia: Adjusting to Deep Integration with the World Economy*. (Ed.) W. T. Woo, J. D. Sachs, and K. Schwab, İçinde *The Asian financial crisis: Lessons for a resilient Asia* 227–255. Cambridge: MIT Press.

SABAN, N., (2006), *Vergi Hukuku*. (4. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.

SAPORTA, V. ve KAN, K., (1997), *The Effects of Stamp Duty on the Level and Volatility of UK Equity Prices*. London: Markets and Trading Division, Bank of England, ISSN 1368-5562.

SUMER, A., (1999), *Türk Sermaye Piyasası Hukuku ve Seçilmiş Mevzuat*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

ŞAKAR, B., (2015), *Banka Kredileri ve Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

ŞEN, H. ve SAĞBAŞ, İ. (2016), *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.

ŞENYÜZ, D., YÜCE, M., ve GERÇEK, A., (2016), *Vergi Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.

ŞENYÜZ, D., YÜCE, M., ve GERÇEK, A., (2017), *Türk Vergi Sistemi*. Bursa: Ekin Yayınevi.

ŞENYÜZ, D., YÜCE, M., ve GERÇEK, A., (2018), *Türk Vergi Sistemi*. (15. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

TAKAN, M. (2001), *Bankacılık Teori, Uygulama ve Teori*. Ankara: Nobel Yayınevi.

TANÖR, R., (1999), *Türk Sermaye Piyasası*. İstanbul: Beta Yayınevi.

TANRIVERDİ, S., (2010), *Banka Muameleleri Vergisinin Bankacılık Sektöründe Rekabeti Bozucu Etkileri ve Bir Model Önerisi*. BDDK Kitapları No:7.

TEKİNALP, Ü., (1988), *Banka Hukukunun Esasları*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

TOMANBEY, M., (2014), *Uluslararası Ticaret ve Finansmanı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

TUĞLU, A., ve ATİLA, Ö., (2007), *Finansal Kiralama Kanunu ve Vergi Kanunlarına Göre, Finansal Kiralama İşlemleri*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

ULUDAĞ, İ. ve ARICAN, E. (1999), *Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar, Kurumlar, Araçlar)*. İstanbul: Beta Yayınevi.

YALAMA, A., (2014), *Türev Araçlar*. GÜLSEN S. (Ed.), *Swap Sözleşmeleri* içinden, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını No: 2036.

YALAMA, A., (2014), *‘Türev Araçlar’*, GÜLSEN S. (Ed.), *Futures Sözleşmeleri* içinden, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını No: 2036, s.115.

YALÇINER, K., (2008), *Uluslararası Finansman*. Ankara: Gazi Kitabevi.

YALÇINER, K., TANRIÖVEN, C., BAL, H., vd., (2011), *Finansal Teknikler ve Türev Araçlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

ZAİMOĞLU, T., (1995), *Risk Sermayesi ve Türkiye’de Uygulama Olanakları*. Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 19.

TEZLER

AYYILDIZ, M., (2000), *Menkul Kıymet Borsalarının Kar Amaçlı Şirketlere Dönüşmeleri ve Türkiye İçin Öneriler*. Sermaye Piyasası Kurulu Piyasa Gözetim ve Düzenleme Dairesi, Yeterlik Etüdü.

ÇELİKOK, H., (2013), *Sigorta Şirketlerinde Tutundurma Giderlerinin Prim Gelirlerinin Etkisinin Analizi ve Türkiye Uygulamaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- ÇETİN, M. (2010), *Finansal Serbestleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- KIRAÇ, S., (2010), *Türkiye’de Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Uygulaması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- KÜÇÜK, Ö., (2011), *Döviz Endeksli Krediler ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- NURCAN, B., (2005), *Türev Piyasa İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- ÖCAL, N., (1994), *Türkiye’de Menkul Kıymetleştirme Uygulaması, Etkileri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZKAN, K., (2007), *Havalenin Hukuki Niteliği*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi.
- SEYHAN, F. (2008), *Finansal İşlem Vergileri ve Türkiye’de Banka Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- SÜMER, G. (2013), *Türk Vergi Sistemi Açısından Bankaların Ödev ve Yükümlülükleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- ŞAHİN, A., (2008), *Türkiye’de Sigortacılık Sektörünün Vergisel Sorunları*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- ŞEN, A., (2004), *Yatırım Bankacılığı ve Sermaye Piyasaları*. Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi Yeterlik Etüdü.
- ŞEN, İ. (2005), *Menkul Kıymet Gelirlerinin Tam Mükellef Gerçek ve Tüzel Kişiler Yönünden Vergilendirilmesi ve Bu Gelirler Üzerindeki Vergi Yüklerinin Karşılaştırılması*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- ŞEN, S. (2015), *Finansal Serbestleşme, Kriz ve Finansal İşlem Vergileri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- TALASLI, İ.A. (2012), *Türkiye’de Bankacılık Sistemi Zorunlu Karşılık Yönetimi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- TAŞ, C., (1998), *Dünyada ve Türkiye’de Tüketici Finansal Şirketleri ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

TOSUN, D., (2007), *Bir İhracat Finansman Yöntemi Olarak Faktoring: Dünya ve Türkiye Uygulaması*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Vergi Konseyi Finansal İş ve İşlemlerin Vergilendirmesi Alt Çalışma Komitesi, (2004), *Para ve Sermaye Piyasalarının Vergilendirilmesi*. (1. Baskı). İstanbul: Türk Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği.

YEŞİLDAĞ, E., (2013), *Türkiye’de Aracı Kurumların Gelişimi ve Yatırımcıların Aracı Kuruluş Seçiminde Etki Eden Unsurlar: Bir Faktör Analizi Uygulaması*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

YEŞİLDAĞ, E., (2013), *Türkiye’de Aracı Kuruluşların Gelişimi ve Yatırımcıların Aracı Kuruluş Seçimine Etki Eden Unsurlar: Bir Faktör Analizi Uygulaması*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

MAKALELER

AĞSAKAL, A., ve ERKAN, M. K., (2016), ‘Türkiye’de Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Faiz Oranları’, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:12, Sayı:12, 581-588.

AKÇATAŞ, C., (2009), ‘Faktoring Şirketlerinin Sabit Kıymet Satışının KDV Boyutu ile KDV’nin Beyanına İlişkin Özellik Arzeden Durumlar’, *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı:119, 58-64.

ALABAYIR, A., ve MUZIR, E., (2016), ‘Dış Ticaret İşlemlerinde Ticaret Yapılan Yere Göre Ödeme Şekli Tercihi ve Tercih Nedenlerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma’, *İşletme Araştırma Dergisi*, 304-323.

ALMENBERG, J. ve WİBERG, M. (2012), ‘Taxing Financial Transactions’, *Sveriges Riksbank Economic Review*.

ALTAŞ, H., ve KURT, L. M., (2011), ‘İnançlı İşlemler’, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 1-29.

ALTINOLUK, B., ‘Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu’, *Vergide Gündem*. https://www.vergidegundem.com/documents/10156/1164388/vegunesan2013_makale4.pdf/f8ca5736-5778-46c9-bbc8-597467de250e (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

ATABEY, S.E., (2016), ‘Öz Sermaye Kavramı ve Türk Vergi Mevzuatında Uygulama Alanları’, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt:53, Sayı:619, 89-97.

ATIŞ, C. ve VARDAR, G. Ç., (2016), ‘Tüketici Kredilerinde Peşin Ödenmiş Faiz ve Vergisel Yükümlülüklerin İadesi’, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, 414-430.

- AYRIÇAY, Y., (2003), 'Türev Piyasaların Gelişmekte Olan Piyasalara Etkileri', *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (5), 1-19.
- BAKMAZ, Z., (2008), 'Sigorta Aracılarının Banka ve Sigorta Muameleleri Karşısındaki Durumu', İSMMO Yayınları: *Mali Çözüm Dergisi*, 131-140.
- BAŞÇI, E.S., (2003), 'Vadeli İşlem Piyasası Aracı Olarak Swap'ın İşleyişi ve Finansal Piyasalardaki Kullanımları', Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:11, No:12, 18-33.
- BATI, M., (2016), 'Forward Sözleşmeler Vergiden Kaçınma Aracı Mıdır?', *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:65, Sayı:04, 1217-1244.
- BOND, S., KLEMM, A. ve HAWKİNS, M., (2004), 'Stamp Duty on Shares and Its Effect on Share Prices', *The Institute for Fiscal Studies Working Paper*, No.WP04/11, 1-23.
- BUCKLEY, R.P. ve FITZGERALD, (2004), 'An Assestment of Malaysia's Response to the IMF During the Asian Crisis', *National University of Singapore (Faculty of Law)*,1-21.
- BURMAN L.E., GALE W.G., GAULT S., KIM, B., NUNNS J. ve ROSENTHAL S., (2016), 'Financial Transaction Taxes in Theory and Practice', *National Tax Journal*, 171-216.
- CAMİNAL, R., (1997), 'Financial Intermediation and the Optimal Tax System', *Journal of Public Economics*, 351-382.
- CAMPBELL, J. Y. ve FROOTH K., (1993), 'International Experiences with Securities Transaction Taxes', NBER Working Paper Series, No.4587, 1-33.
- CRS Report, (2021), 'Financial Transaction Taxes: In Brief', <https://fas.org/sgp/crs/misc/R42078.pdf> (Erişim Tarihi: 25.02.2021).
- ÇAĞAN, N., (1976), 'Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Vergi Sorumlulukları', *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 33, Sayı 1-4, 21-47.
- ÇOŞKUN, Y., (2012), 'Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri', *Business and Economics Research Journal*, Cilt:3, Sayı:1, 59-90.
- DENG, Y., LİU, X. ve WEİ, S., (2018), 'One Fundamental and Two Taxes: When Does a Tobin Tax Reduce Financial Price Volatility?', *Journal of Financial Economics* (130), 663-692.
- DEĞER, N., (1999), 'Damga Vergisinin Temel Özellikleri', <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/49MaliCozum/07%20-%2049%20NUR%C4%B0%20DE%C4%9EER.doc> (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

DURER, S., (1988), ‘Türkiye’de Ticaret Bankalarının Sermaye Yapı Yeterliliği’, *Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi*, No:8, s.28.

EBİÇLİOĞLU, F.K. ve KAHRAMAN, A., ‘Swap İşlemleri İşleyişi ve Vergisel Boyutu’, <https://turmob.org.tr/ekutuphane/download/0cc73f48-a0ac-4aa2-89d8-b84d7fb5c166>, Erişim Tarihi:07.12.2020.

EDWARDS, S. (1999), ‘How Effective are Capital Controls?’, *NBER Working Paper Series, Working Paper 7413*, 1-39.

EİCHENGREEN, B. ve WYPLOSZ, C. (1993), ‘The Unstable EMS’, *Brookings Papers on Economic Activity*, 51-143.

EKE, S., ve ÇETİNER, E.M., (2020), ‘İhracatta Tedarikçi Kredi Riskinin Garanti Altına Alınmasında Faktoring, İhracat Artışına ve Ekonomik Büyümeye Desteği’, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 288-301.

ERDAŞ, M.L., (2015), ‘Türk Sermaye Piyasası Üzerinde Etkili Olan Etkili Faktörlerin Belirlenmesi’, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:39, 838-845.

ERDOĞDU, M.M. (2007), ‘Türkiye’nin Mali Kriz Riskini Azaltabilecek Vergi Politikaları’, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi Öneri*, Sayı 27, Yıl 13, s.259-279.

ERİMEZ, R. (2012), ‘Yedek Akçeler’, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, Sayı: 18, s.69-116.

EROL A., (1998), ‘Faktoring İşlemlerinin Vergisel Boyutu ve Karşılaşılan Sorunlar’, *Mükellefin Dergisi*, Sayı 68.

ERSOY, E., (2011), ‘Türkiye’de ve Dünyada Organize Türev Piyasaların Gelişimi’, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:51, s.63-80.

GÜLER, B., KELEŞ, E. ve UÇAR, Ö. (2012), ‘Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması’, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Avrupa Birliği Bakanlığı Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, s.2.
https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/empb/yayinlar/finansal_islem_vergisi_empb_print_version.pdf (Erişim Tarihi: 19. 02.2021).

GHOSH, A.R. ve QURESHİ, M.S. (2016), ‘What’s In a Name? That Which We Call Capital Controls’, *IMF Working Paper*, WP/16/25, 1-44.

GREGORİO, J.D., EDWARDS, S. ve VALDES, R.O. (1998), ‘Controls on Capital Inflows: Do They Work?’, *Journal of Development Economics* Vol. 63, 59-83.

GÜMÜŞTEKİN, G. E. ve YÖRÜK, N. (2002), ‘Aracı Kurumlar Öğrenen Organizasyonlar Mıdır?’, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:27, s.183-195.

- HABERMEIER, K. ve KİRİLENKO, A. (2001), ‘Securities Transaction Taxes and Financial Markets’, *IMF Working Paper*, 1-29.
- HACIKÖYLÜ, C., (2017), ‘Damga Vergisinin Vergi Sistematiği İçindeki Yeri, Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri’, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, 129-142.
- HAKIM J.R., ‘Investment Banking and Development Banking’, *IFC Occasional Papers, Capital Markets Series*, 1-21.
- HAWKINS, M. ve MCCRAE, (2002), ‘Stamp Duty on Share Transactions: Is There a Case For Change?’, *London: The Institute for Fiscal Studies*, No. WC1E 7AE, 1-31.
- HANSSON, F. (2012), ‘Should EU Implement Its Present Proposal of a Financial Transaction Tax?’, *Linnaeus University School of Business and Economics*.
- İSLAMCIOĞLU, M. (2012), ‘Türkiye’de Gider Vergileri Sistemi ve Geleceği’, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (0)20, s.271-309.
- İŞLER, İ. ve UTKU M., (2015), ‘Türev Piyasaları ve Vergilendirilmesi’, *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı:190, 183-196.
- JOHNSON, S., KOCHHAR, K., MITTON, T. ve TAMIRISA, N. (2006), ‘Malaysian Capital Controls: Macroeconomics and Institutions’, *IMF Working Paper*, WP/06/51, 1-49.
- JOMO, K.S., (2005), ‘Malaysia’s September 1998 Controls: Background, Context, Impacts, Comparisons Implications, Lessons’, *United Nations Conference on Trade and Development, G-24 Discussion Paper Series*, No. 36, 1-31.
- KABAN, İ., (2017), ‘Kullanımı Yaygın Olan Teminat Türleri Çerçevesinde Bankalarda Nakdi Krediler İçin Ayrılacak Özel Karşılıkların Muhasebeleştirilmesi’, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1, 195-211.
- KALAYCI, İ. (2013), ‘Katılım Bankacılığı: Mali Sistemde Nasıl Bir Seçenek’, *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:9 Sayı:19, 51-74.
- KALE, S., (2017), ‘Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu’, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, 209-220.
- KANDEMİR, A. (2002), ‘Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Bankacılığı ve Kalkınmanın Finansmanı, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., s.1. http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2002-GA/GA-02-03-10_Kalkinma_Bankaciligi_ve_Kalkinmanin_Finansmani.pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2019).

- KAPLAN, E. ve RODRİK, D. (2001). 'Did The Malaysian Capital Controls Work', *NBER Working Paper Series*, No.8142, 393-440.
- KAR, M. ve KARA, M.A. (2005), 'Yabancı Sermaye Çeşitlerinin Yatırımlar ve Tasarruflar Üzerine Etkilerinin Ekonomik Analizi', <file:///C:/Users/HP/Downloads/KaraveKar2005.pdf>, Erişim Tarihi:07.10.2019
- KARADAĞ, N.Ç., (2014), 'Finansal Araçların Vergilendirilmesi, İhtiyari Beyan ve Sağladığı Vergi Avantajları', *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı:2, 205-224
- KARAKOÇ, İ., (2018), 'Forward Sözleşmelerinin Vergilendirilmesine Ayrıntılı Bir Bakış', *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 28, 109-124.
- KARAHANOGĞLU, İ. 'Türk Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Aktif Karlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi', *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (50), 167-186.
- KARTAL, M.T. (2018), 'Bankaların Finans Sektöründeki Önemi', *Finansal İktisat Dergisi*, 5-27.
- KOÇ, M. ve DEVECİ, O., (2015), 'Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi ve Dönemsonu Değerlemesi', *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı:195, 77-87.
- KOÇ, S., BAĞCI, A., ve IŞIK, K.C., (2016), Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012)', *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 227-256.
- KORKMAZ, A., (2020), 'Swap Sözleşmelerden Elde Edilen Gelirin Vergilendirilmesi', *Vergi Raporu Dergisi*, Sayı:244, 74-91.
- KORKMAZ, A., (2020), 'Türev İşlemlerden Elde Edilen Gelirin Damga Vergisi ve BSMV Yönünden Vergilendirilmemesi!', *Mali Çözüm Dergisi*, 237-247.
- KOTAR, E. (1969), 'Türkiye'de Menkul Kıymet Borsaları', *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi*, 5(1), s.68
- NARBAY, Ş. ve GÜLLÜCE, M.A. (2016), 'Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri', *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1963-2005.
- MATHESON, T. (2011), 'Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence', *IMF Working Paper*, /11/54, 1-48.
- MCCULLOCH, N. ve PACİLLO, G. (2011), 'The Tobin Tax: A Reivew of the Evidence', *Institute of Development Studies University of Sussex*, 1-57.
- OXERA, (2006), 'The Cost of Capital: An International Comparision', *Oxera Consulting Ltd Working Paper*, 1-69.

<https://www.londonstockexchange.com/companies-and-advisors/main-market/documents/cost-of-capital-aninternational-comparison.pdf> (Erişim Tarihi:08.11.2019).

OXERA, (2007), ‘Stamp Duty: Its Impact and the Benefits of Its Abolotion’, *Report to ABI, City of London, IMA and London Stock Exchange*, 1-37.

ÖZ, E., ve PEKŞEN, F, ‘Swap İşlemleri ve Vergilendirilmesi’, <http://www.ersanoz.com/makaleler/swap-islemleri-ve-vergilendirilmesi.pdf> (Erişim Tarihi:11.10.2019).

ÖZDOĞAN, S., ‘KKDF; İsmnin ‘Fon’ Olduğuna Aldanmayın’, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 104-110.

ÖZER, K. ve ŞEKEROĞLU, S. (2017), ‘Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı’, *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 15-25.

ÖZDEMİR, Z., (2005), ‘Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Faktoring ve Forfaiting İşlemleri’, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 194-224.

PINAR, A., (2003), ‘Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye için Nicel Bir Analiz’, *Bankacılık Dergisi*, Sayı: 45, 40-60.

REİSOĞLU, S., (2004), ‘Banka Kredi Kartları ve Uygulama Sorunları’, *Bankacılık Dergisi*, Sayı: 49, 100-123.

SARAÇ, M., (2011), ‘Türkiye’nin KKDF Gerçeği’, *MUFAD Journal*, Sayı:47, 153-172.

SCHULMEİSTER, S. (2011), ‘Implementation of a General Financial Transactions Tax’, *WIFO Studies*, WIFO Number: 41992, 1-60.

SCHULMEISTER, S., SCHRATZENSTALLER, M. ve PİCEK, O., (2008), ‘A General Financial Transaction Tax Motives, Revenues, Feasibility and Effects’, *Austrian Institute of Economic Research Working Paper*, No.A-1103, 1-71.

SHOME, P. (2011), ‘Financial Transaction Taxes’, *Indian Council for Research on International Economic Relations*, Working Paper 254, 1-18.

SÖYLEMEZ, A.O. ve DEMİRCİ, S. (2013), ‘Uluslararası Sermaye Akımlarının Kontrolü ve Avrupa Birliği’nin Konuya Yaklaşımı Hakkında Bir İnceleme’, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt:21, Sayı:1, 85-109.

SPAHN, P.B. (1995), ‘International Financial Flows and Transaction Taxes: Survey and Options’, *IMF Working Papers*, No 95/60, 1-59.

SPAHN, P.B. (1996), 'The Tobin Tax and Exchange Rate Stability', *Finance & Development: Guest Article*, 24-27.

SÜMER, G., ve ONAN, F., (2015), 'Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları', *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:301, 296-308.

SWAN, P.L. ve WESTERHOLM, P. J. (2001), 'The Impact of Transaction Costs on Turnover and Asset Prices; the Cases of Sweden's and Finland's Security Transaction Reductions',
file:///C:/Users/erenk/Downloads/THE_IMPACT_OF_TRANSACTION_COSTS_ON_TURNOVER_AND_AS.pdf (Erişim Tarihi: 23.03.2021).

Swedish Social Democrats in the European Parliament, 'The Relevance of the Swedish Case in the Current FTT Debate', <https://www.abbl.lu/content/uploads/2017/06/the-relevance-of-the-swedish-case-in-the-current-ftt-debate.pdf> (Erişim Tarihi: 23.01.2021).

ŞİT, M., ve ŞİT, A., (2013), 'Türkiye'de Finansal Hizmetler Sektörünün Gelişimi: Finansal Kiralama Sektörü Örneği', *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:5, 35-47.

TAMARİSA, N.T. (2004), 'Do Macroeconomic Effects of Capital Controls Vary by Their Type? Evidence from Malaysia', *IMF Working Paper*, WP/04/3, 1-23.

TOBIN, J. (1978), 'A Proposal for International Monetary Reform'. *Eastern Economic Journal*, Cilt: 4, No:3/4, 153-159.

TUNCER, S.Ç., ve Ulusoy, 'Yedek Akçeler', <http://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2017/11/10-SENAR-CAGIRGAN-TUNCER-YASIN-ULUSOY.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

TUNÇSİPER, B., YILMAZ, G. ve İLBAN, M.O., (2007), 'Türk Bankacılığı Sorunları Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Örneği', *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:17.

Türkiye Bankalar Birliği, (2002), 'Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi (TBB'nin Değerlendirme ve Önerileri)', *Bankacılık Dergisi*, Sayı:43, 3-17.

UÇAR, D. ve KÖKSAL, M.O. (2019), 'Tasarruf Mevduatı Sigorta Sisteminin Görünümü ve Bankacılık Sektöründe Son Durum', *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Sayı 1-2, 75-91.

VADELİ İŞLEM VE OPSİYON BORSASI A.Ş., 'Türev Araçlar Lisanslama Rehberi', <https://docplayer.biz.tr/55100538-Turev-araclar-lisanslama-rehberi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

VARLIK, U., ve UÇAR, M., ‘Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Vesaik Mukabili İşlemlerde Operasyonel Riskler’, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/323470> (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

VATANSEVER, N., (2000), ‘Varlığa Dayalı Menkul Kıymet Uygulaması’, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 259-274.

YİĞİT, M., (1999), ‘Yeni Finansal Teknikler ve Türkiye Uygulamaları’, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:3, 139-160.

WANG, G.H. ve YAU, J. (2012), ‘Would a Financial Transaction Tax Affect Financial Market Activity? Insights from Future Markets’, *Policy Analysis*, No.702, 1-23.

WERNER, I.M. (2003), ‘Comment on ‘Some Evidence that a Tobin Tax on Foreign Exchange Transactions may Increase Volatility’, *Kluwer Academic Publishers*, 511-514.

WHALLEY, J., CHIA N.C., (1999), ‘The Tax Treatment of Financial Intermediation’, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol:31, 703-719.

WOO, W.T. (2000), ‘The Asian Crisis: Hindsight, Insight, Foresight’, *Asean Economic Bulletin*, Vol:17, No:2, 113-119.

RAPORLAR

Avrupa Komisyonu, (2007), ‘Türkiye 2007 İlerleme Raporu’, Brüksel: COM (2006) 663.

Bank for International Settlements, (2019), ‘Triennial Central Bank Survey Foreign Exchange Turnover in April 2019’, Monetary and Economic Department.

BDDK, (2003), ‘Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması’, MSPD Çalışma Raporları.

BDDK, (2005), ‘Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri’, ARD Çalışma Raporları

TOBB, (2012), ‘Türkiye Bankacılık ve Finans Meclisi Sektör Raporu 2011’.

TSPB, (2018), ‘Sermaye Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Öneriler ve Eylemler’. https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2018/09/Sermaye_Piyasasinin_Gelistirilmesine_Yonelik_Oneriler_ve_Eylemler_Eylul_21092018_opt.pdf (Erişim Tarihi:27.11.2020)

TSPB Vergi ve Teşvik Çalışma Grubu, (2003), ‘Sermaye Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Vergi Düzenlemeleri Hakkında Rapor’, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/AIM_Yayin_ve_Raporlar_Calisma_Gruplari_Vergi_ve_Tesvik_Calisma_Grubu1.pdf (Erişim Tarihi: 27.11.2020).

TUSİAD, ‘BSMV Uygulama Genel Tebliği Düzenlenmesi İçin Öneriler’, https://tusiad.org/tr/vergi-cg/item/download/8537_4398ba5b8b74f42e025cc26cefece37e (Erişim Tarihi:16.12.2020).

TUSİAD, (2003), ‘Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılan Konusunda Öneriler’, Yayın No. TUSİAD-T/2003-4/355.

İNTERNET KAYNAKLARI

ACAR, O., (2012), ‘Yatırım Bankacılığı ve İşlevleri’, <http://www.okanacar.com/2012/09/yatrm-bankaclg-ve-islevleri.html> (Erişim Tarihi: 14.05.2019).

Avrupa Birliği Komisyonu, (2011), ‘Proposal for a Council Directive on a common system of financial transaction tax and amending Directive2008/7/EC’ Brussels, 28.9.2011 COM(2011) 594 final, 2011/0261 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011PC0594&from=EN> (Erişim Tarihi: 08.11.2019).

BOARDWAY, R., KEEN, M. (2003), ‘Taxation of Financial İntermadiation Theory and Practice for Emerging Economies’, P. Honohan (Editör), Theoretical Perspectives on the Taxation of Capital Income and Financial Services içinde, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.13.4461&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

Finans Kurumlar Birliği (FKB), ‘Faaliyet Raporu 2019’, https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/FKB_2019TR-1912.pdf (Erişim Tarihi: 06.02.2021).

Hazine ve Maliye Bakanlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü, ‘2019 Yılı Sigortacılık Sektörü Piyasa Analiz Raporu’. <https://www.hmb.gov.tr/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik-raporlari> (Erişim Tarihi: 06.02.2021).

HM Revenue & Customs, Annual Stamp Tax Statistics. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/743345/ASTP-Release-Bulletin-Sept18.pdf (Erişim Tarihi: 07.11.2019) ve <https://www.gov.uk/government/publications/uk-stamp-tax-statistics/uk-stamp-tax-statistics-2019-to-2020-commentary> (Erişim Tarihi: 26.01.2021).

KEYNES, J.M. ‘General Theory of Employment, Interest and Money’, <http://cas2.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2021).

KMPG, ‘Sigortacılık Sektörüne Sektörel Bakış’. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/01/sektorel-bakis-2020-sigortacilik.pdf> (Erişim Tarihi: 06.02.2021).

ROUTERS, T. (1993), ‘Taurus: Learnig Lessons from Failure’, <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-100->

[3790?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_(2019).pdf) (Erişim Tarihi: 27.01.2021).

TBB, 'Bankacılık Sektörü Uluslararası Karşılaştırmalar 2019', s.12. [https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_\(2019\).pdf](https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7718/Uluslararası_Karsilastirmalar_Itibariyla_Bankacilik_Sektoru_(2019).pdf) (Erişim Tarihi: 05.02.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 'Katılım Bankaları 2019'. <https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Katilim-Bankalari-2019.pdf> (Erişim Tarihi: 05.02.2021).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 'Katılım Bankaları 2020', https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB), 'Gösterge Güz 2020', <https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/Gosterge2020Guz.pdf#page=22> (Erişim Tarihi: 07.02.2021).

TSPB, 'Gösterge Bahar 2021', https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/Gosterge_Bahar_2021.pdf#page=4 (Erişim Tarihi: 21.06.2021).

<https://vergidosyasi.com/2018/01/21/oz-sermaye-oz-kaynak-nedir/> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

<https://vergidosyasi.com/2018/01/21/oz-sermaye-oz-kaynak-nedir/> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

<http://www.karakaya-inan.com/2017/01/16/cekte-odeme/> (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

<https://www.makaleler.com/eft-ve-havale-nedir-aralarindaki-farklar-nelerdir> (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

<https://www.yapikredi.com.tr/ticari/dis-ticaret-finansmani/dis-ticaret-odeme-sekilleri/> (Erişim Tarihi: 17.05.19).

<https://www.tspb.org.tr/tr/veriler/> (Erişim Tarihi: 09.02.2021).

<https://www.tspb.org.tr/tr/veriler/> (Erişim Tarihi: 09.02.2021).
https://www.hsbc.com.tr/HSBCYatirim/72_1228_hisse_senedi_14082015_rev004_tur.pdf (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

<https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/paylar/hisse-senedi-cesitleri> (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

<https://tr.dailyforex.com/forex-glossary/nakdi-uzla%C5%9Fma---cash-settlement/1308> (Erişim Tarihi: 15.10.2019).

www.gib.gov.tr (Erişim Tarihi: 11.10.2019).

www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

www.bddk.org.tr (Erişim Tarihi: 3.02.2021).

www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 3.02.2021).

www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 3.02.2021).

www.data.worldbank.org (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

www.sozluk.org.tr (Erişim Tarihi: 25.12.2020).

www.ticaret.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.12.2020).

www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 09.01.2021).

www.tmsf.org.tr (Erişim Tarihi: 19.01.2021).

KURUMSAL KAYNAKLAR

Amme Alacaklarının Tahsil Usul Hakkında Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (5766 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 26898, 06.06.2008.

Bankacılık Kanunu (5411 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 25983, 19.10.2005.

Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman şirketleri Kanunu (6361 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 28496. 21.11.2012.

Danıştay 9. Daire, 12.02.2008, 2006/2557 esas, 2008/718 Karar No'lu Kararı.

Damga Vergisi Kanunu (488 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 11751, 01.07.1964.

Gelirler Genel M¼d¼rl¼ę¼, 22.10.2003 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-1351 sayılı Mukteza.

Gelirler Genel M¼d¼rl¼ę¼, 18.6.1997 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-840/2540350 sayılı Muktezası.

Gelirler Genel M¼d¼rl¼ę¼, 28.05.1997 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-835/2215 sayılı Muktezası.

Gelirler Genel M¼d¼rl¼ę¼, 12.01.1981 tarihli ve 1928 sayılı Muktezası.

Gelirler Genel M¼d¼rl¼ę¼, 28.01.1997 tarihli ve B.07.0.GEL.0.56/5601-860/2876 sayılı Muktezası.

Gelir İdaresi Başkanlığı, 04.01.2017 tarihli ve 64597866-180[28-2016]-164 sayılı Muktezası.

Gelirler Genel Müdürlüğü, 04.08.2004 tarihli ve Gider Vergileri Kanunu-3 / 2004-3 / BSMV-2 sayılı Sirküleri.

Gelir İdaresi Başkanlığı, 17.03.2014 tarihli ve 39044742-BSMV-580 sayılı Muktezası.

Gelir İdaresi Başkanlığı, 08.02.2012 tarihli ve B.07.1.GİB.4.34.17.01-BSMV-464 sayılı Muktezası.

Gelir İradesi Başkanlığı, 11.04.2007 tarihli Gider Vergileri Kanunu-6/2007-1/ BSMV-3, Gider Vergileri Sirküleri/6.

Gelir Vergisi Kanunu (193 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 10700. 31.12.1960.

Gider Vergileri Genel Tebliği, 11.03.2017 tarihli ve Seri No: 91, m.6-10.

GİB, B.07.1.GİB.0.56/5601-837 sayılı Banka ve Sigorta Muamelesi Vergisi İç Genelgesi, Sıra No: 2005/1.

GİB, 26.07.2008 tarihli ve 86 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

GİB, 22.10.2010 tarihli ve 87 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

GİB, 22.11.2018 tarihli ve DV-22/2018-1 sayılı Damga Vergisi Sirküleri.

GİB, 05.12.2014 tarihli ve DV-20/2014/1 sayılı Sirküler.

GİB, 30.03.2010 tarihli ve DV-19/2010-1 sayılı Sirküler.

GİB, 13.05.2016 tarihli ve 62030549-120[Geç.67-2014/682]-57213 sayılı Muktezası.

GİB, 09.11.2018 tarihli ve 90792880-155[4510]-E.435967 sayılı Muktezası.

GİB, 24.02.2012 tarihli ve B.07.1.GİB.4.34.16.01-GVK 86-735 sayılı Muktezası.

GİB, 09.10.2013 tarihli ve 64597866-180[29-2013]-159 sayılı Muktezası.

GİB, 20.01.2020 tarihli ve 17192610-155[DMG-18-64]-E.12990 sayılı Muktezası.

GİB, B.07.1.GİB.0.02.62/6206 sayılı Damga Vergisi Genel Yazıları.

GİB, 31.03.2020 tarihli ve 64597866-155[6-14]-E.10167 sayılı Muktezası

GİB, 11.03.2017 tarihli ve 91 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

GİB, 18.05.1981 tarihli ve 79 Seri No'lu Gider Vergileri Genel Tebliği.

Gider Vergileri Kanunu (6802 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 9362, 13.07.1956.

Girişim Sermayesi Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği, Resmi Gazete. 28790, 09.10.2013.

Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar için Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği, Resmi Gazete, 29750. 22.06.2016.

Kurumlar Vergisi Kanunu (5520 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 26205, 13.06.2006.

Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (2304 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 18537. 2.10.1984.

Mülga Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (90 sayılı KHK), Resmi Gazete. 18183. 30.09.1983.

Mülga Türk Ticaret Kanunu (6762 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 9353. 29.06.1956.

Sermaye Piyasası Kanunu (6362 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 28513, 30.12.2012.

Sigortacılık Kanunu (5684 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 26552, 03.06.2007.

Sigorta Murakabe Kanunu (7397 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 10394, 30.12.1959.

Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik, Resmi Gazete. 30899, 25.09.2019.

T.C. Merkez Bankası'nın 02.01.2002 tarihli ve 2002/YB-1 sayılı Sermaye Hareketleri Genelgesi.

Türk Ticaret Kanunu, (6102 sayılı Kanun), Resmi Gazete. 27846, 13.1.2011.

Vergi Usul Kanunu (213 S.K.), Resmi Gazete. 10705, 10.01.1961.

13.12.1984 tarihli ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

20.08.1985 tarihli ve 85/9818 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

13.12.1984 tarihli ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

12.05.1988 tarihli ve 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

19.08.1990 tarihli ve 90/454 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

08.02.1991 tarihli ve 91/1466 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

11.09.1995 tarihli ve 95/7267 sayılı Bakanları Kurulu Kararı.

16.10.1996 tarihli ve 96/9006 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

22.12.2003 tarihli ve 2003/6660 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

10.08.2004 tarihli ve 2004/7668 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

30.12.2008 tarihli ve 2008/14420 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

22/9/1995 tarihli ve 95/3 sayılı T.C. Merkez Bankası Talimatı.

30.12.2008 tarihli ve 2008/14420 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

17.7.1998 tarihli ve 98/11498 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

12.05.1988 tarihli ve 88/12944 sayılı Kararnameye ilişkin Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Hakkında 6 Sıra No'lu Tebliğ.

08.04.2015 tarihli ve 2015/7511 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

24.07.2017 tarihli ve 2017/10640 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

17.10.1975 tarihli ve 8 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği

11.11.1980 tarihli ve 15 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

17.03.1995 tarihli ve 27 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

10.08.1970 tarihli ve 6 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

31.12.1980 tarihli ve 16 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

30.04.1998 tarihli ve 32 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

23.03.1983 tarihli ve 20 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği

30.04.1998 tarihli ve 32 Seri No'lu Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği.

22.01.1999 tarihli ve 220 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

30.12.2005 tarihli ve 257 Seri No'lu Gelir Vergisi Tebliği.

29.12.2020 tarihli ve 313 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

19.02.2012 tarihli ve 282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı :Ökkeş KISA

Eğitim ve Mesleki Geçmiş

Lise	2013	İbrahim Çalık Lisesi
Lisans	2018	Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü
Yüksek Lisans	2021	Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
Meslek	2020	İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Araştırma Görevlisi

Makale

KISA, Ö. (2019), 'Krizleri Önlemede Finansal İşlemler Vergisi', *Vergi Raporu Dergisi*, S.238, 142-158.